

కవితా ప్రశంస—కవికొండల వేంకటరావుగారు	...	...	...	౧-౭
ప్రసవవేదన—త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొరగారు	...	...	...	౮
ఆంధ్రారణ్యపర్వశేష ప్రశంస—కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...	౯-౧౭
మహానతిసీత—కలువలపల్లి రంగనాథశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౮-౨౦
భీష్మపత్నిజ్ఞ—ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారు	...	...	...	౨౧-౨౭
ప్రేలరాజు—విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు	...	...	...	౨౭-౨౯
నానరులు—పంగోలు వేంకటరంగయ్యగారు	...	...	...	౩౦-౩౨
నామంతము - కోయిల—ఈశ్వర	...	...	...	౩౩
కంఠ బాహుశ్యము—క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు	...	...	...	౩౪-౩౬
కవితారచన—కావ్యతీర్థ మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...	౩౬-౩౭
బమ్మెరపోతరాజు—నిడమర్తి సత్యనారాయణమూర్తిగారు	...	...	...	౩౮-౪౦
నేనుధన్యుడ—శ్రీ శేషాద్రిరమణ కవులు	...	...	...	౪౧
గానము—కాశీనాథుని భైరవమూర్తిగారు	...	...	...	౪౨-౪౮
విద్వాంసుని నిర్వేదము—సాహిత్యవర్ధనుడు	...	...	...	౪౯
శాకుల సత్యాగ్రహము—గన్నవరపు సుబ్బరామయ్యగారు	...	...	...	౫౦-౫౬
విరహోత్కంఠ—పండిత ఈ. భాష్యకాచార్యులుగారు	...	...	...	౫౬
సావిత్రి—కాశీసోమయాజుల సుందరరామమూర్తిగారు	...	...	...	౫౭-౬౭
అభివందనము—రాచర్ల తిప్పయ్యగారు	...	...	...	౬౭
కోకిల—జి. జాషువాగారు	...	...	...	౬౮
పార్వతియనుతాపము—రాయసము వేంకటశివుడుగారు	...	...	...	౬౯-౭౬
నోకులము - ప్రణయోన్మాదము—కాశీ వ్యాసాచార్యులుగారు	...	...	...	౭౭-౭౯
తైనులమతకథలు—పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారు	...	...	...	౮౦-౮౫
‘పేరిశాస్త్రేణ ధీమతా’—పండిత పురాణం సూర్యనారాయణతీర్థులుగారు	...	...	...	౮౫

కర్ణాటసీమ—దీపాల విచ్చయ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	౪౬-౪౭
పద్మిని—దూపాటి కొండమాచార్య కవిగారు	...	...	...	...	౪౭
తంజావూరు—అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	౪౮
కన్యాచార్యము—నంఘనంస్కారి	...	...	...	...	౪౯-౫౦
ప్రతాపభానునిచరిత్రము—భాగవతుల నృసింహశర్మగారు	...	...	...	...	౫౦-౧౦౦
సార్వాదుస్తాపములు—కే. నరసింహాచారిగారు	...	...	...	...	౧౦౧-౧౦౨
ఋతులక్ష్మి—మిత్తింటి నరసింహమూర్తిగారు	...	...	...	...	౧౦౪-౧౧౦
ఆమని—మోచర్ల రామకృష్ణయ్యగారు	...	...	...	...	౧౧౦
తుక్కాపంచకము—మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు	...	...	...	...	౧౧౧-౧౧౪
శతపత్రము—సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు	...	...	...	...	౧౧౪-౧౧౫
నహాటా—కృషీవలుడు	...	...	...	...	౧౧౬-౧౧౭
ధన్యుడు—జేమూరి సీతారామయ్యగారు	...	...	...	...	౧౨౦
వృక్షజాతి వైచిత్ర్యములు—‘అంబిక’	...	...	...	...	౧౨౧-౧౨౫
కపింద్రగానము - కాలయానము—బి. టి. నరసింహాచార్యులుగారు	...	...	...	...	౧౨౫
మంగళసూత్రము - వ్యాఖ్య—కొమాండురు వేంకటాచార్యులుగారు	...	...	...	...	౧౨౬-౧౨౭
సుభాషిత సుధాలహరి—	...	...	...	...	...
ప్రాచీనాంధ్రులెవరు? ఆర్యులు కారా?—చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు	...	...	...	...	౧౨౮
ఎచటి కేగితిరి?—కే. అన్నంరాజశర్మగారు	...	...	...	...	...
పరపతిసంఘములు లేక బ్యాంకులు—రంగనాయకులుగారు	...	...	...	...	౧౨౯-౧౩౦
సాభిప్రాయవిశేషములు	...	...	...	...	౧౩౧-౧౩౨
తరణి—పెద్దిభట్ల రామచంద్రరావు గారు, బి. ఏ., సాహితీసమితి	...	...	...	...	౧౩౩

చిత్రములవివరము

వర్ణచిత్రములు:—శ్రీబాలకృష్ణుడు; వరహూరు గోపాలస్వామిగారు, నారాయణ తీర్థులవారు, జైనచిత్రరచన-౧౫ వ శతాబ్దము నాటిది. *

సాధారణ చిత్రములు:—మావిహారము; గోశంకర శిఖరము, గంగావతరణము, బుద్ధుడు-శాత్రుకన్యకలు-అంతిమోపదేశము, సార్వతి తపస్సు, రతివిలాసము, కుమారస్వామి, తారకాసురవధ, గంగోత్రి, వివాహ బహద్దరు నర్తరఘుపతి వెంకటరత్నము నాయుడు గారు, డాక్టరు జయంతి చినకామేశం పంతులుగారు *.

* ఈ పటములను గురించిన వివరములు రాజోవు సంచికలో గనవచ్చును.

చెన్నపట్టణము జూన్ ౧౯౨౫

సంపుటము ౨.

క్రొధన సంవత్సరము జ్యేష్ఠమాసము

సంఖ్య ౬.

కవి తా ప్ర శం స

కవికొండల వేంకటరావు గారు; బి. ఎ., బి. యల్.

జైన సామాన్యముయొక్క దృష్టి నేడు కవి త వైపునకు దిరుగుచున్న ట్లిదివఱ కెప్పు డును దిరిగియుండలేదు. ఈనాడు మనము ప్రతివైదికపత్రికయందు నొక సారస్వతాను బంధము సరయుచున్నాము. ప్రతివారపత్రిక నొకపుట పద్యప్రచురణములకై వినియోగ పడుచున్నది. మానవపత్రికలు ప్రత్యేకముగ సారస్వతాభివృద్ధికై నెలకొలుపబడుచున్నవి. విద్వాంసులు రసజ్ఞులు కూడ “కవిత్వమనున దెట్లుద్భవించుచున్నది? దానివిలాస మెట్టిది? దాని యుపయోగ మేమి?” అనుచర్చలకుం

దొడంగి వాదోపవాదములు నల్పుచుండుట కనుచున్నాము. అన్ని సంప్రశ్నంబుల కాకర మగు కవితయొక్క స్వరూపమును గూర్చి మనముకూడ కొండొక తడవు యోచించుట కాలయాచనము కాదనుకొందును.

కవితయనఁ గవిత్వపుశైలి నుదితమైన కవి త్వపుటాహ. రసాయన శాస్త్రమననేమి? రసాయనశాస్త్ర పారిభాషను రసాయన శాస్త్రభావములను వెలిబుచ్చుటయ. నీళ్లు అ నుటకు మాఱుగ ‘H₂O’ అనిపలుకుచు దాని నిర్మాణమును బోధించునప్పుడు మనము రసా యనశాస్త్రవేదిక నధివసించుచున్నారము.

అట్లు కవితావేదిక సభివసించుటకును మన మొకానొక పరిభాష నుదితమగుచున్న అన గా గవిత్వపుకైలి నుదితమగుచున్న ఒకా నొక ప్రబోధము నవగా గవిత్వపు టూహను మది గొనవలెను.

కవిత్వపుకైలి, కవిత్వపుటూహ అనెను?

రేగుపండు చెట్టునుండి పడునంత న్యూటన్ అను మహానుభావుని నెమ్మనమ్మున భూమియొక్క ఆకర్షణశక్తి నిలిచెను. అది ఆతడు వెలికి నుబ్బినప్పుడు ప్రకృతిశాస్త్రఖండము ప్రభవించెను. వాల్మీకియను మహర్షి క్రౌంచద్వితయమ్మున నొక్కపక్షి నిమాదబాధితమ్ముగుడు దదాక్రోశంబు విని రామాయణ ప్రసన్నుడయ్యె. ఈయరువురియొక్క అనుభవవిశేషము నెఱుంగుటలో కవిత్వమిట్టిదని నిర్వచింపవగు.

న్యూటన్ కనిపెట్టుటకుముందును వెనుకను రేగుపండ్లట్లు పడుచునేయుండెడివి. ఆభావతనభావము భూమిలోబుట్టినదియ. తన్నిత్య పతనమును ప్రత్యక్షతాత్కాలిక ప్రదర్శనమున నిర్వచించినాడు న్యూటన్. అట్లుగాక వాల్మీకి విన్న పక్షిపరిదేవన మంతకుముందెన్నడు విననిది: ఇతరులెఱుంగనిది. అది ఆపక్షి వ్యక్తికరించిన తాత్కాలిక కరుణరసము. ఆరసము రామాయణగేయమున నిత్యసంస్ఫురణముగ నిలుపబడె. కావున కవిత్వమనునది ఒకానొక వ్యక్తియొక్క తాత్కాలిక రసప్రదర్శనమును నిత్యసత్యప్రతిష్ఠితముగ నిలుపు. ఇతరశాస్త్రములో నిత్యసత్య ప్రతిష్ఠితంబులై పరగువానిని తాత్కాలిక ప్రదర్శనముల నిర్వచించు.

అదిని ఈతాత్కాలిక రసప్రదర్శన మనునది ఒకానొక అవతారపురుషుని యొక్క అనివార్యపరాక్రమమందు, ఒకానొక వంశపీరునియొక్క యుద్ధాతిరేకమున, ఒకానొక నాయకుని గుణలక్షణముల కనుగొనబడుచువచ్చి రామాయణము, భారతము, ఇలియడు, ఒడిస్సే మున్నగు మహాపురాణములుద్గమించుటకు వలనుసూచినది. తరువాత వారొక్క నాయకునియందు, ఒక్క మహాపీరునియందు తమదృష్టిని కేంద్రీకరింపక ఒకానొక రసమునందు తన్మయులై ఆ రసబోషణమును పెక్కుపాత్రములచే చేయించుచువచ్చినారు. వేణీసంహారమునబీభత్సరసము, ఉత్తర రామచరిత్రమున కరుణరసము, ఆంధ్రప్రబంధముల శృంగారరసము ఇట్టి స్తంభీకృతములయ్యె. అందుచే నేమైనది? తోలుత పెక్కురసము లొక్కనాయకునిపట్ల చూపించు తెఱుంగునుండి ఒక్కరసము పెక్కు మందికి తావలమగునట్లు చిత్రింపబడు తెఱుంగునకు సారస్వతము మాఱినది. దానినుండి విశాల దృష్టిని విక్షించుచో మనకు గోచరించునదేమి? ఒక్కొక్కనియెడ నొక్కొక్కరసంబు ప్రదర్శింపబడుట. ఎంతమందిమానవులు, ఎన్ని జీవరాసులు లోకములో కలవో అన్నిటికి నొక్కొకవిచిత్రరస ప్రదీపన మున్నదని.

ఈనైక సంస్కరణమ్ముల నిత్యప్రతిష్ఠితమ్ములుగ సూపుటలో చిన్నచిన్న గీతములు, చిన్నఊహలు, చాటుపద్యములు, వ్యక్తి సంకీర్తనములు వెలువడుచున్నవి. “ఏల వెలువడరాదు? ఒక్కమహాపీరుడే ఆపారమైన సుప్ర

ణయము సూపువాడా? సామాన్యనింట నంత పాటి సుప్రణమ మొకనాడైన కనమా? కందుము. కనుచో ఆనాటి ఆప్రణయము చిత్రించిన అది కయితకాదా" అను ఈ దృశ్యంపు టుత్సుకతతో నవయుగము తొంగి చూచుచున్నది. దాన లోకమెల్ల లలితకళామయమ్ము గజూపబడుచున్నది. నికృష్టనియొక్కయు, నిండుముడునలియొక్కయు చర్యలనుండి సంస్తవ నీయమగు భావములు నేకరింపబడుచున్నవి. అయ్యవి సారస్వతశాఖ నలంకరించుచున్నవి. ఆ అలంకరించుటలో పూర్వపుటంశములు గాక క్రొత్తలంశములు, పూర్వపు టితివృత్తములుగాక క్రొత్తయితివృత్తములు, పూర్వపు తైలిగాక క్రొత్తతైలి, పూర్వపు పోకడలుగాక క్రొత్తపోకడలు తప్పక బయలుపెడలుచున్నవి. దరిలేని మహాసముద్రముగ ఈ ఆధునిక సారస్వతము తోచుచున్నది. విమర్శనప్రియుడు 'దీనికిమూలమేమి? ఇందలిమట్టు, లయ ఎందున్నది? ఇది శాశ్వతసుఖము నిచ్చునా? నీతిని బోధించునా?' అని తన పూర్వపుపంథ యోజించి వికలుడగుచున్నాడు. మన మాపూర్వ పంథవిడిచి నిష్పక్షపాతబుద్ధిని కొండొకపరి యోజితము.

కవిత్వము నెన్ని తారుమారులు చేసి చూచినను ప్రధానవిభాగములు రెండు గని పించు- భావము: భావ; ఊహ: ఉక్తి; అర్థము: వాక్కు. వాక్కువల్ల అర్థమా? అర్థమువల్ల వాక్కా అనుమీమాంస కెందును ఎడము లేకుండ వాక్కుతో అర్థమును, అర్థముతో వాక్కును ప్రతి మానవవ్యక్తికిని స్ఫురించు

చుండును. అందులకే కాలిదాసు పార్వతీ పరమేశ్వరుల కలయిక కుషమానముగ "వాగ్ధా వివ సంపృక్త" అని సూచించినాడు. శబ్దార్థములు రెండును పరస్పర సంజనితములు కాక పోయినను రెంటికి నుత్పత్తిస్థాన మెయ్యదియైన నున్నదా? ఏది యీశబ్దార్థ ప్రచురణమునకు మూలము? అని విచారితము.

మనుజుడు సహజసంగీత ప్రియుండు. ఒక్కరుం డూఱకకూరుచుని 'లేలేలే' అనియో 'రేరేరే' అనియో ధీర్ఘము తీసికొనుచు ఆతై కానందమున లీనముగాగలవాడు. ఆసహజ సంగీతశక్తిసామర్థ్యములను వెలికి గోయిల పిట్టవోలే కీర్తించునప్పుడ వాగ్ధర్మము లుట్టి పడుచున్నవి. లోలోనున్నంతపర్యంత మది యెంతసుభాషితమయ్యు భావమున జీర్ణమగుచున్నది. వ్రాత, అచ్చు, పరిపత్తు, ప్రచారము- ఇవియెల్ల వాగ్ధర్మములకు మూలాధారములు కావు. కవియన పక్షి. పక్షియొక్క పాట మనము తెలిసికొనవలయునన్న దానిని "కువకువ" అని పొత్తములో తెలిసికొను నంత సరిపడునా? ఆధ్వని ఆ కోయిలపిట్ట ముఖతః వినునప్పుడ, ఆకొండలోయ మాటుమ్రోత నను గమించునప్పుడ, ఆ మామిడిచెట్టు కొట్టకొనఁ జూపులమరల్చునప్పుడ సువ్యక్తమగు. అట్లే మనము వ్రాత ప్రతులయందు, అచ్చుపొత్తములందు, పత్రికలందు అచ్చుకట్టంబడువానింగను నంత కవిత్వముం గనుగొంటే మని విమర్శింప గడంగరాదు. శబ్దార్థములయొక్క నిజస్థానము కవితాసంకీర్తనము. అది సీసపద్యమేకానిండు, తేటగీత కానిండు, వచనము కానిండు, గీతిక

కానిండు, ఏదియైనను ఒకానొక గానకళ మితి ననుసరించి వచ్చియుండుగాని నీసముగ తేట గీతగ వెలువడియుండునవికావు. నీసచిహ్నమే కనుక బాసకు ప్రధానమగున దేని

“మందార మకరంద మాధుర్యముఁజేలు
మధుపంబు కోవునే మదవములకు”

అనునదియు

“ఒక్కోరి బండోడ! ఒక్కోరి బండోడ
నీమీద నామోహ నిల్పబండి”

అనునదియు నొకేతరున ఏలచదువము? మొదటిది చదువునప్పుడు ఆచిఆచియు, రెండ వది చదువునప్పుడు సాచిసాచియు చదువుట ఎట్లు? అందు గమనిక సూచించునది నీసము కాదు, గణములుకావు. అంతరంగికాంశము యొక్క గానకళారహస్యము. రెండింటి యొక్క శబ్దార్థములకు జన్మస్థానములువేలు. ఆగానకళ ఆవ్యక్తిప్రదర్శనము నాశ్రయించి యుండును. ‘ఆదితాళము—శంకరాధరణము’ అని సూచించునంత ‘మత్తకోకిల’ అనివ్రాయు నంత తేటతెల్లముకాదు. అవి యొకకొన్ని నిరంతర సామాన్యలోకానుభవమునకు సంజ్ఞ లుగ పూర్వు లేర్పడిచినవి అంతయు. అవికాక వేరు గానము లోకములో లేదే? వేరు వృత్త మునకు ఆస్కారము కానమే? కవి క్రొత్త యూహల నల్లకొలంది క్రొత్తరాగము విలసిల్ల జేయును. ఈనిశ్శబ్ద ఖగోళమునం దెన్ని విభములగు శబ్దములు లయమొందుట లేదు? ఎన్ని క్రొంగొల్లగ వినిపించుటలేదు?

అట్లంటినని మన మెద్దియేని పాడుకొన వలెనన్న, చదువుకొనవలెనన్న ఉండుండే ఆ

కవియొద్దకు పలుగెత్తవలయునని తలపోయ కుడు. కవియొక్క గొంతుకతో కాని, కవి యొక్కజీవనముతోగాని, కవియొక్క వేష భాషలతోగాని, వానియొక్క ఆచారవ్యవహారములతోగాని మనకు బనిలేదు. మనము సాక్షాత్కరించుకొనవలసినది ఆవ్యక్తి ప్రదర్శనము; అనగా ఆప్రత్యేకపు టంశముతో మనకు సానుభూతి; ఆ యంశమునందే తన్మయత్వము మనకు గలుగవలెను. కవి విరచించునప్పు డట్ల తన్మయుడై రచనకుం దొడంగు. అవ్యక్తముగ నొక్కొక్కప్పుడు అమిత దీర్ఘముగ ఆతని కావశ్యకము గానంతటినము త్సకతతో గాన మతనికి తదంత ప్రదర్శనా భిలాషను వెల్లివిరియు. పాడుకొనునప్పుడు పూర్తిగ స్వేచ్ఛగ తనకుగల నివర్త రాగమ యొక్క కురుచ పొడవులతో నతడు పాడుకొనుచున్నాడు.

“ఓ! చతురాస్యవంశ! లకోదధిపూర్ణ శకాం”

అని ఎత్తుగడ ఎత్తునప్పుడు “ఓ! చతురాస్య” అనిమాత్ర మే ఊరుకొనడు “ఓ” అని, ‘ఓ’ కు పెద్దదీర్ఘ మిచ్చి సంబోధనము సూచించును.

“కమ్యూరి సిన్నోడు పిరిపిరిమువ్వ
కాసులుకంటెలు పిరిపిరిమువ్వ”

అనునప్పుడు ఉన్నదిఉన్నట్లే అన్న కవిత్వము కానేరదు.

“కమ్యూరి సిన్నోడు పిరిపిరిమువ్వ!
కాసులుకంటెలు పిరిపిరి మువ్వ!”

అని అదియొకవిభమగు దీర్ఘ మిచ్చి ఆలపించునప్పుడ అందలి నిజమైనకవిత్వము గోచరించును.

అచ్చునగానివ్రాతనుగానిమనముచూచు
నరి కేమగుచున్నవి? ఈదీర్ఘములు కనపడవు.
ఈప్రాస్యములు చూపట్టవు. అంతయు చిత్రీక
పట్టినట్టుగ సాపుగనుండు. కళయొక్క హా
యలు, సాగను, చక్కందనము, మురుపు
అందు నుండవు. అవియెల్ల మన సంకీర్తనము
నందు మనకున్న అంశ తన్మయప్రస్తుతిని-
అంశ ప్రదర్శనమును, తత్సంకీర్తనమును మెరుపు
ఉరుములపండివి. అంశ ప్రదర్శనము మెరుపు.
సంకీర్తన మురుము. కవి మునుముం దంత
ప్రదర్శనమును గాంచి సంకీర్తనము చేయు
చున్నాడు. పాఠకుడు సంకీర్తనము జేసికొను
చు అంశ ప్రదర్శనము గనుచున్నాడు. అంతియ
భేదము. కావున ఎప్పుడేని ఎద్దియైన నూతన
గ్రంథము మనచేత బడునప్పుడు ఇది నడువదు
అనుట సమంజసముకాదు. మనభావ మాభా
వముతో, మనవాక్కు అవాక్కుతో లీనము
గాగలదేని మనకు బ్రతిచనమునందును
సాబగు లగవడు.

“కశ్చిత్కాంతా భరహరదజాస్వాధికారాత్ప్రేమత్తే”

“అభిప్రజానా మధిపః ప్రభాతే”.

అని ఎల్లప్పుడు చదువునట్టియు, నేర్పునట్టియు
నందఱు కళాభిజ్ఞులు

“లలోననైవ నవ్వులకైన నామాట

జవదాట వెలచు-నోచంద్రవనవ

ఏవదార్థము నాయెదుటఁ దెట్టక మున్న

ఎవ్వరికొసగఁ దోయినదుఁదోడి

చెలులనాతో నేమి చెప్పదుకో యని

లంచంబుఁ ద్వు నో చంచలాక్షి

తోడినేడియుల నాతోడివంతులకు రా

నైరింపఁజాల దోసమ్మ తాంగి

అరమరలు లేనికూర్చి వనగి వెనగి
కొడలుతీరని కోర్కెలఁ గూడియాడి
కపటమెఱుగని మమకల గలసి మెలసి
యన్నవిధుఁ డిట్లు నేయునే యో లతాంగి”

అనునది చదువునప్పుడు నందలి రస
మును గ్రహింపనేరక తెలుగును గిరసించుట
లేదు? ఎందఱు

Under the green wood tree

Who loves to lie with me

అనునది చదువునప్పుడు పరవశు లగుచు

“మల్లెపంది రదిగో! కుందరి!

మాధవుఁ డెల్లడుగో!

అనునప్పుడు మాష్టింభావమును జూపు
చున్నారు కారు? ఎందుచేత? తదంతమునం
దభిరుచి లేమికాదే? Green wood, Primrose,
అన్నస్ఫురించుటయు, మల్లెపందిరి అన్న తట్ట
మియు ఈడోహకు అలవాటుపడమి కాదే?
కావున మునుముందు మనకాయంతమునందు
అభిరుచి కుదరవలెను. అదిలేనిచోవారుదానిని
విమర్శించుట కర్హులుకారని నా తాత్పర్యము.
అభిరుచి అలవటమకొనవలెను. ఒకదాని నల
వటమకొనుటకుముందది మంచిదా చెడ్డదా
అను వితర్కము తోచకమానదు. అంశము
మంచిదోచెడ్డదో అను విచక్షణజ్ఞానము సార
స్వతప్రియునియొక్క ప్రధానలక్షణము.

ఇచ్చో అతనికి నుండవలసిన కొల కళ.
లోకమునందుఁగల అందము, ఓర్వారము,
రసప్రదీపనము, భావవికాసము, నొక విరాగి
వోలె నొకానొకయోగివోలె నాతడు కను
గొనుట కలవాటుపడవలెను. అంతియ కాని

ఆపదైము మనకు భుక్తిపెట్టునా? దాన ముక్తి కల్గునా? అది యేదేని నైతికసూత్రమును ప్రతిపాదించినా లేక వేదాంతతత్త్వము బోధించునా? అని చూడరాదు. ఆయ్యవియ్యై ఇతరశాస్త్రముల నెరుకనగు. కవితను గాదు: కవిత నుండకూడదని, నుండవని నా యుద్దేశ్య మెంతమాత్రమును గాదు. ఉండు. ఉండవచ్చు. కాని అవి కవితకు జీవగట్టలు కావు. కవితకు జీవగట్ట కళ. ఆకళ లోకమం దెచ్చో కానంబడిన నయ్యది కవిత కాస్థానము.

ఎందున్న దీకళ? ఎట్టిదీకళ అన్న ఇద మిథమని చెప్పవలను గానిది. కొబ్బరిచెట్టు యొక్క చిట్టచివర రెండాకు లల్లాడుచు నేయు నట్టి యుల్లంపు టురివుకంటె నిశ్శబ్దముతో వినవచ్చునది. అంతకంటె సున్నితపు చూపు చూపించునది.

“చూచి ఝళం ఝళత్కటక
సూచితవేగ పదారవిందయై
లేచి కుచంబులున్ దుఱుము
లేనడు మల్లలనాడ నయ్యెడం
బూచినయొక్కపోకనును
బోదియఁ జేరి విలోకనప్రభా
వీచికలం దదీయపద

వీకలశాంబుధి వెల్లి గోల్పుచున్.

అన్నపద్యమునందు పెద్దనార్యు డాపరూధిని అనుచిన్నదానిని పోక చెట్టుకింద చిత్రించుటలో నీతిగాని, వృక్షశాస్త్ర ప్రబోధనంబుగాని సూచించినా? సూచించినది సున్నితపు కళ. జువ్వవలె పెరిగిన మోకక్రింద మవ్వంపు టచ్చెఱుపాటు. అపారమగు సౌంద

ర్యము: అతివేళలమగు భావానందము. పూచిన యొక్క పోకనును బోదియ వర్తకునకు మార్గస్థునకు మఱియొందువిధముగ నుపకరించు. కవికి ఆవిధము పనికిరాదు. ఆయ్యది శోభన దేవత కాశ్రయము కావలెను. అప్పుడాతనికి సంతృప్తి కలుగవలెను. ఎందులకన్న ఏమో? కావున అట్టి నిర్మోహపు మోహనంపుదృష్టితో మనము చూడగల్గునప్పుడు మనకు నిజమైనకళ గోచరించు.

అట్లు చూడగల్గుట కనువొనంగు కళాకలికలు, సంధ్యారాగము, కన్నీరు అవ్యక్త సుప్రణయమ్ము, నీటితెమ్మెరలు మున్నగు వానియందు పొడసూపు. అవి మనుజుడు నేకరించుచు తన కళాకలితదృక్పథమును పోషించుకొనఁజెల్లు. ఈ చిన్న చిన్న యంశములవైపునకు ఎప్పుడు మనదృష్టి మనము మఱి లుచ్చి కొందుమో అప్పుడు మనఊహ లంతికంఠకు సున్నితంబులగు; మన ఆశయములు మోహబద్ధములు గాక సుకుమార మోహనంబులగుచు భౌతిక రావ్యవర్ణనంబునందుకంటె కోమలహృదయాంతర్గత భావసువాసనలపై దేలియాడు.

అంశ మొందు సభ్యమైనది. దానియందు మన కభిరుచి కుదిరినది. ఇంక జదువ మొదలిడుదము. అప్పు డూహించితగ్గది యేమి? ఆ అంశమునందలి భాష చక్కగ జూపించుచున్నదా లేదాయనియే. ఏమన భావమును విడిచి, ఊహ సరయక, అంశమును పోద్రోచి, ఈత డుపయోగించినభాష గ్రాంథికమా, గ్రామ్యమా? దేశ్యమా, సంస్కృతమా అని

విమర్శించుటకుం గడంగుట నేలవిడిచి సాము నేయుట. ఏపాల్తమునుగాని దూరిది అంతయు ఈగ్రాంధికభాష, నిదియంతయు ఈగ్రామ్యభాషను వ్రాయుడని నిర్దేశించుట కెవ్వరికిని హక్కులేదు: సబబుకాదు. గులాబిపువ్వు ముళ్ళపాదతో బుట్టిన “ఓసీ! నీవు ముళ్ళపాదలో పుట్టరాదు. తలసిచ్చెట్టుపై నున్న బాగుండియుండువే” అని అనుకొన్నట్లుండు. ముళ్ళలేక పరిమళసలలితములగు దళసముదయమున నుండుతులసికి గులాబి పువ్వునంటి పువ్వు లేదేయని వితర్కించినట్లుండు. ప్రతి పువ్వునకు ఎట్లు దానియొక్క స్వతస్సిద్ధమగు ఆకులజాంపము, తోడిమనిడుపు, గాలికదుపులుండునో ప్రతియూహకును దానియొక్క అంతములగు ఏస, కత్తు, వన్నె, వాసి, చదువునట్టితెరు, గ్రహించునట్టి పొందిక లుండును. ఆఏస, కత్తు మున్నగువానినెల్ల మఱచి అన్ని ఊహలను నన్నయభట్టియము ననుసరించి, అప్పకవీయమును బురస్కరించుకొని, ఆదికాలపుపంథ ననుగమించి వ్రాయుడన్న అంతకంటె నిరంకుశసూత్రము వేరొండు కనబోము.

అట్లే అంతయు గ్రామ్యమున వ్రాయుడన్న అర్థములేదు. కవులగువారు దానిని పాటించరు. ఇదివఱకు పాటించియుండలేదు. ఉత్తమవిమర్శకులు దానిని ప్రతిపాదించరు. ఆమోదించరు.

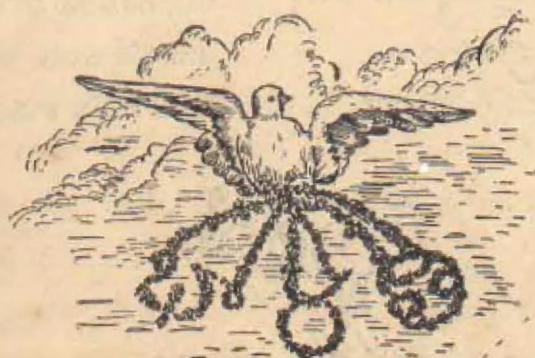
కావున ఊహ, ఆఊహకు తగ్గవన, వన్నె, కత్తు, వాసి మున్నగునవి యున్నవా లేవాయని విమర్శించుట కర్హము.

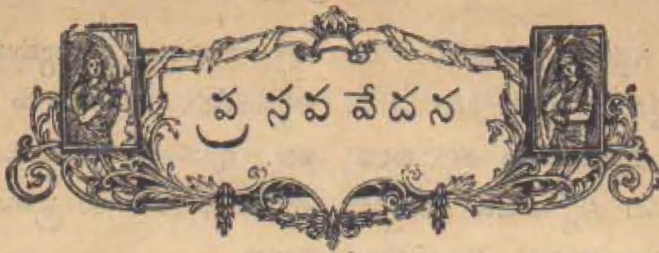
“కాంక్షితక్రీడ కంగము పంపునేయుమి
నొడ్డుగా నిట్టూర్పు లొలయబొగులు”

మున్నగు మోహంధకారబంధుర వా క్యములను జదువుటకు మనము సిగ్గుపడము కాని,

“ఓగండగాడ! బంగరుమాహ! చంద్రగిరిచీరంపరా!”

అను ఆమాయకప్రేమరుతము నెత్తుటకు నిశీ యందుమా! ఇయ్యది కేవలము భావముయొక్క సభ్యాసభ్యము లరయక భాషయొక్క ప్రబంధప్రేధిమకు దోసిలాగ్గుటచే వచ్చినదోసముకాదా? ఊహింపుడు.

త్రిపురాన వేంకటస్వామ్యప్రసాదరావు దొరగారు

ఎంతకష్టము తల్లి యెంతకష్టము
నాయమ్మ నీకు నెంతటికష్ట మొదవె.

పుట్టబుట్టినయట్టి దిట్టమున్ నుడుపు
పుట్టతేనియతీపు లుట్టుకబ్బమ్ము
గడుభక్తి నీకిచ్చి గణుతిఁ గన్నట్టి
కపులఁ గన్నపు డింత కష్టములేదు. ఎంత.

దీవిబుట్టినమేటి తీపారబల్కు
నైదవప్రాబల్కు టందంపుఁ గృతిని
నీకు నర్పణచేసి నిన్నుఁ గై నేయు
ముమ్మూర్తులంబోలు ముగురు బిడ్డలను
గన్నప్పడును నింత కష్టములేదు. ఎంత.

శ్రీకృష్ణలీలలం తెలఁగు పాత్రమ్ముఁ
జిత్తమ్ములో బత్తి చిగురొత్తఁ జెప్పి
నిను ధన్యఁజేయు నా నిఱుపేదకొడుకుఁ
గన్నయప్పడు నింతకష్టములేదు. ఎంత.

సద్భావకవితారస ప్రవాహినులఁ
బఱపి లోకమ్ముఁ దెప్పలఁదేల్చినట్టి

వివిధప్రబంధసత్కవులైన సుతులఁ
గన్ననాడును నింతకష్టము లేదు. ఎంత.

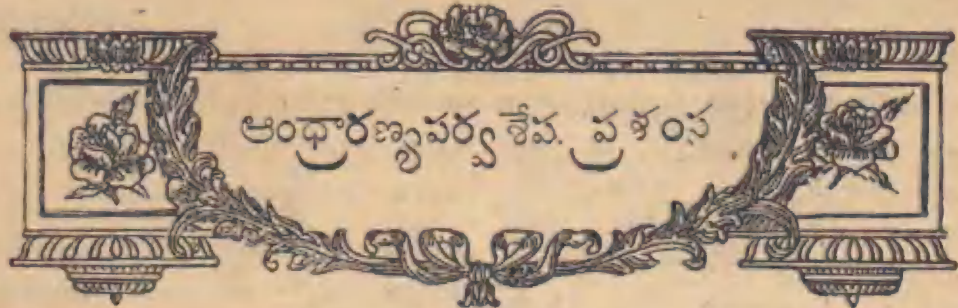
వంగభాషాకోమలాంగి గన్నట్టి
జగదేక విఖ్యాతుడగు పట్టెజూచి
యట్టిసంతతిఁ గాంతునని నీవునేడు
పడుచున్న కడలేని ప్రసవవేదనను
దలఁచినంగడుపుచుమ్ములు వాఱునకట. ఎంత.

భావార్థశూన్యమ్ములై వీనులకును
వెగటైన మూల్గులే వినవచ్చుఁగాని
కాను పేనాటికిం గానరా దయయ్యె
గర్భసంపద లేక కలుగునే కాన్పు
ఇంతకష్టము నీకేల మాయమ్మ
మునునీవు గన్న యాతనుజాతు లనఁదె. ఎంత.

పరమేశ్వరుని కృపాగరిమమ్ము కలిమి
నట్టిసంతతియు నీకబ్బెడుంగాక
యూరకే యిటు బల్మి నుబలాటపడిన
నెంకి బోలినకానుపే కలుఁజూవె. ఎంత.

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యకాశ్రి గారు

"వివదన నెవ్వరు నెప్పిన, వినివంతన వేగపడక వినిరింపదగక,
గనికల్ల కజముతెరిసిన, వనుజుడై పో నీరిపరుడు మహిలో గుమతీ."

వాగనుకాసనుం డగు నన్నయభట్టోపాధ్యాయ
పార్వకౌముఁ డారణ్యపర్వ మొనరించుచు
మృతివోడెననియును, మిగిలినభాగమును బ్రబంధ పర
మేశ్వరుడగు శ్వాహర్యుండు పూరించెననియు వనాది
పద్యము ప్రసిద్ధి కలవనుసంగతి లోకవిదితము. దీనికా
లపుచురు కొందఱు కేంకించి మాతృమార్గములఁ ద్రొక్క
యన్నారు. నన్నయభట్టారకుఁ డాదినభార్య పర్వముల
యూడింటిని బూర్తిగ విరచించెననియు, వానిలోఁ దుది
దను నారణ్యపర్వములోఁ గొన్ని భాగములు శిశుములు
కాఁగా వాశిశుభాగపూరమునుమాత్రమే యెఱ్ఱాప్రగ
డ కావించెను గాని శేషభాగసంపూర్ణ రచనయు చేయ
లేదనియు మహాకవిశ్రీ, శ్రీనదమదిటి వీరరాజుపంతులు
గా రొక యభ్యుచారమును దెచ్చిపెట్టిరి. శ్రీపంతుల
వారు తామచెప్పవచ్చే సిద్ధాంతమును పట్టుతోఁ దమ
వ్యాసమును వ్రాసియుండిరి. "ఆంధ్రవాన్మయ పరి
శోధకులు సత్యవిషయవిశ్వాసులు లగుదు రను కలంపున
నారణ్యపర్వమునను, శ్వాహర్యుండు మహాకవికిని గలసం
బంధమునుగూర్చి వాకుఁగలిగిన యభిప్రాయమును, ఆయ్య
భిప్రాయ మొదవుటకుఁ గల కారణములను గ్రమముగ
నిందుఁ బ్రదర్శించుచున్నాను." అని పరసముగ వ్రాసి యు
న్నారు. ఈయది వివర్యునార్థమై ప్రకటింపఁబడిన
వ్యాసమే కావునను సర్వవిధముల వివర్యునియమై యున్నది
గావునను దీని నిందు విమర్శించుచున్నాడను. చదువ
రులు దత్తవధామలై చిత్తగింతురుగాక!

శ్రీపంతులవారు వి శేషపరిక్రమచేసి బహుగ్రంథ
ములఁ బరిశీలించి వేర్వేరియొక నీనిషయమై విపులమును

వ్యాసరాజమును వ్రాసియుండిరి. శ్రీ పంతులవారి నూ
త్మవాద మపాశ్చవధురముగాఁ గానిపించుమన్నది గాని,
పరిశీలించి యాచిత నిలుచునదిగాఁ గానుపించుటలేదు.

ప్రథమవాదప్రచుర్యము

నన్నయ చెప్పఁగా మిగిలిన యారణ్యపర్వ శేష
ము శ్వాహర్యుండు పూరించినట్లుదినుండి వేటివలయును,
గవిసంకిత లోకములో దృఢప్రసిద్ధియున్నట్లు వీరరాజు
పంతులవా రిక్రిందివాక్యములలో సంగీకరించి యుండిరి.
"శ్రీమదాంధ్రమహాభారతములోని యారణ్యపర్వోత్తర
భాగము శ్వాహర్యుండు మహాకవి రచించిన ననువాదుక
విరకాలమునుండి యాంధ్రదేశమునం దెల్లయెడల నలమి
కొనియున్నది. దీనికి ఆంధ్రప్రబంధములలోని కవిస్తుతి
పద్యములు, ఆంధ్రలక్షణగ్రంథములు, పెద్దల వచనములు
మున్నగునవి యధారములై యున్నవి. ఇంత ప్రసిద్ధిగల
యీపండిత భిప్రాయమును ద్రోసిరా జనుటకు నివృత్తి
వనవారికి విరాటపర్వ సీతలో తిక్కమభివ్రాసిన ఈ
క్రిందిపద్యము ముఖ్యధారమై యున్నది.

ఉ. ఆంధ్రజీయసారవిధి

ధార్మకతిమ్మురగాంబు గల్గి య
స్థైర్యశతపర్వవిద్యనాగ

సంభ్యతమై పెనుపొందియుండె నం
రాదిఁ దొడంగి మూడు కృతు

లాంధ్రకవిత్వనికారదుండు వి

ద్యాదయుతుం డొనర్చెనునా

తాత్పర్యము నన్నయభట్టు దక్షతన్.

ఈపర్యవసరము గవిబ్రహ్మ నన్నయభట్టు మాఁ
 కుక్కనలొనరించెట్లు చెప్పియున్నాడు. ఇదియే సవిన
 విధములకు మాటాధారము. ఇప్పుడు మనము విచారించు
 కొనవలసినదినన్నయగూరణ్యపర్యములో 'గూరదరా'త్రు
 లను పర్యాయములతో వ్రాసియున్న యెడల పోయినా
 మాఁడు కృతుల నన్నయ వ్రాసినది యెట్లు చెప్పెనను
 వంతయైనది. కాని యాయంశమును లేల్పుటకు
 బూర్వము పరివిషయములు పరిశీలించవలసి యున్నది.
 కావహించి ముందుగాఁబరిశీలించిపిమ్ముట తిక్కనవ్రాసిన
 దానింగూర్చి చర్చించుకొందము. తిక్కన వ్రాసినరీతిగా
 నన్నయ గూరదర్యత్రయమును బూర్తిగ వ్రాసియున్న
 యెడల నందుకెట్లాప్రగడకు వాతే లేకపోవును. కాని గ్రం
 థముఁబరిశీలించి మాఁచిన కంఠదాసుఁడు వనపర్యములోఁ
 గొంత వ్రాసెనని యందఱును గూడఁ జెప్పుకొనవలసి
 యున్నది. నేటికఱకుఁ బ్రబంధ పరమేశ్వరులకు వారణ్య
 పర్యములో నంబంధములేదని చెప్పవారు బయలుపెడల
 లేదు. నేడు క్రొత్తనాదమును చెల్లిన క్రీరరాజ
 పంతులవారునుడఁ జెట్లాప్రగడ ఆరణ్యపర్యములో కొం
 చెముగానో గొప్పగానో కొంత వ్రాసినట్లంగీకరించి తీరి
 వారు. కావున నన్నయచే బూర్తిగ వ్రాయఁబడిన
 గూరదర్యపర్యములోనికి కెట్లాప్రగడ కవిత్వమెట్లు వచ్చి
 నదను శేక యనివార్తయైనది. దానికి సమాధానము చెప్పఁ
 బోయి మన క్రిపంతులవారభూర్యమార్గముల యధేచ్ఛ
 ముగఁ ద్రొక్కిరి. అయ్యది పూర్వవాదిముకంటె దుర్బల
 ములును, సత్కీర్తనములును, పరస్పరవిరుద్ధములునై యు
 న్నట్లు గాన్పించుచున్నవి.

నూత్న వాదవైఖరి

పంతులవారు నన్నయ కృతారణ్యపర్యములో
 మాత్ర మచ్చటచ్చట కైశిల్యములు పొడమినట్లును మొదటి
 పర్యవర్యమును కైశిల్యములపొలు గానియట్లును సాహ
 సించి వ్రాసియుండిరి. నన్నయకృతాదినభావర్యములు
 లోకములోఁ బ్రసిద్ధిగాంచెనట ! విశేషమైన వాడుక
 నందినట! ఆరణ్యపర్యము మాత్రము ముట్టరానిదై యప్ర
 సిద్ధమై యొకమూలంబున యుండి కైశిల్యము నకు
 లోనయ్యెనట! మొదటి రెండు పర్యములును ప్రసిద్ధి కలిగి
 యున్నట్లును, మాండవధి ప్రసిద్ధి లేక మూలంబున కిల్లిమై

వట్లును పీరు వ్రాసిరిగాని ఈయప్రసిద్ధిగల కారము
 మాత్రము వ్యప్తికరముగఁ బెంపలేక పోయిరి.

ఆరణ్యపర్య ప్రాశస్త్యము

నన్నయభట్టారకుని వరణకథనే తీసికొనకుండిన
 వనపర్యము విఘ్నకారి యని తలచుట కేయనకాళము
 లేదు. భారతములో సమ ప్రవిధముల ఘనప్రసిద్ధి వంది
 యున్నవి వన కాంశ్యముకాపదికపర్యములై యున్నవి.
 ఇదియే మిక్కిలిపెద్దది. వీనిలో వారణ్యపర్యము మఱియు
 ముఖ్యము. ఇది మూలభూమి సరిబంధించినది. కాంశ్యము
 కాపదికములు తీసివేసినను భారతకథ కారణమురారు.
 ఆరణ్యపర్య మట్టిదికాదు. ఇది ప్రధాన కథాంశమును
 చెప్పుముఖ్యపర్యము. ఇదిలేకున్న భారతకథ యంతయుఁ
 తెలిపావును. మఱియు మనోహరములైన యుపా
 ఖ్యానములు, మోక్ష ప్రదములైన భగ్యములు,
 పవిత్రములైన యితిహాసములు కలిగి భారత
 కథకంటెకును మూలకీలకమై యున్నది. ఈపర్యమును
 మనకవులు బాగుగ చదువుకొని యిందున్న యుపాఖ్యాన
 ములను దీసికొని కేళువేలు ప్రబంధముల విరచించి
 యున్నారు. కిరాతాష్టానీయము, సైమధము, పావిత్ర్య
 పాఖ్యానము నున్ననవని యిందుండియే తీసికొనఁబడినవి.
 భాసుఁడు మధ్యమప్రహసన మనురూపకమును వీరుగూర్చి
 పర్యములోనికి కథను తీసికొనియే రచించె. పావిత్రీచరిత్ర
 ముచే వాపర్యము పవిత్రమైనదని రామేశచంద్ర దత్తు
 గారు వ్రాసియున్నారు. పవిత్ర తమము క్రిరామచరిత
 మిందేకలదు. ఈపవిత్రప్రసవపర్యము కవిపండితలోకముచే
 నస్పృశ్యముగా పెంచఁబడినదని పీరరాజ పంతులవారు
 వ్రాసినవ్రాఁత విందెను గొలుపుచున్నది. ఆరణ్యపర్యము
 విఘ్నకారి యను భీతి సంస్కృత భారతవిషయమునఁ
 గూడఁ గలపని పంతులవారు వ్రాసిరి. ఈవాడుక బహు
 కాలమునుండి కలదని పీరి తలంపు. అదియే సత్యమై తన
 నాటికే యది యుండినయెడల భట్టారకుఁ డా ప్రతితి
 తెలిగియే గుండునుగదా! పండితలోకములో నిట్టిభీతి
 యున్నప్పు డామహాశ్రియుఁడు తానాదినభావర్యములను
 బూర్తిచేసినవిక్రుట వనపర్యాంధ్రీకరణమునకై పూనక
 లోకమునందలి వాడుకనుబట్టి కొంతపర్యమునే యాంధ్రీ
 కరించి యుండును. అట్లుచేయుక సభాపర్యాంధ్రీకరణ

మైన పంటనే యారణ్యపర్యావృత్తికరగమనకు నాలోక
జ్ఞుఁ దానయ్యావృద్ధుఁ డాపూర్వచార పరాయణుండు
పూనువా! పూనుడు. భంగకాంతికి కాంతి నాంద్రీకరించి
తిమ్మలు నారణ్యపర్య పరమర్థమునకై ప్రయత్నించి
యందును. అట్లు చేయలేదుగావున నన్నయవాటికి
సారణ్యపర్యమంగూర్చిన ధీతి లేదని తేలుచున్నది. అది
సాంద్రమహాభారతము వనపర్యమహాకే యుండి విషా
దాంతమైన కతవక దాలోకమునకు ఫలిప్రబ్ధివని చంతులు
నారనిరి! సంస్కృతభారతము వనపర్యములో పంత్రిమొం
డక మొదటిపండ్లయొక బడుకనిమిది పర్యములను కలిగి
సజ్జనులగు ధర్మరాజాదులు మనవాసక్లీకమునుండి బాటి
యీవలకువచ్చి సౌఖ్యమునందినట్లు తెలుపుచున్నది. కా
వున సంస్కృత భారతవిషయములోఁ గూడ నీధీతియొం
డుట యాంధ్రభారతము మాటలుగా పుట్టినదై యుండ
వలయును గాని మఱియొకవిధముగా పుట్టియున్నదిమట్లు
కవకాకేమీ కాన్పించుటలేక. భట్టారకుఁడు వనపర్యము
సభారంజకమనియే వర్ణించినాఁడు. ఈపర్యమంగూర్చి
నారేడే యిట్లు వ్రుతించియున్నాఁడు :

క. ఆరణ్యపర్య మనగా

వారణ్య ప్రముఖచోడకాంతః పర్యా

ధారమయి సకలమారి స

భారమ్యంబున తృతీయపర్యము ఇలయున్.

ఇట్లు సకలమారి సభారమ్యంబున నీ యారణ్య
పర్యమును ముట్టరాదనువానొక యెట్లు వచ్చినది? నన్నయ
భట్టారకుని హాసాన్యరముతోడ సంబంధమును తీసి
వేయుదుమేని, వనపర్యమంగూర్చినవారగు ఫలిపట్టుకొన
నవధనము లేదు. ఈఫలితి మనపంతులవారు వేరొక యర్థము
కాగమును నీక్రిందితీసి గల్పించిరి. “మనభాషయందుఁ
బూర్వము విషాదాంతభలులేవు. ఎన్నికన్యములు వచ్చి
నను దుడకు గుఱుముతోఁ గథ ముగియవలయునని మనవారి
యోగేయము. ఆరణ్యపర్యమునఁ జవిన సజ్జనులగు ధర్మరా
జాదులు వెలుపరికివచ్చి సౌఖ్యము నందినట్లు దెలిపెడికథ
యప్పటికిఁ దెలుగున వ్రాయఁబడియుండలేదు. కావునఁ
దెలుగువనపర్యము నక్కాగమునఁజదువువారు లేకపోయి
రనియు, దానంతేమియే తత్వర్థపుఁ బ్రయులు వలసినన్ని
దేశమున నప్పడు వ్యాప్తి గాంచియుండలేదనియు నూ

హింప నగుచున్నది.” ఇది వింతవాదము. గ్రంథము విషా
దాంతమొనఁగితో హంతమో తెల్పుటను గ్రంథకథనంతను
తీసికొని తుదిభాగమునుబట్టి తేల్చవలయునుగాని గ్రంథ
మధ్యమందుగాదు. భారతము సంతో హంతముగాని విషా
దాంతముకాదు. అరణ్యపర్యము గ్రంథమధ్యగతముగాని,
గ్రంథాంతము గాదు. కావున దానినిబట్టి విషాదాంతత్వ
సంతో హంతత్వ నిర్ణయముచేయరాదు ఆంధ్ర భారత
మప్పటికి వనపర్యముతో ముగిసెను గావునను, సజ్జనులగు
ధర్మరాజాదులు వెలుపరికివచ్చి సౌఖ్యమునందినట్లు నన్న
యారణ్యపర్యము తెలుపుట లేదుగావునను విషాదాంత
మన చెప్పమంటేమందురా! అట్లయిన సభాపర్యమును
విషాదాంతమే. ఏమన సజ్జనులగు పాండవు లరణ్యములకు
బోయినట్లు తెలుపునోట నాపర్యము ముగిసినది. ఆ
పర్యంతమున వీరద్రవికిపోయిన మార్గమిట్లు తెలుపఁబడి
యున్నది.

నీ. వనవనరోజులు మహాంతమునఁ గన్పి

కానియేఁగ భర్తనంపమఁడు మఱియు

ధీమ తాహులు రెండుఁ బెద్దలుగాఁ జూచి

ఘన సత్త్వఁడను మరు త్రినయఁడెరిగ

నిడుము సల్లుదు ననులేలద్రువుఁడొదొవోయె

ధూరేణుగి వ్రకేరిరుఁ డగుదు

నకులండు సవియో మానక లజ్జఁ జేసి య

గోన వ్రుఁడై సహదేవుఁడెరిగ

వివృతకేళిధరము తేలంగ ద్రావది

సనియె ద్రావదమామృతామగాన

ముఖిలౌన్యుఁడగుదు మ్రాల ధామ్యుం డెఁగ

సకల జనులు శోకజలధిఁ జేల.

ఇట్లు విషాదకర వేషములను బాల్చినసజ్జను లగు
పాండవులు నడవులలో నిడుమల గుడుమలకుఁ జనినట్లు
దెలుపు నీక్రిందిపద్యముతో పర్యము ముగిసినది.

క. వీరులగు పాండుకురులు మ

హారణ్యనివాసనిరతు లయి ధరకేబ్బం

దారక సహస్రములలో

సారమతులే సునిరి నిత్యసత్త్వమతులై.

విషాదాంతమును తారగమున నారణ్యపర్యము
చదువరానిదాయె నను నెవల సభాపర్యమును నట్టిదియే

యెపోయినది. ఇంక బంతులుగారు సభాపర్యంతము మును లోకులు చదివడివారని యెట్లు దెప్పిరో! పంతులు వారిచాడ మెట్లు నిస్సారమగుచున్నది.

పూర్వము లోకు లారణ్యపర్వముఁ జదివెడి వారా? లేదా?

అప్పుడు లోకు లారణ్యపర్వమును జదివెడివారు కారనునదియను నిరూపితమే. భారతమునది యొక్క పురాణమత్రము గాదు. నన్నయభట్టారకుడు తెచ్చిన రీతిగా ధర్మశాస్త్రము, వేదాంతశాస్త్రము, కావ్యలక్షణ శాస్త్రము మున్నగులక్షణము లనేకములు కలదైయున్నది. అందులో వాంగ్మహాభారత మాండ్రపండిత లోకమునకు మూలభూమి. అందులో వాదిపర్వత్రయ మాదినుండియు ప్రస్తుతకవులకు నాధారము. పురాణ పారాయణమునకై పర్వత్రయమును బంధింపకున్నను లక్ష్యలక్షణ సిద్ధికై మొదటినుండియు పర్వత్రయమే మూలాధారమగుటచే నాపర్వత్రయమును నమూనార్పక భువినిగా భావించుకొని వచవారు కాపాడుకొనుచు వచ్చిరి. ఇట్లు తెల్పుట కనేకాధారములు కలవు.

ఆదిపర్వత్రయ ప్రసిద్ధి

ప్రాచీనకవులు లాక్షణికులు నన్నయకృత పర్వత్రయమును లక్ష్యముగాఁదిసికొనెడివారని కవిరాక్షసాభిప్రాయమువలనఁ దెలియనవచ్చుచున్నది. ఈ ప్రాచీనకవి నన్నయకృతపర్వత్రయములోని తెలుగులనే కాని యవ్యమును వాడరాదని నీనుము చేసెనట. ఈయంశము సీత్రెండి యప్పకవియపద్యములవలనఁ జేయచున్నది.

ఉ. ఆదిని శబ్దకాసవహాకవిచెప్పిన భారతంబులో నేదివినింపఁగాఁబడియెనెందును దాని నెకానిమాత్రసంపాదనలేమిచేఁ దెలుగుఁబంపునఁజొక్కటిహార్మిచెప్పగారాదనిదాక్షవాటికవింశ్చ కుండియింపు ముచేసెనన్.

“క. ఆమాండు పర్వములలో..... తెలుగుకవిండు”

ఇట్లునియమించిన కవిరాక్షసుడు తిక్కనకంఠఁ బూర్వముండిని కవులచరిత్ర చెప్పచున్నది.

ఇట్లు కవిరాక్షసాదులు మాండు పర్వములను సాంధ్రకవి పండితలోకముచేఁ బ్రమాణముగాఁ దీసికొనం

బడుచున్నట్లు చెప్పినది వీరేశలింగం పంతులవారు గూడ వ్రాసియున్నారు. వారును వీరును దెప్పటయేల? మహానరేవములకు లక్ష్యగ్రంథములు కలవు. అది యన్నియును నన్నయకృత పర్వత్రయమునుండియు లక్ష్యముల నిచ్చుచున్నవి గాని యాదిసభాపర్వములనుండి మాత్రమే యుదాహరణముల నిచ్చుటలేదు. ఆవాఁటిలక్ష్యకారులను పర్వత్రయ ప్రకటన గావించుచున్నారు.

“ఉ. సారకథానుధారపము.....భారత సంహితకు మను శ్రీపర్వము తెప్పజొసచ్చె నట్టి.....నన్నయభట్టు గొల్పెదన్.”

(మార్కండియ పురాణ)

శ్రీపంతులవారు తమ వాదమునకు బలము కలుగుటకై “మొదట, దేశమునం దంతట నపంఖ్యాకముగ వ్యాపించిన తొలిపర్వములు రెంటిప్రతులు విద్వద్భక్తవితా లక్షణమును దెల్పుటకు సమర్థములై యే యున్నవి.” అని యొకవింతవ్రాతను వ్రాసిరి. విద్వద్భాండ్ర కవితా లక్షణము తెలిసికొనుటకు వాది సభాపర్వములు రెండేరాలు ననివ్రాయుట మహాసాహసముకాదా! మనవారు నన్నయ పర్వత్రయమునే కాక తిక్కన పదునేను పర్వములను జూచినను బాలక లక్షణమునకై యితర ప్రాచీనకవుల మహాగ్రంథములనుగూడ లక్ష్యముగఁ దీసికొనుచున్నార కదా! అట్టిస్థితిలో వాది సభాపర్వముచే లక్ష్యముకొనుట బాలవనట న్యాయమా?

పూర్వకాలమందు లక్ష్యగ్రంథములు లేకపోవుటచే లక్ష్యగ్రంథము నీపర్వత్రయముందే యెక్కుడుగు ధత్తిత్రేతల సారస్వతాభిమానులు కలిగియుండెడి వారని ప్రాచీనులకు కవిరాక్షసాదుల నియమాదులు తెల్పుదునే యవచ్చును. ఇట్టి పర్వత్రయములో నరణ్యపర్వమునకు లోకమున నవాదరణము గలుగుటకు హేతునేమియును లేదు. వాదము నిమిత్తము శ్రీపంతులవారు చెప్పిన విషాదాంతకర్తవ్యము నంగీకరించినను లాభము గాన్పించుట లేదు. ఏమన తిక్కన మిగిలిన పదునేను పర్వములను దనిగించిన తరువాత గ్రంథము పూర్తియై యావిషాదాంతకర్తవ్యము తొలగినదని మనపంతులవారు వ్రాసిరి కదా! కావున విషాదాంతకర్తవ్యము పర్వత్రయమునకును తగులుటయునునది తిక్కనతరువాత లేదని

పంతులుగారు వ్రాసినదానినిబట్టియే తేలుచున్నది. ఇంక నీయార్యోపద్యమునకు దోషము తగులబడదు, ననాదర భావముండుటయు, ననునది తిక్కనకుఁ బూర్వమువందై యుండవలయును.

తిక్కనకాలమునకును నన్నయకృతిపర్వత్రయము సంప్రద్యమే లోపములు లేకయున్నట్లు తిక్కనమారవా రుల వాక్యములే తెల్పుచున్నవికదా! తిక్కన తరువాత వాని కనాదర భావమే లేదని పంతులువారే వ్రాసిరి కదా! తిక్కన వాఁ టి కే యార్యోపద్యమువిల్లిభ శ్రితిలోనున్నదందురా? అట్టి దురవస్థలోనున్న యాభా గమున ముందుగాపఠించి (యెఱ్ఱవవలెనే) పిమ్మట మిగిలిన పదుకైదుపర్వములను వ్రాయును గాని, లోప భూయిష్టమైన యార్యోపద్యమును దిక్కనలోపముల తోనే విడిచియుండునా? ఒక చిత్రకారుడు సర్వంగ కులపరమైన చిత్రప్రతిను నొకదానిని వ్రాయుచుండెట్టి దానిమట్లు శిల్ప సేర్పరుమకొని శిర్షమును నిడుగ లిఖించి కంఠమునఁ గొంతభాగమును వ్రాసి మృతికొందఁ, నాప్రతి మనే పూర్తినియిచ్చుచుండువేతొక చిత్రకారుడు తా నెంత రవ్యముగఁ జెల్పించుసేర్పరియైనను తాను లిఖించు తక్కిన విగ్రహమును బూర్వపు కంఠభాగముతో గల్పి నప్పు డందు కాలతక్కువకై శిల్పమునొందిన ముక్కు, చెవి, కన్ను, మున్నగు నవయవముల పరిచేసి పూర్వపునుందరా కృతిని నిల్పి పిమ్మట గంఠభాగముతోఁ దవనైపుర్యము మీఁది మిగిలిన భాగమును గలంపఁడని వాచిత్రయపు చూపఁటకు సంతోషము నిండార తేయునని భావించఁ జాలఁడుగదా! కావున తిక్కనవాఁటి కారణ్యపర్వము లోపము లేకయున్నదని చెప్పవలసినదన్నను, అట్లు చెప్పిన మనవారు వివాదాంశమును ఫిలిచే నార్యోపద్యము మూలపఠకేసినను సంగతి హాస్యాస్పదమగును.

మచ్చుపద్యముంగూర్చి

నన్నయకృతార్యోపద్యము తొల్లి యనాదరభావ ముపాలైన దమటకై మనపంతులువారొక యత్రాత్యధా రమున దీసికొనిపెట్టిరి. నన్నయ మరణానంతరమున విగిలిన భారతమును బూరించుటకు సమర్థుఁడెవఁడో తెలిసి కొనుటకై నన్నయపద్యము నొకదానిని రాజనరేం ద్రుడు మచ్చుగనిచ్చి చేతదీక్షములకుఁ బంపినట్లొక ప్రతీతి

కలదు. వానిని స్వపక్షమున కార్థారముగఁ దీసికొని మన పంతులువారిట్లు వ్రాసిరి. “రాజనరేంద్రుననుగూడ వార గ్యోపద్యము ప్రతిపాత్రము గాలేదని మాత్రము గ్రహించ వచ్చును. ఎట్లనఁ జూచుచోరాజా విద్యరేల్లపులచెంతకు నాదిపద్యములోని “నిండునునం”.....”అను పద్యము నో, సభాపర్వములోని “మదమారంగ.....” అనుపద్య మునో పంపెనుగాని యరణ్యపర్వములోని పన్నయ కడ పటి పద్యమనబడు “కారదరాత్రులు.....”అను పద్య మును బంపఁదయ్యెను! పైరెండేపద్యములును దీసికొనె రనవ త్తరములుగావు. మఱియు నిప్పద్యముతోపాటి వచ్చు పద్యమును వ్రాయుననుభవఁడే లభించుచో, నాండ్రవహా భారతము అతుకుతెలియని మెరవారమువలె నొప్పారి యుండునని యారాత్రేంద్రుడు భావించి దానిచే పంపి యుండఁదా! కావున రాజరాజాపై రేము వనపర్వమును పరిక్షింప చెమడిపెనని యాకథ చెప్పమన్నది.” ఈపద్య ర్పములో ప్రమాదిభూయిష్టమగు వ్రాతను మనపంతులు వారు వ్రాసిరి. భారతముం బూరింపఁగల సమర్థుని దరి పికొనుటకై రాజనరేంద్రుడు రెండుపద్యములఁ బంపిన ట్లేచ్చుటను బ్రతీతిలేదు. పంతులువారు చెప్పినట్లొకపద్య మునుమాత్రమే పఠింపఁట్లు కలదు. ఆపద్య మాదిపర్వము లోని “నిండునునం”బను పదముని కొందిలును సభాపర్వ లోని “మదమారంగ” అనునది యని మఱికొందిలును రెంల మున్నట్లుగాఁ గవులచిత్రమునందుఁ దెలుపఁబడి యు న్నది. అది యాదిపర్వములోని పద్యమునో సభారణ్య పర్వములకు రెండింటిని ననాదరభావమున్నట్లు దేలును. “మదమారంగ” అనుపద్యమునచో నాద్యరణ్యముల కనా దరభావమున్నదన్నట్లు తెలుపవలసి వచ్చును. అంతియే కాని అరణ్యపర్వమున కొకదానికే యనాదరభావ మున్నట్లు తెలుపుట కవకాశములేదు. అయినను ఒక భాగ ములోని పద్యముల నొకటి రెండింటిని లోపము మెచ్చుగ మెచ్చుకొనుట తటస్థించినఁ దక్కిన భాగములన్నియు ననాదరభావము పాలైన వనవచ్చునా? కవికుల సార్వభౌ ముఁడగు కాళిదాసు విరచించిన కాకుంఠలగఁలో నాల్గవ యంకమునందలి శ్లోకమిట్లున్నదయ్యును లోకము మెచ్చు గామెచ్చుకొనుట తటస్థించుచున్నది. అంతేమాత్రముచే తక్కినభాగములన్నియు ననాదరభావము పాలైనవన వచ్చునా? అది యటుండనిండు. మనపంతులువారేపద్య

రాజమును రాజనరేంద్రుడను ముచ్చగ నేల యాయలేదని శంకించుచున్నాలో యా “కారదరాత్రు”లను పద్యరాజమున యాతేందు ముచ్చగా నిచ్చినట్లు లోకములోఁ బ్రతీతి లేకపోలేదు. అయ్యది వీరేశలింగము పంతులవారికిఁ దెలియలేదుకాదు. రెండుపద్యములను మాత్రమే వారు వ్రాసియుండిరి. మిగిలినవి “కారదరాత్రు”లను పద్యమున ముచ్చగా నిచ్చినట్లుగాఁ జెప్పకొనుటయే కాక పంతులవారి వాగ్దేవులు బయలుపెడలుటకుఁ బూర్వమే పులికలలో నా “కారదరాత్రు”లను పద్యము రాజనరేంద్రునిచే ముచ్చగా నీయఁబడినట్లు ప్రచురించియుండిరి. కావునఁ బంతులవారు చెప్పినది పర్యవసానము. భట్టారకులవారి కవిత్వముతోఁ దుల్యమున కవిత్వమును జెప్పవారిం గనుంగొనుటకై భట్టారకుని తుది పద్యమునే యాయ నవసరము లేదు. ఆ మహా కవి యని కవిత్వ ముదాహరించి తుదివఱకు నొక్క విధమున నే యున్నది గాని యాపరాజులనువలె ముచ్చగము మార్చుకొనుటకు, మధ్యభాగపు మార్పుకొనుటకు నుండలేదు. కావున “కారదరాత్రు”లను పద్యముతోఁ దుల్యమున పద్యము చెప్పినప్పుడే యాతడు సరిగ నరుకుకొనుననియు నాది సభాపర్యాయులలోని పద్య రాజములవంటి పద్యములఁ జెప్పిన నతుకు కలియవనియు వ్రాయుట సహజము గాదు. వీధిమనఁ జూచినను భట్టారకులవారి యార్యగృహపర్యభాగమున లోకమున కనాదరభావము కలుగుటకుఁ గల కారణమును, నయ్యదిమాత్రమే శైలియు నొందుటగల పాత్రును సరిగఁ బంతులవారు తెలుపలేకపోయిరి. సంస్కృతభారతములోని యార్యగృహపర్యమున కనాదరభావము లేదని ఋజువు చేసినాము. దానికేకాక యితరభాషలందుగల యార్యగృహపర్యమయములలోఁ గూడ ననాదరభావ మున్నట్లు గానినందు. ఉన్నయెడల శైలియు మొక్కయొం ద్రార్యగృహపర్యమే పొందినది గాని తదితర భాషలలో నున్న యార్యగృహపర్యము లేదనియు వందకుండునా? ఇంతయేల? పంతులవారు చెప్పిన శైలియు మాంద్రార్యగృహపర్యమునకుమాత్ర మేలకలగవలెనో తెలియవచ్చుట లేదు. వీరమగొనినట్లు వనపర్యప్రతులు మూలంబడి యుండలేదు. ఆదిసభాపర్యము తెల్లప్రాచుర్యము కలిగియున్నవో యెట్టి ప్రాచుర్యము నే వనపర్యమును గలిగియున్నది.

ప్రాచీన లిఖితారణ్య పర్యప్రతులు

ప్రాచీనప్రతులఁ బరిశీలించిచూడ వనపర్యప్రతులు తప్పక జేయుగఁ బడవేయఁబడియున్నట్లు గానినందుట లేదు. అంద్రపరిశోధకమహామండలివారి తొలిప్రతిగ్రంథములు పరిశోధించిచూడగా 295 సంఖ్యగలప్రతి వనపర్యకల్పపర్యములు గలదిగాఁ గానినందున్నది. 275 సంఖ్యగల ప్రతి వనపర్యములో 5, 6, 7 అధ్యాయములను విరాటపర్యమును కలిసియున్నట్లు గనుచున్నది. వీరిం బట్టిచూడఁ బూర్వ లోకముల వనపర్యమును భారత చరితముల కవకాశము కానినందుట లేదు. ఇతర పర్యములతో కలిసియున్న యాపర్య మొక్కటియే శైలియు మించిననుట యసంగతము. కాబట్టి యార్యగృహపర్యము భంగములగుటకు గలకారణము వన పంతులవారు చెప్పునది కాదనియు మనపూర్వులు చెప్పినదియే యనియు మనము గ్రహించుకొనవలెను. అర్యగృహపర్య మాంగ్రకవితాగురుని మ్రొంగివేసినది మన వీరాజు పంతులవారును నంగీరించిరి. కావున పూర్వులు తెలుపు పాత్రువునే మనము శరణముగాఁ దీసికొనవలసియున్నది.

ఎట్లున చేసినది శిథిలాక్షర పూరణమూ?

న్యూనార్థుడను చేసినది యార్యగృహపర్యము నందలి శిథిలాక్షరపూరణమే కాని యుత్తరభాగరథనము కాదనుచో మొదటి వాదమును మించిన చిక్కులు వాటిల్లును. శింధుదాసుడు చేసినది శైలిపూరణమే యనుచో నా పూరణ మెట్టిదియో మనము గమనింపవలసి యున్నది. ప్రబంధపరమేశ్వరుడు తన నృసింహపురాణములో తన యార్యగృహపర్యపూరణముంగూర్చి ముచ్చటించుకొనవనియు నయ్యది యాగ్రంభమునందలి “కలిపయాక్షరచాప లంఘన” అనుదానింబట్టి తేలుచున్నదనియుఁ బంతులవారు వ్రాసిరి. అర్యగృహపర్యములో శింధుదాసుడు చేసినది కలిపయాక్షర పూరణమని యావ్రాతవలనఁ జేలుచున్నది. పూర్వపు ప్రతులలో నచ్చటచ్చట నక్షరములు పోవుదురాగా వాని స్వేచ్ఛామార్పులు పూరించెనట! అందుమూలముచేతనే కలిపయాక్షర చాపలనను ప్రయోగములు!

ఇది సందర్భవిరుద్ధమైన వ్రాత. అయినను వాదము నిమిత్తము దీనిని యథార్థముగా నంగీకరింతుము.

కలిపయాక్షర చాపల మననేమి?

కలిపయాక్షరచాపలభవంగా లోపించిన యక్షరములఁ బూరించుటయనునర్థమును గదా మనము పంతులవారి ధోరణినినుసరించి తెలిసికొనవలసి యున్నది. ఇట్టి శ్లోకలో నెట్లువార్యుఁడు చేసినదివృత్తిపా పురాణములోఁ జెప్పినట్లుగఁ గలిపయాక్షరపూరణమై యుండగా దానిని మన పంతులవారు పెంచి అక్షరపూరణ, పదపూరణ, పాదపూరణ, పద్యపూరణములుగా నెట్లు మార్చికో తెలియవచ్చుటలేదు. పోనిందు, అక్షరపూరణ మనగా నట్టిదియే యుండదు. ఏదియైనను మిక్కిలి స్వల్పమున నని యని పంతులవారు తేల్చిరి. ప్రాచీనకవులను ముడికిసింగిన శ్రీవాగ్మిఁడు, మన్నగువార పీఠూరమును లెక్కలోనికి తీసికొనలేదనిమాడ లిఖించిరి.

ఎట్లునార్యకృతి పూరణపద్ధతి

ఎట్లునార్యుఁ డాచార్యపర్వములోఁ జేసినది యక్కడక్కడ మన చిన్న చిన్న శైశిల్యముల పూరణ వనుటయే కాక యాయుది యైనను వానినిచే నూతన విరచితమైనది కాదనియు, బహుప్రకరులచూచి వస్తుయ పాకమేదియో తెలిసికొని దాని వాతాతావులఁ జెట్లుబడయే యనియుఁ బంతులవారు లిఖించిరి. వారివాక్యములనే యాక్రింద నిచ్చుచున్నాను.

“ఉన్నయశేర్బిరువన కర్ణము విచారిండు” ఉన్నదానిని పైకిలేవనేర్తుట (ఉద్ధరించుట) యనియే కాని “క్రొత్తగాపుట్టించుట” అనుపర్థము లేదని విశేషమును. (ఉన్నయవ మహాదోఁ జూడ నుత్తాపము)” దీనింబట్టి వనపర్వోత్తరభాగములో శంభుదాసుని కవిత్యము లేదని యును, నాతఁడు చేసినవని వస్తుయ వ్రాసిన యాచార్య పర్వప్రతులలోఁ గొన్నిటియందుఁ బురువులు తినివేయగా గలిగిన లోపములను నట్టిలోపములు లేని ప్రతిని జూచి సరిచేయుటయనియును జేయుచున్నది. ఇదియే సత్యమునో నెట్లువార్యుఁ డాచార్యపర్వమునందెచ్చుటను తనగద్యము చేసికొనవలయును లేన కందులోఁ బాలు కలవని వ్రాయవలయును మిక్కిలి సమంజసమై యుండును కదా!

శిథిలాక్షరపూరణ మొకగొప్పలోనికివచ్చునా?

పంతులవారు వ్రాసినదానిఁబట్టి మాన నిప్పటి గ్రంథ ముద్రాపముఁ ప్రాచీనగ్రంథముల ముద్రించుటకై క్రిమీకుల పద్మక్షరలోపాదుల బహు ప్రాచీనప్రకరుల చూచి సరించి చేయుప్రకటనము లెట్టికో అట్టిదియే యెట్లుచేసినదియు నని తేలుచున్నది.

ఇట్టిఁడు గ్రంథకర్తచేరును జెఱుపగలఁడా?

ఇట్లు ప్రతుల సరించువాఁడు, గ్రంథకర్తలయుఁ దనకర్తలయుఁ లేరులఁజెఱుపఁ జాలుడకదా! అయినను మనపంతులవారు శంభుదాసుఁడు వనపర్వశేషమున, నన్న పరాజవరేంద్రుల చేదలఁజెఱుపలేదనియుఁ దన గద్యమును చేసికొనలేదనియు నట్లుచేయుట గొప్పవిశేషమని యు ముఖసిక్రిందివాక్యముల లిఖించిపైఠించియున్నాడు.

“నన్నయ కవీంద్రుఁడు విశేషశ్రమమున లోర్చి వార్ధకదశయందు నవయవపలుత్వము లెగ్గి పోయినను, ఓకిమెయి దీనిని రదియించినాఁడు. ఇందుఁ గొన్ని చోటు లచ్చుటచ్చుటఁ గాలవశమున శిథిలమై పోయినవి. ఇట్టి వచోక్తుని శ్రమ మారక పోశేల! ఆతని శ్రమమును భూమిపై నేల నిలువరాదు? వేనంత శ్రమపడి ననేమి! మొదటిశ్రమ మాతనిచేకదా! ఆతనికి రియందు వామ భాగమేటికి!” అని యాయాచార్యకాలి తలంచి నన్నభాగములను సాగ్యమైనంతవఱకు నన్నయవదారులనే నిలుపుమఁ బూరించుచు, ఎట్లుఁడు పరిశ్రమము లేనదే యైనను నందున్న వస్తుయ రాజవరేంద్రుల వామములఁ జెఱుప నిచ్చగించడయ్యెను.”

ఇటుఁబంతులవారి వాక్యములు చాల సంబర్ధరహితములై యున్నవి. ముడికిసింగవారులే నొకని శేషముగ నెంచబడని స్వల్పశిథిలభాగపూరణము కావించిన యెట్లు వార్యుఁడు గ్రంథకర్తచేరు జెఱుపలేదనియు వాదార్యకాలిఁడు చేరునిత్వననియు వ్రాయుటయం దింతయును సరసత్యము కాన్పించుటలేదు.

ఎట్లున తనచేరును జెప్పకొనలేదా?

అది యుటులంద మనయెట్లువార్యుఁడు వనపర్వశేషమును వామ వ్రాసినపై ప్రకటించుకొని తీరినాఁడు.

కాని వన్నయి పేరు పెట్టి వ్రాసి యూరకుండలేదు. తా నరగ్యపర్వ శేషన్నయ మొనరించితిని తనవరసించా పురాణములో తెప్పకొనియె. ఇది వన్నయికి రిలీజు బాట కొడుకుకాదా? ఎట్టువార్యుఁ దరగ్యపర్వ శేషన్నయ మొనరించెనని చెప్పటయే యవసరము లేదని భూలోకము వందలి నుడికి పింగవాది పూర్వకపులు రిలించియుండగా యెట్టువార్యుఁ దనకరగ్య పర్వమున పేదగును పాదై న కలదని అరగ్యపర్వములో తెప్పకొనుట అవసరముకాదని రిలించియుండగాఁ బరలోకమువందున్న యెట్టువార్యుని పితామహుఁడు భూలోకము నకు దిగివచ్చి తనమమముడు చేసికపనిని పెద్దఁజేసి, “ఉన్నకి సంస్కృతాంధ్ర చతు ర్లోక్తిపదముల కావ్యక ర్తవై, యెన్నిక మై ప్రబంధ పర మేకుండవంగ వరగ్యపర్వ శే, శేషన్నయ మాంధ్రభాష గుజర్తీత్వన మొప్పగ నిర్వహించితి”వని పొగడుటయెట్లు సంప్రాప్తమైనది? ఒక ప్రతిలోనిలోపముల నిరసనక ప్రతిబాధి సవరించుట యనునది గొప్ప కావ్యమును తానేల తన నృసింహపురాణములో పెట్టువార్యుఁ డట్లు చెప్పకొనియె? ఇట్లు తరగ్యపర్వములో తనను భాగముకల దని తన పేరు ప్రకటించుకొనువాఁడు వన్నయభట్టారకు వందలి భక్తి చే నాతని పేరే నిర్మిత వాఁడెట్లు గాఁగలడు? ఈ ప్రశ్నలకు పంతులవారు సమాధానములఁ జెప్పియుండ లేదు. తాము పూర్వకాచమును ఖండించుటకై యేయు క్తును దీసికొనివచ్చి, యాయుక్తులే తమవాదమును ముడిపెట్టెనన్నగ బాధించుచున్నది. వానికి సరియగు సమాధానము చెప్పలేక మనపంతులవారు డోలాయనూన మానవలై యిటునటు నొనులూడుదు, పరస్పర నిరుద్ధా కముల వ్రాయమొదల పెట్టిరి. అరగ్యపర్వములో ప్రబంధ పరమేశ్వరుఁడు తాను క్రొత్తగ కవిత్వముఁజెప్పి చేర్చిం జేదియు లేదనియు, వ్రాసిన వన్నయిపాఠములనే బహు ప్రాసప్రశంసఁగాంచి చెక్కి తీసెననియు నిచ్చటఁ జెప్పి, మఱు కంఠదానుఁడు చేసినపది అచ్చముకాదని యు, యతిసూచనమైనదనియు మఱియొకచోట ప్రకటించి మొనరిడిరి. ఆవాక్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను. “ఎక్క ఁడు పరిశ్రమము తనబెయ్యెనను, సందున్న వన్నయ రాజ వరేంద్రుల నామములఁ జెలుప నిచ్చుగింపఁడెయ్యె ను.” ఎక్కడు పరిశ్రమ తనది యని మన పంతులవారు వ్రాసిరి. ఇక్కడ పరిశ్రమమన నేమి? వన్నయ పా

ముల సంపాదించుటకను పరిశ్రమమా? తాను క్రొత్త గ గ్రంథము వ్రాయుట కను పరిశ్రమమా? మొదటిధనుర వన్నయ రాజవరేంద్రుల పేరు చెలునుట కవసరము లేనే లేదుగదా? రెండవది యనుచో స్మృతచేసినది పంతులవారి “యన్నయము” కానేరదే? ఎట్లు చేసినది యన్న దానిని సమర్పించుట కాని క్రొత్తదానిని తేయుట కాదుగదా? పంతులవారు పూర్వకవాదమును ఖండించుటకై యెట్లు చేసినది పూర్వమున్న దానిని నిలుపుటయే కాని క్రొత్తది వ్రాయుటకాదని “ఉన్నయ” శబ్దమునుబట్టి పాధించిరి. తమ వాదమును స్థిరపఱచుకొనుటకై మఱు నిచ్చట క్రొత్త గ్రంథరచన మను నభిప్రాయమును చేర్చిరి. విశేషశ్రమ క్రొత్తగ్రంథరచనకే యనుచో నట్లు శ్రమచేసి గ్రంథరచ నముచేసినవాఁడు తన పేరును చెప్పుకొనక యాయకెప్పు వన్నయ కేలవినచె? ఎవరును వెన్నఁడు నట్లు విమరసి పంతులవారు వొక్కి వక్కాణించి యున్నారు. కావున మొదటివాదమునకు నేటిక్కను మన పంతులవారు తెచ్చి పెట్టిలో పంతులవారి నవసరమునకుఁగూడ వాదిక్కే కలిగినది. పంతులవారు వ్రాసినది యిట్టి సందిగ్ధాతిలో నికవచ్చినది.

వనపర్వ విషయమున యెట్టువార్యునిది విశేషపరిశ్రమమె

అరగ్యపర్వవిషయములో, పెట్టువార్యుఁడు చేసి పది కాళ్ళతో రైది సంపాదించు విశేషపరిశ్రమమే కాని క్రిమికుల దవ్వవట్టాక్షర పూరణమాత్రము కాదు. అది యేదియన, తన వ్యయవధుర కవిత్వముతో, నన్నపార్యు ఁడు వెప్పఁగా మిగిలిన వనపర్వ శేషమునుఁ బూరించుట. ఈయంశము భారతారగ్య పర్యంతమున నున్న పద్య ద్వయముచేతను, నృసింహపురాణమువందలి పద్యముచేతను గూఢిపడుచున్నది. ఆర్య పర్యంతమువందలి పద్య ద్వయ మెట్లువర్చును కాదని పంతులవారు వ్రాసిరి. వాదము నిమిత్తము దాని నిప్పటి కంగీకరింతుము. నృసిం హపురాణ మితఁడు చేసినదేకదా! అందు దానువారగ్య పర్వ శేషన్నయ మాంధ్రభాష నొనరించినట్లు విన్నప్తు ముగాఁ జెప్పకొనియున్నాఁడు. అరగ్యపర్వ శేషన్నయ మాంధ్రభాష నొనర్చుట యవగా నాంధ్రీకరింపగా శే షించియున్న సంస్కృతభాగముయొక్క మాంధ్రీకరణ

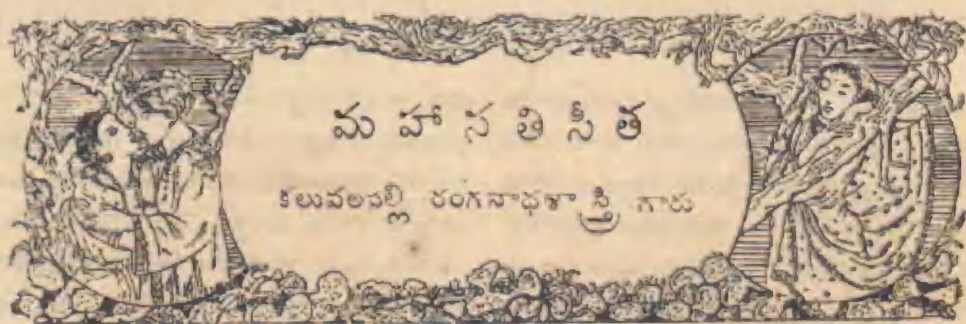
మని యర్థమిచ్చును గాని యాంధ్రీకృత గ్రంథములోని క్రిమికుల దష్టవష్టాక్షరముల బహుప్రకారం జూచి సరిచేయుటయని యర్థమకాదు. క్రిమికుల దష్టాక్షర లోపమును ప్రాచీనప్రతులదూచి సవరింపబడి గ్రంథశేషస్థయ మాంధ్రభాషలో నొనర్చుటయే యనునెడల ప్రతి సంవత్సరమును ప్రాచీనగ్రంథముల ముద్రించు ముద్రాక్షరకలాధికారు లెల్లరును బహు గ్రంథముల విషయములో దృష్టవాద్యుడు చేసినపనినే చేసినవా రనుదురు. ఆనందముద్రాక్షరకాలవారు, వానిల్లవారు మున్నగు వా రొక్క యారణ్యపర్వ లోపములనేగాక కవిత్రియకృతాష్టాక్షర పర్వలోపములను సవరించి భారతమును ప్రచురించుచున్నారు. ఏ కృష్ణవాద్యుడెంతె పెక్కున పని చేసినవా రనుచున్నాడు కదా! ఏది భారత శేషస్థయ మాంధ్రభాషలో నొనర్చినవా రని చెప్పనచ్చుచో మాడదు. అట్టిపనిచే యొజ్ఞవాద్యుడు చేసిన యెడల వారెవరినూడ వారణ్యపర్వశేష మాంధ్రభాషలో నొనరించిన వాడనడగదు. ఆరణ్యపర్వ శేషమన ఆరణ్యపర్వమునందలి క్రిమికుల దష్టాక్షర లోపముని యెవరును చెప్పబోరు. శేషశ్రద్ధార్థముం గూర్చి పితృలింగం పంతులవారు చెప్పినదే పమంజసముగా నున్నది. అయ్యలూద్యుడు యుద్ధకాండశేషమును చెప్పితివని వ్రాసికొనియె. దానిని క్రిమికులదష్టాక్షర లోప పూరణమనియె చెప్పవచ్చుచో అట్లుకాదని పంతులవాకే యంగీకరించిరి. కాన ఏమిచేసిన శేషశ్రద్ధార్థము పమంజసముకాదు.

ఉన్నయశ్చంద్రార్థ విచారము.

ఇదే మన్నయశ్చంద్రార్థ విచారము గావించుకొనెను. ఉన్నయ మనగా మన్నదాని నుద్ధరించుటయేగాని క్రొత్తది వ్రాయుట కాదని మనపంతులవారర్థము చెప్పిరి. మఱియు నుద్ధరించుట గలయనర్థమును మాడ

దనిరి. ఆవిసభాపర్వములును, వారణ్యపర్వములో గొంత భాగమును వాంధ్రీకరింపఁబడి మాత్ర విరాటముమొదలు వరుసైదుపర్వములును, తెలిసింపఁబడి యొక్కయారణ్య పర్వీతరభాగము మాత్రము తెలిసింపఁబడక వదుననఁ బడియున్నప్పుడు దాని వాంధ్రీకరించి లెక్కినభాగము లో సరియగు ఢికి చెప్పుట యుద్ధరించుట (ఉన్నయము) గాదా! కావున వారణ్యపర్వశేషస్థయమొనరించుట యన వారణ్యపర్వశేషముఁ క్రొత్తగ నొనరించుట యను వర్థమునకు హానియుండనేరదు. “సమున్నయ మూతిం” అని భారవిప్రయోగించి యుండఁగా, “భూతిం = సంపదం, సమున్నయక సమున్నయన్” అని మగ్గివాదమారి వ్యాఖ్యలో వ్రాసె. కావున మన్నయ శబ్దము క్రొత్తదాని తెచ్చి కలిపి, యున్నదానిని వృద్ధి చేయుట యనునర్థమిచ్చునదిగావే యున్నది. అదిగాక యాంధ్రభాషలోనున్న యారణ్యపర్వమునందలి వష్టాక్షర లోపములఁ బూరించువాఁడు “నే వారణ్యపర్వశేషమును వాంధ్రభాషలో నొనరించితి”నని చెప్పుకొన నవసరములేదు. ఆంధ్రముననున్న గ్రంథమునందు గాలవశమునఁ గలిగిన క్రిమికుల దష్టాక్షరపర్వభాగముల బహు పూర్వప్రతులఁజూచి సవరించువాఁడు “నే వారణ్యపర్వశేషమును వాంధ్రభాషలో నొనర్చితి”నని చెప్పుకొననేల! ఆంధ్రముననున్న గ్రంథమునందలి సవరణము లాంధ్రమునంగాక మఱియొక భాషయందగునా! ఆరణ్య పర్వీతరభాగము సంస్కృతమున మాత్రమే యుండి తెలుగున లేకపోవుటచే తావాభాగము వాంధ్రీకరించి, యాలోపమును పూరించినవాడ. కావుననే “యారణ్యపర్వ శేషస్థయ మాంధ్రభాష మజనోత్సవమొప్పుగ నిర్వహించితి”నని యొజ్ఞవాద్యుడు చెప్పుకొనివాడు. తాను చేసినపనిని తనగ్రంథములలో గొప్పగా చెప్పుకొని వాడు.

మ హా న తి సీ త

కలువలపల్లి రంగనాథశాస్త్రి గారు

(సంపుటము ౨, పంచక ౫ తరువాయి)

ఉ. క్రిందుడనంబునం జెలగి క్రిందును మీదును జూడబోక న
త్రించెడు నీవు మాద్యశనతీజనతానుచరిత్ర మేగతి
గాంచగనేర్తు వార కలకాలము నుత్పథచారివైన ని
మంచిగ దిద్ద బ్రహ్మకరమా? పెరిమాట లిక్కేల రావగా!

౨౦

ఉ. దావనాథ! సారె ననుదాకగఁ జూచెద వృద్ధతుండవై
నేను శపించినట్ల బ్రతుకనేర్తువె నాఁటి యానతీయమి
మానితిఁగాక లేనియెడ మత్సురచరిత్ర మహాగ్నికీలక
మేను ఊగార్థమాత్ర మ్మన నీరయిపోవకయున్నె యెన్నఁగఁ.

౨౧

చ. పుడమియు లచ్చిగోలుపడి పొక్కుచు నొంటిగఁ గాననంబులో
నిడుమలఁ జెందనేల సిరులిచ్చెదనం చధికాశఁ గొల్పు లో
బడుదునె రావణుండ! కులపాలిక భర్తకుదక్క లాతికిం
జెడిపి తెఱంగునఁ సిరికిఁ జేపడనెంచునె? యెన్నఁజేనియుఁ.

౨౨

చ. వనములలోవసించి క్రతువర్గమునల్పుడఁ గందమూలముల్
దిని మనుచుఁ జనార్దను మదిఁ నెఱవమ్మి భజించుచుండు న
న్మమలను ద్రుంచియుఁ మిగులనొంచియు నెవ్వగ పొందఁబోని నీ
మనుగడయేల నీ నిరుపమానపరాక్రమమేల రావగా!

౨౩

శా. సీమంద్రావియో గాలినిఁ మెనవియో నిష్కాములై నిశ్యమా
త్కారాముల్ మునులౌ శ్రమంబులఁ దపోభ్యానాదులక నల్పుచో
రారిం బల్కురుబట్టి జెందములు నొవ్వంగొట్టినా వక్కలా?
కూరా? రాక్షసనాథ! తత్ఫలము నీకుఁ వేగఁ జేకూతెమఁ.

౩౦

ఉ. వారిని వీరినోర్చి కడువన్నియ కెక్కితివంచు నిక్కుచుక
సారకు నిన్ను నీవె నుతిసల్పికొనక విని వీరు లెంతరే

వీరకులార్గగణ్యుడని విశ్రుతి గాంచెడు రామభద్రుని
పోరున గెల్చినం బొగడుటో నిను నీజగమెల్ల గర్వితా.

3౧

చ. ఇనకులనేతయా దళరథేంద్రునికోడలి రాజయోగియా
జనకుననంగుఁ గూతుఁ నతిశౌర్య జతోద్ధతవై రియైన రా
మాని సహధర్మిణీ విబుధపుంగవనన్నుత పూతచర్య వ
జైవకగజాచు కూశలకుఁ జేటానగూడకయున్నె పాలికి.

3౨

చ. పుడమినెనంగు రాజముపి.పుంగవకోటల నేమఱించి పైఁ
బడి కడునొవ్వగొట్టి పలుబాములఁ బెట్టియుఁ బారనెట్టియున్
పొడువతనంబున్ దురుసుపోకల మీఱి మెలంగుచున్న నీ
పొడవడగింప రాముఁడయి పుట్టెను విష్ణుఁడు నమ్ము రావణా.

33

చ. తనువుదొంగుకాల మిదె దాపురమాయెను నీకుఁ గానిచో
నను నిటులేలతెత్తు నల నాఁజలి శ్రీకృతయంచుఁజెప్పినన్
వినవు దురాత్మ! రావణ! వివేకవిహీనుఁడు చెట్టత్రోవఁ బ
ట్టి నడుచుఁగాని విచ్ఛలవిడిం దనకీడు గణించునే మదిన్.

3౪

చ. తలకడు కీడు నేతలకు ధర్మ్యవధంబున నొక్కనాఁడునున్
మెలఁగఁ దలంపఁజోవఁ డవిసీతికిఁ గొంకఁడు లాతికాంతలన్
గలఁచును మొడికట్టె యనఁగా నిరఁడేయని రోయ విస్మిరో?
నలుగురినొళ్లలోనఁ బడినావిక నీబ్రతుకేల తంట్రీ.

3౫

చ. చదువగలేదె వేదములు శాస్త్రములుం గనలేదె నీతి నీ
యెద కెతరాంగనాజనుల నేచుట కీడని తోచలేదె దు
ర్మదమునఁ గన్నుగాన కిటు మాటికిఁ బైకొనఁజూతు పార! నీ
బ్రదుకు బయల్పడన్ జగతివర్తిల సిబ్బితిలేదె మూర్ఖుడా.

3౬

చ. నలునకు మనృదంట? యిరునాలుగు దిక్కుల గెల్చెనంట? ని
చ్చలు శివపూజనల్పునంట? సాటియొకింతయులేని సంపదన్
మెలసెనునంట? రక్కసులు నేవురుగొల్వగ మించునంట? ని
దల కొడిగట్టెనంట? యని నల్వరు నవ్వగ నోరై రావణా.

3౭

చ. సురవరవర్ణి నీజనులు సుందరమూర్తులు నప్పరోంగనల్
దురపిల భంగపెట్టి బలుతొంటరిపై నను లంకలోని కీ

వసుసనుదెచ్చి నెవ్వగలవా లోనరించితి వోరి! నిన్నిఁకా
ధరసుజనుల్ ప్రసంగవశతం గడఁ దిట్టక మాన దుద్ధతా.

3౮

ఉ. చక్కనిచుక్క వేలుపులసానిని రంధను బల్మిబట్టినా
జక్కులతేనిపట్టి విని శాపమొసంగుటజేసి కాదె నా
దిక్కున నీనినర్గమగు తెంపును జూపకయుంటి కానివో
నెక్కడ నిల్వనీక యలయింపకయుందువె నన్ను ధూర్జుడా.

3౯

ఉ. కూరపుఁ గర్మముల్ నలుపు కొంటెలలో మొదలింటివాడవై
యూరక యీగతింజెడక యోరుపుఁగైకొని యిప్పుడేనియు
తారకమంత్ర రాజమును దత్సరతక జపియింతువేని నీ
పేరును బెంపు నిల్పు నిటు విన్ను నిజం విది దానవాధిపా.

౪౦

చ. కడుణకు నున్నిపట్టు బుధగణ్యచరిత్రము పట్టుగొమ్మ ని
ర్భరతరశాంతిశాపు నయపాలననైపుణి జీవగజ్జ భా
స్వరగుణరత్న రాకి నృపవర్గలలాముఁడు రాముఁడెన్నగ
శరణముఁ జొచ్చినా సహజశాస్త్రపునేనియుఁ గాచు రావణా.

౪౧

చ. మనమున రామనామమును మానక సంతతమున్ స్మరించుచున్
దనదురవస్థఁ బాపికొనఁదగ్గ యుపాయమె చూచెఁగాని యా
వనమును గన్నులెత్తి నలువంకలఁజూచి యెఱుంగ దాసతీ
జనమణి సీత! తుచ్చసుఖసంపదఁ గోరుదురే కులాంగనల్.

౪౨

ఉ. రక్కసిజోంట్లు చేరి యల రావణుఁ గూడకయున్న నీయొడల్
ముక్కలుచేసి మెక్కెదముపో యని సారకు భీతిగొల్పినా
చిక్కులువెట్టినం దవిలి సీత రిదుకుల కియ్యకో దహా ?
చిక్కునె సాధ్య నీచులకుఁ తెల్లరె కొంజొకనాటికేనియు.

౪౩

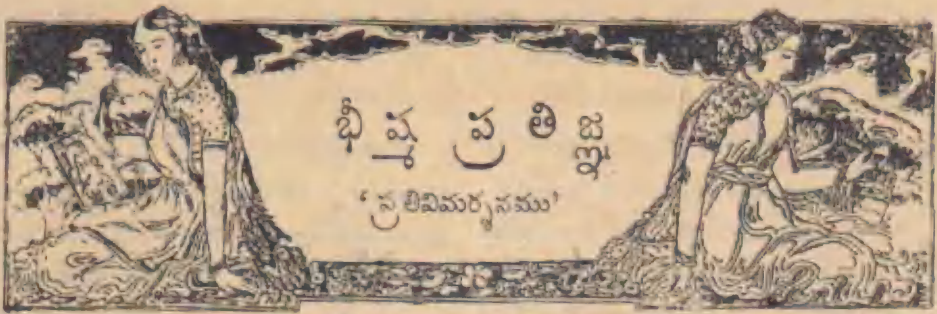
ఉ. మాయలమారులైన బలుమానిసిదిసిపడంతు లెవ్వడుం
బాయక చుట్టునిల్చి చెడుపల్కులు పల్కిన నేవగించి న
ద్దేయచరిత్రయైన పతి దేవత శీలముఁ గాచికొన్న నీ
తొయికి సాటి వచ్చు వనినం గనుగొందుమె వేయనేటికి.

౪౪

ఉ. గుచ్చరికించి రావణుఁ డమానుషచర్యను దన్ను బల్మిమొఁ
దెచ్చుటఁజేసి యెల్లరకుఁ దీరని సందియ ముండునంచు పై
యచ్చరబృంద మద్భుతమునందుచు నన్నుతినల్పఁ జిచ్చులోఁ
జొచ్చి మహిజ వైజపరిశుద్ధతఁజూపె ద్రిలోకపంధ్యయై.

౪౫

అంధ శేషగిరిరావు గారు (సారస్వతసమాజము)

భరతి (సం. ౨. సం. ౩.) లో శ్రీహరనంది జగ
స్వాధ్యాయుగారు శ్రీ మల్లాది మూర్త్యనా
రాయనాథాశ్రమిగారి "భీష్మ ప్రతిజ్ఞ" యను నాటకమును
విమర్శించియున్నారు. ఏతెచ్చిమర్శనమున స్వామిగారు
అసంగతములు, అసంవర్ధములు నైన దోషముల నుద్ఘాటించి
చుటయే గాక పెక్కుతావుల గుణములను దోషములుగాఁ
బరచిమింపఁజేయుటచే సత్యము నుపలక్షించి నే నీప్రతి
విమర్శనము వ్రాయ వారకొంటిని.

౧

కథావిమర్శనాము

'కృతిని చక్కగా మధురై నేకానీ కవిస్వాధ్యయము
లెప్పుగా గ్రహించబడినాకాదనినీ, అలాగుచే నేనేకాని
రసాస్వాదనకులును పొందవలసినదనినీ,' ఎఱిగియుండి
యే తామిహూపకవిమర్శనము చేయుచుంటిమని స్వామి
గారు తొలకొల్ల చూచిచెప్పబడుటజ్జీ వారీనాటకమును
మధించియున్నారని మన మాహింపనై యున్నది. కాని
ఈవిమర్శన చదివినవారలకు స్వామిగారికి నాటకముతోఁ
గల పరిచయము కొద్దియని తోచవలసదు. ప్రథమాంక
ములో అశ్వమేధాంగమైన దివ్యజయము వర్ణింపబడినట్లు
విమర్శకులు వివరించుచున్నారు. ఇది యెంతయు హాస్యా
స్పదముగ నున్నది. నాటకములో అశ్వమేధపుటూనేలేదు.
శంతనూడు చాటబంటులైన దివ్యజయము సార్యభౌమప్రతి
జ్ఞుకని కంకోక్తిగా నాటకమున వ్రాయబడియుండ
స్వామిగారి దివ్యజయము అశ్వమేధాంగమైనదని అపోహ
పడి అందుమీఁద రెవరు రామే సంకల్పరికల్పములు గావించు
చుకొనుచు అశ్వమేధాంగమైన దివ్యజయము కథకు అప్రస్తు
తమని, అశ్వమేధయాగపీష్టపరమైనరాజు నగరములో

నుండవలసినదే కాని అశ్వముతోఁబోవు నేవలోనుండుట
యొక అప్రసిద్ధమైన ఏర్పాటని, భార్యరహితుడైన
శంతనూడు అశ్వమేధమొనర్చుచుండెనటలు హాస్యాస్పద
మనియు నధిక్షేపించుచు శండుపుటలుగ్రంథము వ్రాసిరి.
ఇది విమర్శకుని అపోహపై వాధారపడియున్నవనుటకు
నాటకమునుండి నిదర్శనము లెత్తి చూపుచున్నాను.

పుట 22:—గురువరా! విజయ యాత్రకు వచ్చిన
నాయనగారి పీఠభోజనము విని పరాక్రమించితిని.

పుట 23:—కాదవా! ఏమి! పెద్దయైతె లితివి? ఇపు
డున్న రాజులలో నీవే మగవాడవుగాఁబోయి! నాన్నానీ
తీరవీరులందఱు కప్పము లర్పింపవలయునే?

పుట 24:—శిష్య! అప్రతిహతవీర్యులైన దివ్య
జయంబొనర్చి నీరండ్రకి సార్యభౌమప్రతిజ్ఞ నొడవూర్చి
జగత్ప్రసిద్ధుడవై చిరంబు జీవింపుము.

పుట 31:—కాపునఁ తొలవ నంశభూషణులగు
నాయనగారికి సార్యభౌమ ప్రతిజ్ఞ కరతలామలకమైనది.

సార్యభౌమ ప్రతిజ్ఞపవార్ధము శంతనూడు విజయ
యాత్రకు వెళివెనని నాటకమున నిట్లు విస్తృతముగనుండ
అశ్వమేధాంగమైన దివ్యజయమొనర్చిననుచు విమర్శకుల
కాధారమెక్కడిదో? మఱియు.

ఉ. భాగవతంశీ భూషణుడు

కాశుపరాక్రమదాంరవశ్శిమో
గ్నిరవణుండు శంతనూడు

తల్యడి దివ్యజయేభు నాన్నానీ
తీరపువీరులార! యరు

నెంచెదరా యరియపునంబులక

గౌరవముగ్ని నీయ? నట

గాక లేని చానరింపవత్తురా? (పుట. 6.)

అని వీరభద్రానుగము. ఇందు అతిఅపవనములగొని
తెండరియేగాని అశ్వమును బట్టరం డను వీరాహ్వనము
లేదు. ఈయది అశ్వమేధాంగమైన దివ్యజయమే యగునో
నశ్వమును బట్టరం డను వీరాహ్వన ముండియుండదా?
ఇంతకును నాటకమున అశ్వమేలేదు. అశ్వప్రస్తావనయే
లేదు.

ఉ. ఊరను బల్లెయాశ్రమము

నుగ్రవనంబును నాక చేడ్కుమై

వారణమెక్కి దుందుభిని

వాడినమాత్రే బ్రతివ్వవచ్చునే? (పుట. 7.)

తొండములోఁ బతాకదాల్చిన మడగజంబు
ముందు వచ్చుచున్నది. (పతాకం బరికిరించి) దీనిపై యక్ష
రపం క్రియేయి!— శ్రీమద్రాజాధిరాజరాజపరమేశ్వరశ్రీ
శంకర మద్రకవర్తి దివ్యజయపతాక.....(పుట. 6)

మాదిరి! స్వామిగారు భావించినట్లు కొరవ
సేన పురోభాగమున వెడలిపది గుత్తముకాదు. అదియేమగు.
దానిగండవల్లమునగట్టిపది విజయపతాకగాని విమర్శకు
లనుకొనినట్లుల యగపత్రికకాదు. గ్రంథము 'మధిం
చుట' యటించి పరిశోధనదృష్టితోఁ బఠించి యుండినను
విద్యాధిపేశసంపన్నులగు స్వామిగారిట్టి ఆనందశృమలకుఁ
దనువిమర్శనమునఁ దావిచ్చియుండరని సభినయముగ మన
విచేయుచున్నాను.

కాంతపావనములను తాపసాశ్రమములందు దుందు
భిని వాడినట్లు పల్లించుటలోఁ గవి అకాచిర్యము
గలిగించెనని విమర్శకు లనుచున్నారు. భూవిజయ మొనర్చి
సార్వభౌమత్వము నొందఁగోరువనుమతీకుఁడు లోకమున
మందునకైన ప్రతిపిసుఁడు లేకుండఁ జేసికొనవలసి యు
న్నది; కావున శంకరుఁడు 'ఊరను బల్లె యాశ్రమము
నుగ్రవనంబును నాక' పర్వత్ర రణదుందుభిని ప్రణయింపిం
చెను. ఈవిషయమును కవియే ఒకపాత్రలే నిట్లు చెప్పిం
చెను. —

పుట 7:—నిందయన నిట్టివాఁడుండవచ్చుననియే
మనసేనాని పర్వత్ర చాటించుచుండవలయు నని యాజ్ఞా
పించె.

ఇట్లుగట నిం దవాచిత్యమేమున్నది?

దేవప్రతను విద్యాభ్యాస వర్ణనములో మూలాది
క్రమమును దనియు, అట్టిమూలాత్మక్రమమునఁ గారణము
దురుహ్యముగానున్నదనియు వాక్షేపించిరి. ఒకానొక
ఇతివృత్తము వెంచి తీసి రూపకముగా నునరించి రసా
విర్భావమునకుఁ బాత్రకీలనిర్ణ సముపకు వీలు గల్గించుకొన
వలసిన కవికి సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య ముండవలయును.
అట్టియో మూలాత్మక్రమము దోషముగాఁ బరిగణించుట
పాడిగాదు. కృత్రిమజేత కామాత్రము శ్వేచ్ఛ లేనియో
రసపోషణము పాత్రపోషణము గావించి నాటకమునకు
జగ్రదనముఁ గొనిరాగల్గునా? దేవప్రతను విద్యా
సంపాదన వర్ణనములో శ్రీ సూర్యవారాయణశాస్త్రి
గారు సంస్కృతాంగ్ర భారతిములందులేని,

పీ. చదివించినాను బ్రాజదువులు నాలుగు
గురువరుండిన పరాశరయియొద్ద

.....

నేర్పించినాను పాశ్చిమకీవిద్యలు

ఘనలిపాధనుఁడు భాగ్యవ్రునియొద్ద

.....

(పుట. 25)

అను రెండువిషయములు పెచ్చు చెప్పి నాటక
మందలి భీష్ముని సంస్కృతాంగ్ర భారతములందలి భీష్ము
లకంటె విశేష విద్యావంతునిగాఁ జ్రేక్షకవృద్ధయా
కర్తఁడ పాత్రునిగాఁ జేర్చించి పాత్రులర్థనము చక్కఁ
బఱచినారు. ఈమార్పునీరే పాత్రపోషణమువకు రస
నిష్పత్తికిఁ గవి విమలశేముషీవిశేషముచే గొనితెచ్చి
నది కాని రసజ్ఞానము పాత్రోచిత్ర్యముఁ బాటించక దుర్బి
నదికాదని గ్రహించెదరుగాక!

కథావిర్వహణములో మఱియొక ఆక్షేపణ మొన
ర్చిరి. ఇది గాంధర్వ రాక్షస వివాహవిరుత్తుకు సంబంధిం
చినది. వధూచరులు సమ్మతించి యనుంగ్రతముగాఁ జేసి
కొను వివాహము గాంధర్వమునకలకును, అట్టి విగా
హమువకు సర్వసతియనుమతిఁ గైకొనుటకై శంకరుఁడు

పుట 48:—ప్రియభాషిణీ! శకుంతలాది రాజక
న్యాచరితంబులు వినియున్న నీకు గాంధర్వము విధి విహి

తము గురుసమ్యక్ సేవనముననుచు మరల మరల జెప్పవలయు నా! అని వదిలెనుగా సత్యవతి ఇట్లుని జవాబిచ్చినది.—

పుట 48:—భూవామకా! నా దొక్కమనది. నురుజులు దగ్గఱలేనివారికి గతియైన గాంధర్వమునకు నామన సాక్షిబడక యున్నది. మిమ్ము నాటనుండి పెరిగిపెద్దదారిగాజేసిన తల్లిదండ్రుల మన స్సొక్కసారి గాఁ జెప్పుకొను మనుని ఆమె గాంధర్వమున కనుమరిం చలేదు. చలదిన హృదయ మున్న పుడు కంఠమందు రాక్ష సవివాహ మంగీకరిండుటకు ఆటంక మేమున్నదని విమ ర్శకుల ప్రశ్న. నాయు గాంధర్వమున కీయకొనకుండుట కుఁ గారణము రూపించి చెప్పి నాయకుఁడు రాక్షస మంగీకరింపకుండుటకు సేయుచున్నది నదింప లేదట. రాక్షసమనగా బలాత్కారమునఁ గన్య సమహరిండుకొని వచ్చి చేసికొనెడు వివాహము. అట్లు కంఠమందు బలాత్క రించి దొంగిలించి పరిణయమునఁ దగ్గఱి మనము నొప్పించినదాన నైతి నేయని పితృవత్సల యను సత్యవతి కంటిల్లును. కంఠినచ్చివచ్చి స్వార్థపరాధులుఁడుగాక పరాధిప్రాయములను గొరవదప్పిపోఁ దలంపచు ప్రాజ్ఞ డగుటచే సత్యవతి మనము నొవ్వతేయుట కాతని కిష్ట ములేక పోయినది. దాశరాజునమతి బడెనయే తానా మెను పెండ్లియాడఁ గృతరిశ్మయుఁడైనాఁడు కంఠనుఁడు.

పుట: 49:—.....రమణీ! నీయభిప్రాయమున నునమనోరథము దాశరాజుసమ్యక్రంతు గావించ నిశ్చ యించితిని.

సత్యవతి మనస్సునకుఁ దీరని చింతగల్గునను భయ సంభావమే కంఠనుఁడు రాక్షస మంగీకరింపకుండుటకు గారణమని తెలియదగును.

వివర్ధములు, ప్రాచీనార్వాచీన నాటక కర్తలు ప్రఖ్యాతేతి వృత్తులను ప్రవర్తనానుసారముగా రస పుష్టి దాయకముగా వీయెదగ్గముగా మార్పు చేసికొనుచు వచ్చిపో నెట్టిలియుండియును వెలుగునట్లు, ఈనాటకము లోని రంభవ యంకములోనికథ 'ఇది' తెనుఁగునుండి సంగ్రహించినది. ఇది సంస్కృతమునకు సరిగానే ఉన్నది' అని వ్రాయుచు 'దానిలో' శకుంతలాపరిణయా నుకరణము తప్ప మఱేమిన్ని లేదు' అని భూతకథకంఠె నాటకమును వివరించుచు మనమునకును అట్టి సాధనము

తోఁ గాఁబోలు విమర్శనకు మఱేమియుఁ దోచక చిత్త మువచ్చినట్లు వివరించినారా యదనట్లుగా అసంగతము గాఁ గొంతవారికి.

సత్యవతీశంకరుల సమావేశకథ చదువునపుడు అది కాకంఠలకథననుకరించి యున్నదని నాటకమును 'వధిండుట'చే పీరికే తెలిసినదని సంభోషించుచున్నా రుకాఁబోలు. సత్యవతీశకుంఠల జనవాదివృత్తాంతమునకు నెక్కువ పోలికయున్నదని అక్షరాస్యుల కెల్ల తోచక పోదు. అట్లు తోచకుండ చేయటకు నీలునులేదు. అట్లు చేసినచో సారస్యమును ఉండదు. కావుననే వానికున్న పోలికలకు తొలగింపలేక అనుకరణము విస్తృతమును చున్నదను అభిప్రాయముతోడనే గాబోలు కవి శంక నువచే నాతని మనోరథము సత్యవతికిఁ దెలియఁజేయుట కనుగుణముగా నీట్లు చెప్పించియున్నాను.

పుట 49:—మరీలా!.....తక్కిన నీవృత్తాంత ము శకుంఠలాపరిణయమునకు సరిపడుచున్నది...అట్లుయిన మనమోశకుంఠలనుబట్టి ప్రాచీనరాంధవంజున సంబంధించితి మెఱుంగుదువా?

ఇంతకును నాటకములో పాంథాక్రమవర్గమునఁ గాని సత్యవతీశంకరుల సమావేశమునఁ గాని మఱియొకచో గాని 'శకుంఠలాపరిణయా నుకరణము' లేనేలేదు. శకుం ఠలా సత్యవతుల చరిత్రములకు నన్ని పితసారూప్య మున్నది. వారిరువురుకూడ నచ్చరలుకుఁ బుట్టినవారు. ఇద్ద యును పడులపంచల తెరిగినవారు. శకుంఠలను దుష్యం తుఁడు సత్యవతిని కంఠనుఁడు మృగయానిహారానంతరము ఒక్కఁటేడితిలోఁ జూచి మఱుగొన్నాడు. ఇట్లుగుటచే నిద్దమైన ఈయంశమును అనుకరణమని ఆక్షేపించుట అన ర్థమని తోచకపోదు. కావున విమర్శకు లనుకొనినటులు శకుంఠలాపరిణయప్రస్తావన అనుకరణమై కథాసారస్యము నకు భంగము కల్గింపకుండుటయేగాక మీదు మిక్కిలి వయ్యది నిద్దవిషయమై నాటకమున కొక విధమైన గుని విశేషమును హత్తింది కంఠుని గంభీరునిగా గడుముచా నిగాజేసి పాత్రులమును పరిపాషించుటకు సాయపడినది. శకుంఠలాపరిణయ ప్రస్తావనయే లేనిచో కంఠనుఁడు సత్య వతితోఁ 'దరుణీ! నిన్ను' నేలబదిని. నన్ను చేపట్టుమని 'అరుచె నికము'గా నని నానిగొంగు నడుగునకునెద

‘వెట్టిరాగల తిండి’ గావలసివచ్చును. అట్లుగాక కంఠముడు శిశువలె పరిపక్వమై తింటున్న సత్యవతికికెదల్చి వ్యంగ్యముగా గడుముడవముగాఁ దవమనోరథమును వల్లఁపించినాఁడు.

ను. జలవాహీ! విను మహర్షిఁగ్రన్థయమునకొ
 బిన్నించి నీ వాశికుం
 కలయుంజూడ సగోత్రైతితిగదా
 ధన్యుండు దుష్టుండుఁ డే
 పరిపాఠవృత్తిమై సగోత్రులమె కా
 మా కాన నీవేను బం
 ధులమైవారము తొంటియట్టుజీకనుం
 దుం గల్గు పేరెందుమో! (పుట. 47)

‘వాటకము త్రేతాయుగ సంబంధమైన ప్రాచీన వాగదళితము చెందినదైవా కుర్పిలు, పడకకుర్పిలు, వార్తా పత్రికలు మొదలైన సామగ్రి వాడుకలోకి కలితెచ్చివని విమర్శకులారాక్షేపించుచున్నారు. కుర్పిలు మొదలైన ఆనన సామగ్రి లేకయే పూర్వము మహాసామ్రాజ్యములనా బరి పాలించిరా? అట్లయినచో ‘ఆనంది’ అనుపదమునకు విను ర్భువ లేమి అర్థము చెప్పుదురా? వార్తాసామగ్రితోఁబాటు వార్తాపత్రికలుగూడఁ బూర్వముండినచో లేవోకాని వాట కమున మాత్ర మెచ్చుటలేవు. గ్రంథముతో విమర్శకులకు సాంగత్యము లేకున్నచటయే ఇట్టి విచిత్రవిమర్శనకు గారంగము.

మఱియొక ఆక్షేపణ ‘దశావరాజ్యాభిషేకమప్పు డు కంఠమందు, సామంతరాజ్యపరిపాలన వర్తనమయ మున దేవప్రయోగము చేసినపారజనపథిలు, ఆనధిలలోని వాడప్రతిపాదములు ఈలోకాలలో జరుగుతున్న పథిల అనుకరణము’లట. చిరకాలమునుండి వనదేశమున పార జన సమావేశములు జరుగుచున్నవనుటకు నిదర్శనములు కుప్పతెప్పలు. ద్వాదశవిధముండ్రులు నొక్కచోఁగూడి రాజ్యాంగవిషయమై వాడప్రతిపాదములు జరుపుకొను చుండినది అక్రమీతిసారము చాటుచున్నది. పండ్రవమైని కాలమున పారజన పథిలన్నవనుట చరిత్రజ్ఞులనుభవపుర రుక్తమే. ఉత్తర రామచరిత్రలో అంతర్నిటకమును పారజనసమావేశసమ్యాపనంపాదవార్ధముగదా రాముడు ప్రదర్శించిందినది. రామాయణకాలమువాటికే వ్యాప్త

ములైయున్న పారసథిలు భారతయుగమున లేకుండువా? భారతయులోఁ గృష్ణరాయవారమువాటి పారజన సమా వేశముకంటె పూర్వము పారజన పథిలన్నవనుటకు వివ ర్శనమేమి? ఇన్ని నిదర్శనము లున్నను కంఠమందు దేవప్ర తుడుగానిందిన పారజనపథిలు నేటిపథిల అనుకరణము లనుట సాహసమే యగును గదా!

౨

రసపోషణము

ఇంక రసవిమణయమున స్వామిగారు చేసినవిమర్శ నంబు చిప్పించెము. ప్రథమాంకమున రససాంగత్యము కల్గిన దట. తన(దేవప్రభుని యనుట) విచిత్రవనిత్రముఁ దలసి కొనుటతో జాలిపుట్టిండు నచటిపూర్వపుత్రాంకితము స్పృ థికి వచ్చుచే నివ్వఁగండి పిరాలాపము లజ్జులంది కాంతుఁడైన కంఠసుదీకరత్రి మాన్వఁజూచి భిష్ముఁడు “వీరము కాంతమైకాంతము కరిగెనుమైన” (పుట. 20)నను కొనిన మాటల ముందిమోని ‘అలంకారికల మతములో’ విరుద్ధములనే పీరకాంత కనుకరములకుమైత్రి కల్పబడెనె ననుటకంటె సాహసము మఱియొక టుండఁబోదు. రస నిర్వచనము, నిరూపణము ప్రకరణము ననుసరించి యొన ర్వచయముగాని ఒకటిరెండు వాగ్యలేకముల బురస్క రించుకొని పీరము, కాంతము, కరుణ అనుపదములతోడనే ఆమారసములు సాక్షిత్వములయ్యెననుట హాస్యాస్పదము.

రసనిర్వచనములో నిట్లుఁ బారపడుటయేగాక స్వామిగారు విమర్శకులు చూపవలసిన నిష్కాపిక బుద్ధిని గౌరవదృష్టిని విసర్జించి - ‘పిటిలో’వ్యక్తమైన కృంగారా దులతో దీర్ఘశ్లోకఅద్భుతములను మాత్రము కలపక పోవుటచేత నవరసముల ఏకభావమునకు సమయమొకటి పోయినట్లైనది - అని కవిని గోగొట్టుటకు గూడ వోకొనిరి. ఇట్టిపోశన పద్ధిమచ్చుకు లావర్తనలసినది గారు.

ప్రథమాంకమునందు రససాంగత్యము గల్గినదని వదించుచు మొ త్తమువీరఁడు చూపకమున ప్రధానరస మిట్టి దని నిరూపించి చెప్పటకుఁగూడ నవకాశము లేదని స్వామి గారు రచుచున్నారు. ఇదియును నిలబడఁజాలని ఆక్షేపణయే. ఏరసముచే నాయకుని ప్రవర్తనము చక్కగాఁ బరిపో

పింఛబడి విక్రియిగాఁ బరిభ్రష్టినొంది వాటకమున విశేష ప్రస్తావన గావించబడునో అదియే ప్రధానరసమని అలంకారిక నిర్వచనము. నాయకునిప్రవృత్తము జేసినలన బ్రకాశితమును జరితార్థమును నగునో అది అంగరసమనను. ఈనాటకమున శాంతవస్తువు నాయకుఁడు, ఆతని ప్రవృత్తము వీరరసముచే జక్కగాఁ బరిపాపింపబడి పరిభ్రష్టినొందినది. కావున వీరమే ఈరూపకమున ప్రధానరసమని నిర్ణయించవలయును. పితృసపర్యక్త కుల క్రమాగతమైన యైశ్వర్యమును విడిచి అవవులకుఁబోయిన శివహరివాహనునిదియె; పితృకుశ్రూషు సుఖబాలకుడై స్వతంత్రుడై సంపాదించిన ప్రాజ్యసామ్రాజ్యమునుకోసి, ఇహలోకసౌఖ్యభూమియైన వివాహమును వివర్తించి, పృథ్వీర సౌఖ్యదాన మొనర్చి తానొనర్చిన దానమునకు గర్వబంధముగ నుండువలెల కాశ్యేత్ర బ్రహ్మాంధర్య మను భీష్మం ప్రతిజ్ఞ పూని ప్రేక్షకులను వీరరసోన్మీర్ష్య చేఁ దెచ్చులుఁజేరించిన రాజ్యముని నిరభిలాషి, ఇహలోక వాంఛావిముఖుఁడు, త్యాగవ్రత కలుఁడు నను భీష్ముని అనుసరించియున్న వీరరసము ప్రధానమును, దానదయా యుద్ధము లనెడు త్రివిధ వీరములలో దాన యుద్ధములనెడి ద్వివిధవీరము లీ నాటకమున వర్ణితములు. సర్వాధికాయితగీషత్వముఁజ మూలించు యుద్ధవీరమును, విశ్వాధికాయ సౌజన్యమును గనఁబించు దానవీరమును తెలుపి వహించుఁడు, వహోదారుఁడై భీష్ముఁడు వాటక ప్రేక్షకులకు రసోద్రోము పుట్టింది వెలుగొందుచున్నాఁడు. నాయకునియందు వర్ణింపఁబడిన యుద్ధ దాన వీరములలో యుద్ధవీరము ప్రాసంగికము. దానవీరము ప్రధానము. ఎట్లందురా? సర్వవృత్తికేతనము పరిణయ పూర్వకమైన కృంగారము శాంతవస్తువి దానవీరమును జరితార్థమొనర్చుచుండుటచే అంగరసమయివచ్చుది. ప్రధానాంగమైన ఏకృంగారరసమును నిర్వహించుచు అంగియైన ఏదానవీరము పరిపాపింపబడి చరితార్థమై ఉత్పన్న కల్గిండుచున్నవో అది ప్రధానముగాక సజీయోకటి నొట్టు గాఁగలదు? అట్లగుట వీప్రతిజ్ఞాశాంతవహనాభి కమున దాన వీరము అంగరసము, కృంగారము అంగరసము నగుటయు, వివర్చకు లూహించినటు లిందు రసరస్య విగ్రహము పోషకకుండుటయు విదితమే.

వీరము నాటకమున ప్రధానరసమని నిర్ణయించి వహోదారులతోపాటునని వివర్చకు లనుచున్నారు. నాగానందనాటికయందు కుదిరెందు అంశములలోవర్ణితమైన శివహరివాహనుని దయావీరమునకు నాయక ఎవరు? మలయవతి యనుట అసంగికము. అటులనే ఈ నాటకమున గూడనని హాసించువది.

3

పాత్ర పోషణము

ఇక పాత్రపోషణవిషయమై చర్చించెము. కేతనమనిపాత్రలివర్ణనములో కాస్త్రీగారు మూలమునందు నిలదిత్తుఁడుగా, స్వార్థపరాయణుఁడుగా, 'యంబే'గా నున్నవానిని భీరునిగా, గంభీరునిగా, మదారునిగా, శాంతునిగా మార్చియుండగా నాటకమున కేతనుఁడు ఉత్తమనాయకత్వగలపీఠుఁడుగాక స్వకార్య నిర్వహణదక్షతలేని ఈబరిగొట్టువలె గన్పట్టుచున్నాఁడని స్వామిగారనుచున్నారు. మూలమునందు కేతనుఁడ తాత్కాలికో 'వాదిడి' బహుపుత్రార్థంబు యత్నంబు చేయవలయు, వివాహంబయ్యెదనని చెప్పట అనాదిత్యముగ నుండి రహిత్య మొనర్చుచు కేతనుని గాంధీర్యమునకుఁ దీరని వెలితి దార్చుచున్నది. నాటకమునో కేతనుఁడు పొంగి పారచివచ్చుచున్న ప్రేమప్రవాహమును దైర్యముతో నరికట్టి, తన ఆధిరాహస్యనిర్భర్యముతో నణచివేసి అంతరంగికబల మంత్రిపురోహితుల వోద్దక్షన లేవకుఁడైన పెండ్లియానుగైత్రక వారాప్రసంగ మెత్తినపుడు గూడ వివాహవాంఛావిముఖత్వమును వెలిబుచి గృతీర్థమై దైవిచిత్రితరహామునన రసనిష్పత్తికి సాధనమగుచున్నాఁడు. కేతనుఁడు వివర్చకు లనినటుల వహోదైర్యములేనిజేలయే యగుచో మనమునఁబుట్టి నెట్టుకొని వచ్చుచున్న కళిత్రవాంఛను విడఁగల్గనా? కేతనుఁడు తనలో

పురు: ౧౫-1: ఇట్టి కుచ్చముఖముకై పృచ్ఛమైన యశస్సుగోల్పోవుటకంటె నభివేకముగలదా! ఇక నైన రెలిచి తెచ్చుకొని యీసంగల్పవికల్పము బయలుపడకుండ మెలఁగిననా, కొంతకాలమిందుఁ డల యొక్తుకొని బ్రతుకనచ్చునుగాని లేకున్న బరిహాసపాత్రుఁడనై ప్రాణ

ప్రియమైన యశస్సుతో యీదే (బ్రాహ్మణ వినుచుంటి నెప్పుడు.

అని అనుకొని యశోహానికై బంకి పరాయణుడై బాత్రికావలెనని మనసులిడికొనియుండ గృహనిశ్చయమై వాడు. వికార హేతువులన్ని ను మనస్సునందు వికారము కలుగకుండలు దైర్ఘ్యవనదు వని శాస్త్రనిర్వచనము. మనస్సునకు బాధ కలిగిండుచున్న పరిణామ వాంఛను త్రొక్కివెట్టి శేరితమడు భీరత్వముమాపెను. తెంప రాని ప్రేమలెను గొనివై చుచున్నను శేరితమఁ డీమమంతయు విమర్శింపనయ్యెను గాఁ:-

ఉ. భక్త్యతిమాపకత్వమున
దైర్ఘ్యమాన స్మహానీయత్పత్తి ప
ర్తిగృహిధిజ్ఞులం జతుర
తామహిమ స్పృహయ్యి..... భారతము.

వెల్ల రేరిని డితురారు అనునట్లుఁ బ్రపత్రించిన శేరితమచక్రవర్తివా వేలయనుట!

‘సత్యవతికి శేరితనిపై మోహము ఉద్భవించినో లేదో కాని, దేవప్రతుని చూడగానే అతనిపై విలపించి గింతా అనేప్రశ్నకు అంతాశము’ సత్యవతిమూలములో నున్నదని స్వామిగారొనరించిన ఆత్మేపము శోతముట్టిం చునది, ఉచ్చరింపరానిదిగను నున్నది. సత్యవతికి శేరితను నిపై మోహముద్భవించునోలేదనుపొంతాక్రమమున ప్రశ్నకు మన సంబంధించినట్లే సత్యవతికి శేరితమనిపై గాఢమున విలపించుచున్నదని ఆమె ముగ్ధమధురవచనములే చాటు చున్నవి. పరస్పరావలోకనానుభవమువలన మనన, చింత వాదులచే గ్రహమితాసముగొందుచు వామె బౌద్ధయము నిరేవళకు విశేషపెట్టుచున్న ప్రేమ యగ్గలమై సత్యవతిని వియోగపాగరముననుంచితేసివది. వియోగవిహ్వలచి త్తయై తనచెలికత్తెయగు మనోరమతో సత్యవతి యేమన్నగో చూ చితిరా!

ఉ. కోరినవాఁడు నిక్కమున
మోముకెగ్గినవాఁడు నన్ను చే
వేరిగఁ కైకొనంగఁజల
పెట్టినవాఁడు పమద్ర మేఘలో
స్వీకృతమేలవాఁడు కను
వింపున వచ్చుమొగంబు వాఁడు నా

భారతరాజ భర్తయును
భాగ్యము వాకిలఁ గల్గునే చలీ! (పుట: 78.)

శేరితనిపై నిల్లు పంపబ్రాహ్మణులు బోటి పెట్టు కొనియుండి, అతనిని కేవలము మహాభాగ్యముగఁ జలంబు చు మదనానలతాపమున ప్రవృత్తులై సత్యవతికి భారత రాజుపై మోహ ముదయింప లేదనుట ఏమంజనమా? ఏయో గావలయున వేలివేగి సత్యవతి ఉత్సృంకితురాలై నుని శృంగారావస్థ యగు పరజావస్థమూడఁ బొందనున్న దనుట క్రిందిపద్యము ప్రబలనిదర్శనము.

చ. మనసుహక్కినట్టి కవి
మన్యధుఁ దాపలమేర నీవనం
బువకు నిరాశమైన మృగ
భూయః మాన్యికి మాతమైన వా
మమగడగాందు భాగ్యమన
మామమగాక మత్తెమి గల్లు గా
వున విక నీర నిచ్చి నుభ
ప్రాప్తికి మార్గముగాఁ గావెదక. (పుట: 80.)

సత్యవతికి శేరితమనిపై మోహము కల్గ లేదను అనం దర్శమునకేగాక మీఁదనుట్టిని ఆమెకు భీష్మునిపై విల పురించినదను అనుచిప్రాప్త మైనదోపప్రతిపాదనమునకుఁ గూడ స్వామిగారు పూర్తిచేసారు. భీష్ముడు వెలసిన నిరుపమాన స్వాస్థ్యపరిత్యాగము, స్వశేరిరహస్యవాదము, వహావీయమహిమ, పితృవాక్యల్యాఘాతము, స్నేహపాఠ వశ్యము, పరాధనంపాదనపరాయణతయు లిలించి విశ్వ సింది సత్యవతి

పుట: 100—మహారా! ఇట్టి మహా దాహదేవు.
నీవురాజ్యముచేయుట కోర్వలేక కోరినట్లైవది. (విమల మభినయించును.)

అని నిష్కల్మష హృదయముతో మెచ్చి పడిన ఈవచనములలో శృంగార భావద్యోతక మున్నదనుట మంపటిలోఁ దాపరమిలచిన పనుటయే. తనమూలముగ నిట్టి శోకోత్తరచరిత్రుఁడు ఇహలోకభాగ్యమాయఁ దన మన్నాఁడే యను గాఢనిరూపమును, మంగళయోగ్యమై వివాహము దుఃఖకలితమగుచున్న దేయను అతివైఖ్యమును సత్యవతి మనమున ముట్టుమీరుటచే ననురూపవది బాధవహోత్సవము డిందుపొందునొందిన దామెను. పరా

శ్రవణపాదన రసపారవశ్యముచే వాత్సక్యవీరితమును భార
పోసి నురుచరణ కుక్రూహగుళులగుండై, ఇహలోక
వాంఛావిముఖుడై లోకమాన్యుడై వెలంగొందుమన్న
భీష్మునిగ్రీతి, ప్రసన్నమైన ఆనందముఖమును గనులారఁ
చిలకించి అత్యాశ్చర్యముతో:—

పుట:—103— అహో! ఇరెడు మంచాకినీ నంద
నురా!

అనిమెచ్చి బారి మల్లాడుమోముతో నిలువున నీరై
నిలిచియున్న సత్యవతికి భీష్మునిపై మోహమా, నీతి రా
వ్యాము, నీదము నగునట్టికలంపులు పూర్వవతియైన సత్య
వతి లేలపై రద్దుటకంటె అగ్రవర్తత వేటాక టుండఁ
బోదు. పారంగిగరచరిత్రమును మనమునం దుండకొని
లేలపరాని నికృష్ట భావమున కిందు ప్రయత్న పూర్వకముగ

స్థానమిప్పించి దేనిపోని అగ్గిలమును, కులసిద్ధకముల వలెఁ
బదిత్రములుపూజ్యములునువైన సత్యవతి నిశుద్ధవచనముల
కాపాడించుట వహిపాఠకమే యగును.

వాటకము పూర్తిగాఁ జరుగక, చదివరానికైన
నిష్క్రుష్టపాఠబుద్ధితో చిలకింపక, గ్రంథములందు లేనియం
తములను తెచ్చిపెట్టి దోషములనుజూపును, తిన్నరదోచి
త్యపాత్రాచిత్కారదుగులను దోషములను గాతేయ
పాటుపడుదు వ్రాసిన పావమిగారి వివర్ణవన ప్రతి
వివర్ణన వ్రాయనక్కఱలేదని యుజిగియు ఉత్తమ
పట్టపరీక్షలయందు కృతాంధులైన వారి వివర్ణనము చూచి
పామరలోకము ప్రాంతిపనుసేమో యను కలంపుతో ఈ
మాత్రమైనను ప్రతివివర్ణనము వ్రాసినందులకుఁ బండిర
లోకము కన్న మన్నించుగాక!

ప్రేలరాజు

శ్రీ. శ. ౧౧౪౦ వరికు

విశ్వవాధ సత్యనారాయణ

కాకతిబేతరాజునకు ప్రేలరాజు కుమారుడు. ఇతడు రాజ్యతంత్రజ్ఞుడయిన మహా
యోధుడు. ఈకథలో చెప్పబడిన యంశములన్నియు నితడు జరిపినవే.

కల్పన

శత్రుయవనహూణుల దాడు లెక్కువయ్యిన యారోజులలో నాంధ్ర దేశము చిన్న
చిన్న రాజ్యములుగా నుండుటచేత పరులరుదొంచినప్పుడు తెనుగురాజులందరు తమ పైస్వ
ములను కలిపి యుద్ధముచేసిన బాగుండునని ప్రేలరాజునభ గావింపించెను. మంత్రిపురాధీశ్వ
రుండయిన గుండరాజు దీనిని భగ్నపరచెను. తరువాత ప్రేలరాజు వానినిరమ్ము తెచ్చి తన
కోటగుమ్మమున గట్టెను. కాకతి ప్రేలునికాలములో చిన్నదైన కాకతిరాజ్యము విశాలమై
భావి మహాదళకు లగినంత వైశాల్యముగలది యయ్యెను.]

‘అంపంబందున బాదుటీలు విడి నేత్రాంభోజముల్ భావ లి

మైంసుల్ జమ్మగ ధాత్రి పాదహతికి గంపింపగా ఓత్రియో

త్తంసుం జొక్కడు హన్మకొండకెలనా దారాడ తానొక్క సా
యంసంధ్యానమయంబునందున లలాటాకుంచితవ్యస్తై.'

'నాడే మజ్జనకుండు వైరిస్వపకాంతారమ్ము ఛేదించుచో
గూడందీసెనుగాని బాసటని యాగొడ్డక చే నేమి రా
పాడం జాలదు? మంత్రికూటపతి, యారా! గుండరా జెంతయా
టాడె తైలపదేవుడింతకును బాహుగర్వహీనుం డగు.'.

'తైలపదేవుడైన నొకచారికి వచ్చెడువాడయేమి! యె
వ్వీలునైన నాహుతికి వేచినవారల యెల్ల రెప్పు డే
నాగులనేము! కాలహరణం బొనరింపమి మేలయాను చే
గాలిన వెన్న నాకులని గంతులు వైచుట పాడిలేమికి.'

'తెలుగు చళుక్యరాజుల ప్రతిష్ఠలతో సరిగాగ వారిదో
ర్బలమును సన్నగిల్లినది వారిక పూర్వపువేదినవ్వడిక
నిలుపుకొనంగజాల రవసీస్థలి పంచకుబోయి యింతము
క్కలయిన వెన్న హూలులకుగాఁ గయికో లొనరింత్రి, యేముకో.'

'ఉత్తరభూములకా యవనహూలులమందలు చెల్ల గేగి రా
యొత్తిడి వింధ్యదక్షిణపుటూరుల కల్గెనయేని నేడిటక
కత్తులగోడ కట్టగల యొకతి యెవ్వడు? సూర్యవంశరా
హుత్తులమీద వచ్చిపడదో యపకీర్తి యెదిర్చుకుండిన'

'పరు లరుదెంచినకా గలన్మహారు నల్వరుకూడి వారిపై
సరుగగ రాదో? యెవ్వరికి నబ్బిన వారికయంట! యెంతదో;
పరిణతకత్తి! రాజనభ భగ్నమునేయునొ గుండరాజు ల
చ్చిరమున మత్సదం బిడక చేవయనకా గలదే ధరాస్థలికా.

'అన లదికాదు లోనగల యట్టి తలం పితడేమి! భూమిరా
డ్వినరముసంతయుకా సభకు పిల్చుటయే మరుదెంచుటేమి వా
క్యోనగగ చేయుటా యనియ పుట్టెను తొత్త! సదూహదే! బలే
యెనపరియూహ! బాగుపడునూహయె తెగ్గుల దేల్పు నూహయే!.

'ఆయతమై వ్రత స్తమగు నాంధ్ర చళుక్యకులావసీరుహ
చ్చాయలలోన తొక్కగమి చాచినవారము, వారిమీదనే

యాయితమా యనంగ నిసుమంతయు తైలపదేవుడెచ డా
కోయతలంపు గుండపతిగుండియ గ్రుచ్చక యీట నిల్పునే?

‘తనశౌర్యంబది యెంత రాజుల గమిక తానెంత? యెంతెంతయో
జనకూ బారలుసాపె! తద్విపులవక్షింబు ప్రభేదింపకు
డిన శ్రీకాకతిదేవి పాదములయందే మోపలే దీశ్వర
స్సను! రేపే శుభలగ్నమాంధ్రవిషయేశుం డెవ్వడో తేల్చెడ.

‘తైలపదేవు బందిగొని తత్కులమందలి మాకృతజ్ఞతా
మూలముగా వెనక విడిచి పుచ్చెద నాపయి గుండరాజుపై
వ్రాలిన నాకు నడమయి రా డత డస్పడుగాని కాకతి
ప్రేలుడనంగ నేమొ తలపోతలు సాగవు గుండరాజులో.

‘అగు గోవిందుడు తైలపేశ్వరుని పైన్యాధీశ్వరుం డేటికే
పొగరేసిం చెమ? రేగతేయునెడల భూమిశివీశ్వరకం
బగు శ్రీకాకతి వీరశౌర్యదహనాహంకారకీల హవి
స్సగు సాగించెద కాకతీయ నవరాజ్యశ్రీవినిర్మాణముల్.

*

*

*

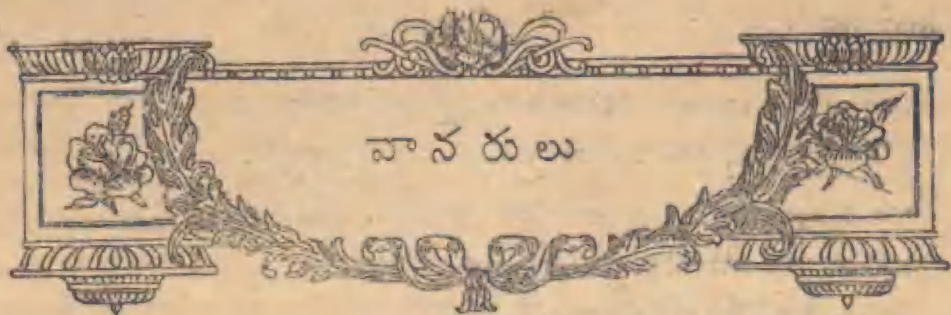
*

‘అయుద్రేకముచేత భూమిపతి స్వీయాంగంబు లుష్ణంబులై
సాయంకాలము లుష్ణమై తోలిదెనక చంద్రోదయంబైన న
వ్యాయోగంబును బోలె తక్కిరణ సాంద్రానంతతైలల్యరే
ఖాయోగంబునచేసి చల్లపడి సాఖ్యంబయ్యె నొక్కింతలో.

‘అంతట రాజదుర్గసముపాంతము చేరగ బంటులొత్తికొం
చెంతయు వస్తులై పథమునిచ్చిరి, యెచ్చటికేగి యెంటిగా
నింతటిప్రాద్దు పోవువఱకేనియు రాడని కొంద రందులో
మంతనమాడినారు పతి మందగతిక చన వెన్నతట్టుగ!

కాకతి కన్నుదోయి తెలికల్వల కాంతులతో ప్రవగ్నతా
శ్రీకత దాల్చె నాటి నీశీ తేని నభక్తికమైన పూజలక
తేకడముట్ట విన్నడె నరిందమమై దెనలందు తైత్త్రయా
తాకకుడంబు నిస్సహజరావము భీకర మన్మకొండపై.

ఒంగోలు వెయిట్ రంగయ్య గారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

వానరులను గూర్చి ప్రశంస యీ పుస్తకముందు జరిగియున్నది. శ్రీరామ సైన్యమున వానరులు బానిసేత కొతులా యనుదినమున కొలదిసందేహము గలదు. ఈ సైన్యమున వానరులేకా ఋక్షగోవుచ్చాదులును గలరు. వానరులును, కొతులును యొకేయైనను ఋక్షగోవుచ్చాదులంహాడ కొతులునరురా? కొరికి తోక ప్రధానములు అందుచేతి అదియొక విశిష్టజాతి యగునెదో జన్మచేత తోక లేనివి గొన్నిగలవు. వారిది ఈగములతో తేరినది.

వానరజాతి మృగజాతిలో తేరివట్లుగ వార్షికి రామాంజ్ఞమువలన దెలియుచున్నది. వారి తాళకమ్మ గమునని చెప్పుకొనియున్నాడు. భిక్షాభిక్ష్యమ్మగ ప్రశంస చేయును, అభిక్ష్యమ్మగమున దన కేల తుత్త్రియపుంగవునకు రాముడు జంపెనని రాముని గురియున్నాడు. "వయం వనదరా రామ మృగా మాలిఫలాశవా"

శ్లోకం: పం: 17.

ఇటులుండ తిర్వంగంతప్రాయములగు కొతుల నెటుల శ్రీరాముడు సైన్యముగజేర్చికొనెనని యాశ్చర్యము గనున్నది. శ్రీరాము డవతారపురుషుడు గాన అట్లువాని కీయమానుషము సాధ్యమయ్యాయందుననుట పరియగు ప్రత్యుత్తరము గాబారు. వీరాశ్వేషము, వేరుపంధము ఇత్యాదులం దాయమానుష మగువడదు.

హనుమంతుడు వీరతో సంభాషించుచున్న ప్రదామ మొకట వాతని సందేహించి "వానరాణాం వరాణాంధ కథ మావీ త్సమాగమ" యని యామె చేసివత్తకు పరియగు బ్రత్యుత్తరము వీరుక నెచ్చుచుగ శ్రీరామవర్ణనలూనినాడు. వానరత్వము రాక్షసుల ప్రేమింపజేయుటకే పూనిన జాలముగ నుండును. అటులుకాకుండ

యుద్ధకాండయం దీక్రిందివాక్యముల కక్కర్ గగ్గరియుండదు:—

"నవైవ మానుషం గూపం కార్యం బాతిథి రావాచే"
"ఏషా భీతు సంక్షా నో యుద్ధేఽస్మిక్" వానరే బలే
"వానరావీత స శ్చిహ్నం స్వజనేఽస్మిక్" భవిష్యతి"
(యుద్ధకాం. ప. 438)

యుద్ధము పూర్తియగువరకు నననుంపజము వానర దిహ్నిధారలమై యుండవలయునని కపి సైన్యమంతయు సమాఖ్య చేసికొనవట్లు రీవాక్యములవలన దెలియుచున్నది. వీరు కానురూపులనియు ననువ్యూహమున యుద్ధము చేసినయెడల సంకలయుద్ధములలో రాక్షస సైన్యమునకు వానర సైన్యమునకు భేదము దెలియకపోవునని యిట్లు యేర్పాటు వీరు చేసికొనినట్లులు వ్యాఖ్యాత రీవాక్యమును సమర్థింపజాలిది గాని యది సమాజముగ నుండలేదు. చరిత్రలలో గల యేయుద్ధమునను ఆత్మరక్షభేద విధి యనునకై యిట్లు సందేహ మెవ్వరికి గలిగినట్లులు లేదు. చిర్రయ సైన్యములును మానవరూపమున నేయుద్ధము జేయుచుండిరి. సేవ భేదము లుండవచ్చును.

మఱియు సైన్యాదుల కొక రీక్రిందివిధమున వ్యాఖ్యానము చేసియున్నాడు.

"ఇరానీం మానుషరూప పరిగ్రహప్రతిష్ఠా"
"సామర్థ్యాత్ ఇతః పూర్వం మానుషరూపం పరి"
"గృహ్యా పితా ఇన్ద్రవక్రమ్యతే"

ఇంటియకాక వానరులందరు శ్రీరామనితో నూచి నయోగ్యుకు బోయినపుడు

"సరవాగ సహస్రాజి యయేరా స్థాయు వావరా"
"మానుషం విగ్రహంకృత్యా సర్వాభరణ భూషితా"
(యుద్ధకాండ, ప. 131)

అని పెద్దపంపబడియున్నారు. మఱియు భగవంతుని పొడవగునుని శ్రీరామదేవగ వారము

“మానవం భారతద్రుపం ఆయోగ్యా త్వరితో యయో” (యద్ధ. ప. 128)

వానరసాక్ష్యములు చీరల కొంగారించునపుడు కోకలకేమిజేసికో? ఇత్యాది సంకర్షణల జాడగ వాన గలనటను వీరి నిజమానము మనుష్యరూపమనియె దోస గలదు. యద్ధోపాయముల నుద్దేశించి (Contemptible little Army)*రాక్షసులద్రుపించియుంటకై కోతిముఖ మునంటి ముఖవిషములనురావపైవ్యము నెరించియొండు ఉదాహృతి “నవైవి మానవంయావ” మిత్యాదివాక్యము లీయూహను సుహకార మొనర్చుచున్నవి.

మనరామాయణ కథవంటిదైన ట్రోజన్ యద్ధమున (Trojan war) క్రైస్తవులమోసపుచ్చి యద్ధప్రవేశము చేయుటకై దారుమయాక్యమొకటి (Wooden horse) నిర్మింపబడినది. బర్నము అవని (Burnum forest) డన్నునేక్ కొండకు (Dunaine Hill) నడుచుచునక నినుమగలుగు లేనని యక్షిణులు(Witches) మెక్పెరువను (Machoth) పరమిచ్చినటులు మేక్పెరువకుమార్తె మెక్పెర్న వాటకమాన గలదు. ఈవధు మెక్పెర్నకైక్రవులు బర్నము అవనిగుండు దరలినప్పుడు పరలకుఁ దానగపడెనుండుటకై యొక్కొగయోధునకును ఒక్కొక్కెట్టు కొప్పును నరుకు కొని లివకట్టముగ బెట్టుకొనిన నడుచు బర్నముఅవని వడ చుట సార్థకమై మెక్పెర్న నివసము కొండెను.

మఱియు డగ్గను అను స్కాట్లాండు వీరుడు బ్రెల లవేషమున కొండకపైనివల వెంటబెట్టుకొని శక్రవుల పేనులింది యొకకోట బట్టుకొనినటులు స్కాట్లు రచించినతాతగారికథలలోగలదు.(Scot's Tales of grand father.)

మఱియు వానరత్వము ఒకతెగవారికి జాతినంతే రముగ నుండును. ఇట్టిదానినే ఇంగ్లీషున యిరికాదులు టోటం (Totem)అందురు. వాగులును గరుడులును ఇట్టి సంకేతములవారని చార్లెట్రసులు నిర్ణయించుచున్నారు.

పంపాపరివరముల “వాగులు” “శివువాగులు” యొడిసెటలు లక్ష్మకాండయందు తెప్పబడియున్నది. (అగణ్య. ప. 73) పూర్వపుష్కాళ్యాత లీవాగులు శివువాగులు వేరువేరుతెగల మనుజులని తెలియక యేనుకలు యేనుకులన్నులు అవియర్థమువాసియున్నారు. వాగులమనుకొని ఆంధ్రులచరిత్రము నదిపారమున చర్చగలదు. గ్రీ ట్రిటిమనాకి సేనలలో “గ్రా నూన్ను బరకాపైల్లు” (Dragoons & Irion siles) అను ప్రాథమములుగలవు. ఈతెండుతెబ్బములకు వైసర్దికార్ధమును తెప్పతగదనియు ఇవి సుగూఢావనముననే పెట్టుకొనిన వేర్లనియు యింద తెరుచుదురు. కార్యసాధనమునందు “కోతిబడికి” ప్రసిద్ధమున సామెతగ మన్నది. మామకుండుకుం లయ కేనువపుడు—సర్వధా కృతకాశోభాం ఏమ్యమి పహసీతమా” యని ప్రతిజ్ఞ చేసియున్నాడు. ఇట్లు మహాకార్యమై వానర వైవ్యమునకంతయు గలిసి యొడిసెవనుట సమాచారము కాగలదు.

రావపైవ్యముయొక్క వానరత్వము రావణుని పరిచలనంటిదై యుండును. మందరకాండయందు రావణుని విత్రావర్ధ చర్మంపబడియున్నది. (మందర. ప. 10)

“నుప్తం రాక్షస కాన్దులం ప్రేక్షేత్ లేన్య మహాహి” అని రావూర్ధన మహాకవి ద్వివచనములచే జేయబడి “తాభ్యాం పరిప్రాధ్వాభ్యాం భూభాభ్యాం రాక్ష వీత్వరః” యని పమా పిశాచియియున్నది. అట్టి మైముఖుర్ధనమున “మాతృపుష్పాగమకే...పానగంధ పురస్సరః “తస్యరాక్షసపింపాస్య నిశ్చైకామ మహాముఖాత్” అని యొకవివచనము గలదు. అంతియకాక,

“మక్తానుకే విచ్చిత్రే కాంక్షిత విరాజితమ్ ముఖే వాచర్యతేన మండలో బ్యరితాసనం”

అని ఇంకొక రోచనవచనమున బ్రయోగింపబడియున్నది. ఈవర్ధనమును దింకితి రావూర్ధ్వజగ్రీవత్వములతోపాదు రవ్యము సాందింపకావల పూర్వవ్యాఖ్యాతలొకరు“అత్ర ద్విభుజత్వ ఏకముఖతోన్యైః, స్త్రీజాం కామనీశుత్వా య” యనియు, “రామోస్య కామరూపిత్వాత్” అనిమరి యొకరును వ్రాసియున్నారు. తిలకుడను యింకొక వ్యా

* ఇంగ్లీషువారి వైవ్యమును తెయిజరుగుదు ఈమాటలతో తూలవాడినటుల యుద్ధారంభమున పత్రికలలో నుండినది. గ్రీ పీరథద్రరావుగారి ఆంధ్రులచరిత్ర వాల్యూం. I.

ఖ్యాత "అర్రె ద్విభుజ కథనాల్, యుద్ధకాల వీరవీరకథి భుజత్వం వశీర్ష త్వంవ తోభ్యం" అని యువదేశించి యున్నాడు. ఈసమర్థనము లెటులున్నను నిద్రాసమయమున రామణుని కొకకలయె రెండుచేతులు మాత్రమే యుండినవని యంగీకరింపవలసి యుండినది. నిద్రాదిమానుషకృత్వములలో కామరూపులు స్వస్వరూపధారణమే చేయుట సర్వప్రదాయమని తెలియదున్నది. "మనుచరిత్ర"లోని మాయాప్రవరాఖ్యుడిందు కొకసాక్షి కాగలడు. దశగ్రీవత్వము విధిపీకాకల్యము (తెరబొమ్మ)గ నుండును.

ఇటులనె ఈవాచికల్పలవాచరత్వమును యుద్ధోపాయములకొరకు అనుసంధింపబడియుండును, కాని వీరు జన్మచేత వాచరులుగాదు. పైనికు లెందరున్నను అందరికిని ఏకరూపములును నుడువుల జూచుదున్నారము. ఏకరూపమున వాచరముఖునవమును సాధ్యముగ నె యుండుగలదు. మచకాలమున జరిగిన రుద్రాజపానుయోధములో రుద్రాచరిమిరి జపానుపైనికుల ముఖావయవముల కాపాడింపకుండుటకై ప్రతిహానికిని యెలుకతోలుతోచేయబడిన సాసికాకవచ మొకదాని జపానువారనుర్చిరని అప్పటి యుద్ధచరిత్ర పత్రికలందు చిల్పబడియుండినది. రామ దండునకు వాచరత్వము చెప్పగ నె కపిచేష్టలన్నియు వారిపైతెట్టవలసివచ్చినది.

"ఆస్పృహమాన యమంబ పుచ్చ వి"త్వాది కపి ప్రకృతులన్నియు వానోపింపబడుచున్నవి. మధురవమున వీరి కపిత్వము పూర్తిగ జూపబడియున్నది. ఈ కపిత్వాదికము కవిత్వవిశేషముపై నాధారపడియున్నది. బాలకాండయందు

"అస్పృహస్పృహముఖ్యాగుగంధర్వకాం తమామౌచ"
"యక్షపన్నగువ్యాకు జాపీవిద్యాకరీమౌచ"
"కింసరీకాంభ గాఢేషు వాచరీకాంధిమామౌచ"
"స్మజస్వంహరియామౌ పుత్రాంతైర్మృతరాక్రమాకా."
(బాల. ప. 17)

అని వాల్మీకి వానోత్పత్తిం జెప్పియున్నాడు. రామణునితో యుద్ధముజేయుటకు మనుష్యరూపుడగు ప్రరాముడు పనికిరవచ్చునెడ ప్రరామపైవ్యమును మనుజులుగమంపవనగదా!అయినను ప్రరామడు కట్టినవియందు సంపాదించుకొనిన ఈవాచరుల పుట్టుకయందు మనుష్యస్త్రీలమాత్రము జెప్పలేదు. కారణ మేమిగనుండునన్న విరేశాచివారా దెలియక మనుష్యరజన్మ వారి కానోపింపబడినది.

"కేసాక్యైర్ద్రవ్య పశోద్భుజ్త మానుషేభ్యః పరంరచ"
(బాల. ప. 18)

యతిస్పృష్టముగ నుండగ రామపైవ్యము మనుష్యులంగ నుండుటయె పమంజనమునను. రామరామౌ యుద్ధమునదప్ప మరెచ్చటను వాచర ప్రకేంస జరిగినటుల లేదు. ఇట్లు అజ్ఞాతభూర్వలు పశ్చాదక్రతులు నగు వారి జన్మ మగుర్చి విచిత్రగాధల గల్పింప గారణమైనది.

వాచరసాహచర్యమున నిట కొలది కాళాంగక్రమము జరిగినది. రామాయమును నూత్నవృష్టిలో బరికిరించిన వానోత్పత్తి, ప్రేమహృష్టువు ప్రహ్లాదులకు ప్రత్యక్షమగుట లోనగు యశోకాంశములు కథాసరళి కప్రస్తుతములైన ప్రతేషములుగ నుండునని సందేహింప నవకాశము గల్గెను.

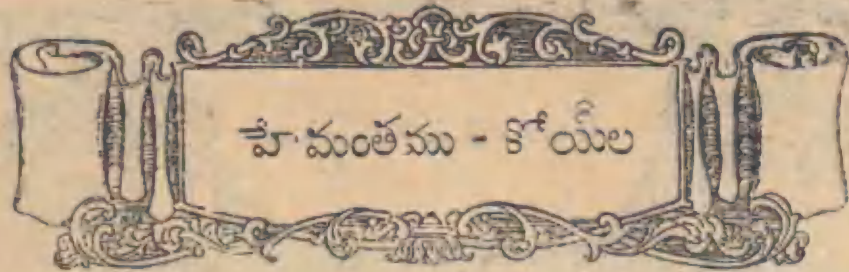

ਗੰਗੋਤਰੀ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼

అ శ్లో ర

హేమంతముల పొడుపునవ్వుల విదల్పు
మను కయిరుగాడ్పుతరంగలనురుగుతా
నీ జిలుగుపాట, నాహృత్పరోజ మంటి, చు
వ మొన ర్చెరో యెఱుంగ, కోయిల నెలంత!

స్వప్న వాటిక, వనరాకుచాయ నిలిచి,
మోహ్యగన్నుల బెఱువకపోతి నపుడు;
బొడుపుచాయలు కన్నీట మున్నలాడు
ఈమనయవేళ, నిపుడొ నిద్రింపజాల.

చెక్కిరింపలమేల్కొల్పు చిన్నె లెవియొ,
శ్రవణపుటములఁ బూరించు ర క్షయెవియొ,
కనుల కందించు కన్నీటితునక తెలియొ,
వరువపుటడండ విచ్చు పుచ్చుంబులెవియొ.
తెలియలేనైతి నా దురదృష్టగతుల!

గున్న లేమావిచిపురాకు గుబురుటడండ
నగవు సంకల్ప మధురగానం బానర్పు
నీమనోహరమూర్తిని నిలువనైతి
భావపీఠుల అరవిలిసాన్మువైన.

ఈరహస్యానుతాపలజ్జారవంబు
లిప్య డీమానతంత్రి చలించనిమ్ము;
కోయిలా! కోయిలా!! రగుల్కొనెడి జ్వల్లి
సూరుపంబోకు మీ శీతలానిలముల.

స్వాగతానందగీతి నిశ్శబ్దమాట
చిన్నవోయిన వేకువకన్నె యదిగో!
మంచుతెరచాటు మొయిలు దుఃఖించువేళ,
ఎచట దాగొనెయింటి వీమృత్యునీమ?

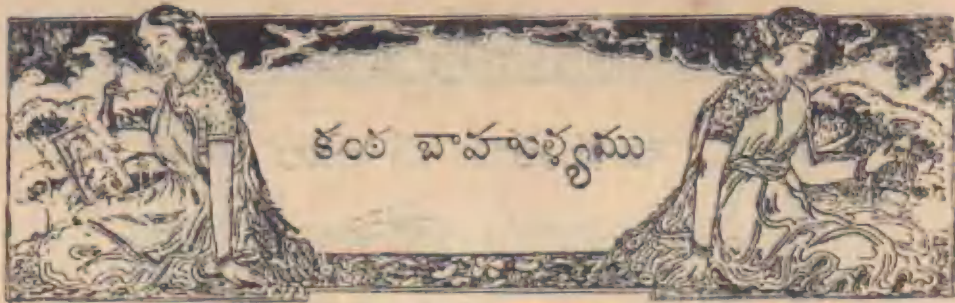
ప్రకృతి బాష్పతరంగిణీప్రబలధాటి,
“విశ్వగాయకుడే”ని తపించిపోయె!
జే!—నడుగరాని ప్రేమగానానుభూత
గతుల కీమానమే పరిగతుల దిన్దు.

ఈమలినమాన, మీచలి, ఈవివాద,
మీవిశ్వాసీపులకిత స్తృతవిహార
శాశ్వతానందలీల లీ “యూశ్వరు”నకె
గాక, కోయిలా! నీకును గలవె జగతి?

అయిన నికనేమి! పాటలపయి బఱుండి,
స్వప్న వనవానవిధుల—స్వప్న ములరీతి—
స్వప్న దుఃఖాత్మ మలిన తర్కణము లోనగె,
శిథిలతూన్యంబులను మఱచెదము లెమ్ము!

పాలచిగురాకు తేటను బదిలపఱచి,
కలికినొలకరయే మేలుకొలుపునిన్ను:
పిదప నీమార్ద్రగీతాల బదనుపఱచి
మేలుకొలుపు “మీశ్వరు”ని నేవేళకైన!

కంఠ బాహుభ్యము

కొత్తపల్లి సూర్యరావు గారు

గ్రంథములలో, బూర్వపురుషులకు శిరో బాహుభ్యముం గూర్చి చదువును న్నారము. అగ్నికి రెండు తలలు, దత్తాత్రేయునకు మూడు, బ్రహ్మకు నాలుగు, శివున కైదు, కుమారున కాఱు నీవిధమున ననేక శిరస్సులున్నట్లు చెప్పబడియున్నది. కొందఱకుఁ గాఱు సేతు లనేకము లున్నట్లు కలదు. విష్ణువు, లక్ష్మీ, సరస్వతి మొదలగువారి కొక్క తల నాలుగేసి బాహువులు— కొందఱకుఁ దలకు రెండేసి చేతులచొప్పున—మఱ్ఱముఁడు గాన కుమారస్వామి కాఱురెండు పండ్రెండు హస్తములు. బ్రహ్మకు నాలుగు తలలున్నను శేతులెనిమిది యున్నట్లు కనబడదు. కార్తవీర్యార్జునునకుఁ దలయొక్కటియు వేయిహస్తములు నంట. సందర్భ శుద్ధి కనబడదు. చతుర్ముఖుఁడు, మఱ్ఱముఁడు నని చెప్పుదురు. దీన నుపపత్తి కలదందురు. నాలుగుముఖము లున్నట్లేకాని చతుర్ద్విపుఁ డనుటకాని మఱ్ఱముఁడనియేకాని మట్లంతుఁ డనికాని ప్రయోగములు సాధారణముగా నగ పడవు. నాగముఖము లొక్కకంఠముమీఁదనే యాధారపడినవా? కంఠాధారములేని తలలు క్షణముల నుచ్చరించుటకుఁ బనికివచ్చునా యని శంక. బ్రహ్మకు మున్నెడు తలలుండెనంట.

ఒక్కదానిని శివుఁడు నటకీవైచెనంట. దాని లోఁ బంచమవేదము నశించిన నశించునుగాక తలమొట్టిపోవునా? చిత్రకాకులెవ్వరు నాలోప మును జూపుటలేదు. విమర్శకాగ్రణులు బైలు దేలుచున్న యిక్కాలమునఁ బ్రతికళలయం దును సందేహనివారణమునకై మార్గము లను బద్ధిమంతులు చెప్పుచున్నారని చిత్ర కేళుకు లింకను ప్రారంభింపలేదు. పాశ్చాత్య విజ్ఞానమును మన విజ్ఞానముతో సంపుట చేయుట కనబడదు. గాయత్రి కైదుతలలు మొన్న మొన్న నొక్క కంఠము నూతగనేఁ బిచ్చి కవఁబడినవి. నాల్గుకంఠములపై నాల్గు శిరస్సులున్నట్లుగాని, యవి వరుసఁగానో నాల్గుదిక్కులకు నాల్గుగానో యున్నట్లుగాని బ్రహ్మ నెవ్వరు చిత్రించి చూపెదరో! సంక యము తీర్చవలసియున్నది.

ఆనడుచు రావణుని విషయమై కొంత ప్రసంగము జరిగినది. రావణునకుఁ బదితలలు లేవని యుదాహరణములం గనఁబడింది. లోకము తాత్కాలికముగాఁ గాఱులు ననితలంచెను. పరబిభీషికకై పదితలలను ధరించును, ఇరువదిచేతులను దాల్చునని నమర్కింపఁ బడినది. అపు డితరములు లక్కవియ్యాయేమికి నొడుగనివి మృద్ధారుచూపము లేవోనా!

రామాయణములోనే 'దశగ్రీవ ముహుర్థిత తాస్తుతే' చారాబహిర్యత్న చరానిశాచరా' అని దశమఖండే యనక దశగ్రీవుడని కనబడినది. దశకంఠుడని, బంతికుత్తుకల రక్కసుఁడు పంక్తిశబ్దమునకు బంతియఁట. పంక్తి=పది. ఇది "బార్పర్పు బ్రిడ్జి, మంగలవారావధి"వలె చాలుకుత్తుకల రక్కసుఁడైనది. పంక్తిరథుఁడగు దశరథుఁడు నిట్ల బంతితేరుల దొర యయ్యెను. కాబట్టి దశముఖుడనఁగాఁ గంఠములతోఁ గూడిన ముఖములుగలవాఁడే యగును. తత్తుమాల్యవతోవాక్యం, హితముక్తం దశాననః! .....సబధ్యాప్రకుటిం వక్త్రే" వక్త్రే) యని - ఇదియేకవచనమేనా? గత్వాసామ్య దశగ్రీవం బ్రూహి మద్వచనాత్కపే" - విప్ర ర్యసయనే క్రూరః రావణో లోకరావణః" - ఈమాటలనుబట్టి తలయొక్కటియే యున్నదనుకొనియు - దశగ్రీవాదిశబ్దము రథము వేటుగానుండునేమో యనుకొంటిని. కనబడలేదు. తలకు రెండు చెప్పిన సీరుపది చేతులున్నట్లు "దశాస్య వింశతి భుజైః ప్రగృహీత శరాననః । అదృశ్యత దశగ్రీవః మైనాక ఇవ శర్వకః" అని యొకచోఁ గనబడినది. వెట్టి యెత్తి తిరుగవేయఁగాఁ దిరుగవేయఁగా "రాఘవః పరమాయత్తః బలాశ్చ సత్త్రిభిః ప్రీభిః...ఆద్యతే మచ్ఛరైశ్చిన్నం శిరోబ్జలిత కుండలం క్రవ్యాదావ్యవకర్షంతు" అని రాముని మాట యొక్కటి యున్నది. ఏమిచేయుచును? 'రావణస్య శిరశ్చివ్రత్ శ్రీమజ్జ్వలితకుండలం । ...తస్యైవ దదృశం చావ్యత్ రావణ స్సోత్థితం శిరః ద్వితీయం రావణ

శిరః భిన్నః సంయో సాయతైః । ఏవ మేకశతం భిన్నమ్' అని యొక్కచో నున్నది. రావణుని తలలు పదియూ యొక్కటియూ తేలలేదు ఒక్కనాటకములో త్యాంవృణు త్యాంవృణు - అని రావణునితలలు పంతులూడినట్లున్నది. బ్రహ్మను వరమడుగుటకే యభిమాన పడినవి - తల్లిపాలు త్రాగుచున్న యొక ముఖమునుగాంచి వేటొక ముఖ మేడ్చినదట. కవి చమత్కరించివాడనిన లేనివానికి బదితలలు వెట్టి చమత్కరించునా? ఎవ్వరినైన వేటొక్కకవి యట్లు వర్ణించినాఁడా? లేదనియే నాబుద్ధికిఁ దోచుచున్నది. రఘువంశములో.

శ్లో. స్వాపిరాసరిహృతః కామం చక్రస్య తేవశేః
స్థావితోదశహ మాధా లభ్యాంశ ఇవరక్షసా.

దీనికి మల్లినాథుఁడు వ్యాఖ్యానములో - 'పురాకిల త్రిపురారిస్త్రీణనాయస్వశిరాసి భిన్నతా దశకంధరేణ యద్దశమం శిరోఽవతేషితం తస్మచ్ఛక్తార్థ మిత్యాహ' అని ప్రాసియుంచెను. అప్పుడు మరల మెనకకు మరల వలసినవచ్చినది. పదితలలతోఁ బట్టుటచేతనే వాల్మీకి దశముఖుఁడు, దశగ్రీవుఁడు మొదలగు పదములు చిన్నతనమునాటి సిక్కినిబట్టి రూఢముగా వాఁడినాఁడు. సీతాపహరణమునాటి కొక్కతలయే యున్నది. యద్ధాంతరమున నొక్కతలయేయున్నదని చెప్పనక్కఱలేదు. తొమ్మిదితలలు రఘువంశశ్లోకమునుబట్టి పోయినవిగాని పదుననిమిది చేతులు పోలేదు. ఇది యొక్కశంక. అంజనేయుఁడు, రాత్రి నిద్రించు రావణుని, సీతను వెదకఁబోయినపు డొక్క

తలవానినే చూచియున్నాడు. కాని రావణునికీ బదితలలు లేవని, 18 చేతులులేవని భ్రమ కలిగించుచున్నాడు. శిలని బ్రత్యక్షము చేసి కొనుటకై తలలు నటకొనిన ఘట్ట ముత్తర కాండలోనిది కాబోలును.

రము మనము చూడవలసియున్నది. ఏయొక్క బ్రహ్మనో యేకుమారస్వమినో చిత్త లేఖ కులు ఉపపత్తియుతముగఁ గంఠాధారములతో వ్రాస గ్రంథాధారమునకు జతపడచి నావలె సంశయ గ్రస్తులై యున్నవారి తలతిక్కలు

గ్రంథాధారము లున్నవిగాని చిత్రాధార తిరుగుగాక.

క వి తా ర చ న

కావ్యతీర్థ మద్దులపల్లి నేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

క్ర వితాకన్య మనింటియాచుపడుచా! కాకున్న నిల్లాల! లే
క వశేంగామిని యైన వారనితా! కా డిట్టులం బూర్వ సం
భవమందుంగల పుణ్యలేశమున సంప్రాప్తించునే గాని మా
నవుఁ డెన్నేవిధులం దపించినను శెంతం జేర దొక్కింతయుకా.

కా. ఎన్నఁ భజనసౌఖ్య ముండి హృదయం బెఁతో నుఖం బుండి పే
ర్కొన్నం గాలము మంచి దుండి యెదుట శ్రోతల్ మహావిజ్ఞులై
యున్నం జెప్పినదే కవిత్వమని తా మూహింతురే గాని లే
కన్నజ్ఞులు జెప్పడాని గవన మ్మంచుదురే! సత్కవుల్.

మ. అరయక వ్రాతను ద్రాక్షిపాక మని యం ద్రాపాతమాధుర్యముం
బరీతీలింపినఁ దోచు మాధురిమ రంభాపాక మంద్రెప్పు దు
ర్భరమాధుర్యము నారికేళ మని సంభామితు రీమూఁటికి
విరసం బై కనుపించెనేని యది కుంభీపాకమే యయ్యెడికా.

ఉ. ప్రాసకు వేనటంబడఁగరాదు యత్ప్రతిపాదనార్థమై
గాసిని శెందరాదు గణకల్పనకోసము జల్లిపల్కు ల
భ్యాసము నేయరాదు తగినంతటి సాంపుగ మెక్కవద్యమేక
ప్రాసినఁ గాలదే! కవిశిరంబుల నుయ్యల లూఁప నేపునకా.

మ. పడలాలిత్యము నర్థగౌరవము భావప్రేక్షియై కీతి చ
క్కడనంబు గుణసౌష్ఠ్యవంబును నలంకారంపుసౌందర్యముం
గురురౌ మేల్పడబాడ లేనికవితా యోజితురే! యీనడిం
చెదరే గాక రుచితురే! సరసులుం జింతింప గన్యగర్తి.

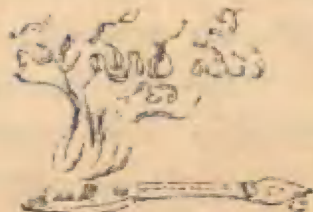
ఉ. సామరుఁ డుల్లసిల్లవలె బాలుఁడు కేళినిఁ దేలుగావలెం
గోమలి మోహమొందవలె గోవిందుడుం దలయుఁడఁగావలె
స్వామియై బ్రీతిఁ జెందవలె జక్కనిశైలిని బద్యమల్లుచో
నేమిటికో మతవ్యరికి నింపొనఁగూర్చని పద్యజాలముల్.

మ. కవితాలోకము సృష్టిసేయునెడ ముక్కాల్వాసిప్రాయంబుగాఁ
గవివాచనప్రతి ప్రాధభావము సుమార్గంబుం బ్రసిద్ధంబు న
ర్థవిశేషంబు మనోహరంబు నగు శబ్దవ్రాతభూతావళి
స్తవనీయంబుగఁ జూపకున్నెడ నగస్త్యభ్రాత లన్నట్లగు.

ఉ. ఒక్కొక్కతావునుండి యొకటొక్కటి గూరిచి వంటకంబును
జక్కనిశుద్ధిఁ జేయఁగ మనంబున కింపగుమాడ్కి నెన్నఁజే
జక్కనియక్కరంబులు పొనంగియెనంగు ప్రసంగసంగతుల్
మక్కువఁ గూర్చుఁగాని యధమస్థితిఁ గొంచిన రుచ్యముండునే!

ఉ. ఒక్కెడ శబ్దచిత్రము మఱొక్కెడ నర్థసమాగమంబు నే
ఱొక్కెడ సంస్కృతంబు మఱియొక్కెడ నాంధ్రవదావలంబ మిం
కొక్కెడ శబ్దభేదము మఱొక్కెడ గొప్ప సమాన మొప్ప నిం
పెక్కఁగ గూర్చుఁగావలయు నీవిధి నయ్యయిచోట్ల నొచితి.

మ. కననక వాఙ్మయ మెంతలేదు! కొలఁదిం గక్కుత్తిపా లెందుకై
చననా! నించుక కన్నువిప్పునెడ నిచ్చామాత్ర సంస్కృతియే
యననాఁ బ్రాయముగాఁ గవిశ్వరున, కిట్లెయుండఁగా వ్రాతలం
దున నొక్కొమ్మడి జల్లిబిల్లి పలుకుల్ దోషంగరా దెప్పుడు.

బమ్మెర పోతరాజు

నిజమర్థి సత్యనారాయణమూర్తి గారు

బమ్మెర పోతనామాత్యుని కవికామృతమును జవించుచి చొక్కనివారు తెలుగుదేశమున నుండరు. అతడు సుప్రసిద్ధుడు. విమర్శకులారని దర్శనార్థము పోవునపు డతిజాగ్రూకతతో మెలంగి దూరమున నుండియే తమ గౌరవమును వెలిబుచ్చవలెను. ఎంతటి గౌరవ భక్తివిశ్వాసములతో నాంధ్రులారని జూచుచున్నను సర్వతోముఖమును నిరుపమానమునగు నతని గొప్పతనమును గ్రహించి వారాతడు చూపిన సన్మార్గమున నడువజాలకున్నారు. దిష్టాంతముగ నాతని జీవితోద్దేశములను జనువరులకు జూపుటయే ఈవ్యాసముయొక్క యభిప్రాయము.

కవులకు చిత్రమగు గుణముల నారోపించు టన్ని దేశములందును గలదు. అది మన దేశమునం దొకింత హెచ్చు. కవులయందు డమకుగల భక్తివిశ్వాసములనుబట్టి సమకాలికులు వారియం దద్యుతగుణముల నారోపించి భావికాలమువారికి కవియొక్క నిజమగుచరిత్ర తెలియకుండజేసిరి. వీరపూజ మందిదే. కాని అది కేవలము విగ్రహారాధనగా బరిగణింపఁబడినచో నష్టమువాటిల్లక తీరదు. పోతనార్యుని జీవితముగూడ నిట్టి యగాధమునబడి మాయమైనది.

పోతరాజు వీరుడును, యోధుడును. యోధునకు జయాపజయములతో బ్రసక్తి లేదు. ధర్మము నాచరించుటే యాతని విధి. అతని కేదియెదురైనను జంకడు. అతని దృష్టి శాశ్వతమగు వస్తువుపై నిలచును. నిత్యానిత్యవస్తువివేకము గలవాడతడు. సంకుచిత భావ సంకలితమగుసంఘమున దాను గావించవలసిన కార్య మతని కెఱుకయై యుండును. దాని నొనర్చుటే యాతని జీవితోద్దేశము. ఆంధ్రాక్షరములు ధనలాంఛనై కావ్యకన్యకను గానుల కమ్ముకాలమున నిత డుదయించెను. మిక్కిలి పెడవా డితడు. పిల్లలు గలవాడు. గ్రామము గడుచుట కష్టముగ నుండెను. తన మధురకవిత నమ్మినచో మహేంద్రభోగము ననుభవించవచ్చును. కాని యాతని వీరహృదయ మోదుష్కృత్యమునుజూచిమండిపోయెను. పరమేశ్వర వరప్రసాద లబ్ధమగు కవిత్యమును మనుజేశ్వరాధములకీడ్చుటకంటె హాళికవృత్తి ప్రకృతమని నిశ్చయించి ప్రకటించెను. కష్టపరంపర లాతని పరిపరివిధముల బాధించెను. వజ్రతుల్యమగు నాపేదవిప్పుని హృదయము మాత్రము చలించలేదు. ఈర్ష్యాపరవశులారని జూచి విస్మయమందిరి. మహారాజు లాతని గాంచి వడికిపోయిరి. పోతరాజు యోధుడు జయ

మునొంది ఆంధ్రప్రపంచమున కొక తేజము నొసంగెను.

అట్లు జయముగొందుట కతని హృదయము వజ్రతుల్యమగుటయే కాదు. అమృతతుల్యమును, నవ్యవసనీతమునుగూడ వగును. కాకున్న నామధురభావపుష్పములు కర్కశస్థానములం దుడయింపగలవా? ప్రతిపద్యమునందు సీతనికిగలభక్తి పెల్లడి యగుచున్నది. యశోదకు గృష్ణునిపైగలప్రేమచే పోతనార్యుని హృదయము నిండిపోయినది. కరుణాభండతడు. అందుచేతనే యర్కుత్తమమగు,

ఉ. జెక్కలురావు పిల్లలకు- కేపటి నుండియు
మేతగానమిఁక! బొక్కు-చుగూటిలోనెగసి-
పోవగ నేరవు మున్ను తల్లియీ! దిక్కున
నుండి వచ్చునని-త్రిప్పని చూడుకొల నిక్కి-
నిక్కి నాల్దిక్కులు చూచుచున్న వతిదీనత
నెట్లుభరింతు సక్కటా!

అనుపద్యమును వ్రాయగలిగెను. పోతరాజు సంపూర్ణమగు మానవప్రకృతి గలవాడు. కవికి ముఖ్యముగ నుండవలసిన గుణములలో నిది యొకటి.

భావనాశక్తి యితనియందు లెస్సగా కలదు. గ్రంథమును వ్రాయునపు డతడు తన్మయుడగుచుండును. చిత్రించుపిషయమునాతడు తనకన్నులయెదుట జరుగుచున్నట్లు లాలోచింపగలశక్తిగలవాడు. గజేంద్రరక్షణాయందు తత్పరుడై పరుగిడు విష్ణుని వర్ణించు లావును, హరిభావనారూఢుడైన ప్రహ్లాదునిఁజిత్రించుస్థలమును, శ్రీకృష్ణుని బాల్యకీడాప్రశంసయును

నాటకమువలె కన్నులయెదుట గన్పట్టును. అటులె ఒకటిరెండు పద్యములలో వ్యక్తుల సంపూర్ణమగు నాకృతిని మన నయనాంగణమున నిలబెట్టును. చూడుడు.

మ. త్రిజగన్మోహన నీలకాంతి తను-పుడ్రీపింప
ప్రాథాతనీరజబంధు ప్రభమైన చేలము
పయిఁ-రంజిల్ల నీలాలక! వ్రజ సంయుక్త
ముఖారవింద మతిసేవ్యంబై విజృంభింప
మా! విజయుం జేరెడు వన్నెలాడు మది
నావేశించు నెల్ల పృథుఁడ.

అనుదానితో

సీ. కుప్పించి యెగసిన.....

యను సీసపద్యమును బదివిన వెనుక నెవరికి కోడండపాణియగు శ్రీకృష్ణుడు కన్పింప కుండును? ఈతనికి గల పాత్ర పోషణాశక్తి ప్రశంసనీయమైనది. ప్రహ్లాదుడు, హిరణ్యకశిపుడు, బలి, కృష్ణుడు, యశోద మొదలగు పాత్రలు మనతో సంభాషించుచున్నట్లు లుండును.

భాషకును భావమునకును ఎడలేని సంబంధము కలదను విమర్శకుల యభిప్రాయము ఈతనియందు ధృవపడుచున్నది. పోతనార్యుని భావమా భాషా యేది ఎక్కువ లలితమైనదని యడుగుచో రెండును సమానములే యని చెప్పవలసినవచ్చును. లాక్షణికు లాతనియందు దప్పలున్న వందురుగాక! ఆతనిమాటలు శబ్దపు లగు మానవులవలె పాఠకులను సంబోధింప శక్తిగలవి. ఆతనియందా ప్రాణధారకలదు. నిర్దుష్టమయ్యును నిర్బీపమగు కవన మతనిది గాదు.

సప్రాణమని రుజువగుటకు వలయు చలనము, శక్తి, కాంతి, చైతన్యము పోతనార్యుని భావ యందును భావమువందును గలవు.

అందుచేతనే లాక్షణికుల యాగ్రహము నకు గురియయ్యు నిత డాంధ్రసారస్వతమును నిరభ్యంతరముగ కాసింపుచున్నాడు. కవులను బట్టి లక్షణమువచ్చునుగాని లక్షణమునుబట్టి కవులు కాబాలరు. నన్నయ కవి. అతనినిబట్టి లక్షణమువచ్చినది. అన్యదేశీయుల మతము నింతే. పోతరాజు పుట్టుకతోడనే కవి. అతనికి లక్షణ మనవసరము. అతనివలకే కవనము. అదికాదనుట పోతరాజు కవికాదనుటవంటిది. అతడు స్వాతంత్ర్యాభిలాషి. అతనిది సహజ పాండిత్యము. అందుచేతనే భాషావిషయమున గూడ స్వతంత్రతను జూపినాడు.

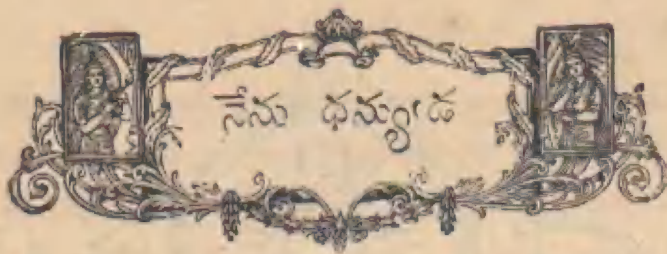
భావనాశక్తియందును, భావస్ఫూరకత్వ మునందును పోతరాజు నిరుపమానుడు. ఆ భావనాశక్తి కీడగు కళాకాశలము అతనివద్ద కన్పించును. దూపవతియగు కోమలికి అలంకారాదు లెట్లు శోభస్కరముగ నుండునో కావ్యము నకు కళాకాశలము నటులే రమ్యముగ నుండును. తిక్కనార్యునియందు దీ రెండు గుణములును నరిసమూలముగ తూగుచున్నవి. భావోద్రేకమున మైమరచినపుడు కూడ తిక్కన కావ్యముయొక్క కళానిర్మాణము సం దానక్తుడవుచున్నాడు. పోతరాజు మాత్ర మట్లుకాడు. భావోద్రేకమారనిక మిక్కుటము.

కళానిర్మాణ కాశలము తక్కువ: లేదని యనరాదు. ఏలనవ అతని అంత్యప్రాసములు, అతీ వలలితములును, పొందికగలవియునగు మాటల కూర్పును కళాకాశలములేని వానికి వచ్చుట కల్ల కాని ఇత డుద్రేకము నడంచుకొను శక్తిగల వాడుకాడు. ఈతని గ్రంథమున నారెంటికిని సమత్వము (Balance) లేదు.

లోపముండుట మానవజాతికి లక్షణము. పోతరాజు మానవుడు. అతనియందును లోపములుండును. కాని అవి అరుదు. అతని లోపము లోపముతో నుల్లముకాదు. అతని యందుగల ఇతర గుణములు అసామాన్యములు. ఆకారణముననే అతనియందు డాంధ్రలో కమున కంతభక్తి విశ్వాసములు కలవు. పోతరాజు విశ్వకవిశ్రేణిలోనివాడు. ఇతని మేటి తనము నిరతజాతుల కెఱిగించు భారము అంధులయందే కలదు. అంగ విమర్శకుడగు కార్తెలు వచించినటుల ప్రపంచోద్ధరణార్థము యోధుడు కవిరూపమున వచ్చును. ఆతడజ్ఞానాంధకారవర్త వర్తులగు వారికి జ్ఞానజ్యోతిని బట్టు సేవకుడు; దురాచారాటవినిదహించేయు బడబాసలుడు. పిశ్యమానభసోదర భావమును పోషించు పితృతులుడు. పోతరాజు నట్టివాడే. ధర్మమును ప్రచారముచేసి మానవాని నుద్ధరింప నుదయించిన మహాయోధాలిలో పోతరాజొకడు.

శ్రీ కేమద్వైరమణ కవులు

ముని పవిత్రపాద వీరజయగంబు
సోకి పుణ్యాలిరామచూ శోభింప
అంధ దేశంబునందు నే నాంధ్రసుకవి
కుద్యమించితి నెంత ధన్యుడ నేను.

నన్నయయు సోమయాజి శ్రీనాథ సార్య
భామ ముఖ్యులువ్రాసిన పద్యకావ్య
మండలికె చెందియుండె నామాతృభాష
క్షోణిజనులందు మిక్కిలి సుకృతి నేను.

అమృతరసమును వర్షించు నాంధ్రవాణి
కుత్తుకను వీరరసవహ్ని కుగురుపాచి
యశముఁ గైకొన్న ఖడ్గతిక్కనపొలంతి
చేతఁ బావనమగు నాంధ్రజాతి నాది.

భర్తృచితి ప్రేమసుమములై వడిఁ దలంచి
తేనెవలె దానిలోనవిలీనమైన
అంధ కాంతల సహాగమ నాంగణమున
నడచుచుంటి నదృష్టవంతుడను నేను.

అన్ని బాసలకంటెను నాంధ్రభాష
రమ్యతరమంచు సాటివ రాజకీర
మలరఁజేసిన యాప్రశంఖాంతరమున
మంటనోచితి నెంతధన్యుడ నేను.

అంధ విష్ణు పవిత్రపదాంకములకు
నెలవుగానుండిన తెలుగు నేలయందు
అంధకవితామృతము మనసారఁగ్రోలు
తాల్మిలభియించె నెంతసార్థకుడ నేను.

ముత్యములఁబోలు వర్ణ సమూహమునకు
వీనులకు విందుఁగూర్చు కవిత్వమునకు
అమృతరసమును వర్షించు నల్లికలకు
నెలవయిన తెల్లునేర్చితి నేనె సుకృతి.

శారదాదేవి వేడి కన్నీరుఁగార్చ
తగదు తగదంచు నెవ్వఁ డోదార్చె నట్టి
పోతనకవిండుఁ జేనొక్కపొలముకాపు
కాండ్రమైతిమి ఎంతభాగ్యంబు నాది.

జీవరస ముట్టిపడునట్లు శిల్పివరులు
సూక్తిరసముట్టిపడునట్లు సుకవి వరులు
చిత్రకళలు వెల్లార్చిన సీమయందు
నుదయమందితి నెంతధన్యుడ నేను.

తఱిపి వెన్నెలసోనలఁ గరువు గట్టి
చిత్రతరరూపములుగ రచించినట్లు
చెలఁగు నమరావతీసూపసీమచెంత
ఉద్యమించితి నెంత ధన్యుడ నేను.

అంధమాతృమతల్లి గీతామృతంబు
తాళదళపుష్పకొఱు కాంతారమందు
నేకతంబున వీనుదోయికిని జేర్చు
దళ కలదనాకు, నేనెంత ధన్యతరుడ.

మాసిపోయిన యాంధ్ర సామ్రాజ్యగీతి
నాలపించు శిలాశాసనాదికములఁ
బ్రమదమునఁగాంచి యానంద బొప్పములను
విడువనోచితి నెంత ధన్యుడను నేను.

కాశీనాథుని ధైరవమూర్తి గారు

శ్లో. ఆవ్యోజావ్యత మార్థవాచక తయా హృథః స్వరః పంచమః
సర్వాత్కృష్టత మార్థవాచకతయా వర్ణః పంచరాతకః
పక్త్రైవ్యేన మహావిభూతి వరణి స్వాధార గోహృద్గతో
భ్రామభ్యే స్థిత ఇత్యతః ప్రణవతా తే గీయతే లంబాగమైః॥

(దుర్వాపః కృతే దేవీమహిమం)

ఈసంచికయందు వర్ణము, అలంకారము
చాగవర్ణము, తానవర్ణము, స్వరజతి ఏటి
యొక్క ముఖ్యద్వైతములు, ఏటి లక్షణములు
నుదాహరింపబడుచున్నవి. ఇందు వర్ణమనగా

శ్లో. గాన క్రియోచ్యతే వర్ణః సవత్సరధా నిరూ
పితః । స్థాయారోహ్య వరోహిత సంచారీ
త్యథ లక్షణం. స్థిత్యా స్థిత్యా ప్రయోగః
స్థాత్ ఏకస్థైర్యవ స్వరస్వయః । స్థాయీ
వర్ణ సవిక్షేయః పరా వన్వర్థనామకా ఏత
త్సం మిత్రగాద్వర్ణః । సంచారీ పరికీర్తితః.

గాన క్రియలలో వర్ణమనునది యొక్క
టి. దీనియందు స్థాయి, ఆరోహి, అవరోహి,
సంచారి అని నాలుగువిధము లనిరి.

“శ్లో. యత్రోపేక్ష్యతే రాగః స్వరః
స్థాయీ సకథ్యతే” అనగ ప్రారంభించిన స్వర
మందే తిరుగనిలిచెడునట్టి గాన క్రియ స్థాయీ
వర్ణమగును. “శ్లో. ఏషా మాద్యస్తయో రేకః
స్వరః తేస్థాయీవర్ణగాః” ఆద్యస్తస్వరము లేక
ములై దేనియందునగలదో అదియు స్థాయీ
వర్ణమని గలదు. ఏటిలో 1. ప్రసన్నాది, 2.
ప్రసన్నాంతము, 3. ప్రసన్నాద్యంతము, 4.
ప్రసన్నమధ్యము, 5. క్రమరేచితం, 6. ప్రస్తా
రము, 7 ప్రస్తాదము అనియు స్థాయి వర్ణము
నందు నేడుఅంతర్భాగముల బేర్కొనిరి. ఉదా
హరణము: సా సా సా సా సా సా, సారిసా,
సగమస సపదనిస, ఇత్యాదికములు. ఆరోహి

వర్ణమున ప్రారంభింపబడిన స్వరమునుండి క్రమముగ నెక్కు గానక్రియ అరోహివర్ణ మగును. ఉ: సరిగమ, రిగమప, మొ: ఇట్టి అవరోహివర్ణమున గ్రమముగ దిగునట్టి గానక్రియ ఉ:— సనిధపమ, నిధపమగ, మొ:, సంచారియందున పైన మూడు విధములును గలసిన దగును. ఉ:— సపమగరిమనిధపమపనిధ. గాని ప్రస్తుతమున పైమదపారిచిన నాల్గు విధములు గల్గి సాహిత్యము గల్గిన దానిని మాత్రము వర్ణమని వాడుచున్నారు.

అలంకారమునకు

శ్లో. విశిష్టవర్ణ సందర్భ మలంకారం ప్రచక్షతే
ఏకైకస్యాం మూర్ఖనాయాం త్రిషష్టి రు
దితా బుధైః. (సం. రత్నాకరదర్శనము)

ఇదిగాక భరతులు

శ్లో. “కశినా రహితేవ నిశా విజలేవ సదీ
లతా విపుష్పేవ, అవిభూషితేవ కాంతా
గీతి రలంకారహీనా స్యాత్.”

పైనుదాహరించిన వర్ణభేదముల ననుసరించి క్రమముగ స్వరముల చేర్చుటయే అలంకారమనియు అది లేనిదే గానము శోభిల్లదనియు వ్రాసియున్నారు.

శ్లో. మంద్రః కరణైశ్చ త్ర స్యాత్ మూర్ఖనా
ప్రథమస్వరః, సఏవ ద్వీగుణస్తారః పూర్వః
పూర్వో ధవా ధవేత్, మంద్రః కరణైశ్చ
స్తారః ప్రసన్నో మృదురిత్యపి, మంద్ర స్తా
రస్తుదీప్తః స్యాత్ మంద్రోలిందు శిరాధవే
త్, ఊర్ధ్వలేఖా శిరా స్తారో విపాత్రి
ర్వచనాత్ పురః.

ఒక్కొక్క మూర్ఖన భేదములలో నొక్కొక్క స్థాయియందున అరువది మూడు అలంకారము లని వివరించిరి. వీని నామాదులు, వీటివివరము విశేషముగ రత్నాకరమున గలదు. గ్రంథవిస్తరమగుటచే నిట కొన్ని మాత్రము వ్రాయబడుచున్నవి. ససరిరిగిగమమ; సససరిరి; సససస-రిరిరిరి; సాసాసారి-గాగాగామ; సగపని; సా రీరి-గాగాగా (హసితాలంకారః శివప్రియః) సాశీ-రీగా; సగా, గపా, పసి (అమీ ప్తాలంకారః) సరిగా; గమపా; సససరిగా; మమమపదా (క్షిప్రీతాలంకారము) మొదలైనవి. అరోహ్యలంకారములు. ఇట్లే అవరోహ్యలంకారములు; సగరీ-రిపమా; రిగసా-గపమా; సగా-రిమా - గపా; సరిసా-రిగరీ, సాగరిమాసా - రిమగపామా - గా పమదాగా (వ్యావృతాలంకారం); సగరిమ - మరిగప; సగమా - రిమపా; సరిగా - రిగమా; సా శీసీ రిసా; సరిగరి-రిగమగ; మామామాసమా, పపాసారిపా (ఊర్ధ్వ అలంకారము); సరిరిసా-రిగగరీ; సరిసగసా; ససరిధ - గని; - సరి-సరిగ-సరిగమ-...-రిగ-రిగమ-రిగమప (క్రమాలంకారము); సరిపమగరి - రిగపపమగ; సగరి సగరిసా- రిమగరిమగరి- (రంజితాలంకారం) సపామగరి-రిదాపమగా; సాసరిమాగా- రిరిగ పామా- గాగమదాపా (వేణురలంకారం); సరి మరిసా- రిగపగరీ; సారిమరీసా-రీగపగరీ (లలితాలంకారము); సరిగరిసా - సరిగమగరిసా (హుంకారాలంకారము); సగరిసా- రిమగరీ; సగమామరిసా - రిమపాపగరీ (అవలోకితాలంకారం); ఇవి సంచార్యలంకారములు. ఇవిగాక సప్తాలంకారములు గలవనిరి.

శ్లో. అన్యేషివస్తాలంకారాః । గీతజ్ఞైరుపదర్శితాః ।
తారమంద్రప్రసన్నశ్చ ! మంద్రతార
ప్రసన్నకః । అపరైకః సంప్రదానోవిధా
తోఽప్యవలోలకః । ఉల్లాసితశ్చేతితేషాం ।
అధునా లక్ష్మీకథ్యతే । (సం. రత్నాకరం)

ఏని కుదాహరణములుగ వరుసగ ని
ట్లుదాహరించుచున్నారు. సరిగమపదనిసాసా;
సాసానిదపమగరిసా; ససరిరిససరిసా; ససరిరి
సస; సగసగా; రిమరిమా; సరిసరిగరిగరి;
ససగసగా రిరిమరిమా; వీటిని పూర్వమున
ప్రసిద్ధాలంకారములనిరి.

శ్లో. అనస్తత్వాతుతే శాస్త్రే । నసామస్త్యేవ
క్షీతితాః । రక్తిలాభః స్వరజ్ఞానం
వర్ణాంగానాం విచిత్రతా । ఇతి ప్రయో
జనా న్యాహుః అలంకారనిరూపణే ।

అనగ నీయలంకార ప్రభేదము లనంత
ములు బ్రస్తరింపవచ్చును. వీటిలో నింపగువా
టిని మాత్రము స్వీకరించునది. ఎట్లననువీటి
సాధనముచే రక్తిలాభము, స్వరజ్ఞానం అనగ
నాయాస్వరస్థానముల గుర్తెరుగుట వర్ణాంగ
ముల వైచిత్ర్యము తెలియనగుటే యీ
అలంకారములకు గల ప్రయోజనమని నుడివి
యున్నారు. గాని ప్రస్తుతగానమందుఅలంకార
ములనిన సప్తతాళప్రభేదములను తెల్పునట్టి
విగా నున్నవి. అహోబలపండితునిచే రచింప
బడిన సంగీతపారిజాత మనుగ్రంథమున సప్త
ప్రసిద్ధాలంకారములును స్వరాలి (సరలి)
అనెడు ధ్వనిపటాతాళము (చతురశ్రజాతి
త్రిపుటతాళము) అనగ బ్రస్తుతమున వాడు

కలోనున్న అదితాళముతో జేరిన అలంకార
మునుగూడ చేర్చి ఎనిమిది అలంకారము
లని వేంకటమఘ యనువారు తమ చతుర్థం
జిత్ర కాశికయందు నుడివియున్నారు. ఈధ్వనిం
పటాతాళమునకు నాలుగక్షర కాలముగల
యొకలఘువును రెండు అక్షరకాలము
గల దృతములు రెండును మొత్తముమీద
నెనిమిది అక్షరకాలముగల తాళమును దెలు
పును. సరిగమ- పద- నిన ఇపుడు వాడుక
నున్న సరలి, జంట మొదలగునవి యీతాళ
ముననే నున్నవి.

1. ధృవతాళాలంకారము: సరిగమ- గరి-
సరిగరి- సరిగమ, 14 అక్షరములు.
2. మధ్యతాళాలంకారము: సరిగరి- సరి-
సరిగమ- 10 అక్షరములు.
3. అటవతాళాలంకారము: సరిగా- సరిగా-
మా- మా- 14.
4. హాకతాళాలంకారము: సరి- సరిగ
మ- 6.
5. ఝంపె: సరిగ సరిసరి- గ-మా- 10.
6. త్రిపుట: సరిగ- సరి- గమ- 7.
7. ఏకతాళము: (దీనికొకలఘువు) సరిగమ, 4.

ధృవతాళమున సరిగమగరి- యను
ఆరక్షరకాలముగల లఘుశేఖరమని యుండె
డిది. దీనిని ప్రస్తుతమున సరిగమ- గరి అని
విడచిసి లఘువుగను దృతముగను విడచిసి
యున్నారు. వేంకటమఘయనువారు మూడు
ఘాతలే ధృవతాళమున వేయవలసినదిగా
నేర్పబడినట్లు ఇప్పటికిని కొందఱు ధృవతాళ

మునకు మూడుభూతలే వేయుచున్నారు. ఈ తాళములవిషయమై విపులముగ ముమ్మందు తాళాధ్యాయమున వివరింపబడును. ఈ ఏనిమిది తాళములుతప్ప లేకైనతాళములను గీతములందు జేర్చగూడదని వేంకటమఱయనువారు నుడివియున్నారు. ఇదిగాక యొక్కతాళమునందునను తిస్తము= 3 అక్షరములకాలము; చతురశ్రము=4 అక్షరములకాలము, మిశ్రము= 7 అక్షరకాలము, ఖండము= 5 అక్షరకాలము; సంకీర్ణము= 9 అక్షరకాలము= ఇట్లు 5 విధములగు జాతుల నేర్పఱచియున్నారు. ఒక్కొక్కతాళమున నైదుజాతులైనందున నస్తతాళములును $7 \times 5 = 35$ ముఖ్యతాళాలంకారము లగుచున్నవి. వీటికి గ్రమముగ ధృవతాళమునకు

1. శ్రీకర, హరి, పూర్ణ ప్రమాణ, భవన యనియును,
2. మధ్యమునకు=నమ, సార, కీర్తి, ఉదయ, రాన,
3. అల=లేఖ, గుప్త, లోయ, విదళ, ధీర,
4. దూక=పత్తి, చక్ర, కుల, రాజ, బిందు
5. ధూపె=మధుర, కదంబ, సుర, చణ, కద,
6. త్రిపుట=ఆది, శం, లీల, దుష్కర, భోగ,
7. ఏక=మాన, సున, రాగ, రత, వసు

అనియు 35 తాళములకు జేర్లు గలవు. వీటి కన్నిటికిని అలంకారములుగలవు. గ్రంథ విస్తరభీతి నిట విరమితము. పిమ్మట గీతము

“శ్లో. రంజకఃస్వరసంధర్శోగీతమిత్యభిధీయతే”

శ్లో. ఉద్గాహః ప్రథమస్తత తతో మేలా షకధృవా! అభోగశ్చేతి తేహంచ క్రమాలైత్పైభిదధృవే! ఉద్గాహః ప్రథమో భాగః తతో మేలాషక స్మృతః! ధృవత్యా చ్చధృవః శ్చత్పాతే అభోగస్త్వర్ణిమో మతః! ధృవాభోగాస్తరే జాతో భాతు రన్యోఽస్తరాభిధః! నతుసాలగ సూడన్ధ రూపకే ప్లేవద్యత్యతే. (సం. రత్నాకరం)

శుద్ధఛాయాలగ సూడ అనగ తామ్ర నియమంబులగల ఛాయను బొందిన గీతమున కర్ణము, ఛాయాలగ శబ్దధవము సాలగము. సాలగ, సూడ, ధృవమధ్య, ప్రతిమధ్య, నిస్సారుక, అటతాళ, రాసతాళ, ఏక తాళములైన యేడుభేదంబులు ధృవము, ఉద్గాహము అని రెండుఖండము లగును. ఈఉద్గాహఖండమందుగల స్వరముల కంటె నుచ్చమైన స్వరములుగలిగిన ఆభోగము అను నొకఖండము గలదు. ఉద్గాహఖండ ప్రథమ భాగన్యాసమునకు ధృవము అనిపేరు. ఇదివడు నొకండక్షరములు మొదలు ఇరువదియో రక్షరములవరకునుగల పదునాఱు భేదములకును, నామములును, రసములును తాళములుమొదలగు లక్షణాదికముల నుడివియున్నారు. ఇట్లే శేషించిన 6 తాళములకును చెప్పియున్నారు. ఇట్టిగీతము లిపుడు గానము. వేంకట మఱయనువారు తెప్పినట్లే తొమ్మిది తాళములు మాత్ర నిష్పత్తి గీతములందు గాననగును, రెండుఖండములుగల గీతములు కొన్ని, మూడు ఖండములుగలగీతంబులు మరికొన్ని యుగలవు. రెండుఖండములు గల గీతములలో మొదటి

దానియందు ధృవఖండము మధ్య పడ్డవ్యాసంబుగా నుంచబడియున్నది. మూడుఖండములు గల గీతములలో ఉద్భావఖండము, ఆభోగ ఖండము, మూడవది ముద్రతోజేరిన ఖండ మగుచున్నది. దీనిలో మాత్రము అంతరి గలదు. మొదటి ఉద్భావఖండమున ధృవం, అంతరి, బావడ ఇవి వరుసగను, రెండవ ఆభోగ మున ఆభోగము అంతరి, మూడవదాని యందు ముద్రాఖండము మరల అంతరి-అనగ మూడుఖండములకును నీ అంతరి యొక్కటిగనే యుండును. ఇది పూర్వాచారము. ఈ యస్త రమును విదవధాతువనియు త్రిఖండగీతంబుల మాత్రమే కనబడుచున్నదనియు తన చతు ర్థండిప్రకాశికలో వేంకటమఖగారు చెప్పియు న్నారు. అట్టి సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శిని యందునప్రాసీయున్నారు. ఎచ్చటనో అరుదుగ తక్కువేషించినగీతములందు ఉద్భావ ముద్రా ఖండంబులు నొకటిగనేయుండుటచే అంతరిగల అనేకగీతములు ముద్రాఖండములు వదలి వేయబడుటచే ద్విఖండయుతము లౌచు న్నట్లు గానబడుచున్నవి. రూపకతాళమున గల కొన్నిగీతములలో ధృవరూపకమనియు రూపక ధృవమనియు ద్వివిధములుగ నున్నవి. దీనికి వివరంబు సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శిని యందు గలదు. ఈగీతములలో

శ్లో. అష్టభాషాపదై ర్యుక్తం ఆయ్య అయో తియై ర్యుతం । స్వరరాగైః ప్రగాయన్తి గీతమి త్యభిధీయతే ।

అనియు గలదు. గనుకనే నీ గీతముల యందు “అయ్య తియ్య అయ్యం వయ్య”

అను బహుప్రయోగముల గనుచున్నాము. ఒకభాషనేగాక ఎనిమిదిభాషలతోగూడ గూడి యుండవలెనను నిరూపకముగూడ బెట్టికొని యుండుట దీనివలన గనుచున్నాము ఇక కీర్తన, పదము, దరువు, చౌకవర్ణము, తాన వర్ణము మొదలగువాని లక్షణము నుదాహ రింతము.

కీర్తనములందు మాతులనగ సాహిత్యము దేవతాస్తుతిగను, పల్లవ అనుపల్లవచరణ ములను త్రిఖండయుక్తముగను నుండుట గను చున్నాము. కొన్ని కీర్తనాదులందు అందు ముఖ్యముగ దీక్షితులవారి కీర్తనాదులందు చరణాంతమున దృతకాలమున కొంతభాగ ముండు టయు గనుచున్నాము. ఇదిగాక లక్షణజ్ఞులగు పూర్వీక వాగ్గేయకారకు లగువారిచే రచి యింపబడిన కీర్తనములందు పల్లవియందున నుండుదానికి అనుపల్లవియందున ద్విగుణము గను, చరణమున అనుపల్లవికి ద్విగుణము గను అనగ 1: 2: 4 యీ లెక్కను వరుసగ నుండుట గాననగును. సామాన్యముగ కీర్తనాదు లన్నిటియందునను మంద్ర, గాంధారము మొదలు తార స్థాయి పంచమమునకు మధ్యనే జంత్రి గాత్రములందు సంచారము గల్గియుండుటయు తెల్లమగును.

పదము: కీర్తనాదులుందువలె గాక దీని యందు సాహిత్యము శృంగారరసప్రధానమై నాయికా నాయకలక్షణ వ్యవహారాదులతో పల్లవి అనుపల్లవి చరణములను గల్గి విశంబ కాలమున బాడదగినవై యున్నవి. సామాన్య ముగ మూడుచరణములు గల్గి కడపటి

చరణము గాయమునాకితమై యొప్పును. చరణములు అన్నిట స్వర మొక్కతీరే యుండును. ఒకేఫణితి యని యర్థము. శబ్దార్థమును గుర్తెఱిగి రసానుభవముతో జక్కగ చాకమున శ్రావ్యమగునట్లు పాడుటయే సంప్రదాయము.

దమపు: పదమువలెనే శృంగారరస మను సరించుకొని యొకటిగాని రెండు మూడు వరకునుగాని చరణములు గల్గి పదమువలె చాకమునగాక కొంచెము ద్రుతకాలమున పాడునట్టివై యున్నవి.

చాకవర్ణము: పదమునకు దీనిని కొంత పోలిక గలదు. అనుపల్లవి ఆవర్తమునకు ద్వివిధమైన ముక్తాయస్వరము పాడి పికప పల్లవి నెత్తుకొని పాడునట్లును, తరువాత చరణమున నాల్గుఖండములుగను, మొదటిది చరణములో పల్లవినలెను, పిమ్మట విశంభ కాలమున బాడదగిన ఏకావర్తస్వరము నొకదాని గల్గి, మధ్యమకాలమున నొకటి కొకటి ద్విగుణముగా గల్గిన ద్వితియత్యతీయ చతుర్థ ఖండములు అనగ స్వరములు గల్గి, ఒక్కొక్క ఖండాంతమున చరణమందలి పల్లవి బాడుచు, ఇట్లన్నిస్వరములు బాడినపిమ్మట అనుపల్లవి గల ముక్తాయస్వరమును పాడుకొని పల్లవినెత్తి నిలువవలెను. ఇది పూర్వీక సంప్రదాయము గాని ప్రస్తుత గానమున చరణాంత ర్భాగ మగు స్వరములు బాడి చరణమందలి పల్లవిని బాడి నిరమించుటయే వాడుకగానున్నది గాని మరల ననుపల్లవి గల ముక్తాయస్వరము పాడి మరల పల్లవి పా

డుట యెందుచేతనో వదలివేయబడినది. వీటి సాహిత్యము విశేషముగ శృంగారరసయుక్తమే; ఎచ్చటనో స్వల్పముగ కొన్ని మాత్రము భక్తిరసయుతములు గలవు.

తానవర్ణము: సంప్రదాయజ్ఞులు దీనిని మధ్యమకాలమునందే బాడుచుండుట వాచక. చాకవర్ణమునందువలెనే సాహిత్యము శృంగారరసప్రధానమే విశేషము; భక్తిరసము అరుదుగ గలదు. దీనియందునను అకార ఇకారాదులు గల్గి గాయకగాత్ర సాధనసాధారోహణ సోపానములలో నొకటిగ నలరుచున్నది. శ్రేషించిన పల్లవి అనుపల్లవి దీని నమరు ముక్తాయస్వరము బిమ్మట చరణము, బిమ్మట చాకకాలమున బాడదగిన యొకస్వరము తరువాత మధ్యమకాలమున బాడదగిన స్వరములు, వీనిలో నొకదానికొకటి ద్విగుణముగ నావర్తములు గల్గియుండుట మొదలగు సంప్రదాయము చాకవర్ణమునందువలెనే దీనిని గలదు. ఈవర్ణములు విశేషముగ ధ్వజాంతాళమున ననగ ఆదితాళమున గలవు. కొన్ని ఖండజాతి అటతాళమున గలవు. అరుదుగ ఖండజాతి త్రిపుటయందుననుగూడ గలవు. ఇందు అటతాళవర్ణములుమాత్రము విశంభముగ బాడుటయు గలదు.

పర్వజాతి:— దీనిలో మధ్యమకాలము ననుసరించి శృంగారరసప్రధానమగు సాహిత్యమును, పల్లవి, అనుపల్లవి వర్ణములందువలెనే గల్గి ముక్తాయస్వరమున నగము స్వరము నగము పాట గల్గి చివరను తధిగిణితోం అను పాటయును చేర్చి పల్లవి నెత్తికొనునట్లుండ

నలెననిది. దీనికేని సాహిత్యము గలదు. ఇవియు శృంగార, భక్తిరసయుతములై యున్నవి. ఇది యునుగాక యిప్పుడు వాడుకలోనున్న స్వర జతులు వర్ణమునందలి యావర్తములవలె దీర్ఘములుగాక చిన్న చిన్న అవర్తములుగల్గి వర్ణములకు దిగువ సోపానములవలె నమరుచున్నవి.

జనీస్వరము:—ఇది స్వరమునమాత్రముపయోగపడుచున్నది. దీనికి పల్లవి, అను పల్లవి చరణములందు ధాతుపూత్రమే గాన నగును. సాహిత్యము గనము.

జావళి:—ఇది అన్నివిధములను దరువు ననుసరించియుండి శృంగారరసప్రధానమై సంగీతమునకు ముఖ్యజ్ఞేశమగు భక్తిరసమునకు విరుగుడుగ నృత్యపబడి శక్యలకు విట సాధన పరమానంగామోఘాస్త్రమై యొప్పురునట్టి దిదియే. దీనంబడియే మోక్షసాధన మగు సంగీతప్రాముఖ్యమగు సార్థక్యమును గోల్పోవుచున్నారు. దీని మహిమమువిషయ మందఱికిని సుప్రసిద్ధమే. భక్తులు పాథులు దానికోరికి బోకుండురుగాక.

తీల్లాన:—ఇది స్వరజతిని కొంచెము బోలియుండును. స్వరములు గల్గి పల్లవి అను పల్లవి గల్గి సాహిత్యము శృంగారభూయిష్టమై భరతానుసారముగ “దిరితీల్లానా” అను అన్య దేశీయగ్రామ్యపాట గల్గి ముక్తాయి తధిగణ తోం గల్గియుండును. ఇది వీణకు ముఖ్యము.

శబ్దము:—ఇది తాళము గల్గి భరతానుసారముగ సాహిత్యంబులు గల్గియుండును. ప్రస్తుతమున శబ్దము కొలుపుటయని వాడుకలో గలదు. మృదంగగతులను చాచా అను కరించుట యగుచున్నది. దీనినే కొనగోలు అనియు భరతము కొలుపుట యనియుగూడ వాడుచున్నాఁ. ఇంకను వీటినందర్భమున సంగీతరత్నాకరమున ప్రబంధాధ్యాయమున విశేషముగ వ్రాసియున్నారు. వాటియందు వృత్తాదులనుగూడ నిరూపించి అనేకముగ నుదాహరించి యున్నారు. గ్రంథాతివిస్తర భీతి నిట నింతటితో వీటివిషయము విరమింపబడును.

అవ్యర్జ్యుతి నిర్మలంబు, విద్మర్శిని బొంది పొంది విశ్వేశులట
గర్భవ జలవరయుక్తి న, విద్మర్శుడుగాఁగ గంగ పృథివిం బాటెన్.

—శ్రీమదాంధ్ర వాల్మీకి రామాయణము.

విద్వాంసుని నిర్వేదము

సాహిత్య వర్ధనుడు

కలుషచరిత్రులైన క్షీణికాంతుల స్వార్థలవంబుపొంతుఁ బు
ణ్యులనుచుఁ బూర్ణ సద్గుణసమున్నతులంచు నుతించినట్టి యా
లలితపు దుష్కృతం బడుగువాఁడు శిరస్థస్థి సంతరింతు ని
ర్మలినమనస్కులైన సువీరకుల పాదపయోజ సాంసువుల్.

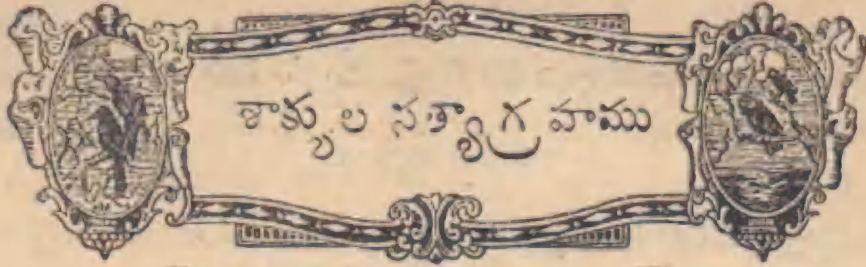
చ. తఱుంగని ఘోరతృష్ణలకు దాసుడనై మృగతృష్ణలక జలం
బరయు వెడంగునట్లు ధనికాలయసీమలఁ జుట్టిచుట్టి బం
గరువును బోని జీవితపుఁగాఁ మశేషము రిత్తపుచ్చితక
దరళపుఁదైహికార్థములు తథ్యముగాఁ దలపోసి, యక్కటా!

సీ. గంగ రెడ్డి యొనంగు కనకాంబరములు తీ, వ్రామయంబుల తాప మాంసగలవె?
కనకరా జొనరించు కడిఁదినత్కారముల్, విస్త్ర సాధరము తప్పింపఁ గలవె?
బసివినాథుడు గూర్చు వసుగృహక్షేత్రముల్, శోకమోహంబులఁ జోవగలవె?
కల్యాణవిభుఁ డీయఁగల సీమ లుగ్రహృత్ప్య విజ్ఞాంభణంబు పోఁ ద్రోయఁగలవె?
తే. అకట! మున్నాళ్ల ముచ్చట కానచేసి, స్థిర స్థులై కాధ్వముఁ బరిత్యజించినాఁడ!
వ్యర్థమయ్యె నధీతశాస్త్రార్థమెల్ల, కటకటా! నన్నువంటి పెంగలి కలండె?

సీ. ప్రతిఫల నిరపేక్షభావంబు తోప వం, లేవాసులకు విద్య నేర్పలేదు;
చదివిన నీతిశాస్త్రపు టర్థ ముఁబువైన, స్థిరనిష్ఠ దగ ననుష్ఠింపలేదు;
వివర దేశక్షేమ రతినెల్లడఁ జరించి, ప్రజలయూహలఁ జక్కఁపఱుపలేదు;
చిరము నిల్చి జనాళి కరిది హర్షముగూర్చు, మేటికావ్యముల నిర్మింపలేదు;
తే. ఆత్మవైదుష్య సంస్థాపనార్థమైక, వికటవాదార్థటులను జీవితముచెల్లె;
ఎఱిగి యెఱిగి మాయకును గింకరుడనైతి; కటకటా! నన్నువంటి పెంగలియుఁగలడె?

సీ. ధనికగేహములకు దారిచూపిన మిత్ర, లోభుఁడా! నీకుఁ గేలొడ్డు సుమ్ము;
పరగుణగ్రహణార్తివలనఁ గాచిన వయస్య! మత్సరంక! జోహారు నీకు;
పెద్దలఁ గిరురించు విద్యనేర్పిన దేశికుఁడ! మదుండా! యేటికోర్లు నీకు;
జననిదలకుఁ దలంకనిసిద్ధి నిడివ దే,వా! కామ! యివెన మోవాకళితము
తే. లేను స్వాత్మోద్ధరణవీక్ష సూని సద్గురార్తము శుభాంఘ్రికడ కేగుచున్నవాడ;
మనకు నేటికిఁ జరికాలమైతితీతె; పోవ సెలవిస్తురే నాకుఁ బూజ్యులార!

గన్న పరపు సుబ్బరామయ్య గారు

౧

ప్రసేనజిత్తు కోపలములకు రాజు. అతని రాజధాని శ్రావస్తి. అతనికి బుద్ధుని యొక గాఢమగు భక్తి కలదు. బుద్ధునకు దగ్గర చుట్టములగు కపిలవస్తు శామ్యులలో నొకరి కన్యను బెండ్లాడి బౌద్ధసన్న్యాసుల విశ్వాస మునకుఁ బ్రోత్సహించు తస్మాదమున బుద్ధుడేవునిఁ దనభవనమునకుఁ గొనిపోయి నిరంతరముఁ బూజించుచుండ నతఁడు తలఁచెను. వెంటనే “మీలో నొకరికూతుఁడు నాకుఁ బెండ్లి చేయునది” అని శామ్యులకు దూతలచే వర్తమాన ముంపెను.

శామ్యులు పంచశతసంఖ్యకులు. ఉత్తమ వంశసంజాతులు. ధీరులు. వారిరాజధాని కపిల వస్తునగరము. పరాక్రమవంతఁ డగు ప్రసేనజిత్తు శామ్యులయొక ద్వేషించియుండెను. మఱియు నాతఁడు పుట్టువున శామ్యులకు సమానుఁడుకాఁడు. శామ్యులు తమతో సమానులు కానివారికిఁ దమకన్యల నిచ్చునాచారముగల వారు కారు. ప్రసేనజిత్తు పంపిన వివాహ వృత్తాంతము వారికి గొప్పచిక్కను దెచ్చి పెట్టినది. ఇటు ఆచారభంగము; అటు బల వద్విరోధము. ఏమిచేయుదురు? నా లొక సభ గావించిరి. దీర్ఘముగ నాలోచించిరి.

అంతః బ్రధాని మహానాముఁడు “నాకు దాని యందు జనియించినకన్య యొక్కతె గలదు. ఆమె కడురూపి. పేరు వాసభఖిత్రియ. ప్రసేనజిత్తు కన్యను వివాహమగుఁగాక!” యనెను. అందఱు నేకగ్రీవముగ నందుల కంగీకరించిరి.

శామ్యమహానాముఁడు బుద్ధభగవానుని పితరంద్రికుమారుఁడు. శామ్యులకునాయకుఁడు. అతఁడు తనకూతు నిచ్చెదనని ప్రసేనజిత్తుని చారులతోఁ జెప్పెను. నా రీయదంతమును దమరాజున కెఱిగించిరి. ప్రసేనజిత్తు సంతోషముతో “మేలు మేలు! అట్లులైన నామెను వెంటనే తోడ్కొనిరందు. కాని యొక రహస్యము కలదు. శామ్యులు సరమంచ కులు; సీచజాతికన్యకను దెచ్చి తమపుత్రిక యని నమ్మించి మన కంటఁగట్టఁగలరు. కాబట్టి యాకన్య తనతంద్రితో నేకపాత్రమున భుజించినఁగాని మీరు నమ్మరాదు” అని మరలఁ దనచారులను శ్రావస్తికిఁ బంపెను. వారు పోయి మహానామునితో “అయ్యో! మీ పుత్రిక మీతోడ నేకపాత్రమున భుజించినఁ గాని తోడితేవలదని మా రాజుగారియాజ్ఞ” యనిరి. మహానాముఁడు తనకూతుతో నేక పాత్రమున భుజించి వారిసంశయమును బాపి,

ఉచితరీతిని వానధఖత్తీయను వారలతోఁ
శ్రావస్థిగరమునకుఁ బంపెను.

పెండ్లికూతురు శ్రావస్థి చేరెను. ప్రసేన
జత్తు మిగుల వైభవముతో నామెను బెండ్లాడి
పట్టమహిమిరి గావించెను. కాలక్రమ
మున నామె గర్భవతియై యొకకుమారుని
గనెను. ఆకుమారుడు విదూడభుఁడనుపేర
దినదినాభివృద్ధిఁ గాంచుచుండెను. యుక్త
వయస్కుడైన యాబాలుని విలువిద్య మొద
లగు పిరోచితవిద్యలను నేర్చుటకై మాతా
మహునింటికిఁ బ్రసేనజత్తుపంపెను. విదూడభుఁ
డచటికిఁ జేరిననాఁడే శాక్యబాలకు లందఱు
నాతని 'దాసీపుత్రుఁడు, దాసీపుత్రుఁడు' అని
నేరీచేసిరి; తిరస్కరించిరి; పౌద్ధదేవాలయ
మునుండియు, తమసంఘమునుండియు బహి
ష్కరించిరి. జన్మనము మొలకలెత్తుచున్న
యారాకుమారుడు శాక్యబాలకులచే నట్లవ
మానితుడై కోపముతో "నేను శ్రావస్థికి
రాజునై గర్వితు లగు నీ శాక్యలరక్తముతో
నాసింహావసమును గడిగెద" నని శపథము
చేసి యుత్తరక్షణముననే తరలి శ్రావస్థిని
జేరెను.

౨

శాక్యలమోసము మంత్రులవలనఁ బ్రసేన
జత్తునకుఁ దేలి సెను. శాక్యలదుర్జయమున
కాతఁ డెంతయఁ గుపితుఁ డయ్యెను. భార్య
కును, గుమారునకును ఒసంగియుండిన రాజ
చిహ్నములను గైకొని వారిని నిర్లక్ష్యభావ
ముతో నేవకకోటిలోనివారివలెఁ బరిగణిం
చుచుండెను.

దినములు కొన్ని చనినవి. ఒకనాడు
బుద్ధభగవానుడు ప్రసేనజత్తుని భవనమునకు
విచ్చేసెను. అతఁ డామహాత్ముని యథోచిత
ముగ సత్కరించి శాక్యల దుర్జయమును,
భార్యాపుత్రులపరిత్యాగమును విన్నవించెను.
అతని కలుకులు విని "రాజా! శాక్యలదౌష్ట్య
ముచిత మని నే నంగీకరింపను. వారు కులీన
యగు కన్యకను నీ కొనఁగియుండఁదగుదురు.
కాని, మహారాజా! నాపలుకుల నిందుక యా
లకింపుము. వానధఖత్తీయ ఉత్తముఁడగు
రాజనకుఁ బుత్రిక. మహారాజవగునీకుఁ బట్టపు
రాణి. విదూడభుఁడు నీకుమారుడు. సాంఘిక
జీవనమున వంశోన్నత్యమును బరిగణించుట
యందుఁ బితృవంశమును బాటించురు. ఇత
నీ భార్యకుఁ దల్లి యెవ్వరైన నేమి? కానీ
రాజగు కారవాహనుఁ డెవ్వఁడు? అతనికి
తల్లి కట్టలమ్మి కేవలచురుండినదిగదా! ఆమెను
వెచ్చి వివేకవంతులగు పెద్ద లాతనినంద్రికిఁ
బెండ్లి చేయలేదా? ఆమె యాతని పట్టపురాణి
యయ్యెగదా! ఆమెతల్లి వంశము నెవ రెఱుఁగు
దురు? నీవెట్టితలంపులు మానుము. నీ భార్యా
పుత్రులను యథా పూర్వముగ నాదరిం
పుము" అనెను. అమృతతుల్యములగు నావదన
ముల నాలకించి, కలఁకదేరి ప్రసేనజత్తు సతీ
సుకులను రావించి ముప్పటివలె మన్నించి
యేలుకొనెను.

3

కొంతకాలమునకుఁ బ్రసేనుడు శరీర
యాత్రను జాలించెను. విదూడభుఁడు శ్రావ
స్థికి రాజయ్యెను. చిన్ననాటనుండి అతని

హృదయమునఁ బొగలెగయుచున్న యవమా నాగ్నిరగుల్కొనెను. గొప్ప సైన్యమును వెంటఁ గొని అతఁడు శాత్రులపై దండయాత్ర పెడలెను. బుద్ధుఁ డేవార్తను విని తనబంధుజనుల రక్షింపఁ దలంచి విదూదభుఁడు సేనలతో వచ్చుచున్న మార్గమున నొక్కచో నెండి మోడైయున్న చెట్టుమొదటఁ గూర్చుండి యుండెను. ఆచెంత దట్టమగు చల్లనినీడగల యొకమట్టి యుండెను. విదూదభుఁడు మార్గమున నున్న బుద్ధదేవుని గాంచి చేరఁ బోయి వినఁతుండై “మహాత్మా! సాంద్రశీతల చ్ఛాయల నెదఁచల్లుచున్న నటవృక్ష మటుండ నీ మండువేసవియం దీయండిన చెట్టుమొదలఁ గూర్చుంటిరే? ఆచెట్టు క్రిందఁ గూర్చుండుఁ డు; తాపశాంతియగు” ననెను. “రాజా! నాకై శాభాపశాఖలతో వెలసి నామనశ్యరీరములకుఁ జల్లఁదనమునొనఁగుచున్న నావంశవృక్షమును నీవు వ్రేల్లతో జెకలించి నశింపజేయునన్నావు. ఇక నెక్కడియాశ్రము? ఎక్కడిచల్లదనము? నావంశమే నాకుఁ జల్లదనము నొనఁగు వృక్షము. నాబంధువులే యావృక్షముయొక్క శాఖలు, వారి సేమమే నాకు దట్టమగు నీడ. కావున నా కితరాశ్రయమే?” యని బుద్ధుఁడు పలికెను. విదూదభుని మనసు కరఁగెను. “తమ చుట్టములను ముప్పనుండి తప్పింప వీరీకన్న గడ పన్నిరి. నే నీదండయాత్రను జాలించినఁ గాని వీరిటనుండి కదలునట్లు తోఁపదు.” అని తలపోసి బుద్ధునకు వందనములు చేసి సేనలను మరల్చుకొని యాతఁడు తన పట్టణమునకుఁ బోయెను. బుద్ధుఁడును దనంత

టఁ బోయెను. విదూదభునకు మనశ్శాంతి గుదురదయ్యెను. శపథ మాతనిని హృదయ శిల్పమువలె బాఢించుచుండెను. రెండవమారు శాత్రులపై నాతఁడుదండయాత్ర పెడలెను. మరలబుద్ధుఁడు వారించెను. మూడవపర్యాయమునట్లే యయ్యెను. తుదకు బుద్ధభగవానుఁడు తమంతఁ దెచ్చికొనినదాని సనుభవించక తీరదని తలంచి శాత్రుల సరక్షణమును మానెను. విదూదభుఁడు నాలవపర్యాయము దండయాత్ర సాగించి కపిలవస్తు నగరమును ముట్టడించెను.

౪

శాత్రులు బుద్ధుని ఉపదేశము ననుసరించి, యుద్ధము చేయనొల్లక సత్కాగ్రహస్త్రమును బూనఁదలంచి యందఱు సభ గావించిరి. ప్రధానియగు మహానాముఁడు సభను బరికించి యిట్లనెను. “మన మిక్కడ సభగూడుటకుఁ గారణ మందఱకును విదితమేకదా! విదూదభుఁడు పూర్వవైరమును బాటించి మనల ధ్వంసముచేయ నున్నాఁడు. మనపురమును శృశానవాటికఁ గావించ నున్నాఁడు. మన మాచారాభిమానములను నడలి యాతనిని శరణుసాచ్చితిమేని మనల నాతఁడొకవేళఁ గాపాడవచ్చును. ఇట్టితెలివి గర్తవ్యమును నిశ్చయింప మిమ్ము గోరుచున్నాను.” ఇంచుకతడవు సభయంతయు నిశ్చయముగ నుండెను. కొందఱిహృదయములు కోపభరమునఁ బీడితములై యుండెను. దీర్ఘనిశ్వాసములచే గొండఱప్రక్కలు నీలుచు న్నట్లుండెను. కొందఱి నేత్రములు కోపఘూ

ర్జితములయ్యెను. కాని యొక్కరైనను నాలుక కదల్చజాలక తమచూడ్కులను సేనానివంకకు నిగుడ్చి యూటకుండిరి.

ధీరు డగు సేనాని మెఱపు మెఱసినట్లు లేచి నిలువబడి నమ్మడై పట్టక త్తిమై తేయి నిడి, “ప్రభూ! నా నాల్గు నాభిష్టాగ్రమున నున్నది. నాపలుకులు తత్ప్రహరములయందు న్నవి. పెక్కేల? యోధాగ్రే సరులభాష మరణమే. తక్కినది దైవాయత్తము.” అని గంభీరముగఁ బల్కెను.

ఆ పలుకులచే శాత్రులమనములు సూత నోత్సాహపూరితములై యుద్ధాభిముఖములయ్యెను. “బభి! బభి!! యుద్ధము, మరణము వీర శ్రాంతి తములు. యుద్ధమే యోధునిలక్ష్యము; రాజనానందము; ప్రజలయభిమానమును. తరలుడు; పోరుడు; జయింపుడు; కాదేని, కీర స్వర్గమును జూరఁగొనుడు” అనుపలుకులు సభయందు మారుమ్రోగునట్లు చెలరేగెను.

“కుమారులారా! పితృతుల్యుడగు గౌతముని యుపదేశవాక్యముల మఱచితిరే” అను గంభీరవాక్కు అకలకలమునఁబడి వెలువడెను. అందఱు నాశ్చర్య చకితులై యాపలుకులు పుట్టిన దిక్కునకు మఱలి మహానాము నెదురఁ బీతాంబరధారియై నిలిచియున్న యొక వృద్ధ భిక్షునిఁ గాంచిరి. మఱియు నాతఁ డాకసము వంకకుఁ జూచుచు నిట్లుపన్యసించెను. “యోధులారా! శాంతి కవచమును ధరింపుడు; రాజా! శాంతింపుము; దైవనిర్దిష్టమును దర్శింప మానవుల కశక్యము. యుద్ధమునకుఁ

బొండు; మరణింపుడు; శాశ్వతమగు క్షీర్తికాయమునుగడించి స్థిరజీవనులుగండు; కాని మీ రొక్కరి నేనిఁ జంపకుడు; భీతులై పారిపోకుడు; ఓరిమితో జీవములను వీడుడు. అట్లులైన దైవము మిమ్ముఁ బ్రేమించును. మీకు శాశ్వతానందము నొడఁగూర్చును” అని చలికి కూర్చుండెను. అతఁ డుపన్యసించుచుండ నతని శరీరమునుండి దివ్యమగు తేజ స్సువయించి చూపరకన్నులు మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండెను. తరువాత మహానాముడు “మహాభాగ్యము! దేవతలారా! మేము ప్రార్థకర్మానుగుణమగు ఫలము ననుభవింప సంసిద్ధులమై యున్నాము. అంశమక్షణమున మామానసములు దుష్కార్యములనుండి మఱలునట్లు లనుగ్రహింపుడు. దేశముయొక్క జేమ లాభములు మీయధీనములు. మాదేశమును, మాజీవితమును, మాసంతానమును మీ కప్పగించుచున్నాము. యుద్ధములఁ జచ్చినవారును, అకాలమరణమును జెందినవారును లెక్కకు మిక్కిలిగఁ గలరు. మనుజులు, తామెరులఁజంపక, ఒరులచే దాము చచ్చుటను, ఒరులయెడఁగల యసహ్యభావమును ప్రేమభావముగ మార్చుకొనుటకును ఇచ్చగింతురేని, యుద్ధమంత శీఘ్రముగ నాఁగిపోవదు? తన్మూల మగు భయ మెంతవడిగ నశింపదు? యోధుడు రణరంగమును బ్రవేశించినపిదపఁ దానైనఁ జచ్చును; శత్రువునైనఁ జంపును ఇందేదియో యొకటి కాకమానదు. పోదరులారా! చావునకు భయమును జెందకుడు. ఉత్సాహముతో మృత్యుదేవికి సాగతము

నొనగి శాశ్వత యశస్వత్యమును బ్రపంచమునఁ జాటుడు." అని పలికెను.

శాశ్వతలందఱు మహానాముని యుపన్యాసమును విని జయవాదములతో నతని నభినందించిరి. అత్యుత్సాహముతో నత్యాగ్రహవ్రతదీక్షకు నైకొనిరి.

౫

విదూషభుని సేనలు కపిలవస్తును ముట్టడించెను. శ్యాముఁడను శాశ్వవీరుఁడు తన మిత్రులను గొందఱును బరికొల్పుకొని శత్రుసేనల నెదిరించెను. ఉభయ సేనలకును యుద్ధము భయంకరముగ జరిగెను. తుదకు కోసలుల నోడించి శ్యాముఁడు జయమునుగాంచి కపిలవస్తు నగరమును జేరెను. పాపము! అతఁడు శాశ్వలు కావించుకొనిన శపథము నెఱుంగఁడు. శాశ్వలు తని నభినందించుటకుమాటుగఁ దమవ్రతము నకు విరుద్ధముగా యుద్ధముచేయుటచే దేశవ్రష్టుని సైతము గావించిరి. విదూషభుఁ డదియెఱిగి చెదరిన సేనలను గూర్చుకొని మరల కపిలవస్తు నగరమును ముట్టడించెను. శాశ్వల తివరంభమునఁ జతురంగబలములతో నగరమును వెలువడి బాహుబిరి శత్రువుల కభిముఖులై నిలిచిరి. వారి యాయుధముల కాంతులచే బరిసరారణ్యభూములు మిలమిల మెఱసినవి. కోసల సేనలనుండి భీకరశంఖనాదములు, భేరిభంకారములు, యోధుల సింహనాదములు చెలరేగి భీతిని గొలుపుచుండినవి. వీణావేణునినాదమునుజోలి వీనులకు విందుగూర్చు మధురస్వనము శాశ్వల సేన

యందుఁ బుట్టి మందమారుత తరంగములయందల నల్లన నూఁగుచు వీలెంచెను.

మఱునాఁడు సూర్యుఁ డుదయాద్రినలంకరింపకపూర్వము విదూషభుని సేనలు యుద్ధమునకుఁ దలఁపినవి. వేలకొలదిగ నున్న శాశ్వ సైన్యము నునన్వధ్యమై యిరుక్తమై నఁజరింపక రక్తమాంసవినిర్మితభిత్తివలె క్రూరాత్ములగు శత్రువుల యెదుర నిలిచెను. ఆహ! శాశ్వవీరుల ధైర్యము! సత్యాగ్రహము!!

విదూషభుని సేనలు శాశ్వవీరులను జించి చెండాడుచుండెను. శాశ్వలు ధీరహృదయులై తమప్రాణములను శత్రువుల భిక్షధారల కర్పించుచుండిరి. కాని శత్రుల నిరుక్తేనియు నొప్పించునొల్లరైరి. అదిగాంచి విదూషభుఁ డాశ్చర్యచకితుడయ్యెను. ఇట్లు రెండహారాత్ర ములుకడ చినవి. శాశ్వలందఱు మూలముట్టుగ నమసిరి. యుద్ధరంగ మంతయువీనుఁగువెంటల చేపొడెను. రక్తము ప్రవహించుచుండెను. కపిలవస్తు పరిసర ప్రదేశమంతయు నతిఘోరముగఁ గాన్పించెను. కోసల సైన్యము చెక్కు చెదరకుండెను. దురాత్ముఁ డగు విదూషభుఁ డీయధర్మవిజయమునకు మిగుల మురియుచుండెను.

కోసలరాజు కపిలవస్తు నగరమును బ్రవేశించెను. పట్టణమంతయుఁ బొడువారి స్మశానవాటికవలె భయంకరముగఁ గనుపించెను. గృహద్వారములు వివృతములై యుండెను. గాదుచీకట్లు గ్రమ్ముకొన్న పొగనుండి పట్టణమంతయు నొక్కమాటుగ రగుల్కొనినట్లు పెద్దమంటలు లేచినవి. ఆ కరాళాగ్నిజ్వాలలఁ

బ్రవేశించి మృతభర్తృకలగు శాత్రువలీమణులు తమ భర్తలకడకు బోవుచుండిరి. పట్టణమంతయు ధ్వంసమయినది. శాత్రుకన్య లేనూర్గురు మాత్రము తలిదండ్రులను గోల్పోయి వాపోవుచుండిరి. విదూదభుండు వారలను తెఱఁగొని దుర్విజయగర్వితుడై శ్రావస్తిబయలుదేరెను.

౬

అతఁడు మార్గమునఁ దొలుతటి దండయాత్రలయందు బుద్ధునిగాంచిన స్థలమును జేరి యచట సేనలను విడియించెను. దురాత్ముడగు నాతఁడు శాత్రుకన్యలను దన చెంతకు రప్పించి తన్నుఁ బెండ్లాడ బలాత్కరించెను. అభిమానధన లగు నా కన్యలు వానికోర్కిని దిరస్కరించిరి. దానీ పుత్రుండగు నానీచుని పెండ్లాడుటకెంతయు నొల్లరైరి. మత్సరపిశాచగ్రస్తుఁడు, కామాంధుఁడు సగు నా పాపాత్ముండు కడుఁగుపిత్తుడై యాకన్యకలఁ గాలునేతులు వఱికి యొకగోత్ర యందుఁ బడవైవ నాజ్ఞాపించెను. హుతకులు త్రరఁగిణముననే యాతనియాజ్ఞను నెఱవేర్చిరి.

ఈవృత్తాంతము నా చెంతనున్న బుద్ధదేవుండు విని శిష్యులనుగూడి శాత్రుకన్యలు పడియున్నగోత్రని జేరెను. శిష్యులచేత వారిని వెలుపలకుఁ దీయించి వారికి వస్త్రములను బ్రసాదించెను. ప్రాకాంతదశనున్న యాయ రాధబాలికలకు బౌద్ధమతరహస్యములను బోధించెను. మఱియు బంధనకారణములగు నిచ్ఛాపంచకముయొక్కయు పునర్జన్మకారణమగు మార్గత్రయముయొక్కయు, ఇష్టజన

వియోగముయొక్కయు, జననమరణకారణ సూత్రముయొక్కయు, తత్త్వమును లెస్సగా వివరించెను. బుద్ధునిమహాపదేశముచే శాత్రుకన్యల యజ్ఞానము నశించెను. అంతరాత్ములు పరిపూతములయ్యెను. అంత వారలు శాంత మానవలై శరీరయాత్రను జాలించిరి. అవ్వోట నొకస్తూపము వెలసినది. 'పంచశతశాత్రుకన్యాస్తూప'మని దానికిఁ బేరయ్యెను.

౭

విదూదభునిశపథము చెల్లెను. మత్సరాగ్ని ప్రశాంతిఁజెందెను. కాని దుష్టాపహానుభవము మిగిలియుండెను. విజయోన్మత్తుడై శ్రావస్తికిఁబోవుచు విశ్రాంతికొఱకు "అశీర్వాతీ" నదీతీరమున నాతఁడు విడిసెను. ప్రకృతికాంతయొక్క యుద్వానమో యనునట్లు లాచోటు కడురమణీయమై యాతని హృదయము నాకర్షించెను. సేనలకు నిచ్ఛావిహారముకొఱకుఁ గొన్నినాళ్లు సెలవొసఁగెను. తానును దన రాణివాసము నచటికి రప్పించుకొనెను. తెప్పలను సుందరముగ నిర్మింపఁజేసి వానియందుఁ బ్రియకాంతలనుగూడి యానదీజలముల విహరించుచుండెను. నదీతీరములయందలి వృక్షలతాదులయందు విరియఁబూచిన పూవుల నుండి నెత్తావులఁ గొల్లగొనిన చల్లనిపిల్లగాలుల సోఁతుగులచే వారలు దేహములు మఱచియుండఁ గొన్నిదినము లట్ల కడచినవి. ఇట్లుండ నాకస్మికముగ బాసలగుమ్మరించి నట్టులొక్క పెనువానకురిసెను. గొప్పప్రవాహము వచ్చి నది పొంగెను. నదియందును, తీరములయందును విహరించుచున్న విదూద

భుని, వానిసేనలను నాన్రవాహము నిరవశేషముగ గొనిపోయినముద్రగర్భమున దాచెను. దీనిచే నాతనిపాపము మాసేనేమోకాని యపక్తి శబ్దముచే ముద్రితమగు చరిత్రము మాత్రము శాశ్వతముగ బ్రపంచమున నిలిచిపోయెను. అపుడు బుద్ధభగవానుఁ డిటుల నెను.

"మార్క్తి మనుజుఁడు కుసుమముతో గోయంచున్న మునిగి యానందవారిధి మురియుచున్న మనము కామితములఁ దన్విషవకమున్న మరణ మాతనిఁ గొంపొక మాన దెల్లు ధీమణులధార నిద్రిత్రగ్రామ మట్లు."

(మహర్షిమాలలోని కథ కథవాదము.)

విరహాత్కంఠిత

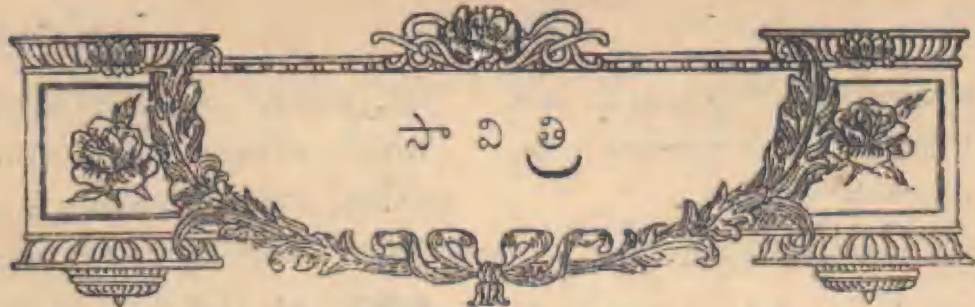
పండిత ఈ. భాష్యకాచార్యులు గారు

మలయజగంధబంధురము మారుతమెంతయు దుఃఖదంబు, కో

కిలకలకూడితంబు చెవి గాడెడి ముల్కులఁబోలె, నయ్యయో
తెలతెలఁగాయు వెన్నెలలు, దేటులపాటలు భేదదంబులొ,
నిల బ్రదుకంగ నెట్టలగు నిట్టి యవద్రవరాశిముందటకా.

సీ. ఘనఘనాఘనముల ఘనగర్జితము విన్నఁ జిత్త ముత్తలపాటుఁ జెందుచుండె
మెఱయుచుఁ గన్నుల మిఱుమిట్లుగొల్పెడి మెఱుగులఁ గన్న నా మేనువడఁకె
చల్లనిగాలిపై నల్లనవీచిన నుల్లము జల్లని పెల్లునదరె
తటిగని పోరిగొనఁ దలఁచు మయూరంపు టజీముఱియాట నా గరువమణఁచె
నాథుఁ డంశనుండ నాకింపొనఁగుచున్న వీని కిప్పు డిటుల లెగడవలసె,
నేను జేసినట్టి యేవిరోధములేదు పక్షపాతబుద్ధి భావ్యమగునె.

ఉ. ఎట్లెటా యోర్పుకొంటి మది నిన్ని దినంబులనుండియైన నీ
కట్టిడిదైవమిప్పటికిఁ గాఢియఁబెట్టగ నెంచుచున్నదే
నెట్టులనైతఁ నీవిరహ మే పగ నీవగ నీఁగుదాన నా
యట్టి యభాగ్యరాశి నుభు మందుట మ్రందుటగా! తలంపఁగకా.

కాశీసోమయాజుల సుందరరామమూర్తి గారు, ఎం. ఏ.

(సంపుటము ౨, సంచిక ౫, రెండవాయి)

ఏ ద వ ర ం గ ము

రాణీ:—అయి యుండవచ్చును.

[సత్యవంతుని పర్వశాల. ప్రవేశము-అశ్వపతి, అశవిభార్య]

అశ్వ:—తిరగ్గా, తిరగ్గా, మనవాళ్ళ పర్వశాల
చేరినాము! కాని, ఈ రెండేళ్లలో పెనుకటి
అనవాళ్లు లేకుండా ఎలాగుచేసినారో!
అప్పుడువట్టిన స్త్రీస్వసికుటీరములాగుండేది.

రాణీ:—ఇప్పుడు గృహస్థుగదా, కొత్తవి కట్టి
రమ్యంగాచేసినారు. అయితే, ఇక్కడ ఎవ
రూలేరేమి? అమ్మా, అల్లుడూ ఎక్కడికో
వెళ్లివుండవచ్చును; కాని మన వియ్యం
కుడు, వియ్యపురాలు అంధులే, వారేరీ?
గతించివుందురా?

అశ్వ:—నాకొకటి పొడగడుతూంది. నార
దుడు చెప్పినది ఈదినమేగదా? సత్యవం
తుడు అడిగిలో ఎక్కడో ప్రాణమువిడిచి
ఉండవలెను. మరి మనసావిత్రి సహగమ
నము మానదుగదా? కాని, చేసేముందు
తన అత్త మామలకది తెలియకేయడ
మనసరమని ఇక్కడికివచ్చి ఉండవచ్చును
వస్తే “అంధులము, మాకు మరి దిక్కెవ
ర?”ని వారు కూడా అమంటలో పడి
పోయిఉండవచ్చును.

అశ్వ:—కాని, ఆ అడుగులు చూడూ. ఒకటి
చాలా పెద్దడుగులు, ఒకటి చిన్నవి.
అమ్మా, అల్లుడూ అబ్బోవను వెళ్లిఉండ
వలెను; కొత్తడుగులు కూడాను, ఇప్పు
డిప్పుడే వెళ్లి ఉండవలెను. మరి ఆవైపు
చూడు. అవికూడా కొత్తడుగులే. సాధా
రిణమైనవి. మన వియ్యపురాలూ,
వియ్యంకుడూ వెళ్లిఉందురా? కాని,
అనుమానములో అనుమానము, అంధులే,
ఎలాగువెళ్లగలరు?

రాణీ:—మరివారుగాక ఎవరున్నా రిక్కడ?
గట్టిఅనుమానమే!

అశ్వ:—మరి ఆస్యమెందుకు? కిల్లజాడపట్టి
పోదాము. చివరకు వారితోనే మన
కున్నా. అమ్మ ఏదో వరవడి పెట్టనే
పెట్టినది.

రాణీ:—కాని, అటుచూడండి! ఆప్రక్క
గదిలో దీపమున్నట్టున్నది. త్రాడువిప్పి
చూతాం? (తీసి) నాథా, చూడండిటూ,
సావిత్రీదేవి విగ్రహం, ఘుమఘుమలాడు
తున్న సాంబ్రాణివాసన, ఆకొత్తపువ్వులు,

ఆ అఖండదీపం, అమ్మ పూజచేసి ఉండవలెను, ఈదినము సత్యవంతునికి మృత్యువు రాకుండా చేయుమని.

అశ్వః—దానికి సందేహమేమి?

రాణి:—ఎన్ని గులాబీపువ్వులు తెచ్చినదండీ! ఎన్ని జాతులపువ్వులున్నాయో! అమ్మకు పువ్వులంటే ప్రాణం! తల్లీ, సావిత్రి, నీవే కటాక్షించిన మాస్తిల్ల పెట్టినదీపము, కన్నవారిదీ, అత్తింటిదీ, ఎవ్వరూ వెలిగేటట్టు చేయవా? నీకసాధ్యమంటూ ఉన్నదా? నీప్రేమకు మేరున్నదా?

అశ్వః—అన్నీ తెలిసి అమ్మ వానిని వరించి నది, అల్పాయువనక, అరణ్యవాసమనక. మన కులదేవత కాపాడదా అని నిబ్బరముమీదనే అయి వుండవలెను.

రాణి:—అంతే, అంతే. కాని, ఇల్లూ వాకిలీ ఏమిటండీ ఇంతశుభ్రముగా ఉంచినది! పల్లశాలచుట్టూ ఎంత పువ్వులతోట వేసినారో! మావిల్లా, జీడిమావిల్లా పూత బట్టి ఎలాగువాసన వేస్తున్నో చూడండీ! అమ్మ కెంతో యిష్టం ఆవాసనంటే! ఈ కాలములో, నేలకంటుతూన్న జీడి మామిడి కొమ్మమీద కూర్చుండి, మీది కొమ్మను చేరబడి, ఉర్రూతలూగుకొమ్మణిపుతూ, పుస్తకం పట్టుకొని పగలంతా వుండేది, నావెత్రి తల్లీ! కొమ్మమీద కూర్చొని కోకిలస్వరంతో పాడుతే, ఉద్యానవనమంతా వినిపించేది, శ్రుతివేసిపట్టు కోకిలలు రుతముచేస్తూంటే! నాకన్నవాడా,

ఇవన్ని విడిచిపెట్టి వెళ్లిపోయినావా? మన మేడలూ, తోటలూ ఎందుకూ ఏటిముందర? ఇక్కడ వేసవిలో మధ్యాహ్నముచలి వేయదా? మరొక పల్లశాలవేసుకొని మనముకూడా ఇక్కడ ఉండిపోతే బాగుండు సనిపిస్తూన్నది.

అశ్వః—అటువంటిస్థలమే — వెళ్దాంపద. (సావిత్రియెదుట సాష్టాంగపడి నిర్మమింతురు.)

ఎ ని మి ద వ రం గ ము

[తాటిచంకెన - ప్రజేహ, అశ్వసతి, అతిభార్య.]

అశ్వః—ఈతాటిచంకెన బాబే వేసి ఉండవలెను. అంత అగాధం మీద ఒక్కనూ ఎంతేసిచెట్లు వేసినాడో! ఆ దానిమ్మ పల్లకు బుట్టలు కట్టినాడు. అన్ని జాతులు ఫలవృక్షాలూ వేసినాడు. ఆపల్లాలన్నీ కప్పి ప్రశస్తమైన త్రోవవేసినాడు. పల్లశాల మొదలు ఇంతదూరమూ త్రోవకు రెండు వైపులా నరువిడి మొక్కలు వేసినాడు. కాని, ఇటుచూడూ. ఇక్కడనాలుగుబారలు పెద్దడుగులే కానొస్తున్నవి. ఆపైని మళ్లీ ఇద్దరడుగులూ ఉన్నవి.

రాణి:—ఆనాలుగడుగులూ అమ్మను చంకబెట్టుకొని వెళ్లి ఉండవలెను. ఆపైని అమ్మముఖమాటంపడి ధిగి వేసి ఉండవలెను.

అశ్వః—దయామయుగు సత్యవంతుడు, చేసే ఉండును. ఏదో ఒక త్రోవ తొక్కనే తొక్కినాము; చివరవరకూ చూచితీరవలెను,

సావిత్రిమీద భారమువేసి. మనిషిపడు
కొన్నట్టులేదా? ఏమి?

రాణి:—అవును, నాథా! మనిషి—సత్య
వంతుడే కావలెను.

అశ్వ:—అనుమానమెందుకు? వేగముగరా,
చూస్తావేమి? పరుగెత్తు! అమ్మా, సా
విత్రి! (తెర)

తొన్ని ద వ రంగము

[ప్రవేశము అశ్వవతి, అతిథిరాణి, సత్యవంతునికలము.]

అశ్వ:—(శవమువద్దకు వెళ్లి)—ప్రాణము
లేదు, నారదుడు అబద్ధమేల చెప్పను?

రాణి:—కాని, అమ్మేదీ? అమ్మా, సావిత్రి,
బాబయ్యా, నేనూ వచ్చినాము. ఎక్కడు
న్నావు, తల్లీ!—ఎలకవేయి, నాయనా?

అశ్వ:—ఇదిమనకు ఈనాటి దుఃఖముకాదు.
పెళ్లినాడే మొదలు. దినములు లెక్కపె
ట్టకొంటూ, తుదకు చూడవలసివడేమో
చూచినాము!

రాణి:—కాని, నాకన్నతల్లీదీ? నావరప్రసా
దిని ఏదీ?

అశ్వ:—ఈదగ్గర ఎక్కడో ఉండవచ్చును,
సంస్కారప్రయత్నంచేస్తూ. అధిగోక్షర్త
లు. బాబుకొట్టినవే ఆయి యుండవలెను.
అగ్గికోరకుగాని పెళ్లినదాయేమి, అమ్మ?

రాణి:—నాకడుపులోనే పెట్టినది ఆరని అగ్గి
నాచిట్టితల్లీ! ఎక్కడైనా ముఖం తిరిగి
పడిపోయినావా, అమ్మా? ఈవేడుక
చూపించడానికా రిప్పించినావు, కన్న

వాడా? ఇక సనహగమనము చూడడము
వేడుక ఒకటేనా బాకీ, నాయనా? ఈపా
టిప్టికళ్లతో ఎలాగుచూచేది, తల్లీ?
చూచి, ఎలాగుబ్రతుకుమన్నావు. సా
విత్రి? నీకేమి, ధీరవు, సప్రవృత్తునే వెళ్లిపో
తావు, మేమెలాగు భరించేది, తల్లీ?
(మూర్ఛిల్లును.)

అశ్వ:—మూర్ఛిల్లినది! ఈకష్ట మొకటా
నాకు? ఇక్కడెవరు ఎలుకుతారు?—అదు
గో తెలివి వస్తున్నట్టున్నది!

రాణి:—నాథా, మనమెక్కడున్నాము?

అశ్వ:—మన అందరిస్మృతానములో! ఎక్కడా
ఉందామని వచ్చినామా ఏమి ఇక్కడికి?
భర్తతో సహగమన మన్నాడు. కాని
నేడు తండ్రికి పిల్లతో—

రాణి:—తల్లికికూడాను, రెండు సహగమ
నములూ ఒక్కమంటలోనే! ఎంతవనిచే
సినావోయ్, తండ్రి! అమ్మా, ఒక్కపిల్ల
వాణ్ణి, చిటికినవేలంత కందుని, భూమి
మీద పడవేసి ఉండువా!

అశ్వ:—అమ్మా, సావిత్రి! అంతా తెలిసుండి
యింత ఆలస్యంగా వచ్చినామని కోపం
వచ్చినదా? తల్లీ! అందరమూ కలిసే
పోదామమ్మా, కైలాసానికి. రా, తల్లీ,
వేగం, రా కాని, అమ్మ అగ్గితేవడానికి పర్ల
కాలకు వెళుతూంటే, త్రోవలో ఏదో—

రాణి:—ఏదోఏమిటి? ఇలాంటి అరణ్యంలో
ఏమ్యుగాలయినా ఉంటాయి—ఏడంతావు

కడుపునపెట్టకొన్నదో అమ్మను. (మూర్ఛిల్లును)

అశ్వ:—అన్నా, మాటమాటకీ మూర్ఛిల్లుతున్నదే! (శవమువైపు చూచి) వీరాధివీరా, ఈ పువ్వులెవ్వరు జల్లినారోయ్, తండ్రి, నీమీద? స్వర్గానికి నీవంటివాడు వస్తున్నాడని, దేవతలిచ్చిన స్వాగతమా, నాయనా, ఈ పువ్వులు? లేకుంటే ఇటువంటి పువ్వులేవీ ఈలోకములో? నా పిల్లకు మంగళసూత్రముకట్టి మమ్మల్ని తరింపజేసిన చేతులాయీవి? తల్లిదండ్రుల సేవలో ఎప్పుడూ మెలగి స్వర్గమునకు మెట్లుకట్టిన చేతులాయీవి? ఆనాడు నీకు పిల్లనియ్యడానికి వస్తున్నప్పుడు శత్రువుల మనుకొని విల్లెక్కు పెట్టిన చేతులాయీవి? ఆవిల్లెనా, నాయనా, యిది? నీతల్లిదండ్రులు ఇంకాకంటే, అరుగురమూ కలిసే పోదాం, తండ్రి! నీవు బ్రతికి ఉండగా, కలుసుకో—

రాణి:—అమ్మ యీభూలోకములోనూలేదు, చచ్చిపోలేదు.

అశ్వ:—మూర్ఛిలోనే పలవిస్తున్నది! కాని, ఆమాటలు నిజమై యుండునా? ఈమూర్ఛిపోవడ మెప్పుడు? పిల్లను వెతకడానికి వెళ్లడం ఎప్పుడు?

రాణి:—(లేచి కూర్చోని) మీగు చూచినారండీ, అమ్మను?

అశ్వ:—అటూఇటూ వెళ్లి వెతుకుదాము, లే. కాని, మనమువచ్చిన త్రోవనేగాని, మరెటూ అడుగులుకానరావు! అమ్మ ఏమయి

నది? వాయుమార్గాన్ని వెళ్లినట్టు ఎలాగువెళ్లినదో? సముద్రములో నావ వెళ్లిన త్రోవ వెతికినట్టున్నది మనము అమ్మను వెతకబోవడము! అయినా ఇటూ అటూ పిలుస్తూ తిరుగుదాము.

రాణి:—మా కేమి దారికానరాకుండ చేసినావా, సావిత్రి? (తెర)

ప ద వ ర ం గ ము

[సత్యవంతునికవము, సావిత్రి.]

సా:—కొంచెము దూరమునుంచి అడుగో, నాభర్త శరీరము! (దగ్గరకు వెళ్లి) ఓవనదేవతలారా, మీదయవల్ల మల్లీనాకళ్ల పడినది. కాని, పైసీ, చుట్టూ, ఈ పువ్వులేలాగువచ్చినవి? ఈకొత్తడుగు లెవ్వరివి? వనదేవతలవా? వారువేసిన పువ్వులాయీవి? లేక, ఇందాకాపడిన పువ్వువర్షమా? నవ్వుమా పడుకొన్నట్టున్నది! ఎప్పుడూ మీనగుమొగమే చూచినాను. నవ్వుతోనే లెండి. (భర్త శరీరమును ముట్టుకొనును) అడుగో కదిలినారు! ఆహా! నాసావిత్రిదయ అపారము! ఎన్ని కన్నీళ్లు వచ్చిననో! ఏమీ, సుఖదుఃఖములకు ఈసాన్ని హిత్యము! వారు మృతినొందినప్పుడైనా ఇన్ని కన్నీళ్లురాలేదు! నేను కనబడకపోవడముచూచి ఏమంటారో, ఆపాదచాటునుండి వింటాను. వింటే, చెవుల సుడువుగా, అప్పుడన్నమాటలే గదా వివలెను? (దాగొనును) అడుగో లేచి కూర్చున్నారు!

స:—ఏమిది! ఎక్కడున్నాను? ఈ అడవే
మిటి? కైలాసంలో కూడా అడవులా?
స్వర్గానికి పోయినా సవతి పోరుతప్పదన్నట్టు
కైలాసానికి పోయినా అరణ్యం తప్పదా
యేమి నాకు?

సా:—(తనలో) నాథా, కైలాసం చూచి వచ్చి
నారా? యము డననే అన్నాడు అక్కడు
న్నారని- ఆకబుర్లుచినాటి.

స:—(అటు ఇటు చూచి) కాని, ఈ అడవి
ఎప్పుడై నా చూచినానా? తెలిసివదానివలే
ఉన్నది. తెలియడం యేమిటి? ఇక్కడ
కొంత కాలము లేనూ? కొంత కాలమేనా?
నేనెరిగిన చెట్లుకాస్తా అవన్నీ?

సా:—చిత్రంగా ఉంది!

స:—ఇంత సేపూ నేను చూచి పరమానంద
ము పొందిన పార్వతీ పరమేశ్వరు లేరే? ఆ
గాంధర్వ గావమేదీ? కల్లుమూస్తే కైలా
సం; కల్లు విప్పితే, అడవి! (కల్లు మూసు
కొని) అడుగో శంకరుడు; పార్వతి అడుగో!
(కల్లు విప్పి) పువ్వులూ, వాటివద్ద కాకులూ
బాడిన చెట్లు, అడుగో! ఎటు చూచినా
అడవే!—ఆ, ఆ వినిపిస్తున్నది ఏమిటి?
పులియూర్పుకాదూ? ఈ ధనస్సు, ఈ బా
ణము లేమిటి? ఆ గొడ్డ లొకటి! ఎవరి
వివన్నీ? న లుగువైపులా తిరిగి చూస్తే, కని
పిస్తాడేమో, వీటియజమాని? (అటూ
ఇటూ తిరుగును.)

సా:—ఏమిదీ? నా చూపలేదూ! నన్ను
వెతుక్కుంటూ వెళతారనుకొంటే, తన

నుతానే వెతుక్కుంటున్నారే! కాని,
చూతాం; ఎప్పటికైనా ధోరణి నావైపు
తిరుగుతుందేమో.

స:—(వచ్చి కూర్చొని) ఈ విల్లెవరిదో చూతాం
దీని మీద పేరున్నదే! “సత్యవంతుడు”—
ఆ! సత్యవంతుడా! ఎవడతడు?

సా:—వెర్రి కుదిరింది; ఇక రోకలి తలచుట్ట
డమే బాకీ! నేను—

స:—ఈ చేతులెవ్వరివి! ఈ శరీర మెవ్వరిది?

సా:—అది మరీ బాగుంది!

స:—నాదివ్యశరీర మేదీ? (తనను గిల్లుకొ
నుచు) గిల్లుతే నాకు నొప్పి త్తినదే!

సా:—బలే!

స:—ఈ శరీరమునాదే! నన్ను నేనే గిల్లుకొ
న్నాను! మరీ “నేనం”టే? మహర్షులకు
తెలుసుకోవడము కష్టమయినది “నేను”
అంటే.

సా:—ఏరంతా ఈది ఒడ్డున మునిగిపోయి
నట్టున్నది నావి! ఇందుకా తెచ్చుకొ
న్నాను యమునిలో పోరాడి? “ఆయన్ను
బ్రతికించుకోవడము కష్టమూ, ఈ వెర్రి
పోగొట్టడము కష్టమూ?” అనిపిస్తున్నదే!
కాని నా సావిత్రి దేవి ఏమయినది, అనవర
మయితే?

స:—ఇవన్నీ నేను ఎరిగినవేనా? అలాగే
కొంచెము పొడగడుతుంది. కల్లులేని
తల్లిదండ్రులున్నట్టా, వారి సేవచేస్తూ కా
లము గడుపుతూన్నట్టు—

సా:—మార్గాన్ని పడుతూన్నది, దేవిని స్మరించేసరికి! ఇంకా—

స:—కొంచెముకాలము, అప్పు ర న ల ను మించిన—

సా:—అది నామాటేనా?

స:—మూర్తిభవించిన పవిత్రత, అసమాన పతివ్రత—

సా:—వేగముగా నాపేరు చెప్పి స్వర్గము బారి వ్వండి—

స:—సాటి లేనిభార్యతో స్వర్గప్రాప్తిమనుభవించినట్లు—

సా:—ఇప్పుడుగదా, చెవులూ, హృదయమూ ఉన్నందుకు సార్థకము!

స:—కాని, ఆమెపేరు? (నాసలుపట్టుకొని ఆలోచించును) భావకమురా దేమి పేరు?—పులియార్పు మల్లి! ఇటు వస్తున్నట్టున్నది! ఎందుకై నామంచిది గొడ్డలిచేతపట్టుకుంటు. (అలాగుచేయును)

సా:—ప్రపంచజ్ఞానము రావడము ఆరంభమయినది!—పులి, గొడ్డలి, పట్టుకోవడమూ. మరి వెల్లి చూస్తాను. (వెల్లి వెనుకనుంచి అతనిభావములమీద చేతులువేయును)

స:—(ఉలికిపడి) ఎంతలో వచ్చిందోపులి! (దిగ్గునలేచి గొడ్డలిపైకెత్తి తిరిగిచూచును) ఇదేమిటిది? పులనుకొని తిరిగిచూస్తే, ఈ స్త్రీయేమిటి? ఎవరమ్మాయీ, నీవు? ఇప్పుడు పులిలాగు అరిచినది నీవేనా? నీవెక్కడనుంచివచ్చావు, ఆకాశంమీద నుంచి దిగబడటం?

సా:—నేను అక్కడనుంచే దిగబడ్డాను. (తనలో) ఇంకా చెరువూమరుపులోనే ఉన్నాను!

స:—ఎవరికోసం వచ్చినావు?

సా:—మీకోసమే.

స:—(తనలో) వరే, కైలాసంనుంచి వచ్చి ఉండవలెను. అక్కడ నన్నుచూచి సాకో సంవచ్చింది కాబోలు? లేకుంటే, ఇక్కడ యిటువంటి ఆకారమెక్కడిదీ? అయినా, కేవలమూర్తిత్వమనిషివలె లేదు. నాతో నీకేమిపని, ఆమ్మాయీ?

సా:—తమర్ని వరించడమే పని

స:—ఇదేమిటిది? నీపేరు?

సా:—(తనలో) చెప్పివేయనా? చెప్పించనా?—మీరు మరిచిపోయిన పేరు.

స:—“మీరు మరిచిపోయిన పేరు” అన్నదానిపేరు?

సా:—మీరెవరిపేరుమరిచిపోయినారని ఇప్పుడిప్పుడను కొన్నారో, ఆమనిషిని.

స:—నాభార్యపేరు మరిచినాను. అది నీ కెలాగు తెలుసును?

సా:—(తనలో) తమాష చేస్తాను.—సావిత్రిని ఆరాధించేవారికి—

స:—ఉండు! ఉండు! అది నాభార్యపేరని భావకముచేసినావు.

సా:—మీభార్యపేరు సావిత్రినా?

స:—అవును.

సా:—ఎక్కడ నున్నది?

స:—ఏమో తెలియదు.

సా:—మంచి మనిషేనా?

స:—మంచిమనిషేమిటి? దేవతాసమాను
రాలు.

సా:—అహ:—అటువంటిభార్య ఏమయి
నదో తెలియదా? మీరెక్కడనుండివచ్చి
నారు?

స:—కైలాసమునుండి.

సా:—(తనలో) జాగ్రత్తగా తీసుకొరావలెను
త్రోవలోకి—మీభార్య కైలాసములోనే
ఉన్నదా?

స:—నేనక్కడ చూడలేదుగాని అక్కడ ఉం
డవగివడే.

సా:—అలాగే? ఆమనిపి. ఆనవాళ్లమైనా
చెప్పగలరా?

స:—ఎవరు వర్ణింపగలరు ఆసౌందర్యమును,
ఆగుణములను?

సా:—(తనలో) ఇంతవరకు ఓర్చినందుకు,
వివరలనివదలంలా వినివేసినాను. ఇకగుర్తు
పట్టించి, ఆకైలాససౌఖ్యమును అనుభ
వించవలెను—నన్నెప్పుడైనా, ఎక్కడైనా
చూచినట్టున్నదా? ఇంతసేపూ పెడ
ముఖముపెట్టుకొని మాట్లాడుతున్నారు.
ఇప్పుడు బాగాచూచి చెప్పండి—

స:—పరశ్రీగి ఎలాగుచూచేది?

సా:—పరశ్రీగి ఏమిటి, తమర్ని వరించడానికి
వస్తే?

స:—(చూచి, తనలో) నాసావిత్రివలె ఉన్న
ది, మూడుమూర్తులూ— నీవలెనే ఉం
టుంది.

సా:—నాథా, నేను తమసావిత్రినికానూ?

స:—నేను భూలోకములో ఉండి కైలాసము
ను కలలోచూచినానా? లేక కైలాసములో
ఉండి ఇప్పుడు భూలోకము కలలో చూస్తు
న్నానా? కాని, కైలాసవాసులకుకూడా
స్వప్నములు వచ్చునా? రావే.

సా:—బాగుంది, నాథా, అందుచేతనే తమ
రిప్పుడు కైలాసములో లేరు.

స:—నేను కైలాసము చూడడము మట్టుకు
స్వప్నముకాదునుమా! కళ్లకు కట్టినట్టుం
టే! (కళ్లమూసుకొని) అరుగో పార్వతీ
పరమేశ్వరులు!

సా:—అదీస్వప్నముకాదు, ఇదీ స్వప్నము
కాదు— మీరు కైలాసమునకు పోయి,
అక్కడనుండి ఇక్కడికివచ్చినారు.

స:—అరెలాగు? చనిపోయి ఇక్కడనుండి
అక్కడికి వెళ్లడమంటే బాగుంది, కాని,
అక్కడనుండి తిరిగి ఇక్కడికి అలాగే
రావడమేమిటి, ఎక్కడలేనిమితి!

సా:—తమకు రెండూ జరిగినవి. అదీ, ఇదీ
ఈదినమే. మీకు యమదర్శనమయినట్లు
జ్ఞాపకమున్నదా?

స:—ఉన్నది.

సా:—అతరువాతనే కాదూ తమరు కైలాస
మునకు వెళ్లడం.

స:—మరేమి? ఆ తరువాతనే కాని, నాకు
యమదర్శనమైనట్టు నీ కలాగు తెలుసునా?

సా:—నాతోడమీద తలదించి తమరు పరున్న
ప్పడుకాదూ, యముడు కనబడడమూ?

స:—అయి ఉండ వచ్చును—అవునవును,
అప్పుడే.

సా:—అప్పుడే నాకూ యమదర్శన మైనది.
నన్ను కూడా మీతో తీసుకపోయినాడు.
ప్రార్థిస్తే, తమ ప్రాణములే తీసుకపోయినాడు.
నేను ఆయన్ను వెంటబడించి ప్రార్థించగా
ప్రార్థించగా ముందు తమతల్లిదండ్రులకు
కల్గిచ్చి—

స:—నాతల్లిదండ్రులకు కల్గిచ్చినాడా? ఆతరు
వాత! వేగము చెప్ప.

సా:—తుదకు తమకు ప్రాణమిచ్చినాడు. తమ
శరీరమును నేను ముట్టుకుంటే ప్రాణము
వస్తుందన్నాడు.

స:—ఆ!

సా:—నేను వచ్చి తమశరీరమును ముట్టుకొని,
మీరు లేవగానే, ఆపాద చాటునుండి
చూచినాను. తమరన్న మాట అన్నీ
విన్నాను. తమకు పూచిన బాడిదచెట్టు
యందు ఎప్పుడూ ప్రీతి! తమరులేచి అటూ
ఇటూ తిరగడమూ, తమర్ని తమరు గిల్లు
కోవడమూ— అప్పుడు నాకు పట్టరాని
నవ్వువచ్చింది సుమండీ!—

స:—చాలు, చాలా, మరి ఆనవాళ్లు చెప్ప
నక్కరలేదు.

సా:—ఈయడవిలో నేనెక్కడనుండి వచ్చి
నానని అనుకొన్నారై వైతరణినుంచి
రాకుంటు?

స:—పులియాళ్ళు నీవు విన్నావా?

సా:—వినడమేనా? భయపడి అటూ ఇటూ
చూస్తే, దేనినో వెంటబడడం కనిపించి
నది. మీకంటే భయంలేదుగాని, నాకు
వల్లు ఝుల్లుమన్నది. అప్పుడే—

స:—ఉండూ, ఉండూ! అపిలిచేది ఎవరూ,
“సత్యవంతా, తండ్రి, ఎక్కడున్నావో
యో? అమ్మా, సావిత్రి, ఎక్కడున్నా?”
అని?

సా:—గుర్తించలేకూ, నాథా?

స:—మాతండ్రిగారి మాటలుకావూ?

సా:—కాకుంటే మనిద్దరినీకలిపి పిలవడమేమీ?
అల్లరుగో, మా అత్తగారూ, మామామ
గారూ, అల్లాచెట్లమధ్యను— మల్లీ చెట్టు
చాటినది!—

స:—కనిపిస్తున్నారు. ఈ త్రోవనే వస్తున్న
ట్టన్నది—

సా:—మన అడుగుల బాడ బట్టి— నాథా!
యముడు వారికి కల్గి వ్వడమేలేకుంటే,
ఎలాగు?—

స:—అవునవును వారికి పోయినదృష్టిరాగా
నాకుపోయిన ప్రాణమేలరాకూడదు? నా
సావిత్రిని ఏమనికొని యాడగలను?

సా:—మనసావిత్రిని కొనియాడడము మన
వశమా?

స:—నిన్ను చూస్తూంటే నాహృదయము
తల్లడిల్లుచున్నదే! ఏమిచేయడమో ఏమి
నడమో తెలియకున్నదే!

సా:—(తనలో) జననీ! సావిత్రి! నాధర్తను
నాకిచ్చినావా?

స:—నేను కైలాసమునుండి రావడమూ,
అది చూచిన కళ్లతో ఈ అడివి చూడడ
మూ ఆరెండు అనుభవములూ కలిసి
పోయినవి—చూచావా? లోతులేనినీళ్ల
అడుగున రాళ్లు! చెట్లప్రతిబింబమూ కలిసి
పోతవి. అలాగు—

సా:—మర్నాటిలో పులుపూ తీసి కలిసిపోయి
నట్లు—

స:—నీ అనుభవం నీకూ, నా అనుభవం
నాకూ, స్ఫురించినవి. ఆరెండు అనుభవ
ములమధ్య చాలా గాఢరాపడిపోయి
నాను. నీవు వాటిని వేరు చేసేవరకు—ఇప్పు
డు మనస్సంతా తేటగావున్నది. సావిత్రి
దయవల్ల (సావిత్రి, ధర్తవంటిమన్ను దులు
పుచున్నది.) నా వంటిమన్ను దులుపు
చున్నావా, సావిత్రి? దీని అర్థమేమిటో
తెలుసునా?

సా:—తెలియడాని కేమున్నదీనాథా? ఇక్క
డ బాధచేత నేలమీద దొర్లినారు, మ
న్నంటినది. అది దులుపుతున్నాను.

స:—దానికంటే మంచి అర్థము చెప్పనా?
ఈశ్వరము ఈచుంటిలో కలియకుండా
నీవు చేసినావని, నీవు నా వంటిమన్ను దులు
పడము అర్థము.

సా:—నాథా, నాతలేమి, అంతపని చేయ
డానికి? మనసావిత్రిదేవి చేసినది.

స:—నీవు సావిత్రిదేవి వరప్రసాదినివికాచా?

సా:—అలాగే అంటారు మాతల్లిదండ్రులు—

స:—అంతకంటే నీవు సావిత్రిదేవి అవ
తారమై యుండవలెను. లేకుంటే, చని
పోయినవానిని బ్రతికించడమేమిటి?

సా:—లేకుంటే, మృత్యుంజయులైన తమ
ధర్మపత్నిగా ఉండడానికి అధికారము
ఎలాగుకలిగినది? సావిత్రి అవతరిస్తే,
మృత్యుంజయుడూ అవతరించవలెను.
విష్ణువు రాముడైనాడు, లక్ష్మీ సీతయినది—
అరుగో మాఅత్తమామలు! ఎంతలో
వచ్చినారో!

[సత్యవంతుని తల్లిదండ్రులు కొంచెము
దూరమున ప్రవేశింతురు.]

తండ్రి:—ఆమె ఎవరైయుండునో, అంత
చక్కనిది?

తల్లి:—ఈవనదేవతా యేమి? లేక, సార్వత్రి
పరమేశ్వరులు విలాసార్థము ఇక్కడ విహ
రిస్తున్నారా? (దగ్గరకువచ్చును.)

స:—అమ్మాజీ, తమకుమారుడు నమస్క
రిస్తున్నాడు. బాబాజీ, నమస్కారము!

తండ్రి:—ఏమి, నాకుమారుడు, సత్యవంతు
డవా?

సా:—తమకోడలు నమస్కరిస్తున్నది.

తల్లి:—ఏమీ! నాకోడలవా? సావిత్రిదేవను
కొంటిని! మాకుదప్పటి ఎలాగువచ్చినదో
గాని, వచ్చినందుకు నిన్ను చూచి తరించి

నది. సావిత్రి అని పేరున్నందుకు, సావిత్రి
దేవతలె కనబడుచున్నావే, తల్లీ!

సా:—కనబడడమే కాదమ్మా! ఆమె అం
శయే! లేకుంటే, మీకు కల్లెలాగు తెచ్చి
నది? చనిపోయిన నన్నెలాగు బ్రతికింది
నది?

తల్లీ:—ఏమీ, చనిపోయి బ్రతికినావా,
కొడకా! మనసావిత్రి బ్రతికిందనదా!
మాకు కల్లెచ్చినది, సావిత్రి! ఏమమ్మా?

సా:—అవునత్తయ్యా, మనసావిత్రినను.

తండ్రి:—నాకు నోట మాటరాకున్నది. ఏ
లాగు, తల్లీ! ఈవృత్తాంతం—కాని, ఆపిలి
చేది ఎవరు, “అమ్మా, సావిత్రి,” అని?

సా:—మాతల్లిగారి మాటలవలె ఉన్నవి!
కాని, ఇక్కడికెందుకు వచ్చినారు? మళ్లీ
పిలుస్తున్నారు! ఇదగో, అమ్మా! ఇలా
రండి, ఇక్కడున్నాను. (ఎదురుగా వెళ్లును.)
(అశ్వపతి, రాణి ప్రవేశింతురు) అమ్మా!—
ఏమిటి, బాబాజీ కూడానా! వగర్తుని
న్నారేమో? నమస్కారము!

అశ్వ:—నీమాటవిని పరుగెత్తి వచ్చినాము.
తల్లీ—హా, అవుగో, నాతండ్రి, సత్యవం
తుడు!—ఇందాకావస్తే—నేను ఆ మాట
అనలేను. బావగారూ, నేను, అశ్వ:రిని,
నమస్కరిస్తున్నాను. (వారిద్దరూ ఆలింగ
నము చేసుకొందురు.)

సత్యవంతునితండ్రి:—బావగారూ, నాకి
దంతా, స్వప్నమో, ఇంద్రజాలమో తెలి
యకున్నది!

అశ్వ:—నాకూ అలాగే ఉన్నది! అమ్మా,
నారదుడుచెప్పినది ఈదినమే అని, మీ
అందరినీ చూతామని వచ్చినాము. అలాగు
జరిగినది! మేము చూచినాము—నీవు కని
పించకుంటే వెతుక్కొంటూ తిరిగి తిరిగి
వచ్చినాము—ఇదంతా, ఏమిటమ్మా,
ఒక్కమాటలోచెప్పు, నాయనా.

సా:—యముని, నేను వైతరణి అవతల ఒడ్డు
వరకూ వెంటబడి ప్రార్థించగా, మనకుల
దేవత ఆజ్ఞానుసారముగా, మా అత్త
మామలకు కల్లెవ్వడమ్మా, మీకు కోరి
నందరిని కుమార్తెను ప్రసాదించడమ్మా,
నాకు కలిభిక్ష పెట్టడమ్మా, నాకూ కుమార్తె
కలుగుతారని శలవియ్యడమ్మా జరిగినది.
నేను యమునివెంటబడి తిరుగుచుండగా
మీరిక్కడికి దయచేసి ఉండవలెను. ఇం
తట నేనువచ్చి మీఅల్లుని శరీరము
ముట్టకోవడమ్మా, వారు మృత్యుంజ
యులై—

అశ్వ:—చాలునమ్మా, చాలును. నీవు సావి
త్రిదేవిమీద భారమువేసి నీమనోహరుని
చెట్టబట్టినావని అనుకొన్నాము.

సా:—సరిగా అనుకొన్నారే, బాబాజీ!

అశ్వ:—మేము మారాజ్యమును, మీమామ
గారి రాజ్యమును మీకిచ్చి—

సత్యవంతునితండ్రి:—బావగారూ, ఇప్పుడు
జరిగినవాటికి తీసిపోదే, తమరు శలవిచ్చి
నదే నిజమయితే రాజ్యభ్రష్టుడవై—

అశ్వః—మేము సావిత్రిని వెతుకుతూంటు, తమమంత్ర పీఠ సేనుడు, పరివారముతో కనిపించి—

సత్యవంతునితండ్రి:—పీఠ సేనుడా? చిత్తం.

అశ్వః—వారు తమశత్రువులను గలిచి, తమ సాశ్వదేశము తమకు సంపాదించి, తిరిగి తమర్ని పట్టాభిషిక్తులుగా చేయడానికి వచ్చినారు. నేను తమపర్ణశాలకు పంపించి వేసినాను.

సత్యవంతుని తండ్రి:—ఏమి, పరమేశ్వరుని విలాసము! కాని, నాకు రాజ్యమేల, బావ గారూ, సావిత్రి, బాబయ్య ఉండగా? వారిద్దరికీ పట్టాభిషేకముచేసి, చిరంజీవి మాళోరకు కట్టి మాయిద్దరినీ, శిశువును తల్లి కాపాడినట్టు, కాపాడిన ఆపర్ణశాల లోనే, యమునిసాగించిన ఈసాగ్ధీమతల్లి నిలిపిన సావిత్రి దేవిని పూజస్తూ, ఉండడమే నా కోరిక.

సత్యవంతునితల్లి:—నాకోరికా అంతే.

అశ్వః—నారాజ్యభారముకూడా చిరంజీవి కిచ్చివేసి, తాను పునరుద్ధారణకు ఈ చోటనేకూర్చుండి తపస్సుచేసుకొంటాను.

స:—మాకు మాబాబయ్యగారు రాజ్యమున్న గించినట్టు, తమరుకూడా మాబావకు మద్ద దేకే ముప్పగించిన తరువాత మాటగాని ఇప్పటిమాటకాదు.

సత్యవంతునితల్లి:—అంతేనా? మాపాత్రునికే తమపాత్ర నిచ్చి వివాహముచేసిన తరు వాతమాట.

సత్యవంతునితండ్రి:—మనమందరమూ, వా చామకోచరమైన ఇంత ఆనందముపొంది తరించిన ఇక్కడే, పెంటనే, మనసావిత్రి దేవిని కొనియాడి పర్ణశాలకుపోదాము- ఏదీ, తల్లి, సావిత్రి, కానీ:—

అందరూ మోకాళ్ల బడి సావిత్రి దేవిగూర్చి పాడుదురు. (తెర)

[పలుకుల కష్టమైనది ఏలైన దేవిప్రేమ పాడవచ్చును.]

అ భి వ ం ద న ము

రాచర్ల తిప్పయ్య—సాహిత్య సరస్వతి

అలభనిష్యద్వ సంయగమంబు వచించు, పరభృతగాన ప్రవాహమందు

అలరు కెందామరలందు జంజమ్మని, రొదనేయు యెలదేటి కదుపులందు

అరివిరి మొగల విరియించి పరిమళంబుగ్రోలు శీతలానిలమునందు

ఎలమావిపూపించెల మెక్కి మనసార, నలరు చిల్కలముద్దు పలుకులందు

భవ్య కవనీయవన సుసాభాగ్యమందు, చెలగియుదయించుచున్న లేతగురులందు

పెక్కుచందంబులన్ దాండవించునట్టి, ప్రణయదేవత కిదే యభివాదనంబు.

బి. జామువగారు

నరస రసాల నూతన కిసాలయ భోజన మారగించి సుం
దరతర మల్లికాకుసుమ ధామముల నృకరంద నిర్మరాం
తరములు దానమాడుచు లతాచయహోలల నూగుచుకా మనో
హరముగఁ గూయుచుండువుగదమ్మ, వసంతమునందుఁ గోకిలా!

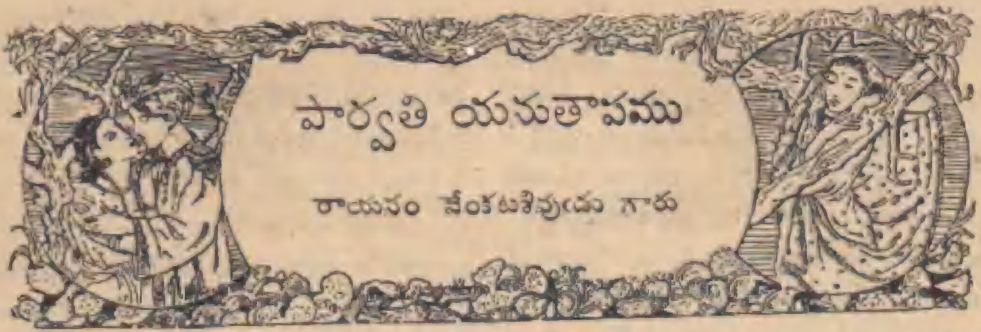
త. తరళనమీరడింధములు దాకి మరందముఁ జిందు మేలిక్ర
వ్విరులకుఁ దేటిమొత్తిములు పేరెముఁలెత్తెడుచోటఁ బూవు జ
ప్సరములచాయల న్విమలవారి రహించెడుచోట హాయిగాఁ
దిరుగుచుఁ గూయుచుండువుగదే! మధుమాసమునందుఁ గోకిలా!

చ. దరవికచ ప్రసూనముల తావుల ప్రోవుల సీను సన్నతె
మ్మెరలుఁ బటిరము న్గోమరు మించు కురంగమదంబుఁ బచ్చక
స్వరమును బుద్ధి కింపగునె ముం దొకమాటు భవస్మనోహర
స్వరమధురాంబుధిఁ బరవశత్వము నందిన నమ్మ, కోకిలా!

చ. విరిసినబాండుమల్లియల వీళ్ళుఁ బుప్పొడితిన్నెలందు బం
భరతరుణీమణు ల్జిలుగుపాటలు వాడుచుఁ దోడుగా వసేం
దిర నలరింతువో! మధునిఁ దియ్యనిపల్కుల నన్ను తింతువో?
విరహుల సేచ మన్మధునిఁ బిల్చెదవో యెలుఁగెత్తి కోకిలా!

చ. హరిణకిశోరము లనవనాంతర కుంజవిశాలసీమల
న్దిరుగుట మాని కంచుకిర దేహము లొప్పగ మోదబొప్పము
ల్లరిసెడు గండపుందరులకుం దెనఁగొన్న భజంగపాళి య
బ్బరముగ మూర్ఖవోవుగదె మోహనగానముచేతఁ గోకిలా!

౧. పార్వతీభాయి

కవున నుదిరిములగు నా
కావెంటం గొలిచి తిరుగువప్పుడు మిరభా
హువిరవనమును ప్రతాపం
భావనమును గౌరవంబుఁ బాపభయంబుకొ.

—భారతము.

గాంధీనగరమున పర్వతాలలలో విడుదల చేర్చుటకు
కొని జేరేయవహాసభాసభ్యులును ప్రేక్షకులును నిద్రా
విషయం గుండెరి. పగలెల్లను క్రొత్త క్రొత్త విషయములు
పూచుచును, చిత్రములను నుదంతములు వినుచును, నడ
యాచుచు నుండెడివారికి నిర్దుర జేగముగఁ జెల్లించుచుం
డును. కాని సుమధు ప్రీతి కలవగువారు లేకపోలేదు. మై
ముఠచి నిద్రించువారిపాత్రుల నవహరింపఁ జూచువారును,
శ్యావకాసాది వ్యాధులకు లోనగువారును, కంటికిఁ
గూర్చురాక, గడియలు లెక్కజెట్టుకొనుచు, రాత్రి
గడపురుగు. ఇంక జేదైన గాఢమనోవృద్ధిచే రీడింపఁ
బడువారికి, రేయం బవల్లికొట్టియె. నేదాంతలవనస్సు
వలె, వారిదియు జేరకాలనిమిత్తముల నతిక్రమించి, లక్ష్య
మందు సుఖితమై, చరింపకుండును!

మార్పులేని కన్నుఁ గవగల పార్వతీభాయి పై
శీర్షానఁబడినవారిలో వెవ్వరని నిర్ణయింపఁగలము?
ఆమె యేదోకపు చేడియయో కలసిమెలసి యుండు స్త్రీ
ప్రేక్షకులును, విచ్చికినేవకురాండ్రునే చెప్పలేకున్నారు.
పార్వతీభాయియొక్క స్వప్నమును తెలుఁగనుడికారమును
బట్టి యామె యాంధ్రస్త్రీ యని నలుగురును నల
పోయియున్నను, హిందీమాటాడుట మొదలుపెట్టెనా,
ఆమె కంఠము మాటిపోయి, ఏయుత్తరదేశీపు వనిరయో
యని వినువారు తలంపకపోరు! ఇదిగాక, యామె తెలుగు

ముసుగు నై చికిరిని మిరభాపిజియెయ్యుండును. దీనినిబట్టి
యాయుబిది ప్రయాగప్రాంతపు కాంతియని కొందఱును
మహారాష్ట్రమానిని యని మఱి కొందఱును నూహించు
చుందురు.

ఈమరవల్లిని నయచెంతయో చెప్పటం సులభము
కాదు. స్త్రీలనయోనిర్ణయముచేయుట లోకములో పురు
షుఁడు విడచియుండల కతనసమస్యలోఁ జెల్ల కతనమైనది!
మేధావంతులను మామిఠ్రులొకరు దీర్ఘాలోచనము చేసి,
యొకానొక స్త్రీ యామె కొమరితయెంతే లేఁబ్రాయంపు
కెఱతెయని నిర్ధారణచేసిరి! ఇంకొక బుద్ధిమంతుఁడు
మాతను బుత్రికయనియొను, పుత్రికను మాతయనియొను
దలపోసి, పిమ్మటవారిలో జరిగిన సంభాషణమునఁ దన
పొరపాటు గ్రహించి చిత్తరవదనానెను! కోమల ముఖ
కాంతినిబట్టి పార్వతీభాయి యాకావనస్థయని పరిగణింప
వలసియున్నను, ఆముదిత ధరించెడి మొఱుగు పుష్పములు,
నైరాగ్యనిష్ఠయైనను, ఆమెహిందీమాటే ముప్పదివత్సరముల
స్త్రీయని నలుగురును స్ఫురింపఁ జేయుచుండును.

పార్వతీభాయి మిరభాపిజియొ విరాగిజియునని
యనుకొందమా? కాదుకాదు. ఆమెలెంత మిరభాపిత్వము
వృథాప్రలాపములదెంపఁ జోకుండ నాలుక వాఁచవత్స
రునుకొన్న నియమ బంధనమేకాని, ఆపన్నుల నోదార్పు
నపుడును, దుష్టులకు హితబోధన చేయునపుడును నోరాడ
కుండ జేయు ప్రతిబంధముగారు. ఆమెలది చైరాగ్య
మంతయొ, మనసును తీంద్రవిషయముల దెంపఁ జోపికుండ
జేయునదియెకాని, పరులకష్టములకుఁ దాను విగవకుండు
నట్లును, వారి మానందమునఁ బాల్గొనకుండునట్లును చే
కెడి సంతతిగారు!

జన్మములను సాధారణైచ్చిక నేవకురాండ్రవలె
పార్వతీభాయి, మాపరకము నాకర్షించుటకే మొఱయు
చుండు డవారిని తెల నివీరవొంద భూమిజాయముగ

ధరించి యిటువలెను తిరుగుచుండునట్టిదిగాదు. మొదట వైచిత్ర్యావిన రంగుగుడ్డవట్టి తామకేయవలసిన యుత్తమ గర్భములు దివస సర్వదా స్ఫురణకుఁ దెచ్చుచుండెడి గుఱు తనియె యామె భావించును. తన యధికారాన్నత్యము, మానవసేవలయె తనకవకాశములు గల్గించు నొక యంతక రణ విశేషమని తలంచు నానుదతి; అవిచూచుకొనియేల మిడిసేపడుచుండును? మహాసభ జరుగునంటేపును, పార్వతీభాయి, శ్రీప్రతినిధులయొక్కయు శ్రేక్షకురాండ్ర యొక్కయు నేవయందె కృషిచల్పును. చోటు వారకక యల్లాడుచుండెడి శ్రీ కనుపట్టినతోడనె, యామె కూర్చుండటకుఁ బార్వతీభాయి యిరవు గల్పించును. నోరా జిపోవు బాలిక కావ్యావతి మంచినిరు దెచ్చి యిచ్చును. పోగు పట్టియెచ్చి తల్లిని సభలోని ప్రపంగము దివకుండఁ జేయు శిశువు, పార్వతీభాయి యెత్తుకొనినతోడన నేద దేఱును. ఎప్పుడు పార్వతీభాయి నోట రెండుమెతుకులు వేసికొనునో యెవరును గనిపెట్టలేరు. ఇతఁ భోజనకాల లోనికి వచ్చెడి భామినుల కుపచారములు చేయుటక యామె కరములు వినియోగపడుచుండును. రాత్రులందు విచ్చిక నేవకురాండ్రు శ్రేక్షకులవలెనే హాయిగ నిదురించు ముందినను, పార్వతీభాయి మాత్రము తాను విశ్రమించు నట్లుండెడియు, కన్నుల నందలి సంతకము మారయుటకై విప్పియుంచును.

దేశియనహాసభ కాకినాడలో జరిగిన దినములలో పార్వతీభాయి కన్నులు రాత్రులు విదుర నెఱుంగ ముందుటకుఁ గారగము పూరిగఁ దెలిపితిమా? లేదు లేదు. తీవితము పహాషకారము చేయుటకై యేర్పడిన దివ్యకాలమని గుర్రజేగినవారు, జనులముఖదుఃఖములు తినువనియె భావించుచుండురు. పామాన్యుల వృద్ధ యముల సర్వదా యాగర్హించెడి యాహారవిహారాది కములు, పహాషకారపాత్రీణులకుఁ దృప్తిప్రాయములు. వారికిఁ బ్రియమున భోగములును లేకపోలేదు. భర్తని ర్యహామె వారి కత్యంత సంతోషకారగము. పగ తల్లిను కార్యదీక్షలో నెట్టి, రాత్రి యొకింటిసేపు నిద్రా వస్థలో నేదలేక కేరీర మెంటి యపేక్షించినను, స్వామికా క్యావరగమున రేయంబునలో భేదము గల్గింపఁగూడ దని పార్వతీభాయి తనదేహమునకు హితబోధ చేయుచుండును! బలముదండు పగటిత్రాంట సహాయ మంత గొప్ప

దిగా నెన్నక, చీకటిచేతను, నిద్రచేతను జనుల పర్యట దమ్ము నెఱుంగకుండఁజేయు రాత్రిత్రాయుమె పార్వతీ భాయి జాగరగము చేయఁబూనెను!

పాతకుఁడా! పార్వతీభాయి యాకారమును జాగ రూకతలోఁ జరికిరింపును. ఏమి! యాకాశిక కన్నులొ కింత చెమర్చుచున్నవో! నీటి లిందువులు కనుకొలువలనుండి రాలుచున్నవి. లోక నేవయె నీవలెంపు పరమార్థముగ నిశ్చయించుకొనిన యాకాంతము సాంతకన్యములున్నవా? పరమ విరాగిణియు, పరిత్రాంతియూ ద్రియమను పార్వతీ భాయి మనస్సు నిటు గలంపఁగల పూర్వపు పాపకృత్య ములేమైన నామెతలంపునను వచ్చినవా?

జేను. పార్వతీభాయి తనపూర్వపు సంగతులొకింత జ్ఞప్తికిఁరాగా పరికిరించుచున్నది. తిరతరములనుండి భూగగృహములకులకుల గనుంగడు కాత్మియమును దాల్చిన వేలబొగ్గు, వేలకొలది సంవర్సరములకుఁ బూర్వమొక వృక్షమే! లఘులైన యంగారపదార్థము వేల పాదలొని విరకాలమునకుఁ దివస కఠితమనుచు వక్షముగఁ బరిణామ మైండుచున్నది! పార్వతీభాయి పూర్వపు కృతాంత మెఱుంగనివారికి, పార్వతీభాయి నికటంపుఁ బ్రకృతియే తేటపడవేరదు!

౨. పార్వతీ విశ్వనాథులు

౧. ఇది గడుముద్దరాలు పనులేమియుఁ జేయఁగలేర దెలియున్.

—భారతము.

విశాఖపట్టణముండలమందలి నేరమనలన జరిగాం గారు దివానగు సింహాధియుగాదు పార్వతీ జనకుడు. అధిక లోకానుభవముగల దివాను, తన యొకైక పుత్రిక యగు పార్వతికి మంచినయిని చెమటట్లై కృషిచెల్పి, తన యల్లువికడ ముండవలసిన ముఖ్యులక్షణములు విద్యాధిక తయు, గుణాధికతయు నని విధారణచేసికొని, అట్టి యంత ఘడు లభించినయెడల భాగ్యభోగములకేమియు నానికీఁ గొంతకలేకుంపఁ జేయ యనునట్టెను. ఇటులండఁగా, అ నాడు పట్టపరీక్షలో విజయము నొంది గుంగుణములచే నొప్పారెడి యువకులలో విశ్వనాథము పేరన్నిక గాంచి యుండుటచేత, అతని వివాహము దూరభ్రమగు కొండపిటి

సీమయు, అదేవి తలదండ్రులు పాపాశ్వ ప్థిమంతులు
 వైవము, సేవోదలముగారు పార్వతిని విశ్వవాళమున
 కిచ్చి పరీక్షించును జరిగించిరి. అది యేమి కాలవిపర్యయ
 మోకాని, యాక్రొత్తబంధువు, ఉభయ కుటుంబముల
 వారిని నూతనమై పామునఁ గలపునూత్రముఁజుట మాలు
 గా, వారి కిదివలెనే లేని వైరములఁగల్గిండు దుష్టుమలత్రి
 ప్రయోగమయ్యెను! ఆగర్భశ్రీమంతురా లును కోడలు
 తమ గృహమును బట్టియులియుగఁ జేయువని సంకల్పింప
 వలసిన కొండపిటివారు తమ క్రొత్తబంధువుల కభిమతిఁ
 గంటకెందుకొనసాగిరి!

పుట్టినింటివారినిది మామకొని కోడలు తన్నుచిత
 రీతి గౌరవింపవని యంత్ర సజ్జులకొనుచుండును. మామ
 భాగ్యమునఁ బ్రాప్తునకు తన పంగతి చివ్విక్రింక చీవమును
 నవి తొంద్రై యంగలార్చఁ జొచ్చెను. జననీజనకు లహర్ని
 శమునుకే నడి విపరీతిభోధనములు క్రమక్రమముగఁ దల
 కెక్కిన విశ్వవాళము, భాగ్యవంతుఁ డగు మామవలనఁ
 జనకుఁగలుగఁజోయెడి భవగౌరవములు, విద్యాసౌందర్య
 ములుగల యర్థాంగివలనఁ జేమాటైడి పాఖ్యసంపదలను
 పరిగణింపక, అత్తవారియెడల నకారణ వైరభావమును
 బూనియుండును.

ఇంకఁ బార్వతి తల్లిదండ్రులన్నకో, విద్యాబుద్ధులం
 దగ్గఁగవ్యాడకు నల్లుడు లభించెనను సంతోషముపెండ్లి
 యుత్సాహములతోనే యంతరించిపోగా, తమవిషయము
 వారిచేతలేకమును నుజించియే యనుచినమును దల
 పోయనుండిరి! కొండపిటిసీమ నిఁకఁడుమహాఘోరు కొండ
 పిటిచేంద్రాడువలెఁ దుదిలేని వారిద్రవ్య మనుభవించునని
 తల్లి చలించుచుండును. సకలైశ్వర్యములతో నుమమార
 ముగఁ దెలిస తన ముద్దులమాఁతు రిక మోటు పడమటి
 వారియింట కుటకటఁబడువని తొంద్రైవగచెను. అత్తవారిని
 గొంచెపఱుచు నిట్టి క్రించదనపు మాటలు వినుచుండిన
 పార్వతి, యట్టి నిఱుపెదల యింటికాపురమును గంటక
 పన్నకముగ భావించుట అక్కజనుగాదు!

3. వతిసతుల సంభాషణము

“అంతకంతెనివ యట్టి కాంతి లుచిత వ్యాపారము
 నాశ్చర్యం!”
 పారిజాతపరారణము.

ఒకవాటిరాత్రి విశ్వవాళము శీతదులప
 పట్టామండలి మామగృహమున కున్నలోఁ గూర్చుండియుం
 డెను. పకలవైభవములతో నాపాధమెంపుచున్నను అతని
 పౌరుషము తన కొండపిటిసీమ కుటీరమునందె లయించి
 యుండెను. తనవిద్యాప్రజ్ఞల కనువును మద్యోగ మిష్టిం
 చుటకు మామ సిద్ధముగనున్నను, నూతనముగఁ దావారం
 భించిన యుద్యమములవలనకే యాశేనిదృష్టి వాటుచుం
 డెను. పూర్వము తనయత్తవారినిగుఱించి తన యింటఁ
 తెప్పకొనునంత భవారముగ నవటి పరిస్థితులు లేవన్నను,
 స్వగృహముందలి స్వతంత్రతనమునందే యుకెడచేక్షగలిగి
 యుండెను. అత్తమామలు ప్రత్యక్ష రాక్షసులుగాక తన
 క్రేయోభివృద్ధులు గోరుచుండెడి నుజునలేయని యతఁడు
 గ్రహించినను, వానిమనస్సు తలదండ్రులయొద్ద ముఖతన
 మునకే మఱలెను. విద్యాయాపభాగాగ్యములతో నల
 రాలెడి భార్య ఎంతటి వివేచినిభేయము గల పాధియై
 వను, సకలైశ్వర్యములుగల మామయింటఁ గాపురమున
 కంటె, స్వగృహముందలి నిరాడంబర శీతజమ మేలని
 యతఁడు తలంచెను!

ఇట్టియూహలలో మనస్సు మగ్నమై యుండుటచేత
 నే, ఇప్పుడు లోనికివచ్చి నిలువఁబడినభార్య యాకారము
 కన్నుల కొకటిరెండునిమేషముల నెఱును విశ్వవాళము
 వకు గోచరముకాలేదు. అంతఃపయెడుట సౌందర్యదీపత
 యపరాధతారమువలె నిలిచియున్న సతీతిలగమునుగూర్చి
 యిదివఱకుఁ ఎవవారు చెప్పకొను పంగతులు మృగము
 లాగా వానికే విస్మయము గలిగెను. లావణ్యమునకుఁదీసి
 పాని శోభనము, ఆపాదను సకమును ఆకాంత
 యం దారని కమలకుఁ జొడగట్టెను. “అహ! ఇట్టి
 విగదా లోకములోఁ ద్రేపుప్రమాదములు! పూలమాలను
 నూచి పామనుకొనునట్లు జను లిరరులనుగూర్చియపవాద
 ములు నుడువుదురు! ఈ లలనామణి ముగములు పెద్దు
 కొననివా రెవరుందురు? ఇది ముఖముగఁగనిపెట్టియానం
 దింపవలసిన నా జననీజనవలె, పార్వతిని గుఱించి విష
 రీతాధిప్రాయ మూఁదియున్నాను!” అని యతఁడాశ్చర్య
 పడెను. అంతట భార్యభర్తల కీసంభాషణము జరిగెను.

విశ్వ:—“పార్వతి! మీ జననీజనములు పట్టు
 లగుట కంతో సంతోషించుచున్నాను.”

పార్వత్య:—“రాక్షసులకుటకు వారు కొండపిటి నీమహారు కారులెండి!”

విశ్వ:—“ఇదియును మీవాల్లు దుష్టులనియే నే దలంచితిని గాని, యిప్పుడు విజయ తెలిసినది. కొండపిటి నీమహారులొడ పోవన్యము నీ కన్యల కగపదంగలదు. లోకప్రతిపక్షేగాక యనుభవముచేతనే మనము ఏవిషయ మేని నిర్ణయించుము.”

పార్వత్య:—“అలాటి యనుభవము వాపోటివాళ్లకు సాధ్యమా?”

విశ్వ:—“వా యుద్ధోగమునకై మీ తండ్రి యెంతో పనిచేయుచున్నాడు గాని, స్వతంత్ర జీవనము నందే వాకు వాంఛ.”

పార్వత్య:—“ఎవరును చెనుకటిగుణము మానలేదు! మీకు మీదేశమునకు వెళ్లిపోవలయునని యున్నదా?”

విశ్వ:—“నేనొక్కడనెకాదు, మనమిద్దరమును! అక్కడ లోకోపకారకరములగు పనులు మనమెన్నియో చేయవలయున్నది. మీపుట్టినింటిలోపల నైశ్వర్యము లులేకున్నను, విజయగు సంకల్పమే సంతోషమును బొందగలము!”

పార్వత్య:—“అలాటి ప్రచేతములలో మీరు కుభించిన కుభింతురుగాని, నే నుండలేను!”

విశ్వ:—“మాయంటికనవచ్చుటకు నీకేమి కష్టమో చెప్పుము?”

పార్వత్య:—“మీది మారచేతము. నిర్జలప్రచేతము. నిర్దయాత్ముల యావాసము!”

పార్వతి యిట్లు మాటాడుచుండఁగ విశ్వవాద మెన్నడును వివరము! ఆమెలత మిదభాషణీయు కాంత స్వభావురాలనియు వాతని తలంపు. ఇవను, ప్రసంగ భారణిని పెల్ల పెల్లగ వాకాంతకుఁ గోపముపెచ్చి ఆ మందరవనమునందలి వడిదెవన్న యగగకాంతియై, ప్రియునిగోపము వాక్యైర్వముగ మార్పఁగా, మందహాస మతో విశ్వవాదము, “పార్వతీ! ఏల యిట్లు మమ్మందఁ జేసి చుట్టపెట్టి చెందాడుమన్నావు!” అని యామెను కాంతిపలుపు నంది చేయ నిమరుదు, “కోమలీ! ఈమఱ

మనకుండు వృద్ధుల్యము వృద్ధయమునకు లేకపోవు! ఎంతచిత్తము!” అని పలికను.

పార్వత్య:—“ఈవృద్ధుల్యమునకుఁ గఠినత తెచ్చి పెట్ట వలయునను వారిచయ యంతచిత్తము!”

విశ్వ:—“నీకోపమునకుఁ గారణమువిప్పి చెప్పుము?”

పార్వత్య:—“కష్టము లెఱుంగక పెరిగిన నేను మీదేశమున గావించుటజాలను. లేమియు శ్రమయు వాకు ఆగర్భశక్తివులు!”

విశ్వ:—“అట్లెవ, మారెన్ని మాటలు నిజమే. ఆ ముసలామె కిదియే మదిదెబ్బ!”

పార్వత్య:—“ముసలామె యేమైననుసరే! నేను మీ దేశమున నడుగుపెట్టజాలను!”

ర. పార్వతి మనోనిశ్చయము

“చెన్నుని గుఱించి యిటు దప మున్నదా!”

—ఈ తీర్మానము

మఱునాడు నేరేమంతలప పట్టణమున, దివాని గారియల్లుడు ఎవరికిని తెప్పక చెడరిపోయెనని జనులు చెప్పుకొనిరి. మామగారింటుండ నిష్ఠములేక లేచిపోయె నని కొందఱు, భార్యవీర్యుఁ గోపపడి యిలు సెదలెనని మఱికొందఱు నూహించిరి. పార్వతి దుస్థిలయని యెవ్వ రనగలదు? ఇవను, ఆగర్భశక్తిమంతురాలనని యామెకోక గర్వము. సంపది మందిదే. పరిశ్రమయు చెందినవారికి మాత్రమేయది మేలుచేయును. ఇతరులకిది దారిద్ర్యమున కంటె నధికముగ చెఱుచేయును. కలిమి కష్టమున కోర్వదు. కోపమునకుఁ బుట్టినిల్లు. గర్వము సుస్థపాలిలో లెందును. చింతచచ్చినను పులుకుచావచ్చుట్లు భాగ్యము నశించినను, రత్నంపర్కగోపమున సంక్రమించిన దురా గ్రహాదిదుర్గుణములకు జనులు అగ్గమై యుందురు. విశ్వ ర్యమా! నీనిచ్చెడి పాఖ్యములు క్షుణ్ణభంగరము లై వను, నీవు కొనివచ్చు దుర్వ్యసములు కాశ్యలేములు! వానివారి నుండి రప్పించుకొనుటే దుస్తరముగఁ గోరునపు డిది వాని నిరూపనము చేయ గడఁగట ఎట్టి దుస్సాధ్యమున కార్యము!

ఇఁక పార్వతి మనఃపరిశీలన లెలులున్నచో కొంత పరిశీలించుము. మఱునాటి యందయమున పడక విడిచి

లేమదభ్యుదయ పార్వతివలనకలగవలెదరాత్రి భర్తతోడి
 తన ప్రసంగము తనవచ్చుచున్నట్లు లుండెను. సంభాషణ
 మా కన్యకముగ నిలిచిపోవుటకు గారాగవేమో యని
 గూచిడ యాశ్చర్యపడెను. పతి యాగ్రహమె డినికి
 గారాగమని కొంతతడవువలకు ఆసుందరికి స్ఫూరించలేదు.
 తామ గట్టకడపట వదిలిన పరమనాకృతములు ఆయ
 నకుఁ గోపముతెచ్చించెనని యిపు డామె తెలిసికొనెను.
 మానసియమగు జవనిగుటించి పుక్తునియెదుట కికోరమగు
 నిట్టిమాటలాడుట తప్పదమని యా కాలే గ్రహించెను.
 చీడటియొండఁగనే యెప్పుడో యిలువెడలిపోయిన పతి,
 ప్రొద్దెక్కినను రాకుండుటమాని, తన దుడుకుదనమే దీనికి
 గారడమని పార్వతి కిపుడు బోధపడెను. ఆదివంతు విభా
 రమెఱుంగని యామావినీ భవస్సు ఆవిషమున వ్యాకులక
 పాలయ్యెను. “ఆత్రికేమైనను నాకేమి?” యను తనమా
 టలు పార్వతిచెవులకుఁ బలుమాటు దపులుచున్నట్లు
 లుండెను!

ఆదివముననెకాడు మఱువాఁడును విశ్వనాథ మిం
 క రా లేడు. తపాలజవా నంత యొకయొత్తరముతెచ్చి
 యిచ్చెను. అది పార్వతిచేరవచ్చెను. విక్కిరి రత్తర
 పాటులో నామె దానిని విప్పిచూడఁగా నం నిటులుం
 డెను.

రెయిలుమార్గము.

వి. పా. పార్వతికి:-

నీశ్రేయస్సును గోరియె నీకీయు త్తరము వ్రాయు
 చున్నాను. భర్తాచరణముంకొకపూరి నీకు జ్ఞప్తి చేయు
 చున్నాను. సరియైన యనుతాపమే ముందుదారి చూపి
 నీకు సంసారముఖము నీయఁగలదు. నాపవిత్రజీవానదీక్ష
 నీసాన్నిధ్య సంప్రాప్తివలననే పరిపూర్తి నొందఁగలదు.
 పాదము దేఖాటనమునందున్నను, మనస్సు నీయభివృద్ధి
 కాంక్షించుచుండు నీహేతుండు—విశ్వనాథము.

వాటిరాత్రి తన వేగిరపాటువలన పతి కీనిర్వంధ చేక
 సఁచారము సంభవించుటకాయింతి యెంతయు పగచెను.
 పరీక్షకు లిట్లుగునని యాకటికి కలలో వైన ననుకొనలేదు.
 సాంసారిక సౌఖ్యమున ముద్దగులుగుడుమండెన యాచెలు
 వకు పతినియొగమునఁ జెప్పనలవిగాని యాశాభంగము
 లుండెను. మన మనోమానమున మనమునో మామయ్యలక

గాత్రమున కొవలలుపఁగలనని యాయంగనయనుకొను
 చుండెడిది. తనవలంకలకు పతి యింత యలుగుననియును,
 వానివలంక యిట్లు పరీమించుననియును, ఆచాన యను
 కొనలేదు. బాల్కనమునుండియు నిరంకుశప్రవృత్తియు,
 కుఖాపేక్షయు కీవిధకృతములగుఁ దలంచుచున్న యాచే
 డియ, ఈప్రాతిహేళ్యమువలన భగ్నమవేరధయై, లోక
 ములో నెవ్వరికిని గడ్డములు తప్పవని తెలిసికొనెను.

చిరకాలమిత్రమగు కుఖాపేక్ష నొక్కపెట్టునఁ
 నొప్పికైదుట ఎవ్వరికిని సాధ్యముకాదు. ఆరాత్రి నిద్ర
 యందును పార్వతి మనమున కలవర పతికేయించి యుం
 డెను. మఱువాఁటిసాయంకాలము సిరిగి కపాల జవాను
 తెచ్చిన యొత్తరమొకటి పతికి వ్రాయఁబడి యుండుట
 చేత, పార్వతి యది విప్పి చూడఁగా, అందు కొండలిట్లే
 నీమ వర్తమానములందెను. కుమారుని కష్టములకుఁ దల్లి
 బెంగపెట్టుకొని భుంజపెక్కి యుండుటయు, విశ్వనా
 థము గ్రామాంతరము పోవుటచేత సతః దపట నారంభిం
 చిన కార్యములకు భంగముగలుగుచుండుటయు, నార్థకృ
 దశనుండిన మాను వీనివల్ల సమర్థింపనేరక, ఒంటికిగనైన
 జేగముగఁ దనయుని యింటికి రమ్మనికొరటుయన దాని
 యందు వ్రాయఁబడి యుండెను. ఆమానిని మనోశీత్ర
 మున కీపాఖిలోని సంగతులు తనక ర్తవ్యము నొకపెట్టున
 మెఱుపుమెఱుపిన చందమున స్ఫూరింపఁజేసెను; అదసౌఖ్య
 మును గ్రహించిన యాసాధ్య, సందియములు తోలఁగి
 పోయి, ఆనందభరితయయ్యెను. కష్టమో! ఇట్టిసహోతు
 కారిమగు నొప్పే లజనులు నిష్కారముగ నిండింతుమకి

దినామింహోదయముగా రాపాయంకాలము ఉద్యో
 గసానమునుండి వచ్చినవెంటనే మిత్రప్రశ్న చేయుటకై,
 కొమాతైగనిలోనికిఁబోయి, యామె చాలసందడిఁ బడు
 దుండుట కచ్చెరువొందిరి. ఎచటికో దూర్ఘప్రయాణము
 చేయుటకై పార్వతి మాటయు ముల్లెయఁ గట్టుకొనుచుం
 డెను. చుటని రేడిదలద్రులెంతచెప్పినను పుత్రికనారిమాట
 వినక, యారాత్రి పయనమయ్యెను.

గ. భర్తాచరణము

క. ఆమెలతనీయుమవినయ
 సామగ్రిని మృదుగభీర సంభావనలక

మౌనమున నున్నప్పుడు సంతోషమును
మౌనముననే దీర్చుకొనవలయును.

మనోభారము.

మనము లోలోకమున నిర్వృత్తిపలవలయును.
కార్యములలో నెల్ల ధర్మాచరణమే యున్నప్పుడు మనది.
విధివిధానము లేనది నేమిందువారిని, తక్కిన ధర్మముల
వలె లేనివారి విధివిధానములకు లోనుచేయక, వారికి
నిష్ఠురతను తరచోపాదమును జూపించును. కష్టము
లను నలములము గావించును. తనభక్తులకు పౌజ్యము
నొడగూర్చి, స్వర్గమును భూతలమును బాదుకొల్పును.
విధికార్యనిర్వహణమునకు దొడంగికాళ్లకు ముందు
శ్రద్ధుకొనవు. దుష్కృతములైన ప్రపంచభానుశిరములు
శివకరుని చలనవైపులై హాయిపొందును. దుఃఖనక
మును పరిశోధించి, పిన్నచే నలవలయునని ధర్మాచరణ
దీక్షణమువారి కడనుండి, తొలగిపోవుచుండును.

కాండలిపిమయందలి మానుగారి గృహముపార్వ
తిసాన్ని యిప్పటికి గొన్ని నెలలైనది. క్రొత్తగా వచ్చిన
దినములలో పార్వతినినడచును జాతములజూచుచుండును.
ఈభాగ్యవతి మూలమునగదా తమ ముద్దులకొడు
కుడు పరదేశముల పాలయ్యెనని యత్రమామ లెవరియె
చుండును. ఈమందరికిని దవతును నుపవిద్యాభాగ్యము
లందులకు తారతమ్యమునుబట్టి సవయ్యలగు యిరుగుపొ
దుగు చేడియలు పార్వతియనిన పెదమొగము పెట్టు
చుండును. ఆనాతిగరించు మిలమిలమునునీమమాలు చీర
కాంతులు, మొలకు కోకలుగట్టుకొండెట్టి కోమలులకన్న
లకు మారులవలెనె దనితమ. ఈవిభాగములన్నియు నుందరి
ధరించువలయును, వారు పట్టులు సంగంప్రవృత్తులును,
అపల్లటూరి యిల్లాండ్రకేమయనవృత్తి, పార్వతి తన
యోగ్యతమును జూచుకొని విజ్ఞప్తి వగలాడియని వారు
భావించు జొచ్చిరి!

పార్వతి మనస్సునందెట్టి పరిపాకము గలవగు
నన్నుకో యిసుకదకులకేమి తెలియును? పార్వతి యంతగ
నైవరితోను మాట్లాడు బాలకాదు. తనదురవస్థకు లక్షపడి
యామానిది మఱింత మితభాషించియున్నది. నిలుకడ
మీద పార్వతి నిజస్వభావము వారికి తెలిసినది. తనకు
గోడలుచేయు సభ్యులు కడుపున బట్టిన మాత్రులైన

తేనుదని యత్రచెప్పసాగెను. బ్రాతకోరలయగు, కు
టుంబ కార్యవిర్యాహార్యమువందును, పార్వతి మామకు
గుడిభజనుయొకను. ఆపూజనతి తమ యిలుపొచ్చినప్పు టి
నుండియుతిరిగి పాపివంతులయందు తమకుగొలుచులేకున్న
దని యగృహస్థులు గ్రహించిరి. పార్వతి యత్రచెప్ప
గనవలయునత్యధరమువలననే, కాటికిగాడ్లుచావుకొనిన
యామురుసరి ముత్తెవనవలర యావనతియగుచున్నదా
యననట్లుగ మనవిసలాడ జొచ్చెను! ఆమె కిప్పుడు
పార్వతి బహిష్కరణము. తమకుగోడలే కొడుకు మాత
రునని హృద్యధాంగన వలగురికిని తెప్పించును. అర
దించువలె నున్నదనము నరుకాంతియు గలిగియుండు
పార్వతి పాణికిల మిపుడు, ఇంటివనులు నిర్వృత్తియట
చేత గట్టిపడుట కర్తయంతయు వగది, కష్టపునము
చేయవలదని జోడలి నివారింది, అది తానే చేయుచుం
డును. తమకోపలు సత్కులమున జనించిన యాస్యరా
లని గ్రహించి యామె తమ విద్యము వారిని గౌరవించ
సారంభించెను.

గృహస్థత్వములు చూచుకొనుటయే కాక, భర్త
యాప్రదేశమున వారంభించిన ఘనకార్యములు కొనపా
గివలయుననియు పార్వతి యాశయము. విశ్వవాక్యము
గ్రామమున లేకుండుచే నీదేవుడొడగిన రాత్రిపాక
కాల హిందీప్రచారములను పార్వతి ప్రవహింపరించుజూచె
ను. ఖర్చునప్రసాదాగ్రామమునకుగూడ బ్రోత్సాహము
కలిగించెను. తనకదితమకు తెలియని మూలనోద్యమము
లందు జొచ్చుట కానుందరి జెడగందక, తనప్రియునకు
ద్రియమున సత్కార్యములు దవతును నాదరణీయములె
యని చెప్పెను. మృదువగు చీరలు ధరించుమండిన యా
మృదులాంగి, తన ముద్దినును చీరల నిపుడు మూలవైచి,
ముదుగునందెవప్రములు గట్టుటకు గొంగ మండెను.
హిందీభాషాపరిజ్ఞానములేవి యాచార, ఆ గ్రామవాసిన
లకుజూనే యాభాష నేర్పయిన లెంతటి పాపాపము!
తాను తెప్పిననొప్పన నాచార చేయగలవగుట యందరి
రహస్యమేమనగా, స్వయంకృషిచే ప్రాతకాలమున
దాను హిందీచేర్చుకొనుచు, మధ్యాహ్న సమయమున
దమయింటికివచ్చు బాలుర కామె పాకము చెప్పచుండును.
తనకుగల యభివీక్షేమమువలన కట్టి మూలనోద్యమములను,

చిరకాలానుభవముగల వారివలె నాసాధ్య పాధింపఁ గలిగెను. నేమేలీ ఆప్రాంతములందు వ్యాప్తిలోనున్న యున్నతోద్యమములలోఁ బార్వతి పాల్గొనుచు, దేశసేతు రాంధ్రలో శోకతెయని యామె పరిగణింపఁబడుచుండెను.

ఇట్లు క్రొత్తప్రదేశమునఁ గ్రొత్త యుద్యమములలో నిమగ్నయైయున్న పార్వతి యొకవిధముగ క్రొత్త మానిసి యయ్యెననియే చెప్పవచ్చును.

ఈనూతనజీవితమున పార్వతి కెంతోమేలు కలిగెను. ఇట్టిమార్పు లేక, జనసేవనకులయొద్దనే యాచార దీపములు గడచునెంచినయెడల, దీపయొకయేఁడగునామెకుఁ గాన్పించియుండును. పరోపకారదీక్షయే, మనఃక్షేత్ర నివారకమును, ఆత్మోత్థాన పర్యర్థమును! కావుననే తాను భవ్యతీవితనని పార్వతి యిప్పుడు తలంచి, యీపరిణామము వకుఁ గారణమైనకాలమును, కాలాధిపతియగు నీశ్వరుని వినుతించుచుండును.

వచన, ఒక్కొక్కప్పుడు పార్వతికే వర్ణింపరాని దుఃఖము సొంగిఁగారలవచ్చుచుండును. లోకమునఁ దానొంటరిగ నుంటినని యాయాబలి భీతి నొందుచుండును. తరిదండ్రులు మారమున నుండుటయు, పతిని వీడి దీపములు గడఁపుటయును—ఇవి యాయంగనకెంతో దుస్సహములగునుండెను. పతి ప్రవాసమునకుఁ దానే కారణమని తలంచినపు డామానిని మనోవ్యధ యధికమగుచుండెను. అత్తను గూర్చి తా నానాఁడాచిన యన్యాయపుబురుకున కాయంతిరుంతరయు పుగిచి, ఆఘోరపాపమునకు పరిశ్రమ యగుచుండును.

నిరతము కార్యదీక్షతో నుండు పార్వతి యిట్టి గూఢదుఃఖమునకు లోనుగుండునని యెవ్వరికిఁ దెలియును? దుఃఖ మున్నంగివచ్చుడు, ఆచార తనగదిలోని శయ్య మీదతేరి, శేషన మెనపిదప చెడినవచ్చును. ఒకానొక దినమున పార్వతి యిట్లు శోక వాఙ్మయందుమునిఁగియుండఁగా అత్త యామెదగ్గఱకువచ్చి, “అమ్మా! నేఁడు నీవేమి యిటులున్నావు?” అని యడుగఁగా పార్వతి సత్యము చెప్పవలసివచ్చెను. అంతఁ దనకొమరునిదిగుఱము బ్రక్షిప్తించిన యత్త కోడలితోఁ గలిసి శోకించెను. కాని, తనపుత్రుడు అనతికాలములోనే యిలుసేరఁగఱఁచిన చెప్పి య

కోడలి నోదార్చి, ఆమానిని మనస్సు దుఃఖబుడయును లందుఁ జొరకుండు నుపాయ మారయుచుండెను.

దేశీయమహాపథ, ఆంధ్రదేశ కేంద్రస్థానముగు కాకినాడను జరుగనున్నదని తెలిసి, పార్వతి, యచటికిగి సభా దీపములలో నచటికితెంచు మహానియుల సేవకేసి భవ్యత సొందఁ గోరుచున్నావని చెప్పినపుడు, ఇట్టి వ్యాప్తుతి వలననే నఁ గోడలిమనసు దుఃఖ విషయములు ముందుట కలవిడువని యత్త తలపొసి, యామె పయనమునకు సమ్మతించెను.

2. ఉంగరము దొంగతనము

క. తక్షకుఁ డీ కుండలము ల
వేషించుచునుండువాఁ డిధేద్యుఁడు మాయా
దక్షుండు, వారివలన, ను
రక్షితముగఁ జేసి చనుము రవినిధి కేలా!
—భారతము.

పార్వతి కాకినాడపురమున నడుగిడుటకుఁ బార్వమె, ప్రచ్ఛన్నయై యటనుండఁగిరి పేగును వేషమును గొంతయు మార్చుకొనెను. అన్యదేశపు స్త్రీయనింతెలుగు వారు తలంచి, తనకు లేనిపావప్రశ్ని మాలు వేయకుండుటకై తా నీమార్పుచేసి కొంటినని పార్వతి యనుకొనుచుండెడిది. కాని యాముదితకుఁ దెలియకయే వేటొక యుద్దేశముకూడ నామె మానసమున నుండెనేమో!

ఒకనాఁడు ప్రాతఃకాలమున బంగరులేయిండలో తిరుగుతులు మెలియఁబయిండగ, దేశీయైచ్చిక భటులు గాంధినగరమధ్యమున స్థాపింపఁబడనున్న బాతీయవలె కాస్తంభముమట్టును తేరియుండిరి. పతాకస్థాపనమహోత్సవము దర్శించుటకై వేలకొలది జనులు బారులుదీరి నిలుచుండిరి. ముందరిబాట నిరు ప్రక్కలను స్త్రీలు చేరియుండిరి. వీరిలోఁ బార్వతీభార్యు యొకతె. అంతసేనాని యగు జనపాలిబాలుగారి హిందీయువస్వాసమును తెనుఁగు వారి యుపద్రోగాధము భాషాంతరముచేసిన యొక యువకుని కంఠస్వరము తానెప్పుడో వినినట్లుగ పార్వతికిఁ దోచెను. కొంతసేవటికి స్మరణమవచ్చి, యాయువకుని వైపున కాదుంబరి దృష్టి విగుడింపఁగా, గడ్డము మీసమును దట్టుచుగ నావించినవదనమా కంఠ చక్షుగ్గోచరమయ్యెను.

కాని, విశ్వవాధమునకంటే నీరేడు పోతున్నగమండిన
జేటొక పురుషునివలె దోచెను. "ముఖమునుబోలు ముఖ
ముందురీతి నేకంబును బోలుకలము మందరా?" యని
తన్నుచూ ప్రశ్నింపెనని, పార్వతీభాయి, తత్తరపడెడి
తనవల్లర యాజ్ఞమును శమింపజేసికొనినది. ఆజననూహ
ముననొకవేళ తనప్రియుడుండినను ఆయననుగమగొనుటె
ట్లని యామె యధైర్యపడెను. మానవసేవాదీక్ష చేచాజ్ఞో
మలి పూర్వాయము బంధింపబడి యున్నను, కన్నుగవమా
త్రము ప్రయుని సుందరాకార సందర్శనముకొనుట ఆపుడ
పుడు జనసముహము వారయమందునని మానమృతము.

కాకివాడలో పార్వతీభాయికి గలిగిన యొకటి
రెండవభవములను గుఱించి యిరులఁ గొంత ప్రస్తావిం
చెదము. మొదటిదీపములలో నైచ్చిక సేవకులు సేవకు
రాండ్రును, గంటికి తొప్పవలె నిమ్మ నవార్ని
శము గాయచందరని యాహించి ప్రేక్షకుల పగ
జేమటియొడుగులయ రాత్రులు మైముఱచి నిదురించుట
యొ గనిపెట్టి, చుట్టుపట్టులనుండియు, విదేశములకండి
యు,చచ్చిన వారకభాషలులు ఇచ్చావివారము సలుపు
చుండిరి. కనుకూసి కనులెఱచునంతలో ప్రజలు తమ
సొర్తును గోంపోవుచుండిరి. తమవక్షువులు క్షణభ్రాత్ర
వ్యవధానమున వాయమనుచుండుట కాశ్చర్యపడి, జనులు
తమబుగ్గమున్న నిరపరాధులమీదనే నిందమోపుట కారం
భించిరి. ఇట్టి యవనిందలుకొను వెమరీయమందువారిలో
స్త్రీప్రేక్షకులను గలరు. వీరమృమీద చెంకమృయు,నూ
రమృమీద పేరమృయు లేనిపోని సందియములుపడి,
దోయ వహాసభాతీర్థయాత్ర చేసినందుకు కలముగా,
సామ్య గోలపోవుటచోడు,ఆజన్మవిరోధములు సంపా
దించుకొని పెక్కండ్రు ఇలుసేరిరి ఏయెమ్మ సింగార
మును గుఱించి యాయమృమాదాకొనునుగాని, పరుల

సామ్య భద్రపటుపరులయ ననుచింతగలవాను లేకుండిరి.
పార్వతీభాయి బాగయాకలిగల కన్నులు చిట్టి దొంగతన
ము లెట్లె పట్టకొనుచుండటనుబట్టి, యామె విహరించు
చే దొంగతనము లంతగఁ బలమావకుండెడివి.

పగలెల్ల పెద్దపామృలను స్త్రీలు గాపాడుకొన
గలుగుచుండిరికాని, రాత్రులు వారెమి చేయగలరు?
ఒకనాటిరాత్రి స్త్రీప్రతినిధులుండు పెద్దగదిలో నంద
లు విశ్రేమించి యుండిరి, గదికిగదికి నడ్డముగ దడులు లేడ
కలు నుంచుటచేతను, రిడకలే తలుపులుగ నమర్చబడి
యుండుటవలనను, వోగల బారిమండి బోనివారి కంత
రక్షణము లేకుండెను. మినుకుమినుకుమును విద్యుద్దీపములు
జనులకంటే వోరులకే యొక్కొకతేజీ సహాయకరము లగు
చువచ్చెను. చప్పుడైన, మందరివాటికీ దగ్గఁకుఁ బార్వతీ
భాయి పోయి యుండుట గనిపెట్టి, వెనుకవాటి రిడక
సందునుండి యొకవోరుడు చేయిపొనిచ్చి, అరుట మంద
ముమీదఁ బండుకొనియున్న స్త్రీనగను దీసికొనకెంచెను.
ఇది కనిపెట్టి పార్వతీభాయి లేగమి యచటికిఁజూ, నగ
మీదఁజేయుకేస దొంగచేతి నదిమిపట్టెను. వోరుడం
నిద్రించు స్త్రీనగను పుట్టెచి, పార్వతీభాయి చేతిని
బట్టుకొని, వ్రేలయంగరమును సంగ్రహించి పరుగిడెను.
తనవస్తువుపొయినను,పరులసామ్య భద్రమయ్యనని పార్వతి
సంఠించెను. దొంగకై వెతికిరికాని, వానివాడ గానఁ
బడలేదు.

తాను బోగొట్టుకొనిన సామ్యధికమైన విలువ
గలది గావత్తును, పాపము, పార్వతీభాయి యరాత్రి
యొ డిమ్ముటయు ననేకపర్యాయములు తన వట్టిచేరిని
కాచి దైవ్యముకొందెను. పరులచేఁ జిక్కిన యా
యమూల్యమును నుంగరే మిడ దొరకడని గ్రహించి
పార్వతి మిక్కిలి విషాద పడెను.

సింహద్వార మొకటియేకాని మణిద్వారము లేదు. కిటికీమైన నుండదు. తుదకు వంట యింటి పొగ ధారాశముగా జోవుటకు నందు నులేదు. ఇంచుక వెలుతురునకయి, యింటి కప్పు ప్రదేశమున, నొకటి రెండు గవాక్షము (ఎద్దుకన్నంతవి) లుండిన నుండును. వంటన్న గృహస్థుల భవనములును యీషద్ధతినే యుండును. కాని యిపుడిపుడు కట్టబడుచున్న మేడలు మాత్ర మ్మా ఆనాఁగొగ్గ పద్ధతినిగాక మిగుల నాగరక పద్ధతిలో కట్టబడుచున్నవి.

4 ఊరవాకిలి :— కర్ణాట సీమలోని అనేక మముల కీమూర వాకిలిగలదు. ఊర వాకిలియనగా ఊరికంతయు నొకటే వాకిలి. ఆయూరివారికి రాకపోకల కదియేమార్గము. దొంగయైనను దొరయైనను ఆవాకిట వచ్చిపలసినదే. ఆవాకిలి మిగుల విశాలము గను, బలిష్ఠములగు ద్వారబంధములతోను దుర్భేద్యములగు రెక్కతలుపులతోను అమర్చబడియుండును. ఆవాకిలి ప్రదేశ మొక పెద్ద మీదె. అందు రెండు వైపులను రెండు అరు

గు లుండును. గ్రామాధికారులు అందు గూర్చుండి తమ వ్యవహారములను జరుపుచుందురు. పురణములయినను హరికథలయినను ఆప్రదేశమున జరుగవలసినదే. ఊరునుపోకకు చీట్లపేక లాడుకొను యువకులకును తగినచోటదీయే. అది యిది యవసేల ఏ వినోదము జరిగినను, ఏప్రదర్శనము జరిగినను ఆవాకిట జరుగవలసినదే. ప్రొద్దు కుంకగనేదృఢములగు గడియ ప్రాసులతో ఊరవాకిలి మూయబడును. కొన్ని గ్రామములలో పెట్టి తలారు లావాకిట బండుకొనుటయు గలదు.

ఇంటికంతయు నొకటేద్వారము; ఊరి కంతయు నొకటేవాకిలి; ఈపద్ధతి యీసీమ కేల గలిగెనని విచారింపగా “పిండారీల దోపిడి తల్లకు తట్టు కొనలేక ఆభాధముండి తప్పించుకొనుటకై గృహములను, గ్రామములను ఇంత బండ్తోబండ్తుగా కట్టవలసివచ్చె”నని తత్తత్కాల వలన తెలిసినది. ఏమయినను “ఊరవాకిలి పద్ధతిమాత్రము” ఇప్పటికిని ఏ సీమనైనను అవశ్యాచరణీయమే.

పద్మిని

శ్రీమాన్. దూపాటి కొండమాచార్యకవి గారు [“మణిమాల”నుండి]

పయముఁ బుట్టియును లోక బాంధవునికి
ప్రియముఁగూర్చెడుదానవై విశ్వజనని
కాలయమవౌచువెలసితి వమ్మనీవు!
కులమదేల! ప్రధానము గుణమగాదె!
ఆత్మనాథుండు కనఁబడు సంతదనుక
వరమనోహరగాతివై వరలుచుండు!

అతఁడు దృగ్గోచరముగాని యపుడు నీవు
కనులవిప్పక యోగివై గ్రాలుచుండు!
కం. పరపురుషుని గనఁజోవక
నిరతము నీనాథుఁగూర్చి నెమ్మనమందా
నొరియింపుచు విలసిల్లెడు
వరమపతివతవు తలి నాథులొనరున్.

తంజావూరు

అవ్వారి ను బ్రహ్మణ్యకాస్త్రి గారు

చైదిరనిశిల్పముల్ చెలగు తంజావూరు, సాధంబులను జూచు సమయమందు
నామావలిష్టమై భూమిలోఁ గలసిన, కాకతీయ గృహళి గాంచునపుడు
భిన్న భిన్నంబులై శృంగారముగ నొప్పు, హనుకొండకోవెల లరయునపుడు
ఒంగోలు రాజలయున్నతి నెఱిగించు, ఎండ్లారికోటలో నేగునాడు.

గీ. ఎవనిహృదయంబు రెండుగానవియకుండు, ఏరనికుకంట నీర్ ప్రవహించకుండు
తావక పురాతనవిభూతిఁ దలచి తలచి, సంతపించుచునుంటి తంజాపురంబ!

సీ. మాపెద్ద లిచ్చట మావవాధీశుల, కాశ్రితులని చెప్పవట్టివారు
తెలుగు నాయకుల రోజులలోన మాపూర్వ, లేతెంచెరని వచియించువారు
మా మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యంబువం దిట, నిలచిపోతి మటంచు బలుగ వారు
దాపున మాయూరు భూమిలో మావారి, రప్పించి రిటకని చెప్పవారు

గీ. ఎంతలో కరదేశస్థు లివటగలరు, మున్ను గాయకులకుఁ గవిముఖ్యులకును
వేదవేదాంగ విదులకు విదిదివగుచు, శ్లాఘ గనియుందువమ్మ! తంజాపురంబ!

సాధము

సీ. చోళరాజులు తమసాత్తని లోనఁ దలంచి నిక గూర్చి ప్రేమించునాడు
ఆంధ్రనాయకులు స్వీయంబని దృఢముగా, భావించి నిన్నుఁ గాపాడునాడు
ప్రబలులయిన మహారాష్ట్రులు తమకొక, కాణాచియని నిన్నుఁ గాంచునాడు
ఆంగ్ల భూపతులు స్వాయ త్తంబుగాఁగఁ జేసికొనియు నిన్ను పేషించునాడు

గీ. నొక్కరీతిగనుంటివి పెక్కు వికృతు, లిలను భౌతికసృష్టికే గలుగుచుండ
మార్పు తెలుగకయుండు బ్రహ్మంబుమాడ్కి, రాజధనమ! తంజాపురీ రాజగృహమ!

సీ. ఆరాజు లానాడు పేరొలగం బుండి,రని చెప్పకొనెడి మహాగృహములు
ఆనాటి నృపతుల యాయుధాగారంబు, లని చెప్పకొనెడి సాధనివయంబు
ఆమహాప్రభువుల యాదరంబందిన, వని చెప్పకొనెడి దేవాలయములు
ఆమన్నదొరల మహాయంత్ర సాధంబులని చెప్పకొనెడి దీర్ఘనిలయములు

గీ. ఆపనులు వ్యష్ణవార్తలై యరిగినను శిలాక్షరంబులపగిది చిహ్నంబు లగుచు
నేటికిని గానవచ్చెడి నీమహావ, రణమునందుఁ దంజాపురీరాజగృహమ!

రఘువాణిలాపహాసాని ప్రతికృతి

సీ. ఎంతగానెంచితో యీసరస్వతిమహల్, వర్ధమానంబు గావలయునంచు
ఎంతగా మురిసితో యీపుస్తకాగార, మగణితవృద్ధిఁ దగునటంచు
ఎంతగాఁజూచితో యీప్రాచ్య విద్యామహావైభవనీతి నాత్మయందు
ఎంతగా నెమకితో యీపాత్తములకునై, శ్రద్ధతో నెల్ల దేశంబులందు

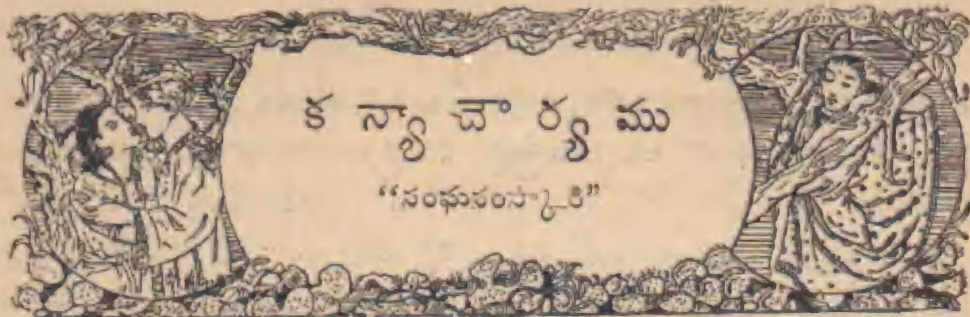
గీ. బళిర! తావక భారతభారతి ప్రభావ విజ్ఞానపూర్వక ప్రబలభక్తి
పూజ్యతమమాట వేనోళ్లఁ బొగడఁదగదె? ఆర్య! శ్రీశరభాక్షి మహాత్మవర్య!

రతి విలాసము

పరవశయై పడి రతిచెచ్చెరఁబ్బితే లేచి చూచి శిథిలఁజవు విజే
శ్వరు నాదవుఁ గాన కచ్చటఁ బురుషుకృతి నున్న భస్మపుంజయుఁ గాంచెన్.
—వన్నెలోడుని కుమారసంభవము.

౧

నాకు చిన్నప్పటినుంచి అపరాధరిశో
ధనమంటే ఎక్కువ యిష్టంగా ఉండేది.
ఆవిషయమై ఎవరన్నా కబుర్లు చెప్పుకుంటూ
ఉన్నా లేకపోతే అపరాధరిశోధకనవలలు
కనుపించినా యితరవిషయాలన్ని మరచి
పోయి నామనస్సంతా వాటిమీదనే ఉంచే
వాణ్ణి. నేను పెద్దక్లాసులలోకి వచ్చినప్పుడు
సరితముందుకూడా ఆంధ్రప్రచారిణీ వారు.
ప్రచురించినవలలను, ఆంగ్లభాషలో కానం

దైలు, మారిసు లెఖాన్సు వ్రాసినకథలను
చదువుతూంటే నాన్నే హితవులు సరితలసంగతి
మరచి పోతున్నానని నన్ను మందలించుచూ
ఉండేవారు. మా హాస్టలులో ఏవైనా చిన్న
దొంగతనాలు జరుగుతూంటే 'ఏమోయి డిటె
క్టివ్! వార్డెనుగారింట్లో కోర్టుపోయినవట; పదో
గదిలో పొడుండబ్బి పోయినవట; నువ్వు
దొంగను పట్టుకొనకపోతే చాలాకష్టం.' అని
నన్ను వేరొకొకంకూడా చేస్తూ ఉండేవారు.
కాని నేనుమార్తం వారిని లెఖిపెట్టివాణ్ణి
కాదు.

౨

ఇట్లా ఉంటుండగా ఒకనాడు
సాయంత్రం కాలేజీనుంచివచ్చి నా గది
ముందర పడకకుర్చీలో కూర్చుని ఏకో
ఆలోచించుకొనుచుండగా నా మిత్రుడు
సుబ్బారావె వచ్చాడు. ప్రక్కన ఉన్న
కుర్చీ నొకడానిదిదగ్గరకు లాగి అతన్ని
దానిమీద కూర్చుంకమని "ఏమోయి
యివ్వాలి క్లాసులో మనమాస్తరుగారికి
ఫిల్లలికి జరిగిన వాగ్వాదం విన్నావు
కాదు" అన్నాను.

"ఆ సంగతి కేంగాని బజారులో
పోలీసుస్టేషనుదగ్గర ఒక వింతవిషయం
నాచెవిని పడింది" అన్నాడు. పోలీసు
స్టేషను, వింతవిషయం, అసగానే అంతవర

"ఏమోయి ఇవ్వాలి.....వాగ్వాదం విన్నావుకాదు"

దాక అలవటనల్ల మందంగా పడుకున్నవాడిని గభక్తునలేచి “ఏమిటది” అని నామిత్తుణ్ణి అడిగాను.

సుబ్బారావు ఒకనేతాకోళపు నవ్వు నవ్వాడు. కాని విన్నదాన్ని అంతా చెప్పమని సుబ్బారావుని నొక్కి అడిగాను. అంతగట్టిగా అడుగుతూంటే బాగుండదనుకున్నాడో ఏమో సుబ్బారావు కథమొదలు పెట్టాడు.

“ఈనూళ్లకల్లా భాగ్యవంతులైన కనకం చిట్టి రామయ్యగారింట్లో నిన్న రాత్రి రెండు గూములవేళ ఒకమిత్ర దొంగతనం జరిగిందట. నిన్న వారీమూడోఅబ్బాయి పుట్టిన దినమట. డబ్బున్న వారీళ్లలో అటువంటి పండగలు వైభవంగా చేయటం ఆచారం గనుక, చిట్టిరామయ్యగారుకూడా ఆచార విరుద్ధం లేకుండా మిత్రులనందరిని ఆహ్వానించి మేళ తాళములతో, కాకుండా మూగిన వైదిక బృందానికి భూరిసంభావనలతో, పదిమంది చెప్పకొనేటట్లు బీదసాదల సంతర్పణతో తగు రీతిని కొడుకు పుట్టినోజాపండుగను చేసారట. నగల్లా చేసిన వినిభారంవల్ల కాబోలు ఆరాత్రి వారందరు తొమ్మిదిగంటలు కొట్టక మునుపే నిద్రపోయినారట. దానదాసీజనం కూడా యజమానులకు ముందే గాఢనిద్రలో మునిగిపోయినారట. ప్రతిదినం అందరు పండుకొనిన తరువాత చిట్టిరామయ్యగారు అన్ని తలుపులు బాగుగా మూసియున్నవో లేవో, ఆడవారందరు నగలన్నిటిని తీసి బాగ్గత చేసివో లేదో చూచి పరుండుట మామూలట. కాని, పాపం, నగలుపడిన శ్రమవల్ల ఆయ

నకు ఒళ్లువెలియక రాత్రిభోజనంకూడా నూనేసి గ్రహచారవశాత్తు యింటిగొడవే మరచి పోయి పడకటింటికి వెళ్లి పోయినారట. వారి పెద్దఅమ్మాయి పదహారేండ్లది, —అందంగా కూడా ఉంటుందట, —తమ్ముడి పుట్టినపండుగ గనుక సహజసంతోషంవల్లను, ముంగళహారతి పల్లెం పట్టినప్పుడు తండ్రిగారొక పెద్దకాపైసను యివ్వకపోతారన్న సంతోషంవల్లను కాబోలు, చక్కగా అలంకరించుకొని ఇల్లంతా తానేమై మనలించట. రాత్రికాగానే అందరితోపాటు రెండుమెతుకులుతిని, —చిన్న పిల్ల కాదటోయి, —నిద్ర కూరుకొనిరాగానగలను తీసి దాచకుండాగనే రెండవ అంతస్తులో తూర్పుదిక్కుగా తోటకు ఆనుకొనియున్న గదిలో లోపల గడియవైచుకొని పండుకొన్నదట. ఆరోజున అమావాస్యఅగుటచేత చీకటి దట్టంగా పట్టియున్నదేమో, చిట్టి రామయ్యగారి గుట్టుమట్టు తెలిసినవాడెవడో తోటలో నుంచి ఆ అమ్మాయి పడుకున్నగది కిటికీ గుండా లోపలికి ప్రవేశించి—చెప్పటం మర్చి పోయినాను, ఆ అమ్మాయిపేరు సుబ్బలక్ష్మమ్మట—సుబ్బలక్ష్మమ్మ ఒంటిపొది నగలు చాలనుకున్నాడో ఏమో, ఇంటిలోపలి భాగానికి చొరబడకుండా నగలను పిల్లతో నహా తీసికొని పారి పోయినాడట. తెల్లవారి ఏడు గంటలైనను సుబ్బలక్ష్మమ్మ లేవకపోవటంచేత పరిచారికలు తలుపుగొట్టరట. జవాబులేదు. ఆసంగతిని చిట్టిరామయ్యగారితో చెప్పగా ఆయన నచ్చి పిలుపునకు వెలక్కపోవటంచేత ఆత్రంతో తలుపును గట్టిగా త్రొక్కిరట.

గదియ ఊడి తలుపులు తెరువబడినవి. సుబ్బ
లక్ష్మమ్మ గదిలో లేదు. అపలే కొంటిదికాబట్టి ఏ
మంచంక్రిందనా చాక్కుండే మో అని
మంచంక్రింద నలుమూలలచూచారట. ఎక్క
డనులేదు. ఇంతట్లో ఇంటిల్లుపాదిగ గదిలో
ప్రవేశించారట. ఏడుపులు పెడబాల్బలు.
పోలీసువాణ్ణివరకు వార్తలు వెల్లగా వారు
వచ్చి అంతా పరీక్షించి కావలసినసంగతులను
చిట్టి రామయ్యగారివలన తెలిసికొని సుబ్బ
లక్ష్మమ్మ నగలకోసం ఆకడడి చిట్టి రామయ్య
గారి ఆచోక తెలిసినవాడెవడో ఆపనిచేసి
యందునని ఊహించి ఊరి నలువైపులను భటు
లను పంపిరట. నేను పోలీసుస్టేషనుదగ్గర
జనంగుంపులు గుంపులుగాఉండగా వెళ్లి భోగ
వ్వాచేయగా ఇలాచెప్పారు. సంగతియిది. ఇక
నువ్వేమిచేస్తావో. నాకు చూడబోతే దీని
కిటుకు బైటికితీయడానికి నీవొక్కడవే సమర్థు
డివిలాగ కనబడుతున్నావు. ఇన్నాళ్లనుంచి
పరీక్షలన్నమాటైనా లేకుండా డిటెక్టివు
నవలలను చదువుచున్నందుకు చిట్టి రామయ్య
గార్ని ఒకదరికి చేర్చాలి. ఆయన చూడబోతే
మానలివాడు. ఈకష్టంవల్ల బాగా కృశించి
పోయాడు. అన్నిటికంటే ముఖ్యం వేరొక
విషయం సుబ్బలక్ష్మమ్మకు యింకాపెళ్లికాలే
దట. కులాభిమానంచేత యీవిషయంలో నీవు
శ్రమపడితివా—పరీక్షమాట చేపు డెరుగును—
కాని, చిట్టి రామయ్యగారు సుబ్బలక్ష్మమ్మను
యిచ్చి నీకు పెళ్లిచేస్తారు. సుబ్బలక్ష్మమ్మ
అందమైనదని అదివరకేచెప్తినా. పైన నీయి
ష్టం." అని, హాస్యరసపు పాలుకాస్త ఎక్కువ

గలవాడేమో సుబ్బారావు నవ్వుతూ చమ
త్కారంగా ముగించాడు.

సుబ్బలక్ష్మమ్మ ఏమైయుండునా అన్న
ఆలోచనలో పడ్డానుగాని, ఆవిషయంలో అంత
దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తూన్నట్లు కనబడితే కొంటి
అని సుబ్బారావు ఏమనుకునిపోతాడో భయం
చేత కొంతవరకు కప్పిపుచ్చాను. కొంచెం
సేపు మాట్లాడి అతనితోవని అతను వెళ్లాడు.

3

మాహాస్థలుకు దగ్గరగానే రైలుస్టేషను
ఉంది. ఓదిమంచి కూడేవోటుగదా కొత్తవిష
యాలు ఏమైన తెలుస్తాయేమో అని ఆక్క
డకు వెళ్లాను కాని ఉపయోగం లేకపోయింది.
వెంటనే హాస్థలుకువచ్చి భోజనంచేసి గదిలో
పడుకున్నాడు. సుబ్బారావుచెప్పినసంగతులను
ఒక్కొక్కటిగా జ్ఞాపకంచేసుకుంటూ తర్రంగ
మొదలుపెట్టాను. దొంగ యింటిలోపలి భా
గానికి వెళ్లకుండా సుబ్బలక్ష్మమ్మ గదిలో
నుంచి తిరిగి వెళ్లిపోవటం అనుమానంగా కను
పించింది. వాడు నిజంగా డబ్బుకే ఆకడడి
వచ్చాడా, అట్టే తే యింటియితరభాగాలకు
వెళ్లకుండా ఉండుట ఎందులకు? దొంగలకు
అశాశరిమితి అంటే ఉండదుగదా. ఈరోజున
కిది చాలును; తరువాతిమాట వేరొకసమయ
మందున చూచుకుండామన్న ఆలోచనకల
గటం దొంగలస్వభావానికి విరుద్ధం. పోలీసుబ్బ
లక్ష్మమ్మ గదిలో నుంచి యింటిలోపలికి
వెళ్లటంకష్టమూ? గది గదియతీసినంతమాత్రాన
యిల్లుంతయు తిరిగి చక్కపెట్టవచ్చునే. అదీ
గాక, అలికిడివలన ఎవరైన మేలుకోబట్టి పారి

పోయెనందమా? ఆరాత్రి యిట్లో ఎవరు లేనట్లే. అందరుకూడా ఒళ్లుమరచి నిద్రపోతున్నారు. ఇకను యిట్లో ప్రవేశించటానికి రెండవ అంకస్తుపైనున్న సుబ్బలక్ష్మమ్మ గదిలోనుంచి ఎదుగుపోవాలి. అన్నిటికంటే ఇది సుబ్బలక్ష్మమ్మమా? ఒకవేళ సుబ్బలక్ష్మమ్మయే అట్లా చేసాడనుకున్నా మొదట ఊహించుకున్నట్లు ఇంటి ఉపరిభాగానికి పోకుండా ఉండటం ఎందులకు? అని ఈవిధంగా పరిపరి విధాల ఆలోచించాను. దొంగ డబ్బును తప్పించటానికివచ్చి యుండడని తాత్కాలికంగా ఒకసిద్ధాంతం చేసుకున్నాను. సహజం సుబ్బలక్ష్మమ్మను ఎత్తుకొనిపోవుటకే ఆరాత్రి దొంగ చిట్టిరామయ్యగారి యింట ప్రవేశించియుండునని కూడా ఒక ఆలోచన పోయింది. రాత్రి బాగా నిద్దరపట్టలేదు. పైగా పోలీసువారి సిద్ధాంతానికి విరుద్ధంగా ఉండటంవల్ల నాది నిజమేమో అనుకున్నాను.

౪

తెల్లవారినది; ప్రాతఃక్రియలు నెరవేర్చుకొని కాఫీతాగ్ని, దుస్తులనువేసికొని చిట్టిరామయ్యగారి యింటికి వెళ్లాను. జాతికనక ఆయన కొచ్చిన ఆపత్తుకు సానుభూతిని కనపరుస్తూ మాట్లాడుతూ దొంగతనం జరిగిన గదికి యిద్దరం వెళ్లం. గదిలో ఒకమూల దోమతెరవేసిన డబుల్ కా టున్నది. కిటికీ ఆనుకొని ప్రక్కగా ఒకబల్ల ఉన్నది. దానిమీద బుకించంద్ర చటర్జీ వ్రాసిన రెండు నవల లున్నవి. అందులో ఒకదానిని చేతులోపట్టుకొని పుటలు తిర

గేస్తూ “మీ అమ్మాయి వదువుకొనేదా” అనగా చిట్టిరామయ్య గా ‘రవు’ వన్నారు. గదిలో వేరొకమూల లేకుకర్తతో చేసిన డ్రాయరొకటి కలదు. దానిని చూచి దీని తాళములేమైనా పగలగొట్టబడ్డవా అనగా లేదని జవాబువచ్చింది. దొంగతనం విషయమై ఇంకేమైనా విశేషాలున్నవా అని ప్రశ్నించగా “ఏమీ లేవు నాయనా! ఆ దొంగముండకొడుకు నగలను అన్నిటిని సావకాశంగా తీసుకొందామని పిల్లను ఎత్తుకొనిపోయినాడేకాని దానివంటిమీద ఉన్న వాటిలోకల్లా పెద్దదైన కట్టకాసులపేరు మంచంమీదనే పడిపోయినది. ఇంతకు ముందరదృష్టంకాకపోతే ఎవ్వడూ అలవాటులేనిది లోపలగడియ వేసుకోవటం ఎందులకు? తలుపులు తెరచివుంటే ఫివరికైనా మెళుకువ వచ్చేదేమో” అని కంట తడిపెట్టుకున్నాను. ఆయనను ఓదార్చి పోలీసువారికి ఆలోకీ చిక్కలేదా అన్నాను. “లేనట్లే. నిన్న వారీ గదిని సోదాచూడగా ఒక కేబురుమాలు మాత్రం కనుపించింది. దాని అంచున “చిం. రా.” అను పొడి అక్షరములున్నవట. అదేమైనా ఉపయోగంగా ఉంటుందేమో అని వారు పట్టుకొన్నారు” అన్నాను.

కేబురుమాలు, దానిఅంచున “చిం. రా.” అని వినగానే అపరిమితమైన ఆశ్చర్యంకలిగింది. ఎందుకందురా? గదిలో బల్లమీద చూడిన పుస్తకంమీదకూడా “చిం. రా.” అను అక్షరములేఉన్నవి. ఆకేబురుమాలు వారియింట్లో ఎవ్వరిదికాదని చిట్టిరామయ్యగారు గట్టిగా

చెప్పారు. మొదట నాకేమి తోచిందికాదు. ఈ జేబరుమాలు కనకదొంగదే అయినవడలవాడు సుబ్బలక్ష్మమ్మకు చిరఃరితుడే అయివుండునని అనుకున్నాను. ఇంకా అదొంగ యింటిలో ప్రవేశించటంలో ఉద్దేశం ధనాపేక్ష కాదని నిరవదించింది. ఎలాగా, ద్రవ్యాపేక్షయే యైనట్లైతే కట్టకానులపేరు క్రింద పడనీయదు. పొరపాటందామా, అమూల్యములగు వస్తువుల విషయంలో వాటిని దొంగిలించుకుందామని వచ్చినవాడు పొరపాటు పడడం అసంభవం. నిన్నరాత్రి నాతాత్కాలిక సిద్ధాంతం బలపడింది. మిరదొంగతనంలా కనిపించింది. దొంగను ఏవిధానన్నా పట్టకోవాలని కుతూహలం కలిగింది. అప్పటికే 10 గంటలైంది. భోజనంచేసి మల్లవద్దామని హాస్టలుకు వెళ్లిపోయాను.

భోజనంచేయగానే చిట్టి రామయ్యగారి యింటికివచ్చిచేరాను. ఆయన చుట్టకాల్చుకుంటూ మేడమీద హాలులో పత్రిక చదువుకుంటూ కూర్చున్నారు. నన్నుచూచి ప్రక్కన కూర్చోమని సంజ్ఞ చేసారు. ఇదినిమిషాలు, సంభాషణ ఏలా మొదలుపెట్టవలసి నది తెలియక, మాట్లాడకుండాకూర్చున్నాను. చివరకు 'పత్రికావిశేషాలేమిటండి' అని ప్రశ్నించగా "అన్నివిశేషాలకన్నా నాకూతురు విషయమే నాకు ఎక్కువగా ఉన్నది. వచ్చే మాఖమాసంలో పెండ్లి చేతామన్న తలంపుతో ఉన్నాను. విధి ఇట్లాఉంటే మన కోర్కె తెక్కడసాగుతాయి?" అన్నారు.

సంభాషణ అనుకూలంగానే వెదుతూన్నందుకు సంతోషించి "అమ్మాయికి 16 యేండ్లటగా, పెండ్లి యింకను చేయలేదా" అని కొంచెం ఆశ్చర్యంతో అడిగాను.

"లోకమంతా అల్లాగే అంటున్నారు. అందులో నాలో టేమిలేదు. మా అమ్మాయి పాశ్చాత్యవిద్యాభ్యాసం చేసింది. పెళ్లి అంటేను, మనసంఘమ్మతాచారాలంటేను నూతనోద్దేశాలు గలది. వర్ణాశ్రమధర్మం మన దేశాభివృద్ధికి నిరోధకంగా ఉందని నాతో ఒకటి రెండుసారు లంది. ఎవరి వివాహవిషయంలో వారియిష్టమే జరగాలిగాని కేరొకరు ఎరి ఆప్తులైనా జోక్యం గలగ చేసుకొన గూడదు అని సహజయుక్తితో సూచిస్తూ ఉండేది. ఇవన్నీ నేను గ్రహించి యుక్తవయస్సు దాటినా కొంతకాలంపాటు పెళ్లిచెయ్యకుండాఉంటే అభిప్రాయాలు మారుతాయేమో అని ఇంతవరకు ఆపాను. స్కూలు ఫ్రైన్లు ప్యాసుఅవటంతోనే చదువు మానిపించాను. స్వసాంప్రదాయాన్ని పాటించటం మంచిదని బోధిస్తూ ఉండేవాణ్ణి. నేనూ మన ఆచారాల్లో కొంతమార్పు కావాలన్నవాళ్లలోవాడినేకాని లోకానికి వెంచి నా అభిప్రాయాన్ని కప్పిపుచ్చాను.

నాకు కొంచెం నవ్వొచ్చింది. ఆపుకోటానికి ప్రయత్నించాను. కాని చిట్టిరామయ్యగారుగ్రహించి "నాసంగతి నాకేనవ్వొస్తోంది. కాని నాహృదయములో బరువును కొంత తగ్గించుకోటానికి నీతో యీచరిత్ర అంతా చెప్పతున్నాను" అన్నారు.

“అబ్బే అందుకుకాదండి నే నవ్వండి. అందరిలాగా చిన్నప్పటి నుండి మీ అమ్మాయిని కట్టిపెట్టకుండా, చదువు చెప్పించి పెద్దదాన్ని చేసినందుకైనా కృతజ్ఞత లేకుండా మీ మాట తృప్తికరించిందే” అని నవ్విచ్చింది అన్నాను.

“నేను అప్పకప్పుడు తలిదండ్రుల మాట ఏవిషయంలోనైనా నరే, వింటూండవలెనని మనపూర్వులు మనకంటే తెలివిగలవారని మా అమ్మాయితో చెప్తున్నా ఉండేవాణ్ణి. నా ఉపదేశంవల్ల కాస్త దాల్లో పడుతుండను కున్నాను. ఇంతలో మా పాలిటి యముల్లాగ మా అమ్మాయికి ఒక స్నేహితుడు దాడిని చాడు. మొదట ‘ఎవరో యీ పూరి కాలే తోలో బి. ఏ. చదువుతున్నాడట. చదువు ఏలాగా మూసిపించానుగదా యింటిదగ్గరి ఏవో రెండు యింగ్లీషుముక్కలు చెపుతాడని అమ్మాయి సరదాపడుతుందని మా ఆవిడ చెప్పితే నరే అన్నాను. వాడు రావటం మొదలుపెట్టినప్పటినుంచీ అమ్మాయి మళ్ళీ పెడత్రోవ తొక్కటం ప్రారంభించినట్లు నాకు కనబడ్డది. అంతా ఎందుకు ఒకనాడు అమ్మాయి గదిముందరినుంచి వేను వెళుతుండగా ‘మన పూర్వులు పిల్లలు గర్భంలో ఉండగానే తాంబూలాలు పుచ్చుకొనేవారట’ అని చెప్పి వాడు అమ్మాయిని నవ్విస్తున్నాడు. ఆరోజు నుంచి వాడిని నాగుమ్మంలో అడుగుపెట్టనివ్వలేదు. ఇప్పుడచ్చినట్లు వెళ్ళనిపై పాకంముదిరి పోతుందని మాఖిమానంలో ముహూర్తం పెట్టాను. మాకర్పం యిలావుంటే వెళ్లి ఎల్లా

పాగుతుంది కనక” అని చెప్పడంతో పోలీసు సబిన్ షెక్టరు వచ్చినట్లు విని చిట్టిరామయ్య గారు వెళ్లిపోయినారు.

సుబ్బలక్ష్మమ్మ గదిలోని నవల అక్కడ దొరికిన కేసులుమాలు ఆ బి. ఏ. కుర్చివాడి వా అని ఆలోచనపోగా మెంటనే కాలేజీకి పరుగెత్తి రైటరునడిగి బి. ఏ. క్లాసు హాజరు పట్టిని తీసికొని చేరుతున్నావో పేరుగా చూస్తుండగా ‘చింతలపొడ్డి రాజేశ్వరరావు’ అని ఒక పేరు కనుపించింది. ‘చిం. రా.’ అను పొడి అక్షరములకు యీ పేరు రోగియిందట, ఆ పేరుకు ఎదురుగా నిన్న, యివ్వారో హాజరుగుర్తు లేక పోవటం అనుమానంగా కనిపించింది. చిట్టి రామయ్యగారి మాటలవలన సుబ్బలక్ష్మమ్మకు రాజేశ్వరరావుకు ప్రేమతోకూడిన స్నేహం ఉన్నట్లు తేలినది. సమయం మించబడితే మాఖిమానంలో పెత్తైపోవునేమో అని యిద్దరు ఆలోచించుకుని చేసినది ఆరాత్రి జరిగిన దొంగతనమా అన్న ఊహ నాకు తోచింది. రైటరు సహాయంవల్ల పెద్ద రిజిస్టరు తీయించి రాజేశ్వరరావు చదునామా కోసం చూచాను ‘చిం. రాజేశ్వరరావు’ వాడవల్లి, ‘దావరిజిల్లా’ అని వున్నది. దానిని నాడైరీలో ఎక్కించుకొన్నాను. ఏది ఎల్లా ఉన్నా ఆ పూరువెళ్లి రాజేశ్వరరావు విషయం కొంత భోగట్టాచేయటానికి వాడవల్లి వెళ్ళటం నిశ్చయించాను. అక్కడకు వెళ్ళే ముందర సుబ్బలక్ష్మమ్మ రూపకేళిలనుగురించి తెలిసికొంటే బాగుండునని చిట్టిరామయ్యగారి సోకరులను అడిగితే ఆమెయింటికి వెళ్లి

ఫాటోను ఒకదానిని నాకిచ్చారు. దానిని తీసి కొని హాస్టలుకు వచ్చాను.

భోజనం అయినతరువాత వాడబిల్లికి దారి కనుక్కుందామని ఆచుట్టుపట్ల ఊళ్లన్నీ తెలిసిన మా హాస్టలు వంటవాడి దగ్గరకు వెళ్లాను. వాడుమంచి తెలివైనవాడు. బ్రిటిషు సామ్రాజ్యానికి ప్రధాన మంత్రిగా వేస్తే బాద్మినుకన్నా బాగా రాజ్యంచేస్తావని పిల్లలంతా అంటూవుండేవారు. 'వాడబిల్లి యెక్కడుంది గంటయ్యా' అని అడిగినప్పుడు వాడు నన్ను చేసివక్రానుకు ఆగలేకపోయాను. ఎల్లాగైతే, దానిని కనుక్కొని మరునాడు ప్రయాణం పెట్టాను.

౬

తెల్లవారగట్టలేచి మామూలు పన్నెన తరువాత నాతోలునందిలో రెండు గుడ్డలు కొత్తగావచ్చిన 'భారతి' పత్రికను, సుబ్బలక్ష్మమ్మసోలోను పెట్టుకొని బయలుదేరాను. సాయంత్రము నీ గంటలయేసరికి వాడబిల్లి చేరాను. కొంచెం నీరెండ ఉంది. బండిని తిన్నగా చింతలదొడ్డి రాజేశ్వరరావుగారి యింటికే పట్టించాను. వాకిటనున్న నౌకరు నన్ను చూచి "అయ్యగారు అమ్మగారు తోటలోకి సికారికెళ్లారు బాబు" అని తోటవేపు చూపించాడు. నాసందిని వాడిదగ్గరపెట్టి తోటలోకి నిమ్మళంగా ప్రవేశించాను. తోటంటే మరేమీలేదు దట్టంగా చింతచెట్లు పెరిగిఉన్నాయి. రాజేశ్వరరావుగారి యింటి పేరు సార్వకనామమే అనుకుంటూ తోటలో ఇటుఅటు చూచాను. దూరమునుంచి రాజే

శ్వరరావుగారు ఒక అడమనిపి చేతులలో చేతులుపేసుకొని నావైచే వస్తున్నట్లు కనిపించింది. ప్రక్కనఉన్న ఒకచెట్టుచాటున దాని ఆత్మతో వారివైపు చూస్తున్నాను. వారు చూపుమేరలోకి వచ్చారు. రాజేశ్వరరావు గారు నాగరిక విద్యార్థుల్లాగ పెద్దగాలివేస్తే పడిపోయేటట్లుగాక దృఢంగా ఉన్నాడు. మనిపి పొడగరి. పొడుగుకు తగిన లావు తలకు కొంచెంగా క్రాఫింగు కళ్లకు జోడూ లేకుండాపోలేదు. ఖద్దరు కోటమెడచొక్కా తొడుగుకొని బోడనరం ఖద్దరుపంచనే కట్టుకున్నారు. కాళ్లకు రంగూను స్లిప్పరులు ఉన్నవి. చేతిలోని బెత్తంతో విలాసంగా క్రిందకొడుతూ ప్రక్కనన్న ఆమెతో చనువుగా కబుర్లు చెబుతున్నారు. రాజేశ్వరరావు గారి మీదనుండి సాదృష్టప్రక్కనెడన్న స్త్రీ వ్యూహంమీదికి దుమికింది. మైనుంచి క్రిందికి ఒక్కసారి చూచాను. పట్టలేని హాశ్వర్యం కలిగింది. ఆవ్యక్తిని వర్ణిద్దామన్న కుతూహలం ఉందిగాని సుబ్బలక్ష్మమ్మ ఫాటో ఎల యున్నదో ఈవ్యక్తికూడ అచ్చు ఆలాగానే ఉన్నదనిచెప్పి ఊరుకుంటాను. అయినను తొందర పడకూడదనుకొని వారు బాగా దగ్గరలోకిరాగా చెల్లచాటునుంచి నేను యింటి వీధిగుమ్మందగ్గరకువచ్చి వాకట్లోవున్న బల్ల మీద కుర్చున్నాను. పావుగంటకాలంలో వారిరువురుకూడా వచ్చారు. నేను నిలబడి రాజేశ్వరరావుగారికి నమస్కారంచేసి ఒక కాగితం అందిచ్చాను. దానిని చదువుకొని ఆవిడతో 'వీరు భారతికి ఏకేంటట, నన్ను

చందాదారుగా ఉండమని అడుగుతున్నారు' తొమ్మిదిగంటలవరకు వరుండటానికి విడిపోయి
అన్నారు. ఏం చేతనోకాని 'అలాగే ఉండ నాం. చావడిలో మడతమంచమిడ నేను

“ఇప్పటికే చీకటిపడిపోయింది. ఈపూట యిక్కడ భోజనం చేసి రేపు వెళ్లవచ్చు”
వచ్చును’ అని ముక్తనరుగా పలికి లోపలికి పరున్నాను. నిద్రపట్టలేదు. చావడిని అను
కున్నగదిలో రాజేశ్వరరావుగారు సాయం

“ఇప్పటికే చీకటిపడిపోయినది. ఈపూట యిక్కడ భోజనం చేసి రేపు వెళ్లవచ్చు” నని
నన్ను గూర్చి రాజేశ్వరరావుగారు రన్నారు. అనుకూలంగా వ్యవహారం వదులుకుంటున్నానని
ఆలోచించకుండా రాజేశ్వరరావుగారి వాక్యం ముగియకుండా ‘చిత్తం’ అన్నాను. ఆయన
లోనికి వెళ్లారు. మార్గాయానం తీర్చుకుంటామని నేను బల్లమిడ ఒరిగాను.

ఇంతలో వంటవాడు భోజనానికి నన్ను
లేపాడు. రాజేశ్వరరావుగారు, ఆయనతో
వచ్చిన ఆడమనిషి, నేను కలసి భోజనం చేసాం.
తరువాత నేను రాజేశ్వరరావుగారు దేశం
సితులను గురించి మాట్లాడుకుని రాత్రి

త్రం చూచిన ఆడవస్త్రీతో మాట్లాడు
చున్నట్లు వినవచ్చినది. నమ్మడిగా గది
గుమ్మందగ్గరకు వెళ్లి ఒరవాకిలిగా వేసియున్న
తలుపులగుండా లోపలివారిని చూస్తూ వారి
సంభాషణ నాకేమైన ఉపయోగంగా ఉండు
నేమో అని కూర్చున్నాను.

“మితం ద్రి గారు పోలీసువారికి నిబోర్టు
యిచ్చినారట. ఆయన ఆఫీసులో కల్లా పలుకు
బడికలవాడుకనుక పోలీసువారు శ్రద్ధతో పని
చేసి మనగుట్టును బైటపెట్టగలరు. ఇకముంద
ఆలోచన ఏమిటి?” అని రాజేశ్వరరావుగారు
రన్నారు.

“మగవారు ఆమవారికంటె ఆలోచనా
శరులని లోకు లనుకుంటారు కనక మీరెలా
చెబితే నేనల్లా చేయటానికి సిద్ధంగాఉన్నాను,
యివ్వార మనయింటికివచ్చిన మనస్సినిమూస్తే
నాకనుమానంగానే ఉంది. ఏలాగైనా మనం
మాత్రం మాతండ్రిగారి కంటపడగూడదు”
అని మాటకు మాటకు సంబంధం లేకుండా,
నిరుత్సాహంతో ఆమె అన్నది.

రాజేశ్వరరావుగారు కొంచెం ఆలోచించి
“ఏవిధంగా చూచినా మనం యీపూరిలో
ఉండటం మంచిదికాదు. మనం కనక రేపే బైలు
దేరి కలకత్తా వెళ్లిపోయి—అక్కడ బ్రహ్మ
సమాజం అగ్రగణ్యుడు చాలామంచివాడట,
ఆసమాజంలోచేరి వెంటనే పెళ్లిచేసుకున్నా
మ మనకిక నిర్భయం. మీవాళ్లకి మన
రహస్యం తెలియకుండా దూరానికి దూరం
గాను ఉంటాము. మహాపట్లం గనక విద్యా
వంతులమైన మనకి జీవనోపాధికి లోటులేకుం
డాను ఉంటుంది” అని ఆవిషయాన్ని మరీ
నోక్కి చెప్పకుండా, అటులజరగకపోతే ముష్ట
రావచ్చునను అనుమానాన్ని సూచించు
చూపులతో ఆమెను చూచి రాజేశ్వరరావు
జవాబుకొరకు ఎదురుచూస్తున్నాడు.

కొంచెం సిగ్గుతో తలవంచి ‘ననే’ అని
చీకట్టుకున పూరకుంది.

నేనీక అక్కడ ఉండలేదు. మడతముం
చంమీడికివచ్చి పడుకున్నాను. కాలం మారు
తున్నా ఆచారాలు మారకపోవటం చాలా
అనర్థకం అనుకున్నాను. రాజేశ్వరరావు
స్ఫులత్కృష్టుడు, ఆమె యిష్టంమీదనే లేవ
దీసికొని వచ్చాడని నిర్ధారణ అయిపోయినది.

ఇకముందు నేను చేయవలసినదేమిఅని ఆలో
చించినాను. ఏరు నిజమైన ప్రేమచే ప్రేరే
పించబడి బంధుకోటికి లోకానికికూడా. పెరవ
కుండా యింతవనిచేసారు. ఈ నిశ్చలమైన
ప్రేమలతనుతెంచి రాజేశ్వరరావుగారికి కారా
గృహంలో మరణం కలికేటట్లు చేయటం
నాకు తగునా అన్న సందేహంతోచింది.
ఆరాత్రి గడిచింది. భారతికి చండాదారుగా
చేరినందుకు రాజేశ్వరరావుగారికి కృతజ్ఞతను
తెల్పి మాపూరికి బైలుదేరాను.

సాయంత్రం మాపూరికి వచ్చాను.
దాబ్బోనే, చిట్టిరామయ్యగారి కిసంగతి తెలి
సినా ఆనిర్మలప్రేమ ప్రవాహానికి అడ్డుపడ
రని నమ్మి, వారితోచెప్పటానికి నిశ్చయిం
చాను. వెంటనే చిట్టిరామయ్యగారి దగ్గరకు
వెళ్లి సంగతి సంగ్రహంగా చెప్పి, కలకత్తా
వెళ్లమని సలహా యిచ్చాను. ఆయన అభి
ప్రాయం ముఖంలో కనబడలేదు. భార్యను
పిలిచి ‘అమ్మాయిసంగతి నాకు కొద్దిగా తెలి
సింది. నేను యీరాత్రి మెయిలుకు ఊరుకు
వెళ్లవలసివుంది. వారం రోజులలో సుబ్బ
లక్ష్మిని వెంటబెట్టుకొని వస్తాను. యిబ్బో
మీరు ఖంగారు పడవద్దు” అని చెప్పారు.

ఆరాత్రే ఆయన వెళ్లిపోయినారట.
ఇప్పటికి పదిరోజులైనది. యింకా రాలేదట.
సంగతి ఫలానా అని ఉత్తరంఅయినా వ్రాయ
లేదట. ఈవిషయం పోలీసువారికి ప్రజలకు
తెలిసినదట. ఎవ్వరుకూడా ‘ఇదమిద్ద’ మని
చెప్పలేకుండావున్నారు. చార్యం మిత్రదిగనుక
ప్రజాభావంభ్యానికి ఎంతత్వరలో తెలిస్తే అంత
మంచిది గనుక పర్యవసానం తేలకపోయినప్ప
టికి పత్రికలలో ప్రకటించినందుకు తమా
షణ రోరుకుంటున్నాను.

ప్రతాపభానునిచరిత్రము

[శ్రీ తులసీరామాయణము లోనిది]

భాగవతుల నృసింహశర్మ గారు

మహేశ్వరుడు దీక్షితతో, తెచ్చమన్నాడు

కం. శ్రీరాముఁ డవతరింపఁగఁ, స్మారాత్ముల సంహరింప ఘోరాటపుటన్
బోరాము లనుభవింపఁగ, నోరామ ! మఱొందుహేతు వున్నది వియమా.

కం. కేకయ దేశాధీశుఁడు, లోకైక బలుండు ధర్మలోలుఁ డరిదురా
లోకుఁడు, సుశ్లోకుఁడు, లక్ష్మీకరుఁ డననోష్ఠ సత్యకేతువువఱున్.

కం. గుణభాము లతనిపుత్రులు, రణభీములు; వారిలోన రాజులువభో
మణినాఁ బ్రతాపభాను, డణుమధ్యా ! రాజ్యమేలె సతఁ డతిబలుఁడై.

కం. నానారిపు భూజానుల, సేనాతామిప్రపటలిఁ జెడరంజేయం
గానోపుప్రతాపముఁగల, భానుండగు నాప్రతాపభానుం డబలా !

కం. లరయన్ రెండవపుత్రుం, డరిమర్దనుఁ డాతఁడహహ ! ! యరిమర్దనుఁ డీ
యిరువురుసోడరు లిరవుగ, ధరణిం బాలించి రతులధర్మనిరూఢిన్.

కం. రాగాభివృద్ధి గోరరు, భోగానుభవంబుతోటకుఁ బొక్కరు, ప్రజలన్
రోగార్తుల విడనాడరు, త్యాగార్జితకీర్తి ధనులు తరుణి ! వారత్.

కం. భూషింప రథికవేషుల, ద్వేషింపరు పరులసిరుల వికటంబునకేన్
భూషింప రవృతభాషల, ఘోషింపరు తాల్మి దూలి ఘోరావదలన్.

ఉ. పాపమనంగ నెట్టిదియె స్వప్నమునందు నెఱుంగ రెట్టి ను
తాపము లేనివారు, సతతంబును వైదికధర్మ కర్మ ని
ష్ఠాపరు లెల్లఁగంగులఁ బ్రజల్; పరికింపఁ బ్రతాపభాను ధా
త్రిపతిఁ బోలువారుగలరే ? త్రిజగన్నుత రాజకోటిలో.

గీ. రాజనీతికి శుక్రండు రాజ్యహీతుఁడు, పాదీగలవాఁడు ప్రజలఁ గాపాడువాఁడు -
ధర్మరుచి యను నచివుండు ధర్మదరుఁడు, ఆప్రతాపభానునిమంత్రి; యబ్బవదన !

ఉ. భండనసీమ కేగి, బలవద్దివుకోటి జయింపఁ జాలు త
మ్మండు విభేయుడై తనదుపాంతనె యుండగ, రాజనీతికిన్
మండనుడైవ ధర్మరుచి మంత్రి పరుండయి చాతురీధురీ
ణుండయి యుండ నాన్యపుని నొంపఁగనోపునె యెట్టి భూపుడున్.

శా. సప్తార్చిప్రతిమాన బాణవిరతిన్ పైరింపఁగా కక్యమే ?
సప్తశుక్రండు ప్రతాపభానుఁ డనుచున్ త్మోకాంతం లగ్నింపఁగా
సప్తద్వీపములన్ జయించి, వసుధన్ శాసించె నాతండు, సం
ప్రాప్త శ్రీతరచుక్షనాయకుఁ డనన్ రాకేందుబింబాననా !

కం. ధర్మార్థ కామమోక్షము, లర్మిలిఁ దను గొల్పువార లందఱుఁ బడయన్
శర్మము వర్ధిల్లగ, రిపు, మర్మస్పృక్కర్మమెఱిగి త్మోవిధఁ జేలెన్.

గీ. అతని దండనీతి బొంది యమరథేను, వనఁగ నొప్పారె భూదేవి వనజగంధి !
ఈతిబాధలఁ గలనైన నెఱుంగరాదు; అతుల పౌఖ్యంబులం గాంచి రఖిలజనులు.

కం. వాపీకూప తటాకము, లేపారఁగఁ, బుష్పవనము లెల్లెడఁ గ్రాలన్
స్థాపించె దేవ గృహములు, త్మోసాలుడు పాపమేఘుఝంఝానిలుడై.

కం. సత్రంబుల, బహుపుణ్య, తేత్రంబులఁ బాడుకొల్పి తేమంకరుడై
త్మోత్రంబు రహింప, నహో, రాత్రంబు సతండు వ్రోచుఁ బ్రజలన్ గరుణన్.

కం. ఎప్పుడు ద్రికరణశుద్ధిగఁ, దప్పక కార్యం బాసర్చి తత్ఫలము సతం
డప్పనము నేయు శ్రీహరి, కొప్పడె నిష్కామకర్మ యోగి యుపంగన్.

ఉ. పాటలగంధి ! యాశ్మిపరివారముతోడ హయాధిరూఢుడై
హాటకపుంఖ బాణనిచయంబు శిరాసనమున్ ధరించి, యా
భేటకవేషముని, పరికించి వసాతులు త్రోవఁజూప, విం
ధ్యాటవి కేగ నొక్కనమయంబున తేడు మృగాంతకుం డనన్.

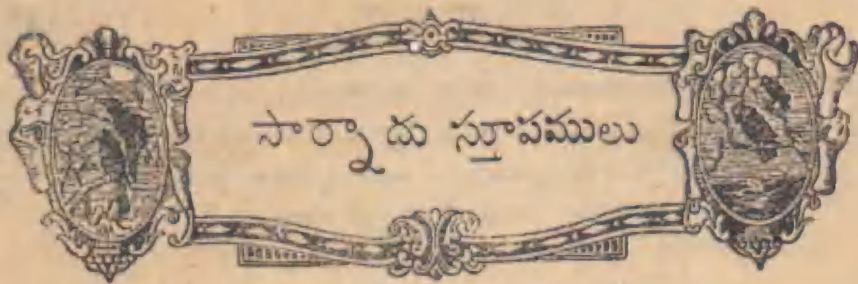
కం. వేటరియై యప్పొటరి, వ్రేటునకున్ వేసవేలుమ్మగములు గూలన్
వేఱాడి మాటలాడుచు, హటంబగు బాట మగిడి వచ్చుచునుండన్.

కం. టిక్కించి చెవుల గుట్టపు, డెక్కలనడి నాలకించి డీకొనఁగ నొడవ
నిచ్చి చిరుకుడించుచు నొక్కడఁ బొడ పక్కనొక్క యెంటరి చెలుగెన్.

- ఉ. అవ్వని నల్ల గొండ నడయాడగ నేర్చె ననంగ, నేపుమై
గ్రొవ్వి చరించు పంది నృపకుంజరుడుం గని యార్చి కెవ్వనన్
జెవ్వన గుట్టముం గదియఁజేసి, శరాసన మెక్కువెట్టి తా
జెవ్వన బాణమున్ విడిచె తెప్పల మైదినయంత మాత్రలో.
- కం. ముప్పెంచి యవ్వరాహము, మెప్పించుచు వేటకాండ్ర, మెడవంది వడిన్
గుప్పించి యెగసి, గుటిలోఁ దప్పెంచినయట్లు తూపుఁ దప్పించుకొనెన్.
- కం. అదలఁడు పాతీన పందికి, గదలఁడు లోతెచ్చపాటు గడలు కొనంగన్
మెదలఁడు పంఠముఁ గుంతము, నదలఁడు, ధరణీవిభుండు పర్వతపుత్రీ!
- కం. ఒంటరికై భూపాలుం, డొంటరియై యేగియేగి యొక కొండదళిన్
గంటకమయకాంతారము, నంటకొనెన్ ద్రోవఁదప్పి యలసెన్ సాలసెన్.
- కం. ఈపాటి యేకలంబును, భూపాలుఁడు చంపలేకపోయెను; వినమ
ద్రోపాలుఁడు శ్రీపాలుఁడు, గాపాడినఁ జంపువాఁడు గలఁడే? లలనా!
- కం. అడలెన్ గుట్టము వడికిన్, బడలెన్ బెనుదప్పివలన, బలిమియు మేనన్
నడలెన్ వృక్షచ్ఛాయకు, నెడలెన్ భూనాయకుండు విశ్రాంతిఁగొనన్.
- కం. 'తక్కితి వివేకమంతయు, నక్కట! యాభటమనెడు వ్యసనంబునకున్
జక్కితి'నని భూపాలుం, డొక్కించుక విశ్రమించి యూటఁటఁగాంచెన్.
- ఉ. ఊటఁటఁగాంచి లేచి వరపోతముఁ దెంతయుఁ దల్లడిల్లి, నే
వీటిఁడివైతిఁ బందికి వివేకముఁ దక్కితిఁ ద్రోవఁ దప్పితిన్;
అఱిడి పోకకున్ దగిన యూటఁట మొందితి; నంతతో'లినన్
బాటదు వారువంబు, పరివారముఁజేర నుపాయ మున్నదే?.
- మ. తఱిఁగెన్ సత్తువఁ, దప్పితిన్ దెఱపు, దుర్దాహంబుచే నోరుపా
డతఱ, బెల్లకటఁ దూలిసోలఁ దురగం, బారాటముంబాపగన్
దెఱఁ గింకెయ్యది? నాలుకం దడువఁగా నీరంబు లేదయ్యె; నన్
దళిమెన్ దుర్విధి భీకరాటవికి భూదారాపదేశంబునన్.

కె. నరసింహాచారి గారు

(సంపుటము ౨, పందిక క తిరుపాయి)

కొన్ని చోట్లనుండి కేవలము శిథిలములు కాక

యుండు స్తూపాదుల యడుగున కిత్సంబంధములు కాక నేరుపువారు లుండుటయెల్ల (Foundations) నచ్చట తత్పూర్వ మేదో స్తూపముగాని, ఆలయముగాని, ముఠుగాని యుండి యది శిథిలముకాగా కాలక్రమమున నాకట్టడముయొక్క పునాది నే యాధారముగాఁ జేసికొని నేరుస్తూపమునో, ఆలయమునో, ముఠునో కట్టినట్లు తోచుచున్నది. మరియు ప్రదేశములయందు పురాతన కట్టడములు శిథిలమై చాలకాలముకాగా వాటి పునాదులు పూడిపోవుటలన్ని నూతనముగ నా స్థలములయందు ఆలయముల గట్టువారి కచ్చట తత్పూర్వము నేరుకట్టడము లుండియుండినవిని తోచకపోయి యుండువచ్చును.

ప్రధాన ఆలయముమట్టును చిన్న చిన్న స్తూపములు, చైత్యములు, దేవాలయములు, స్తంభములు, రాతిగోడగులు విగ్రహములు భక్తులచే వారివారి ప్రార్థనాదికములకై ప్రతిష్ఠింపబడినవి చెక్కులు కలవు. సార్వాదు గొప్ప పుణ్యక్షేత్రమయినదన నయాత్రాపరులు విశేషముగా నందుఁగూడి వారివారి భక్త్యనుకూలముగా యథాశక్తిని మొక్కులు చెల్లించుకొనుచుండిరి, కాన వారికి గావలసిన లోహాలిద్దిగ్రహములను, పరికరములను ప్రార్థన స్తూపములు (Votive stupas)ను అచ్చటనే రియారుచేయుటలన్ని నాక్షేత్రవాసులు గొప్పవ్యాపారమునుగూడ జరుపుచుండియుండురు, ఇందుల కాధారముగా నచ్చటవిగ్రహములు, కరలిపోయు సామగ్రిలను, లోహములను గూడ దిక్కినది. తిరుపతి, వారణాసి, రామేశ్వరము, జగన్నాథము మొదలగు పుణ్యక్షేత్రములను జోయినయాత్రకులు మరలవచ్చునపు నాక్షేత్రములనుండి దేవునిద్దిగ్రహములనో

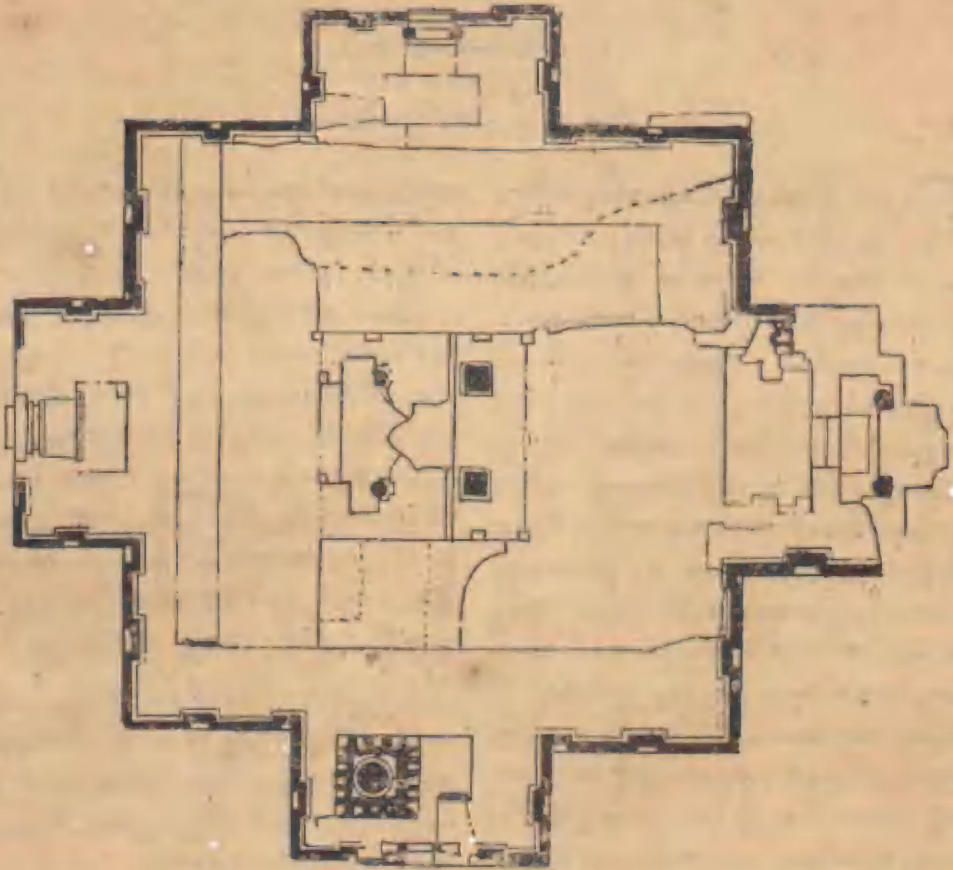
చిత్రపటములనో లేక ఆలయములలోలభించెడి ప్రసాదమునో కడుభక్తితో గొనిపోవు రీతిగా నీ వాధ్యక్షేత్రము ను దర్శించిపోవు యాత్రాపరు లిందుండి చిన్నచొమ్మి స్తూపములను, కురంగ-చక్రచిహ్ను ములను, నీచక్రములను దీసికొనిపోయి వారివారి గ్రామములలో స్వగృహముల యందుగాని, ఆలయములయందు గాని ప్రతిష్ఠించుకొని పూజించుచుండిరి. బర్మాలోని పగాణ (Pagan) పట్టణమునందుగల ఆలయములలోగూడ నిట్టి పూజనీయములగు కురంగచక్రచిహ్నములు ప్రతిష్ఠింపఁబడి యుండుటలన్ని యాత్రకు లీమరచేశముల నుండినూఁచి హిందూదేశములోని సార్వాదు, గయ, మొదలగు వాధ్యక్షేత్ర దర్శనార్థము వచ్చి చెల్లుచుండినట్లు తెలియుచున్నది.

ఈక్షేత్రమునై భవనకేయందుండినకాలమునందేకాక, శిథిలమై శామయాత్రాపశ్చమై యుండు నీకాలమునందుఁ గూడ లంక, బర్మా, టిబెట్టు, సయాము, జపాన్ మొదలగు దూరదేశములనుండి వాధ్యయాత్రకులు హేమంతము నుత్తన వచ్చి దర్శించిపోవుచుండురు.

ధామేక్ స్తూపము

దీని ఎత్తు భూచుట్టుమునకు పైన 116 అడుగులండి పువది 39 అ. కలిగియున్నది. ఈస్తూపము కూడ తత్పూర్వ మచ్చటనుండిన యొక పురాతన కట్టడపుపునాదిపై కట్టబడియున్నది. దీనియందు ముందుకు మిగిలి నచ్చియుండు 8 ముఖములు కలవు. ఇందు 7 ముఖములకు వైయందు సరళముగానున్నది. (Straight edged). పశ్చిమముననుండు 8వ ముఖమునాక్షేత్రము వైయందు విలసంపు కలిగియున్నది. స్తూపముమట్టును చెక్కిన తీగ

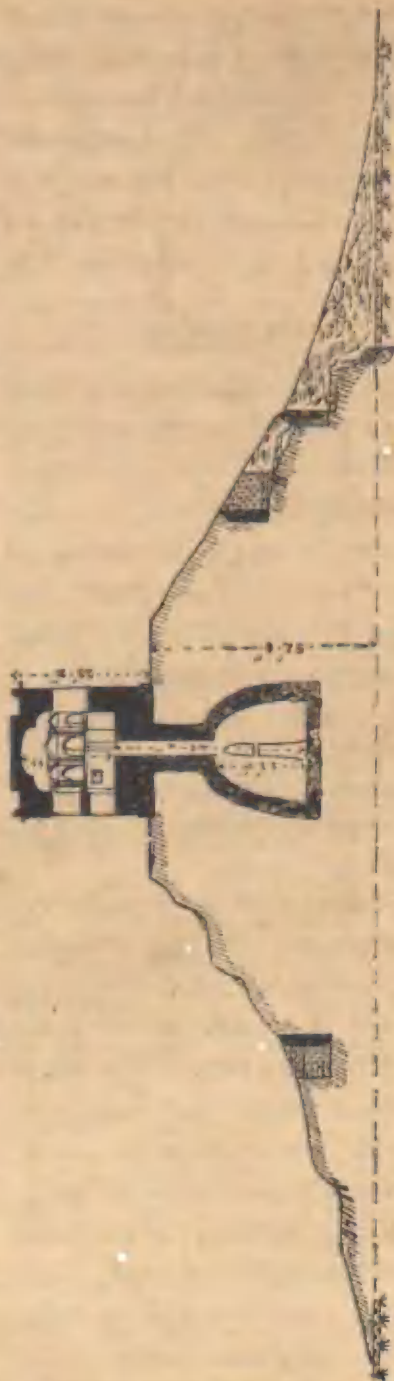
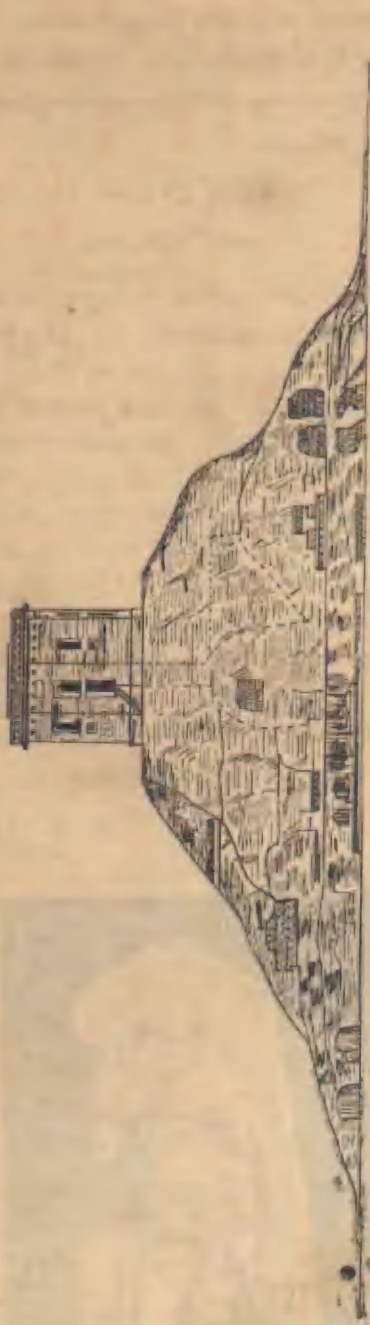
పని (Scroll work) ఈ రెండు ముఖములపై ఎక్కువ విగ్రహము పశ్చిమాభిముఖముగా నుండవలయును భాషేక్
యందనుకరిసి పరిసరము వీ నొందింపబడినందున తక్కిన స్తూపముయొక్క పశ్చిమముఖము ప్రాముఖ్యము కనుప
ముఖములకన్న నీముఖము ముఖ్యమైనదనికూచిందుచున్నది. అందువల్ల యువకు నిదియు పై శ్రేణుని భాషకారమై
పై శ్రేణుని భాషకారము కట్టబడిన యములలో కట్టబడి యుండును.

క. ప్రధాన ఆలయముయొక్క స్థానము, ఎత్తును

[భారతి చెందవలసినట్లును వార్తాపత్రిక తొంటిలో ముద్రితమయిందని చిత్రమును చూచునది]

చౌఖరిశ్రీకృష్ణమానము

దామేకస్తూపమున నొకయరమైన దూరమున
చతురశ్రమున నొక ఇటుకరాతిపిల్ల కలదు. దీనిపై నొక
యిష్టసుఖ శిఖరము శ్రీ.శ. 1588 సంవత్సరమున మొదలు

చక్రవర్తియగు హునాయూసు స్థాపకారముగా నేర్పి
నవూరును అక్కనుచే గట్టబడినది కలదు. అంతొకకాస
నము అరగి నడియందు పెక్కుబడి యున్నది. దాని

భావమేమనగా “ప్రస్తుతియు స్వర్గము నలంకరించుచుండు పుంసాయనాకాచక్రవర్తి యొక నాడివృత్తికవచ్చి మార్పుండునట్లును గ్రహించినవాడై తన శేషముతో మార్పుని శేషము నిమగడింప శేయగలగును గాన ఆయన పురుషుడు భృక్కుడునగు ఆహార సప్రదేశమున నొక యాస్త్వత శిఖరమును నిర్మించి నిర్వయించుకొనెను” చాళుక్యీమూలమునై గల శిఖరమునుండి మట్టుపట్టుకాచినయెడల వచ్చి కలయట్లును మామిడితో పులకు కమ్మలపంపి పై యొప్పుచుండును. ఉత్తర—పశ్చిమదిశలయందు ‘దయశేలము’ పూర్వదిశయందు ‘పారంగరలము’ అను జలభాగములు కలవు. ఇది నై సర్గికములు (పదము) కాక జనలచే ద్రవ్య ఏర్పాటు చేయబడినవిగానుండి గట్టలయందు విటిమండి త్రవ్వ యొ ర్తబడిన మట్టిదిబ్బలు కలిసియున్నవి. పూడిపుర మార్గమునకు వెనుక నొకదిబ్బపై ‘వనాశిరాలయము’ ఒకటి కలదు. చాళుక్యీ దక్షిణమున మారములో వార జాతిలోని యొన్నత సాధములను, పారంగ శిఖరీయను కనబడుచుండును. ఈ మూలము శిమఖములలోలికియున్నది.

బుద్ధుడు గయనుండి పార్వారుడునకు వచ్చుచుండగా తిన్న గోరెపరచుటపై కుట్రలుపన్న మంజీశాండి న్యాది పంచయతులను కనుగొనినపుడతడును గట్టబడి పట్టు హియకొట్టునుచే వెర్ణింపబడిన మూల మిచాళుండియే యనవచ్చును.

మూలములు బుద్ధుని జ్ఞానకార్యముగా గట్టబడినది కాన సాధారణముగ ఆకారమున బోధనలచేయబడిన బుద్ధుని భిక్షుపాత్రమును బోలియుండునట్లు కట్టబడియున్నది. ఇట్టి యాకారమును మూలనిర్మాణమున ననుసరింపట కొక చిన్న కళ కలదు. బుద్ధుడు గయను వదిలి పార్వారుడును బోవుచుండగా మొట్టమొదట నిద్దరు మణిజా లేదురునదిరి. వారు తిమ్మయొద్దకుండిన యాచారమును బుద్ధునికిగూడ గొంచెమిడి యాచరించిరి. ఇందును బ్రతిగా నాయన వారికి తనమతియును బోధించి వారు పూజించుటపై తనశేషములను, నఖయలను ఇచ్చెను. వాటిని కడుగొరవముతో చూచి తమ గ్రామానుభూతిక నజీజా లాపదార్థముల బూజించు క్రమమును వెలుపుచుని బుద్ధుని శేషుకొనిరి. బుద్ధుడును వారికోరిక నెరవేర్చుచులచి భూమిపై మొదట దన ‘సంగ్రాహిని’ పరచి దానిపై దన ‘యత్తరసంగము’ను ‘శంకషికి’ను పెట్టి వాటిపై దన

భిక్షుపాత్రమును చూసి దానిపై తన దండమును నిలుపజెట్టి తనయభిప్రాయమును వారికి దెలిపెను. వారును తిమ్మగ్రామములకబోయి తామెరిగిన యాచారమును గల మూలమును నిర్మించిరి.

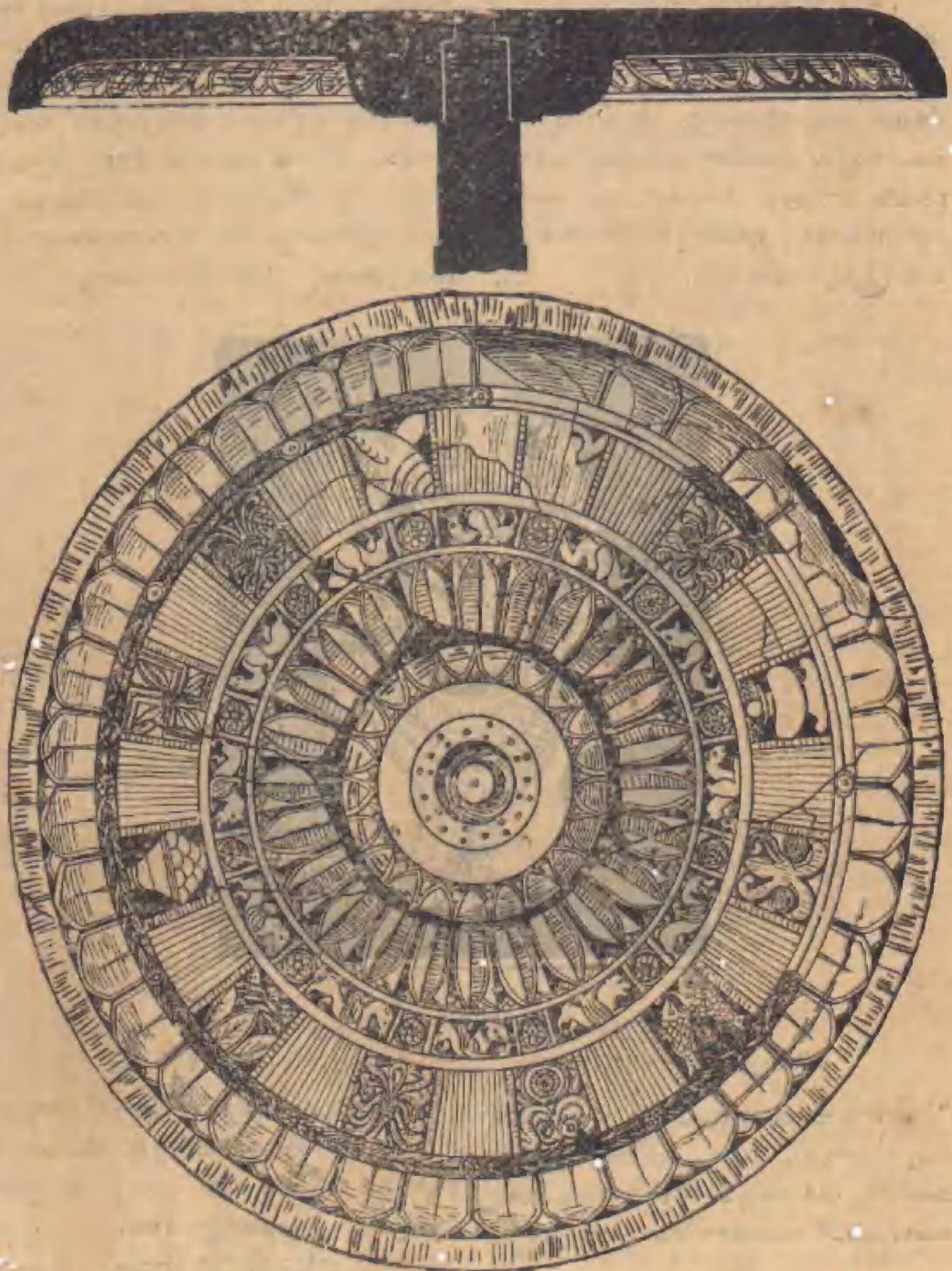
శిలా విగ్రహములు
రాతిగొడుగు

పార్వారుడు నొక గొప్ప బుద్ధిగ్రహమునకు రాతితో శేయబడిన గొడుగుకలదు. ఇది విరిగికిందబడి యున్నది. దీనివ్యాసము (Diameter) 10 అడుగులు. ఇది పొంగిలవేయబడిన తామరపుష్పమును బోలియున్నది. గొడుగులో మధ్య నొకదిమ్మయు దానిమట్టున చెక్కలు గడిగిన గజ, పింహ, మగర, వ్యాఘ్ర, కురంగ, ఉడ్డరి, పృష్ఠ భారలచిక్రములు 12 చెక్కబడి యున్నవి. విటిమధ్య పవరల్లెలను వాటిలో తామర పుష్పములను కలవు. విటి పంపురేలయమాన 12 వార్తచిహ్నములు చెక్కబడియున్నవి. ఇందుముఖ్యమైనవి శంఖము, ఉడు కొమ్ము, పృష్ఠమును చిహ్నము, శలపాత్రము. త్రిరత్న చిహ్నము (బుద్ధుడు, ధర్మము, సంఘము అను శిల్పములు) మత్స్యము, మంగళికలశము మొదలగునవి.

కొన్ని శిలావిగ్రహములు
తారాచేది

రాతిగోడుగు (వ్యాసము 10 అడుగులు)

తారాదేవి విగ్రహము థామేక్స్తూపమునకు ఈ
తరదిశను కొంతదూరమున గణగొన బడినది. కిరీటమున
ధ్యాని బుద్ధుని విగ్రహము చెక్కబడియున్నది. రెండు
చేతులును మధ్య విరిగియున్నవి. నిరీహనోట్ట రంధ్ర
ములు. రంధ్రము లుండటము ఇంతకుపూర్వ మొకప్పుడు
ఃరిగపడిన భాగములను వేరురాచిలో చెక్కి యరికించి
వట్టు తెలియగలదు. ఇరీహార్ధ్యముల యందును క్రింద
రెండు స్త్రీవిగ్రహములు కలవు.

యశోయువది యిది విగ్రహమునకుండున (పీకమున) గల
ధర్మవైకహాలవాచిత్రమువల్లం దెలియుచున్నది. విగ్రహ
మున కిరు పొ ర్మ్యముల యందును రెండు కురంగ
గములు కలవు. చిత్రమునకును రెండుప్రక్కలను కురంగ
మూలకలవు. విగ్రహము శిలముకాక కోరకుట చిత్రము.
శిరస్సునకు గల పరివేష చిత్రమున నిద్దరుదేవతలు పుష్ప
మలఁ బల్లుచుండునట్లు కలదు. ఇందుగల యలంకారచి
త్రము (Design) చక్కగా తెగ్గిబడియున్నది.

చతుర్భుజితారాదేవి

చతుర్భుజ తారాదేవి

తారాదేవి చతుర్భుజియని పూడ కొనియాడబడు
చున్నది. ఒక్కొక్క శిరస్సునందును చిన్న బుద్ధవిగ్రహ
ములు చెక్కబడి యున్నవి. తారాదేవియొక్క భూష
ణములు విప్పిలి యందముగాఁ జేయబడియున్నవి.

బుద్ధ విగ్రహము

ఈవిగ్రహము లుద్ధుడు గయనుండి పార్వారు
పవనద్వి తన ప్రభవబోధ మొనర్చిన విషయమును దలి

అవలోకితేశ్వర విగ్రహము

తామరపుష్పముపై నిలుచుయుండు ఈవిగ్ర
హమునకు రెండుచేతులును విరిగియున్నవి. కిరీటమునందు
ధ్యానిబుద్ధుని విగ్రహము కలదు. పుష్పపీకము క్రింద
నిద్దరుదేవతలు ప్రాడ్గించుచున్నట్లు కలదు.

బోధినర్త విగ్రహము

ఇందుపూడ కిరీటమున బుద్ధవిగ్రహము కలదు.
పాస్త్రము పొడముద్రయం దున్నది. క్రింద బోధినర్త్యుని
పూజించు స్త్రీ కలదు.

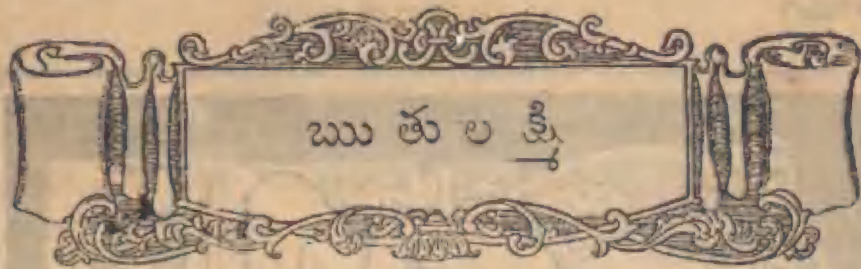
బాన్దవిగ్రహము

అవతారశైల విగ్రహము

బాన్దనత్త విగ్రహము

మిత్తింటి నరసింహమూర్తి గారు [కవితా సకేతనము]

(సంపుటము ౨, పంక్తి ౫ తరువాయి)

నీనాథు గుప్పించు నీలాలు బార
శుక్తియు ముత్యాలు సొంపుగ కీయు
చంటిబిడ్డడు నిట సంతనమందు
క్రొత్తగా పెండ్లాడు కొమరిత లెంతో
మగనిపై భక్తిని మన్నించి మదిని
నీరూపు దలతెను నిశ్చలంబుగను
నిను జూచి పురిలోని నెచ్చెలు లెల్ల
సింగారముల దిద్ది నేమిచు నివ్వ
కన్నెలు వృక్షలా పున్నెంపు శ్రీలు
జవరాంధ్రు బిడ్డల చొక బెట్టుకొని
ఇంటింట బోయి పేరంటముం గొండ్లు
వెనక ముంజర గట్టు వేణిలో పూలు
జొరెంపు వాటుగ నవలించి సిల్కు
పాల బుగ్గలలోన పోషు నగుచు
పాదంబులను సాచు పారాణి కొరకు
తమ తల్లి భూషణ దాము ధరించి
సెనగల మూటల చేర్చి బట్టుచును
ముద్దుగ తమ తల్లి మ్రోల నవచుచు
పాచ్చరినను జూపు నింపుబిడ్డలును
గుంపుగనివైపు గూడివత్తుగదె
అందులో వచ్చెడి అందమాయువతి
పుత్రదేహమ్మ దా ముత్యాలకోన

పచ్చవిడేహంబు పరువైనరూపు
కులుచు విగ్రహ మెంతో బరువుగర్భమున
బంగారుపిచ్చక భాగినిదోన
చిన్ని వన్నెల చీర చెంగువాటునను
చల్లని హృదయంబు చక్కగ నవ్వ
పారిజాతపుదంబ పై హార మొప్పు
కంట కాసులపేరు కలువరింపంగ
జనుపునిగ్గులుదేరు పాదమృలకును
గోరింటరక్తిమ పారాణి వెట్టి
గల్లుగల్లుని మ్రోగు కడియ మంచెలను
మెత్తనిదమల మెల్లగ నిమిచు
చిరునవ్వు మోమున చెంగలింపంగ
భావంబుహృదయాన పల్లవింపంగ
కాటుక కన్నుల కలయంగజూచి
కస్తూరితిలకంపు కమ్మనితావి
ప్రాణంబులకుమిత ప్రాణంబులీయ
కన్నూరహారతుల కరమునబట్టి
మోహినీదేవికి మోహంబుగఱచి
నీతమ్మ కినుమంత శిలంబు కేర్చి
రాధకు తనవైన రమ్యత చెలిపి
సిరులచే మించిన చిట్టిమాలక్ష్మి
నక్కలబున బుట్టె సమ్మానమిమ్ము
చేరివచ్చు హనుండ చేలి నందిమ్ము.

గిరిరాజుబిడ్డలు కేరింతతోడ
 నవయావనంబున నాధునికేర
 దేహ ముప్పొంగుచు లేజమ్ములూర
 పుట్టినదాదిగ పోషించినట్టి
 తండ్రిపాదము వీడి తటలెడువేళ
 ఇసుమంతకన్నీరు ఇరుగడ దోఁప
 ఎట్లనై చూపులు నేరుల కొప్పె
 తండ్రిగారింట రత్నా లొడిగట్టి
 పందిళ్ల పాన్పుపై ఫలవృక్షతతులు
 దారిలో వనలక్ష్మి సారెలుజెట్టు
 గందంపుప్రూకులు చందన మలదు
 ఫలియించి మారేడు పండ్ల నొనంగు
 ఇరువంక వృక్షముల్ శిరములు వంచి
 కుసుమపు వర్షముల్ గొల్లగ గుఱియు
 తామ్రపరి యొసంగె తరళముత్త్యములు
 కావేరి కొనివచ్చె కలకంఠరవము
 కృష్ణవేణియు దెచ్చె కెంపులు రవలు
 కోనసీమనుగల కోవిదులెల్ల
 వేద శాస్త్రమ్ముల వేదిక నెక్కి
 సామగానములతో వ్యస్తలు చెప్ప
 గోదావరీదేవి కేదారసీమ
 చేయూత యొసంగంగ చేరి నడచుచు
 అర్చనారంటికి నరుగు పడుచని
 పసుపు కుంకుమలిచ్చు పౌరాంగనాని
 బాల వృద్ధాదులు పట్టంగలేసి
 సంతోషమున కేరి సాగిలి మ్రొక్క
 ఈవంక కావంక కింపుగ చూచు
 పైబడి ప్రార్థించు సామరులకును
 కలవచే గృహదానములను చేయుచును
 ప్రక్కకుచేరియు పాదంబుగోలువ

పాదరజ మొనంగి భాగ్యమిచ్చుచును
 వారి వారికి పుణ్య ఫలములకొలది
 పందిజెట్టుచు సారె బయలు వెడలెను
 నీపాదములకు దా నెమ్మితో మ్రొక్క
 ఈవంకకును వచ్చి యెఱిగియున్నదదె
 శిరమున చేయుంచి క్షేమంబుగోరి
 పతియుదానును గొప్ప ప్రణయమొప్పంగ
 సంసారసౌఖ్యంబు చక్కగ నొంద
 అశీర్వాదింపుము అక్షత బుంది.

తొలికోడి కూయకే తొందరపడుచు
 కాసారముల కేగి కమలమ్ము దెచ్చి
 పాలవెల్లిని గట్టి మారేడుదూసి
 విఘ్నేశు బూజించి వినయంబు దప్పి
 పల్లెరు దారుల బాగుగ బోసి
 సంసారులిండ్లను ధ్వంసంబుజేసి
 లోకులు దిట్టంగ లోమెచ్చికొంచు
 కేరింతగొట్టుచు నూరి బాలకులు
 కోలాట మాడుచు కొమ్మల నెక్కి
 శ్రీకృష్ణదేవంచు చెంగునదాటు
 పచ్చాకుకట్టల బాలునిగొట్టు
 తద్దులకోజుల ముద్దియ లాడ
 తామును మేల్కొంచి తరుముచు వచ్చు
 బలరాము దేవంచు పట్టులగాచు
 చిలకలపై చేరి చెడుగుడులాడు
 శోభనమ్ములు నీకు పొరుచుకరాను
 ప్రాణేశు దేవేళ ప్రణయమ్ము గురియ
 సంతసంబందని సత్వంబు గలదె
 అవంకగనుగొను మబల లందరును
 దూరాన బిడ్డల ద్రోసిపుచ్చియును
 నీరున్న చెలకలో దీరుగ నిలచి

వరియాకు కుదులుల వంగుచు బెట్ట
చేనున్న గాజుల చిటుత మ్రోతలకు
నలుగురికంతాలు కలియగజూచి
జలివిలిపాటల చేరి పాడంగ
మూన దిరుగకుండ మొలకలె చైడిని
దారిలో బాలుడు తొండవనూడు
మింటిలో పక్షులు మేలుగసూయు
పసిరిగ పశువులు బండువమేయు
దీర రోగియు నెంతో తేజంబుగాంచు
వరియును దేహంబు పల్మరుబెంచు
పట్టలేక తమపు పచ్చనై వెలయు
సిరులోష్టవయసున సిగ్గులు దోప
ఫలములభారాన తలవంచి నిలచె.
నీమేని చెవుటలు నీలిమ దోచె
మేఘుండు డస్సియు మేలంబుమానె

తక్కు బెక్కులతోడి తారలగూడి
నిశినాథు డింతలో నింగిని మెరసె
పండు వెన్నెలతోడ పక్కుననవ్వె
అది చూచి మేఘుండు అదరిపడుచును
వెలవెల జోవుచు వెనుకకు క్రుంగె
సిగ్గుచే ఋతులక్ష్మి శృంగార మొలచె
వరిలక్ష్మి ముగ్ధుడు పరువుగ లేచి
పాలమున నొకవంక పొందుగ నిలచె
నిర్మలంబైపాతె నీరమ్ములన్ని
ప్రజలకు పండువల్ ప్రబలంగ దొడగె
కత్త దేవతలకెంతో ప్రీతియు బుట్టె
గాంధర్వు లాలాపగానముల్ నేయ
ప్రమథాదిగణమెల్ల అంకెలు వేయ
నందీశ్వరుం డాడి నాట్యంబు తేసె.

ఆమ ని

మోచర్ల రామకృష్ణయ్యగారు, పి. ఏ.

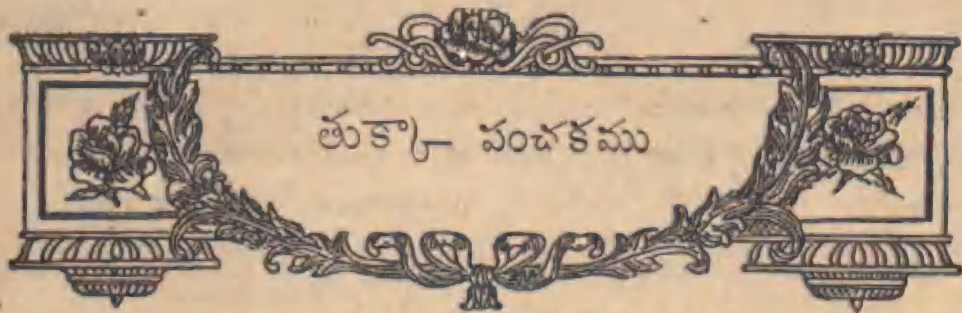
అనుచుమోత్సహరీల సుమాళివ్రాలి,
భవ్యమకరందచాన విభాసకేళి
దేలి, మంజుల గానసుధాలహరిని
జమ్ముమత్తమిళింద బృందమ్ము లహహా!
సునుజివుల్లను మేసి మనోహరముగఁ
గూయుచున్నవి కోయిలల్ కొనరికొనరి;
శుకపింబులొనర్చు విశుద్ధరవము
విందుగూర్చుచున్నది వీనులకును
వివిధవర్ణ పల్లాంబర విలసితాంగి

క్రీడన సం॥ ౧౧౦

సురుచిరోత్పల్లసుమకృతాభరణయగుచు
నాధుడగు మాధవునిమ్రోలనాట్యమాడు
నార! జగమెల్ల శోభామయంబుగాఁగ.
ఏది యెట్లున్న నేమి, యద్వైతహీను
లైనవారికిఁ బానగమన! యాత్మ హితము
వరవనంతయు వనమెల్ల వరలఁజేయ
చాప మాజాతీవ దౌర్భాగ్య మేమొ.
వృక్షసంతతిమరియ ద వీడి, దుర్మ
నోవ్యధనుగుండుఁ బాపింపనోచ కకట

యశ్వరాజు అదితయై మోచర్ల రామకృష్ణయ్యగారు

మానవల్లి రామకృష్ణ కవి గారు, యం. ఏ.

ప్రపంచమానవు ధారణించికలలో దుక్కా
దేవి రచించెనన్న శ్లోకపంచకమును
గూర్చినాయుచు వానిలో రెండు వల్లభదేవుని
సుభాషితావళిలో నుదాహరింపబడి యుండు
టయు, నొక్కటి ముకుళభట్టుచే నభిధావృత్తి
మాతృకయను గ్రంథములో నుదాహరింపఁ
బడియుండుటయుఁజూడ నాశ్లోకములు కృష్ణ
రాయలభార్యయగు లుక్కాదేవి రచించి
యుండుట సంభవించదని వ్రాసియుంటిని. ము
కుళభట్టు కాశ్మీర దేశమును క్రీ. శ. 850 కాల
ములోఁ బరిపాలించుచుండిన యవంతివర్మ
కాలములో శంకరావతారమని పొగడ్తగన్న
భట్టకల్ల టుని కుమారుడగుటచే నీవద్యములు
క్రీ.శ. 1520 ప్రాంతములోనుండినకృష్ణరాయ
నిభార్య రచించియుండుననుట వీలుగాదని
నాయభిప్రాయమును నాధారముగా నందుఁ
జూపితిని. భట్టకల్ల టుఁ డవంతివర్మకాలములో
నుండెనని కల్పణుఁడు రాజతరంగిణిలోఁ జెప్పి
యున్నాఁడు. ఈతుక్కాపంచకముమీఁది నా
విమర్శమును వేడుకగా నాక్షేపించుచు శ్రీ
రంగస్వామిసరస్వతిగారు కార్తికమాసపు పం
చికలోఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చిరి. అందుఁ గృష్ణ
రాయలు గజపతికూతుఁ డెండ్లాడెననుటయు,
తుక్కాశబ్ద మనేకులకు నామమగుటచే గజ

పతికూతున కావేరు వాడుకలో నుండవచ్చు
ననియు, నాశ్లోకపంచక మామె యితర కవుల
చాటువులవలననో కావ్యములవలననో సేక
రించియుండవచ్చుననియు, భట్టకల్ల టునిగూర్చి
కల్పణుని యభిప్రాయము విశ్వాసము కా
దనియు, గజపతి పండితుడై పండితాదరము
చూపినందున నతని కుమార్తెయు విదుషియై
యుండనోపుననియు ఫలితార్థము తేల్చినట్లు
తోచుచున్నది.

ఈయంశములలోఁ దుక్కాదేవి ప్రాచీ
నుల వద్యముల సేకరించెనని వారంగీకరించు
వచ్చుడు మీయభిప్రాయము గతార్థమయ్యె.
ఆమె కవయిత్రి యని పెక్కుండు చరిత్రము
లలోవ్రాయుట కీ శ్లోకపంచకమే కారణము
కాని పక్షమున ఆమెకవనధోరణి విని యాసతిఁ
గీర్తింప మాకును గురూహలము కలదు. కేవ
లమును బూర్వకవివద్యములఁ గృష్ణరాయలకు
నవదేశభంగిగాఁ దుక్కాదేవి పంపియుండిన
యెడలఁ గృష్ణరాయఁడు ప్రియురాలినమయో
పసితకి మెచ్చుకొని తుక్కా వైదువ్యమునకై
నను దానితో సాంగత్యము గోరఁగల సామా
న్యరసీకుఁడు కావలయును. అట్లు కాకున్నపం
స్కృతవాద్యయమున కేవలము పరిశ్రమ పాట
వములేక తత్కృతములుగానే బ్రవించి

యామెను కేవలము యుండవచ్చును. ఎట్లైనను దుక్కాదేవికి గవనశక్తి గలదా యను సంకము నందిగమే.

ఈసందర్భములో ముకుళభట్టు తండ్రి యగు భట్టకల్ల టునిగూర్చి కల్లఁగుడు వ్రాసిన కాలము నమ్మకదగినదికాదని శ్రీ సరస్వతి గారు వ్రాసినవ్రాతను బరిశోధితము. కల్లఁగుడు తనకుఁ జాలఁ బూర్వకాలమువారి చరిత్రములు వ్రాయుటలోఁ బొరబడియుండవచ్చును. తనకంటెను మూఁడు శతాబ్దాలకుఁ బూర్వమేయుండిన కల్లఁటుని విషయములో కల్లఁగుని కాలనిర్ణయము ప్రమాదదుష్టమని నేను సాహసించి చెప్పజాలను. కల్లఁగుని ప్రామాణ్య మేటఁ గలయనిండు. 1180 క్రీ. శ. లోనుండిన కల్లఁగునికంటెను భట్టకల్ల టుఁడు తరువాతివాడగునా? కృష్ణరాయలు క్రీ. శ. 1509 లో నుండినవాఁడు. తుక్కాదేవి కంటెను కల్లఁటునిఁ జేర్కొనిన కల్లఁగుడు 350 సంవత్సరములు పూర్వముఁడని శ్రీ సరస్వతిగారే యంగీకరించి తీరవలయును. ఈ యంశము స్పష్టముగాఁ జెప్పక “పేరుగన్న కృష్ణరాయలకు భార్యయైన తుక్కాదేవి ఈ యైదు శ్లోకములు నేకరించి యుండదుట యెంతసాహసము” అని వ్రాసిరి. నేకరించుట కంతటి గజపతికూఠుడును నాంధ్రభోజుని భార్యయు గావలసిన యావశ్యములేదు. సామాన్య స్త్రీయును జేయఁగలదు. నేకరించు పని యామెచేతఁగాదని యెవరు సాహసించి చెప్పిరి? అట్లు చెప్పినవారిపై శ్రీ సరస్వతి గారికి గోపము తప్పక రావలసినదే.

ముకుళభట్టు వ్రాచినవాఁడని వారు స్పష్టముగా నంగీకరింపనందున నేను మరిలఁ గొన్ని యాధారములఁ జూడఁదలఁచినాఁడను.

(1) భట్టకల్ల టుఁడును, కల్లఁగుడును దుక్కాదేవికి దరువాతివారనియే కుడకాల మంగీకరింతము. ముకుళభట్టు భట్టోద్భటుని కావ్యాలంకారసంగ్రహమునకు వ్యాఖ్య రచించె. దానిలోని పంక్తులను గుంతలకుఁడు వశోక్తి జీవితములోఁ దృతీయోన్మేషమున ఖండించెను. గుంతలకుఁడు లోచనవ్యాఖ్యత యగు నభినవగుప్తునికంటెఁబూర్వముఁడని యతని నాట్యశాస్త్రవ్యాఖ్యానమువలన స్పష్టమయ్యె.

(2) ముకుళభట్టుశిష్యుఁడు ప్రతిహేందు రాజు కొంకణిదేశముఁడు. క్రీ. శ. సుమారు 980 లో నుండినవాఁడు. గురుప్రకంసను తన యుద్ధటాలంకారవ్యాఖ్యలో విస్తరించెను.

(3) ముకుళభట్టు కుమానుఁడు హర్ష టుఁడు జయదేవచ్ఛందమునకు వ్యాఖ్య గూర్చెను. దాని నభినవగుప్తుఁడు తన నాట్య శాస్త్రవ్యాఖ్యలోఁ జేర్కొనియె. అభినవ గుప్తుని గ్రంథములన్నియు క్రీ. శ. 1030 లోఁగా విరచింపఁబడియె.

(4) కావ్యాలంకారసూత్రములు వామ నాచార్యుఁడు రచించి చనిపోగా నందుఁ గొన్నిభాగములు చెదపట్టఁగా ముకుళభట్టు దానిచెప్పించి పూరించెనని తెలియుచున్నది. అభినవగుప్తుఁడులు వామనునిఁ బూర్వనిగాఁ బ్రశంసించి యున్నారు. వామనాలంకార వ్యాఖ్యతలలో నతిప్రాచీనుఁడగునహదేవుఁడు

లేర్పాడమునకు ముకుళభట్టనంబంధ మిట్లు
వివరించుచున్నాడు.

వేదతా సర్వకాస్త్రాణాం భట్టోభూఽమృతకాళిధః
అభ్యాస మత్సర్య దాద్యం భ్రష్టాహ్నయం సముత్థలేష్వ.
కావ్యాంకారకాస్త్రం యశ్చైతేతి వ్యాసుశోభితమ్

వామనభట్ట రాష్ట్రకూట జగత్తుంగుని
సభ దర్శించినట్లు తోచుచున్నది. ముకుళ
భట్టను సతనికి సమీపకాలమువాడే.

(5) శ్రీ. శ. 1100 కాలములో నుండిన
మమ్మటుడు శబ్దవ్యాపారవిచార మను గ్రంథ
మున ముకుళుని యభిధావృత్తి మాతృకలో
నీక్రిందిశ్లోకము నుదాహరించెను.

“వస్త్రవ్యవస్థ వాచ్యస్య దూషణేదా ద్విభిష్యతే.”
అభి. 6.

(6) శ్రీ. శ. 1180 ప్రాంతములోనుండిన
హేమచంద్రాచార్యుడు కావ్యానుశాసన
వ్యాఖ్యానమున

“అస్మాభిరితి సచ భట్టముకుళాదిభిః, తైర్ని రూపిమపి
ప్రయోజనతయా ఉపవ్యస్థ లక్షణతయా ప్రవర్తితా
యదాహుః ‘రూపే ప్రయోజనావ్యాపి
వ్యవహారోఽనులోక్యతే’ (ఇతి కావ్యాను-పుట 25)

అనెను. ఈ శ్లోకార్థ మభిధావృత్తిమా
తృకలోనే (12 శ్లో) యుండుటగాక దీని కుప
సంధముగానే తుక్కాపంచకములోని శ్లోక
ముదాహరింపబడియె.

(7) కావ్యప్రకాశవ్యాఖ్యాతయగు మా
ణిక్యచంద్రుడు (శ్రీ. శ. 1200 కాలము
వాడు) ముకుళభట్టను ఖండించె.

(8) విద్యారణ్యులవారి భ్రాతయగు భోగ
నాథుడు రచించిన కావ్యాలంకారసుధానిధి

యను మహాగ్రంథమున ముకుళభట్ట రచించిన
యభిధామాతృకలోనిశ్లోకముఖండింపబడియె.
భోగనాథుడు శ్రీ. శ. 1380 కాలమువాడు.
కల్పణునికల్పటుఁ డేకాలమువాడైనను ముకు
ళుని బేర్కొన్న పీఠంబును గృష్ణరాయ
నికేజాలఁ బూర్వలు. కావునఁదుక్కా కర్తృ
త్వము శ్లోకములకు బొందుపడదుగదా!

ఇక గజపతికూతురేను తుక్కాయని
యెట్లు సిద్ధాంతమయ్యె? కృష్ణరాయలు గజపతి
నోడించి యతనికుమారితె పెండ్లియాడుట
నిశ్చయమేకాని యామెపేరు తుక్కాదేవి
యనుట కాధారమేమి? వా రుదాహరించిన,

“ప్రతాపబ్రహ్మ గజేంద్రరస్య
పుత్రీం పవిత్రీకృత భూతధాత్రీమ్;
ప్రత్యగహీ ద్యః ప్రబలప్రతాపా
భీత్రాం మధద్రా వివ పాండవతయః.”

అను శ్లోకమువలననే గజపతికూతురు
“తుక్కా-” కాదనియు భద్రాదేవియో లేక
సుధద్రాదేవియో యని యేర్పడును. కళింగ
రాజులకుఁ గులదైవములు జగన్నాథములోని
కృష్ణుడును, సుధద్రాదేవియుఁ గావున వారి
బిడ్డలకు సుధద్రయని నామముంచుట యాశ్చ
ర్యముకాదు. సరియైన యవ్వయమును వదలి
పేరు చెప్పక కవివద్యము వ్రాసెననుట యంత
సమంజసముకాదు. ఒకవేళ తుక్కానామము
సుధద్రకు దాదులో విదూషకులో పెట్టియుం
దురేమా! గజపతిపాండిత్యపరాక్రమములును,
గృష్ణరాయని యాంధ్రభోజిత్వమును మన
మెంత మెచ్చుకొన్నను తుక్కాదేవి యొకతే
యిండి యామె కృష్ణరాయల పత్నియై యీ

శ్లోకపంచకముగాక వేణుపద్యములు రచించి యుండునేని యామెకీర్తి కొనియాడఁదగినదే. అట్టిరసికురాలి కవితాసాధాగ్యము లనుభవించక కేవలము మాటవాసికి నిలిచెనన్న కృష్ణ రాయఁడు వ్యర్థుఁడనియే నిందింపవచ్చునుగాని యట్టిసిగి నిరూపింపఁబడ లేదు.

గతానుగతికముగా నందిగ్రాంథములను గూడ సత్యోత్తరములుగా (1) నితరులు వ్రాయుచుండుటవలనఁ దుక్కాకథామూల

మును శోధింపవలసివచ్చెను గాని శ్రీనరస్వతి గారికిఁ బ్రామాణ్యభంగారోపణము చేయుట మామరముకాదు. వారి వ్రాతనాధారము గాఁ గొని యితరులు పరంపరగా వ్రాయుటచే నింత చచ్చింపవలసివచ్చెను. ఇట్లే కవి చరిత్ర కారులవ్రాత లాధారములుగా నెన్ని కొత్త కొత్త దొంతులు నిరాధారములయ్యును భావ నాగగనాంగమున గంధర్వనగరజ్యోతుల వేదపల్లుచున్నవి!

శ త ప త్ర ము

సన్నిధానము సూర్యనారాయణ శాస్త్రి గారు

(సంపుటము ౨, పంచిక 3 తరువాయి)

వెడమొగ మదేల? ననునాచి పెట్టుకొందు వెవ్వరే గొండెములు జెప్పిరే? సఖుండ!

ఇంతదాఁకఁగదా మన మెన్నియెన్నో ముచ్చటలు నెప్పుకొంటిమి, పువ్వుదోటఁట, బాదరుటిండుల, సైకత భూములందు వెన్నెలబయల్ల వాహ్యళి వెడలి మధుర గానములు పాడుకొంటిమిగాచె కలిసి యేను నిన్నెడఁబాసి పోయినది యొక్క గడియక్రిందట నీలోపుగా నకార ణముగ నీకెల్లు గలిగెన విముఖవృత్తి?

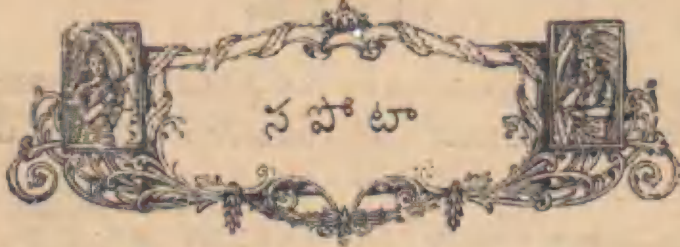
నాదు దీపంబు తైలసూన్యమనికాని కాల, పరిమితి యింతనికాని తెలియ దాని నిర్వాణకాలంబు దగ్గజించి నట్టులున్నది మిను మిమ్ములాడుచుండె నేను నెమ్మదిఁ జేయంగఁ బూనియున్న కార్యములు జేయలేద యొక్కందునేని నిలిపియుంటిని సోమరివలె బరుండి ముందు నాగతి యేమొ! తెల్పుము సఖుండ! అలలు కాలసర్పము పడగల విభాతిఁ బైకి నాల్కలు గ్రోయుచు వచ్చుచుండె

యమునిపైనికనందోహమనఁ దిమిగి
 లాది జుతేపుల తట్టుముట్టాడుచుండ
 మృత్యుదేవతాయతఁ గిచ్చిద్రము లన
 నెనఁగు నావర్తములు వివరించియుండె
 జన్మనను బలివేయు కసాయియొక్కఁడు
 వాడికత్తితోఁ బైనుండి వచ్చుచుండె
 ఓయి! యమృతశకుంతమా! యొక్కమారు
 వెలయు నవరంజరక్కలు విప్పి వచ్చి
 పైనివ్రాలి నీకాళులలోన వన్ను
 గుచ్చికొనిపోయి కాపాడఁ గోరినాడ
 వలలురేయును నా కెండవాన లనక
 కష్టములను భావించి నాయుత్తములుగ
 కృపిని నలిపితి మావిడివిత్తు విత్తి
 అరసాలదేవతకు నేవన్యహంబు
 జీవితంబు నైవేద్యంబుఁ జేసినాడ
 నద్ది పెరిగెను నవనవ లాడుచుండ
 నెపుడు ఫలియించునాయని యెడఁద యూట
 లూరుచుండ నయ్యెను వసంతోదయంబు
 చెట్టుపూచి కన్పండువు నేయుచుండ
 రేవకడఁ జూచినాడ నాపావమేమి!
 ముసీడిపండులతో నిండి పోలిచఁ జెట్టు
 నేమి వచ్చియుంతు నా దురదృష్టవీతి.

కన్ను తెరిదమ్ములును మనఃకైరవంబు
 నడుగుదామరదోయియు హస్తకోక
 నడము లివ్వన్ని గలిసి దండగను గుచ్చి
 తండ్రి! నీకు నమర్పింపఁ దలచినాడ
 నాడు పిల్లనగ్రోవి, చే నూది దేవ!
 తావకాలయమంటప స్తంభములను
 జిగురు పెట్టంగ నొనరించి శీతలమయ
 కాయమానంబు నిర్మింతుఁ గాంతుదీతి.
 అలరు శంపాలతాప్రగ్రహములు గలుగు
 వారివాహశ్వములు గట్టబడిన పుష్ప
 రథముపై నెక్కి యూరేగు రమ్యమూర్తి
 దివ్యతేజస్విఁ గనుగొంటిఁ దృప్తిఁగంటి
 అల నదీసైకరములకు నరిగి యుచటఁ
 దనకటాక్ష వివర్తశీతలతరంగ
 ములను బ్రకటించు నాకృపాపూర్ణవార్ధిఁ
 గనులపండువుగా నేడు గాంచినాడ
 కోకిలాధ్వని శ్రుతిసేసికొని వసంత
 రూపగీతంబుఁ బాడి భూరుహములెల్లఁ
 జిగురుపుట్టంగఁ జేయుచుఁ జిత్తములను
 బరవశము నీయు గాయకవరునిఁ గంటి.

[The sapota or sapodilla—Achras sapota]

“కృషీ వలుడు”

ద్రాక్ష ఫలజాతులలో సపోటా చెట్టుకంటే పెక్కుపడగినది. మన దేశమున నిటీవల ప్రవేశపెట్టబడిన ఫల జాతులలో నిది యొకటి. బంగాళా రాజధానిలో నీ తోటలు విస్తారముగ గలవు. కలకత్తా ప్రాంతములనుండి కాబోలు మొదట విశాఖపట్టణపు జిల్లాలోనికి తీసికొనిరాబడి ఇపు డాజ్ఞాతముదేశాక దాని కిరుప్రక్కలనున్న గంజాం గోదావరిజిల్లాలలో గూడ నీతోటలు పెంచబడుచున్నవి. తక్కిన తెలుగుజిల్లాలలోగాని, దక్షిణదేశమున గాని యీ ఫలవృక్ష మంతగా గానరాదు.

సపోటా చెట్టు సామాన్యముగ అంటు మామిడిచెట్టుల పెద్దదిగను పెరుగును. కొంచె మించుమించు వగడ చెట్టును బోలి యుండును.

[1 వ పటముచూడుడు]. దానివలెనే యిదియు నేకాలమునగాని ఆకులన్నియు రాల్చివేయక పచ్చగ నుండును. ఈ చెట్టు కొంచె మించు మించు సంవత్సరమంతయు పూయును. కాని వర్షాకాలాంతమున మెండుగ పూయును. పూవు పగడపూవునుబోలియే యుండును కాని దాని పరిమళమునకు బదులు ఇండ్లొక విధమగు దుర్వాసన గలదు. కాయ గుండ్రముగ గాని అండాకారముగ గాన యుండును. రెండవపటమున నాల్గరకముల సపోటా కాయలు చూప

బడెను. అందు మొదటిది మిక్కిలి పెద్దదిగ నెదుగు గుండ్రరకము. ఈరకపు కాయ లొక్కొకటి 10-20 తులములవరకు తూగును. నాల్గవది గుండ్రని చిన్న కాయల రకము. ఈ కాయలు 6-12 తులముల వరకు తూగును. రెండవది కోలగానుండు పెద్దకాయల రకము. ఈరకపు కాయలును 6-12 తులములుతూగును. మూడవది అన్నిటిలోను చిన్నరకము. కాయ కోలగానుండును. గుత్తులలో తక్కిన రకములందుకంటె పొచ్చుకాయ లుండును. ఈరకపుకాయలు 3-8 తులముల వరకు తూగును. సామాన్యముగ 1, 4 రకములకంటె, 2, 3 రకములు కావునందును, పండ్ల రుచి యందునుగూడ శ్రేష్ఠములు.

సపోటాకాయ పచ్చిగ నున్నప్పుడును పండినపుడునుగూడ పైని గోధుమ వర్ణము గలిగియుండును. కాని పండినపుడు పైని నును వెక్కును. పచ్చికాయను గోటితో గోకినయెడల నడుగున ఆకుపచ్చగ నుండును. పండరానికాయ నట్లు గోకినయెడల కొంచెము పసుపుపచ్చగ నుండును. ఇదియే కాయ కోతకు సిద్ధమయినదా లేదా యని నిర్ణయించు విధము.

1-వ పటము

పలుచగనుండు ప్రైలోక్కును తీసివేసిన యెడల లోపలి గుంజ కొంచె మెరుపుతో గూడిన పసిమివర్ణము గలిగి ఉండును. దీని నడుమ నీతాఫలపురింజలవంటి నల్లనిగింజలు ఒకటిరెండుండును.

సపోటాచెట్టు సమస్త దేశములం దంతటను సులభముగ పెరుగును. బంగాళా రాజధానిలోను, ఉత్తరాంధ్ర దేశముననేకాక ఈ చెట్లు చెన్నపురిలోను, కోయంబత్తూరు లోను^౧, పశ్చిమ తీరమునను^౨, బొంబాయి

౧. లేవాంపేటలోని వ్యవసాయకోద్యానవివమునం దొక పెద్దచెట్టు గలను. అదేయూరులో సోకతోటగలదు.

౨. వ్యవసాయకళాకాలతోటలో కొన్ని చెట్లుగలవు.

ప్రాంతములందును పెరిగి కాయుచున్నవి. కాని సముద్ర ప్రాంతములందు లోలిభాగమునందు

మున ఎడమచేతివై పున నే కపాలమొక్కయు కుడిచేతివై పున నాటటకు సిద్ధముగ నున్న అంకాకటియు చూపబడెను.

2-వ పటము

3-వ పటము

కంటె బాగుగ కాయునని కొంతరి యభిప్రాయము. ఈవిషయ మింకను బాగుగ పరిశోధింపవలసియున్నది.

సపోటాచెట్టు గరపనేలలందు బాగుగ పెరుగవుచున్నవి. గింజలను నాటిన సపోటా మొక్కలును బెంచవచ్చును. కాని యిట్లు పెంచిన మొక్కలు నెమ్మదిగ నెదుగును. అంత బలిష్ఠముగ నుండవు. కావున బలిష్ఠముగ నెదుగు పాల మొక్కలకు గాని, ఇప్ప మొక్కలకు గాని సపోటాకొమ్మలను అంటుకట్టి (మామిడిఅంట్ల వలెనే) ఆయంట్లను నాటట మంచిది. 3వ పట

సపోటాఅంట్లను నాటటకు తొలకరియు శీతకాలమును అనుకూలములు. ఇవక చేయు నేలలలో శీతకాలమునను, చేయని నేలలలో తొలకరిలోను నాటవచ్చును. సపోటాఅంట్లను మామిడియంట్లవలెనే 12 గజముల కొక్కొకటిచొప్పున నాటవచ్చును. చతురముగ నీ దూరమున నాటినయెడల ఎకరమునకు 33 మొక్కలు పట్టును. అదేదూరమున ముగ్గురదిగ నాటినయెడల 39 మొక్కలు పట్టును. బాగుగ దున్నిననేలలో సుమారు 1 గజము వెడల్పును లోతునుగల గోళులనుదీసి బాగుగ

నారనిచ్చి, మంచి మంటినిపోసి మొక్కలను నాటవలెను. బాగుగచీకెన పశువులయెరువును 1, 2 తట్టలు గోతిలోపోసి పై మంటితోకలుప వచ్చును.

తొలకరిలో రెండుమూడుసార్లును, శీత కట్టు 3, 4 సార్లును, మొక్కలమధ్య దున్నుటయు, అప్పుడప్పుడు పదునుకనిపెట్టి మొక్కలకు నీరుపోయటయు వాని మొదట గొప్ప త్రవ్వటయు, గడ్డిగాదములను తీసివేసి శుభ్రముగ నుంచుటయు దప్ప వీనికి చేయవలసిన యితరపను లంతగా లేవు.

సామాన్యముగ నపోటాచె ట్లరువువేయ కయే బాగుగ కాయంచుడును. కాని తగిన యెరువువేసిన కాపు విస్తరించుననుటకు సందేహములేదు. సామాన్యముగ పశువులయెరువు లాభకరముగ నుండును. ఇతర యెరువు లేవేవి లాభకరముగ నుండునో యింకను పరీక్షింప వలసియున్నది.

లేత మొక్కలకేకాక కాపుపట్టిన పెద్ద మొక్కలకుగూడ నేనవికాలమున నీరుకట్టుట మంచిది. ఇట్లు చేసినయెడల పిండెలురాలిపోక నిలుచుటయే కాక, కాయలు పెద్దవిగ నెదుగును. సామాన్యముగ నెల కొకతడివొప్పన మొత్తముమీద 4, 5 సార్లు తడుపుట చాలును.

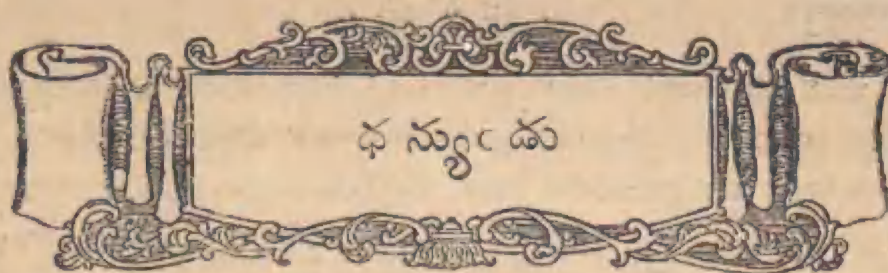
సపోటాచెట్లకు తెగుళ్లుగాని చీడలుగాని అంతగా పట్టవు. కావున నీచెట్లు మామిడిచెట్ల కంటె నమ్మకముగ కాయును. కాని, తోట

లలో నేకారణముననోకాని కొన్ని చెట్లు బొత్తిగా కాయక గొడ్డుపోవుట గలదు. బాగుగ పూచియు పిండెలు కట్టవు. గర్భోత్పాదనమున లోప మేమైన గలదేమో కనుగొనవలసి యున్నది. బాగుగ కాయుచెట్ల కొమ్మలకే అంట్లు కట్టునెడల నాయంట్లు బాగుగకాయనిచాల మంది యభిప్రాయము.

సపోటాపండ్లు కొంచె మించుమించుసంపత్సరము పోడవునను లభించును; కాని వేసవిలో నివి మెండుగ దొరకును. 6 సంవత్సరముల వయసుగలచెట్టు సంవత్సరమునకు 3-6 రూపాయలవరకు ఆదాయమునిచ్చును. లేకరి 7 సంవత్సరములవయసుగల చెట్లనుండి 14, 15 రూపాయలవొప్పన దీయగలిగెను. 10 సంవత్సరములపిమ్మట చెట్టు 1-కి 10-25 రూపాయలు రావచ్చును. 15-20 సంవత్సరముల వయసుగలచెట్లు ఒక్కొక్కటి 50-60 రూపాయలపండ్ల నిచ్చుట గలదు.

సపోటాపండు కొందరు పెరి తీసి గలదని యన్నను చాలమంది రుచికరమును ఆరోగ్యకరమునునగు ఫలముగ నెంచుచున్నారు. పరిమాణమునుబట్టి చూచినయెడల నీపండునకు వచ్చుచెల సామాన్యముగ నేయితరఫలమునకు వచ్చుటలేదని చెప్పవచ్చును.

సపోటాపండ్ల పుడు గోదావరిజిల్లానుండి, కృష్ణాజిల్లాకును, బొంబాయికిని ఎగుమతి యగుచున్నవి.

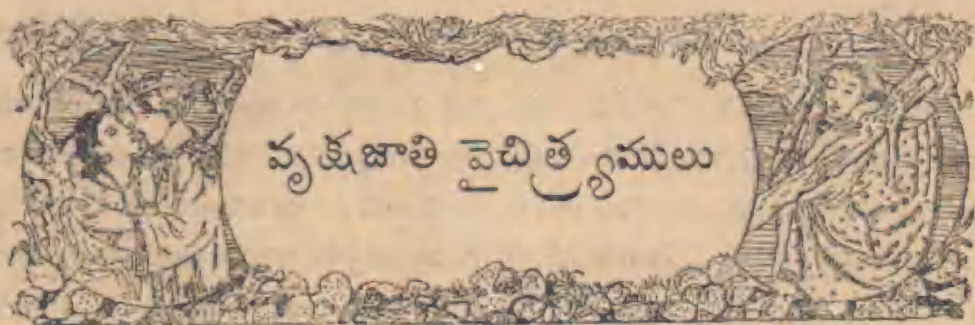

వేమూరి సీతా రామయ్య గారు

కలనయినం బరాంగనలఁ గన్గొన నొల్లమి ప్రాణమానముల్
 దలఁగిన మాటదప్పమి కృతంబు మొఱంగమి కల్మిలేములన్
 గలఁగమి, నొచ్చియున్ బరులఁగాఱియవెట్టమి సర్వసామ్యపుం
 గలిమి యొసంగునట్టి గుణగణ్యుఁడు ధన్యుఁడు నోజగమ్మునన్.
 తనకులభించువాటి ధనధాన్యములం బరితృప్తికొంది, య
 న్మునకు శరీరమమ్ముకొన, కోపినయంత పరోపకారమున్
 బొనరుచు, చెల్లవేళల "విభో! కరుణామయిదేహి పాహిమా"
 మనుచుఁ జరించునాతఁడు కృతార్థుఁడుగా వివరించిచూడఁగన్.
 నిలిచినఁ గూరుచున్న శయనించిన మేల్కనినన్, వయస్కులన్
 గలసి ప్రసంగముల్ సలిపినన్, విహరించిన; వేనిచిత్తమున్
 దలఁగవు శ్రీమహేశు చరణంబులు, దూరపుస్త్రీసనాదికం
 బులగు మహోగ్ర దుర్విషయముల్ కృతకృత్యుఁడతండు భూస్థలిఁ.
 తన జనియించుదేశము, మతంబు, గులంబును, వేనిపుణ్య న
 ర్తనమున నొండె, నొండె మహితంబగు పాండెతి, నొండె నొండు మే
 ల్గానములమేటి సద్యశము కొల్లగొనున్, గనఁగా జగద్విల
 ట్టగుణ శోభితుం డతఁ డొకండ కృతార్థుఁడు చూడ నిమ్మహేన్.
 పరధనమున్ విషంబుగ నెవండు గణించునో, వేనిగేహమున్
 దఱిసి యాచకాళి విరధస్సృహమై మగుడంగఁబోవదో
 యెఱుంగఁడో వేఁడు పాక్షికపువృత్తి నెవండు స్వసంస్తుతిఁ మదిఁ
 మురియఁడో, యాతఁడే సుకృతి, పుట్టఁగ గట్టఁగ నేమి తక్కురుల్.

వృక్షజాతి వైచిత్ర్యములు

౧. కీటకభక్షకము లగు చెట్లు

చెట్లు మాంసమును భక్షించునని చెప్పిన అబద్ధముగా దోచును. కీటకభవలె గాన్పించును. అతి సున్నితములును, లలితములును నైన ఆకులతో నొప్పుచు చెట్లెక్కడ? మాంసము తినుటెక్కడ? నమ్మదగిన విషయముగాదు; ఇదియంతయు ప్రకృతిశాస్త్రవేత్తల కల్పన అని లోచును. కాని దేవునిలీల ఊహా తీత మైనది. వృక్షవైచిత్ర్యము లనంతములు. మనము నమ్మినను నమ్మకపోయినను కీటకములను తిన నలవాటుపడిన చెట్లు తినుట మానవుగదా? ఇట్టిచెట్లు కీటకాహారము దొర

కకపోయిన ఏపుగా పెరుగవు. ఈకీటకములను పట్టుకొని తీర్ణముచేసికొనుట కనువగు సదుపాయము లాచెట్లయందే యమరియుండును. ఈ రకపుచెట్లనేకము లనేకజాతులలోఁ జేరినవి కలవు. వానిలో ముఖ్యమైనవి కొన్ని ఇందు వివరించెదను.

కోశవృక్షము (Pitcher plant or Nepenthes)

ఇదికీటక చిన్న చెట్టు. దీని ఆకు కీటకములను పట్టుకొనుటకు వీలుగానుండునట్లు చేయబడియున్నది. ప్రతిఆకును పూర్ణభాగములుగా విభాగింపవచ్చును. మొదటిభాగము కాడతో కూడిన సాధారణపుటాకు. ఈయాకు కొన రానురాను నన్న నై తగినలె మారును. ఇదియే రెండవభాగము. ఈతిగచివర నుండు మాత్రతో కూడిన సంచి నేలాడుచుండును. ఇదియే మూడవభాగము. కీటకములను పట్టుట కుపయోగించున దీమూడవభాగమే. ఈ సంచిలో నెల్లప్పుడును నగమువరకు నీరుండును. పురుగులు చిక్కిన సమయమందు తప్ప తక్కిన సమయములలో సంచి తెరచియుండును. ఈ గలు, దోమలు మొదలగునవి జలమున కాశించి యాసంచిలో దూరును. వెంటనే సమయము నకై పొంచున్నట్లు సంచిమూత పడిపోవును.

కోశవృక్షము

ఊపిరి యాడక లోపలికిగ కొంత నేపు బయటకు రాఁబ్రయత్నించును. కాని ఫలముండదు; నీటియందుండి చచ్చిపోవును. ఈలోపల లోపలి భాగమునుండి అన్నరసము (Gastric juice) వంటి ద్రావకము స్రవించును. ఆద్రావకములో చచ్చిన కీటకము కరగిపోయి చెట్టుయొక్క అన్ని భాగములకు బోవును. ఇట్టి చెట్టు కీటకమును జీర్ణించుకొనగానే మరల మూత తైరచుకొని ఇంకొకసారి ఎరను పట్టుటకు సిద్ధముగా నుండును. ఈ ప్రకారము ఈ చెట్టు ఆకులచివర నేర్పడిన సంచుల మూలమున మాంసాహారము భక్షించుచున్నది.

పకాడు (Sun dew)

ఇది లేమనేలను పెరుగు చిన్న చెట్టు. ఇతరచెట్లవలె దీనికి వేళ్లమూలమున ఆహారము భూమినుండి రాదు. కాని కీటకములను

పట్టి సంపాదించు ఆహారము ఈ లోపమును తీర్చుచున్నది. పైచెచ్చినచెట్టువలెనే ఇచ్చట కూడ ఆకులే పురుగులను పట్టుట కుపయోగించుచున్నవి. కాని ఆకులదూపును, పురుగులనుపట్టువిధమును వేరు. ఇచ్చట ప్రతిఆకును కేసరములు గలిగి గుండ్రముగానుండును. ఈ కేసరములు ఆకుమధ్య పొట్టిగానుండి చివరకు రానురాను పొడుగగును. ఆకుచివరనుండునవి ఆకుపచ్చవర్ణమున నుండును. అనేక జీవకణములు(Cells)కలిసి ఒక్క కేసర మగును. అది రంగుగలిగిన రసముతో నిండియుండును. ప్రతి కేసరముయొక్కచివరభాగము కొంచెములాపుగానుండును. దీనినుండి జిగురుగా నుండురసము స్రవించును. బుద్ధిపూర్వకముగానేమి, విధివశముననేమి పురుగులు ఈ కేసరములమీద వ్రాలినప్పుడు జిగురుపదార్థము మూలమున వాటి కంటికొనిపోవును. తప్పించుకొనుటకు వీలుండదు. వెంటనే ఒకవిధమగు సరముల ద్వారా ఈసంగతి క్రమముగా అంచులనున్న కేసరములకు తెలియును. ముందు ఆపురుగు ప్రక్కనున్న కేసరములు దానిమీదవంగును. తరువాత నెమ్మదిగా వీటిప్రక్కనున్నవి వంగును. ఇట్లే ఒకటితరువాత నొకటివంగి యాపురుగు చుట్టుముట్టి కదలకుండ జేయును. ఇట్టికేసరములన్నియు పూర్తిగా వంగి కీటకమును పూర్తిగా కమ్మివేయుటకు నాలుగైదు గంటలు పట్టును. ఇంతకంటె తక్కువకాలము కాని ఎక్కువకాలముకాని పట్టవచ్చును. ఇది ఆకుయొక్క వయస్సునుబట్టియు, చిక్కిన పదార్థమునుబట్టియు, సమయమునుబట్టియు నుండు

పకాడు

పకాడుయొక్క ఆకు

ను. చిక్కిన కీటకములలో చెట్టు కెక్కువభలము నిచ్చుపదార్థమున్నను, అది బ్రతికియున్నదై నను కేసరములు మూసికొనుటకు తక్కువ కాలము పట్టును. పండిపోయిన కేసరములు బలహీనములుగా నుండును గాన సహజముగా వాటికి ఎక్కువకాలముపట్టును. ఏదైనా ఆహారమును ఆకుమీద వెంట వెంటనే యుంచి కేసరములకు వెంట వెంటనే పనిగల్పించిన నని ఒకసారి కంటెనికొకసారి త్వరితముగా మూసికొనును. ఒక్కొక్క ఆకు దినమునకు పదమూడు పదు నాలుగు పురుగులను ముఖ్యముగా ఈగలను పట్టగలకత్తిగలదిగా నుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు కణదురీకవంటి పెద్దపురుగులను గూడ పట్టును. ఇక ఇట్లు పట్టినకీటకమును జీర్ణించుకొనుటకు వీలగునాహారముగా జేయవలయును. విశ్రాంతిగానుండు సమయమున ప్రతిఆకుమీదను ఒకవిధమగు రసముండును. దీనికి ద్రావక లక్షణమెక్కడను కనబడదు. కేసరములు పంగినకొలదిని ఆరసమునకు ద్రావక లక్షణము లధికమగుచువచ్చి పంగుట పూర్తియగు నప్పటికి నది పూర్తిగా ద్రావకమగును. ఈ ద్రావకము ఏపదార్థమునైనను చెడిపోకుండ నుంచు గుణముకలది. ఇది కీటకమును కరగించి అన్ని భాగములకును పంపుట కనువగునట్లు చేయును. ఈ ప్రకారమిచ్చెట్లు పలసిన మాంసాహారమును పొందుచున్నది.

హెహి-సీమక్షికజాలవృక్షము (Venus fly trap)

ఈ చెట్టు ఆకునకు మూసికొనుచు తెరుచుకొనుచునుండు కత్తిడిన్నందువల్ల అది తనకు కలయు కీటకములపటి బ్రతీంపగలుగుచున్నది.

హెహి-సీ మక్షికజాలవృక్షము
మట్ల అకు నెప్పయినకాడ

దీనిఆకులొడిమె మిగుల పెడల్పుగానుండి చూచువారల కాకువలెగాన్పించును. లొడిమెచివర మూసికొనిపోవుటకు తెరుచుకొనుటకు వీలుగానుండు రెండుభాగములు గలిగిన యాకుగలదు. ప్రతిఆకునకును పళ్లవలెనుండు అంచు కలదు. ఆకునడుమ రెండువైపులను జ్ఞానగ్రహకములైన మూడేసిముండ్లుండును. వాటిలో దేనినైన ఏపురుగైనను తొక్కినట్లైన సకడ్యలోని కేసరములవలెగాక ఆకుయొక్క రెండు భాగములు వెంటనే మూసికొని పోవును. అచ్చట వ్రాలినపురుగు పైకితెప్పించుకొని పోకుండ జిగురు పట్టియుంచును గాన జాగుచేయుటకువీలున్నది. కాని యిచ్చటనన్ననో జిగురు లేనందున అట్లు చేయుటకు వీలులేదు. ఇట్లు మూసికొనినందువల్ల ఏర్పడిన సంచి అచిక్కినపురుగు జీర్ణమగువరకును జంతువుల జీర్ణకోశమువలె ప్రవర్తించును. పైనిచెప్పిన ఇతరచెట్లవలెగాక ఇచ్చట దావకము లూరుటయందె

కొకవిశేషము కలదు. ఆకుమీఁనందు వంగ
పండుచాయగల జీవకణములు పురుగులోని
నల్లజన్య ఆహారము భోనికె ఇనికిన తరువాత
గాని దానిని తీర్లముచేయు ద్రావకములను
స్రవించేయవు. ఈ చెట్టుయొక్క ప్రతియాకు
నకు ఆరుముల్లున్నట్లు చెప్పియుంటిని. ఈముల్లే
ఆకు మూడికొని పోవుటకును తెరచుకొనుట
కును కారణభూతములు. ఏ ముల్లయినను
తాకినవెంటనే ఒకవిధమగు నరములగుండా
ఆకు చివరవరకు స్పర్శజ్ఞానము కలుగును. ఈ
ప్రకారము జ్ఞానగ్రహణమునకు ఆరుముల్ల
నుండి ఆకునరములుగలవు. ఇట్టిచెట్టు మాంస
భక్షణమున బంతువులనుజోలుటయే కాక నర
ములు మొదలగువాటిని బట్టికూడ వాటిని
జోలుచున్నది.

జ్ఞానశుక్ల (Bladder wort)

ఈచెట్టు నీటిలో పెరుగును. సాధారణ
ముగా మురికినీటియందు బాగుగ వర్జిలును.
ఇది సాధారణముగా నీటియందు పెరుగుచెట్ల
కుండునట్లు నన్నముగానుండు ఆకులతోఅనేక
విభాగములుగల కొమ్మలు గలిగియుండును.

జ్ఞానశుక్ల

జ్ఞానశుక్ల

నంది

ఈకొమ్మలకు చిన్నచిన్న సంచులుండును. ఇవి
నీటితోను గాలితోను నిండియుండును. ప్రతి
సంచియొక్క మూతిచుట్టు మూడు మొదల
ఏడునరకు ముగ్గుండును. మూడికొక మూత
యుండును. అది ముందరిభాగమునమాత్రము
కొంచెము తెరచియుండును. ఆకు లోపలిభాగ
మున రెండులేక నాలుగుభాగములు గలిగిన
ఉద్రోహము (Processes) లుండును. ఇట్లు ఈ
సంచియే పురుగులను పట్టుట కురుయోగపడు
చున్నది. ఈచెట్టునకుచిక్కపురుగులు నీటిలో
వసించునవియే. ఇవి యేవిధముగా ఎందువల్ల
మూత నెత్తి సంచిలో ప్రవేశించునో
గ్రహించుట కష్టము. లోపల ప్రవే
శించినతరువాత కీటకము కొంతసేపు నిలిగి
తన్నుకొని బయటికి వచ్చుటకు ఏలులేక
చచ్చిపోవును. తరువాత ఆచెట్టునకు పనికి
వచ్చు పదార్థమంతయు ఉద్రోహములు పీల్చి
చెట్టుయొక్క యన్నిభాగములకుబంపును.

ఇట్లు కీటకములను తిని జీవించునట్టి చెట్లొకనుకలవు. ఒక్కొక్క టాక్సోక విధమున తనకు గోవలసిన మాంసాహారమును భక్షిం

బట్టరువద్దు

చుచున్నది. బట్టరువద్దు అను చెట్టుయొక్క ఆకులు పురుగులువ్రాలినప్పుడు చుట్టుకొని పోవును. అప్పు డాకుమీదనుండు జీవకణముల నుండి రసము స్రవించి ఆపురుగులు తీర్ణమయి పోవును. పైన జెప్పిన చెట్లన్నియు సాధారణముగా మన దేశమునందు కనబడవు; గనుక వాటికి తెనుగుపేర్లు ఇచ్చుటకు వీలయినది కాదు. జడపదార్థము లనుకొనుచెట్లకూడ కీటకములను జుసి పొట్టపోసికొనుట చూడ నూలదృష్టి కగోచరములగు నృష్టివైచిత్ర్యము లెన్నిగలవో చెప్పలేముగదా?

— 'అంబిక'

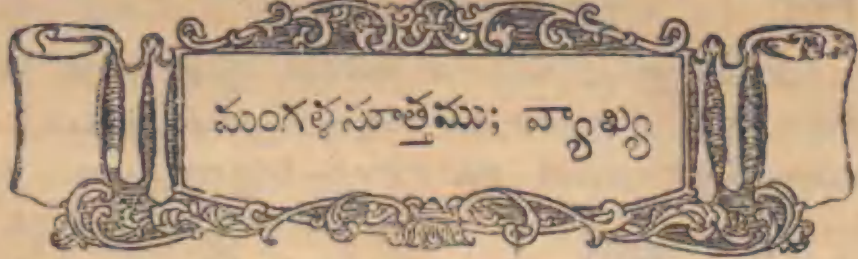
కవీంద్రగానము - కాలయానము

వి. టి. నరసింహాచార్యులు గారు

అకొమ్మకోమ్మ కాచెట్టకీచెట్టు
కాపువ్వకీపువ్వ కరిగిపాడితివి
ఆకొండకీకొండ కాగుట్టకీగుట్ట
కాపుట్టకీపుట్ట కరిగిపాడితివి
జలధరంబులమధ్య ఝంఝానిలముమధ్య
యులుము ఘోషలమధ్య మెఱసిపాడి

[తివి

ఆశరద్రాక్షుల నలచకోరంబవై
యాచంద్రికలయందు నలరిపాడితివి
మంచుతోనిండిన మంచుకొండకులైన
మంచుతోనైక్యమై ముడిపాడితివి
ఆవృక్షముల బండు టాకులలో కేరి
పడి ప్రాణములనట్లు వాసిలే యటక !

కొమాండూరు వె. నటరాజుగారు

మంగళసూత్రము బాధ్యమత గ్రంథములగు కుంభకపాత కుంభక నికాయములలో నొకభాగమునకు చెందియున్నది. కుంభకపాతము ప్రథమ బాధ్యసమావేశమునందు చదువఁబడినందురుగాని వేర్వేరుకారణ, విమర్శనా సంతరమున బాధ్యసమావేశమైన చాలకాలమునకుగాని, మంగళసూత్రము పూర్తికాలేదని తెలియుచున్నది. ఏదియెట్లున్నను, 207 సంవత్సరములు క్రీస్తుకు బూర్వము అశోకచక్రవర్తి యాధిపత్యమున జరిగిన బాధ్యత్యతీయ సమావేశమునకు పూర్వము ఈ మంగళసూత్రము మిక్కిలి వ్యాపించియుండెను. ఈక్రింది శ్లోకములు బుద్ధభగవానునివలన ఆచరణార్థమై అప్పటికాలపు ప్రజాసమితికి అనుగ్రహింపబడినవి.

“అనేవనాచ, బాలానామ్ పండితానాం నేవనా
పూజాచ, పూజనీయామ్, ఏకమ్ మంగళమ్ ఉత్తమమ్”

మూర్ఖులను పూజింపకుండుట, పండితుల నేవ చేయుట, పూజింపవద్దులగువారిని పూజించుట ఉత్తమమైన మంగళము (శుభ ప్రదము)

“పతిహాస దేశవంశీ చ పుత్రే చ కతపూర్ణ తా
అత్తా సహపిండే గ ఏకమ్ మంగళమ్ ఉత్తమమ్”

నివాసయోగ్యమైన దేశమునందు నివసించుట, పూర్వజన్మమగుదు చేసిన పుణ్యకర్మలు

కలిగియుండుట లేనను తాను దేశవర్సకొనుట ఉత్తమమైన మంగళము.

“బహుశచ్చంద సిద్ధంచ వివర్జితా చ శిశితో
సుభాషితాయావాచ ఏకమ్ మంగళమ్ ఉత్తమమ్”

మంచి వినికిడియు, పనిపాటలయందు నేర్పును, విషయమునందు శిక్షణయు కలిగి ఎవరి పట్టులు సుభాషితములై యొప్పునో, వారలకు మంగళము.

“మాతాకేతు, ఉపతానమ్ పుత్రవారశ్యసంఘహో
అనాకులూదకమ్మంతా ఏకమ్ మంగళమ్ ఉత్తమమ్”

తల్లిదండ్రుల సేవించుట, దారాపుత్రుల పోషించుట, తొట్టుపాటులేని కర్మలూచరించుట ఉత్తమమైన మంగళము.

“దానం చ, ధన్యురక్యాచ జ్ఞాతికాం చ సంఘహో
అవపజ్ఞాని, కమ్మాని ఏకమ్ మంగళమ్ ఉత్తమమ్”

దానధర్మములు చేయుట, జ్ఞాతులను పోషించుట, పాపరహితములైన కర్మలు చేయుట మిక్కిలి శుభ ప్రదము.

“అరతి, విరతిహాపా మజ్జపానాచ, సన్దహా
అమహదోచ ధమ్మేహ, ఏకమ్ మంగళమ్ ఉత్తమమ్”

పాపములనుండి తొలగుట, సురాపానము చేయకుండుట, ధర్మగుణమునందు ప్రమాదము లేకుండుట శుభ ప్రదము.

“గారవోచ నివాతోచ సంతుష్టిచ కతస్మతా
కారేనధమ్మసేవానామ్ ఏతమ్ మంగళమ్ ఉత్తమమ్”

గౌరవము, వివరము, సంతోషే, కృతజ్ఞత, సరియగుకాలమున ధర్మముల నాచరించుట యొక్కవ శుభప్రదము.

“ఖంతాచ శోభావస్యతా సమాసంచ దశ్యావమ్
కారేన ధమ్మతేకచ్ఛా ఏతమ్ మంగళమ్ ఉత్తమమ్”

ఓర్పు, ఇంద్రగుణములు, మునులు యోగులు మొదలగు విద్యాధికులదర్శించుట, సకాలమున ధర్మచర్చు గడగుట ఉత్తమమార్గములు.

“కపోచ బ్రహ్మచర్యంచ ఆర్యసచ్చేన దస్సవమ్
నిర్వాణ సచ్చకార్యచ ఏతమ్ మంగళ ముత్తమమ్.”

లేవస్సు, బ్రహ్మచర్యము, ఆర్యసత్వముల తెలిసికొనుట, నిర్వాణము పొందుటయే మనుజుని ముఖ్యోద్యమము.

“పుత్తస్య లోకభక్తిహి చిత్తం యస్యవాకంశలి
అలోకమ్ విజిమ్ శేతుమ్ ఏతమ్ మంగళమ్ ఉత్తమమ్.”

లోకధర్మములచే నృజంపబడియు వాటికి లోనై యుండియు, నెన్ననిమనస్సు చలింపకో, యెవ్వనిమనస్సు సుఖముగానుంచునో, ఏవడు లోకంపకుంచునో వానిదే ఉత్తమజీవనము.

ఏతద్ధాని కత్వాన సబ్బతా మపరాతితో
సబ్బతా సాత్తిమ్ గచ్ఛతీ తమ్ ఏతమ్ మంగళమ్.”

ఎట్టి కర్మలుచేయుటచేత అన్నిస్థలములందును జయింపబడి సర్వత్రాసుఖముల పొందుచున్నారో వారలకు ఇదే ఉత్తమమైన మంగళము.

మంగళసూత్రము

(సరనావంతరము తెలిసికొనవలసిన సంగతులు)

మానవజాతియందు ముఖ్యమైన బ్రహ్మచర్యాశ్రమవిధులను వాటిని నడచుకొను మార్గములను మనకు మంగళసూత్రము బోధించుచున్నది.

అంతరాత్మను తెలిసుకొని, భగవానుని మనోవాక్కాయ కర్మలందు పూజించి, పాడి, ఆయనదయకు పాత్రులై యుండవలెనని యది బోధించును.

మరణానంతరము భగవానునిలో మన ఆత్మను విక్రమముచేయవలె ననునది మంగళసూత్రము మనకు బోధించును.

ను భా పి త ను ధా ల హ రి *

ద్వితీయ తరంగము

౨. దైవ పా రు ష ము లు

భారము

క. విను పౌరుషమును దైవము

క్షేత్రంబు పురుషకారము
 ధాత్రిశ్వర! బీజమరయదైవమురెండు
 సూత్రపడఁ గూడనేనియు
 బాత్రమగుంగర్భకరుఁడుఫలమున కెందున్.

ననరెండును గార్యఫలము నందింపఁగ నె
 ట్టినఁ గారణములు గావున
 జననాయక! సద్భుతములు విచారించంగఁ.

క. విను పురుషుఁడు గావించని
 పనులకు దైవమదియెట్లు ఫలమొనరించు
 జనములు కార్యము నడుపఁగ
 ననుకూలతనిచ్చుగాక నయ్యెఫలములే.

గీ. సారమలీఁ బరికింపంగఁ పౌరుషంబు
 కంటె దైవము ముఖ్యంబుకార్యసిద్ధి
 కెచటనేనియుఁ పౌరుష మెనక మెనఁగ
 నేని యది దైవదత్తంబ యింత నిజము.

గీ. పౌరుషంబు దైవంబు తోడ్పాటులేక
 ఫలముఁ బొందంగనేరదు పార్థవేంద్ర!
 విత్తుపహకారిగాకున్న రిత్తనేల
 పంథ్యమగుఁగాక తా ఫలవంతమగునె?

గీ. కార్యఫలములయెడఁ దాన కర్తనమట
 కడునెఱుంగమిసువ్వె; తాఁ గర్తయేని
 తగిలి తనదైన కార్యజాతంబులెల్లఁ
 కెడక ఫలియించునట్లుగాఁ జేయరాదె.

గీ. మేలు రెండులోకంబుల మేలుతెచ్చు
 గీడుచేసినఁ దప్పదు కీడెయగును
 గానఁ బుణ్యవర్తనమున కానుకూల్య
 శీలమగు దైవమది ఫలసిద్ధిజేయ.

ఆ. వి. పౌరుషంబు చూపె ఫలమంద్రుకొంద, అ
 ట్టినక దైవ మిచ్చునంద్రు గార్య
 ఫలము గొంద; తెల్లు ఫలము భూతస్వభా
 వమయటంద్రు గొంద; అమితజేజ!

పంచతంత్రము

క. అసలం బించుకదైవఁ బ
 వనుచే వెలుగొందుమాడ్కివర్ధనముంబొం
 దును సత్కర్మాచరణం
 బున దైవంబానుకూల్యమున గురుముఖ్యా!

క. అలతలకు దైవయత్నము
 బలవంతంబైన నెల్ల పనులొదవు, మహా
 బలుల కది లేకయుండినఁ
 బలుకులు వేయేల కడమపడు నర్వంబుఁ.

మార్కండేయ పురాణము

క. నేయిపాలుపడిన దీవియ
 మాయుకరణి గర్భసిద్ధిమలిగిన హీన
 త్వాయత్తంబై, తానును [కా!
 మాయును దైవానుకూల్యమహిమ మహి

గీ. జనులు మున్న కై పెక్కియకక్యమని మ
 నంబులోపల స్రుక్కి కార్యంబునందుఁ
 బూని యుద్యోగమొనరింపరేన యెల్లు
 దాని నఫలతా ఫలతలు దారు గంద్రు?

81
100
100

ప్రాచీనాంధ్ర తెవ్వరు? ఆర్యులుకారా?

(రెండవపంపుట - రెండవసంచిక తరువాయి)

చిలుకూరి వీరభద్రరావు గారు

“మన మెజాతీవారి చరిత్రమునైన విమర్శించునపు డతీతకాలారంభము మొదలు కొని విమర్శ నారంభింపవలెను. మనము నెను కకుఁబోయి విమర్శించినకొలఁదిఁ బురాణకథలు (Myths), ఐతిహ్యములు (Traditions) ప్రచుర మగుచుండుకాలము మనవిమర్శలోనికివచ్చును. ఇంకను నావలకుఁబోవుటకుఁ బ్రయత్నించితిమేని చిట్టచీకటివలె నావలనేమియుఁ దెలియనికాలమునకుఁ బోవుదుము” అని యొక యాంధ్రమహానీయుఁడువక్కానించె. * ఇతఁడేయ బ్రాహ్మణము, సాంఖ్యాయనశ్రేణి నూత్రములు మొదలగు వైదిక గ్రంథములందును, పురాణేతిహాసాది గ్రంథములందును ఆంధ్రుల ప్రతంస గన్పట్టుచున్నందున, ఆంధ్ర జాతియొక్క సత్యచరిత్రముఁ దెలిసికొనఁ గోరువారు వేదశాస్త్రపురాణేతిహాస గ్రంథముల నామూల్యాగ్రముగాఁ బరిశోధించుట మాత్రమేగాక, వానికి సమకాలీనములగు విదేశములయొక్కయు, విజాతీయసంఘములయొక్కయు, చరిత్రములనుగూడఁ బరిశోధించి

విమర్శింపవలసియుండును. అంతవఱకు నాంధ్ర జాతియొక్క సత్యచరిత్రము లోధపడుట దుస్సాధ్యము. ఈనావిమర్శ ప్రాచీనాంధ్ర జాతివారి సత్యచరిత్రమును తెలిసికొనవలయునని కాని నేజాంధ్రదేశముని న్యవహరింపఁ బడుచున్న యీ దేశముయొక్కగాని, యీ దేశమునకు సంబంధించిన యేరాజవంశముయొక్క ప్రత్యేకచరిత్రమునుగాని తెలిసికొనవలయుననికాదు. ఇయ్యదిసాంఘిక సంబంధమైన చరిత్రముకొఱకుఁ బుట్టినదికాని రాజకీయసంబంధమైన చరిత్రముకొఱకుఁ బుట్టినదికాదు. ఈనాయుద్దేశమును తెలిసికొనఁజాలక శ్రీ వేంకటరంగయ్యగారు (మామిడిపూడి) కథాశేషమును లోపపూరితము గావించుచున్నారు.

“వీరభద్రరావుగారిది పురాణఫక్తిగాని చారిత్రక ఫక్తికాదు” అని యధిష్ఠిపించిరి. ఏదేశ చరిత్రమునకైనను మొదట నాదేశములోని పురాణకథలును, ఐతిహ్యములనే యాధారభూతములయినవి. మనకును వేద

* శ్రీ విజయనగరము పుష్కరిత కళాశాలాధిపతిగు లం శ్రీహక్ మేడేపల్లి వేంకటమజాచార్యులుగారి ‘ఆర్యభాషా విభాగము’ అను గ్రంథమును జూచుడు.

శాస్త్ర పురాణాదిహాసములే శరణ్యములుగా వున వానినుండియే చరిత్రాంశములను సేకరించుట తప్పదుగావున మనకు బురాణాఫక్తి యే గాని చారిత్రకాఫక్తి యెక్కడనుండి రాగలదు? పురాణాఫక్తి మన సంప్రదాయమున కనుగుణ్యమైనది. చారిత్రకాఫక్తి మన సంప్రదాయమునకు విరుద్ధమైనది. కానినను, మంత్రములకు చింతకాయలు రాలవు. మన రంగయ్యగారు నిషాదరంగమునుండి యంద్ర రంగములోనికి బ్రవేశించినందునకు వారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞుడను.

అంధ, అంద్ర పదములు చెవి కొక్కటే మోస్తరుగ నుండునట్లు కనుపించుట తప్ప మఱి యేనంబంధ మీరెంటికి లేదు" 1 అని శారదలో వ్రాసియుండియు నిప్పుడు 'సంస్కృతపద మగు 'అంద్ర'ము ప్రాకృతము అంధ' గమాటకులదు' అని యొప్పుకొని అంధశబ్ద మాంధ్రశబ్ద పర్యాయపదముగ వ్యవహరింప మొదలు పెట్టినారు. 2 ఇంక నాకు భయములేదు; విచారమునులేదు. వారి దూషణములు నాకు భూషణములు కాఁగలవు. ఎట్లందురా? వినుఁడు. "వీరు 'సర్వమంధమయమ్ జగత్' అను సిద్ధాంతమును నెలకొల్పుటకు కంకణము గట్టుకొనియున్నారు. అందుచే వీరు వ్యాసములకు 'అంధపురాణ' మని పేరుపెట్టిన యోగ్యముగ నుండునని మనవిచేయుచున్నాను" అని హెచ్చరించిరి. 3

అంధ పురాణ మన సంధ్రపురాణ మనియే నారి యభిప్రాయము. ఏమన, ప్రాచీ

నాంధ్రులను ప్రకరించుచు నాంధ్రవిష్ణువున కంకితము గావించినట్టి యీ నాపురాణమున కంద్రపురాణమని పేరు పెట్టుట యుచితమే. మా చదువరులెవ్వరును దీనిని దూషణముగా భావించుట కవకాశములేదు. ఏమన:- విష్ణుపురాణములు 'సర్వం విష్ణుమయమ్ జగత్' అనియు, శివపురాణములు 'సర్వం శివమయమ్ జగత్' అనియు ప్రతిపాదించుటకు పూనుకొన్నట్లు "వీరు 'సర్వమంధమయమ్ జగత్' అనుసిద్ధాంతమును నెలకొల్పు నుత్సహించుచున్నానని నుడివిరి. ఇదివఱకు సంధ్రవాతుల వారు విశ్వమువేలు, జగత్తు వేలునుకొని, విశ్వనాథులకు జగన్నాథునకు భేదము గల్పించుకొని వైవపురాణములు, వైష్ణవపురాణములు రచించిన మాటవాస్తవము. ఆకాలముందును విశ్వనాథునకు జగన్నాథునకు భేదము పాటించనివారు లేకపోలేదు. చూడుఁడు.

"అవయోరంతరం నాన్తి శిశ్నై రన్యై ర్లగవ తే"
 "నివాసు విష్ణురూపాయ శివరూపాయ విష్ణవే"
 "త్వాం ఏవాన్యే శివోత్తరం మాగ్నేవ శివరూపిణం"
 "బహ్వచార్యునిభేదేవ. భగవాన్, సముపాసతే"
 "యేవిభేదం కరిష్యంతి మావహమాథవేతసః,
 నిరయంతే గమిష్యంతి విభేదా న్నాత్రసంశయః"
 "యోహరిః సశివః సాక్షాత్ యః శివః సప్రయంతహరిః
 ఏతయోర్భేదమాదిష్టా స్మరతాయ భవే స్మరః"

ఇట్లు శివునకు విష్ణువునకు భేదములేదనియు నెవ్వరు భేదమును పాటించుకో యూహాధులు నరకమును బొందుచున్నారని భాగవతాదిపురాణములే ఘోషించుచున్నవి.

1) శారద, సంపు ౨. పందిక ౨. పే. ౭౧౩, (2) భారతి సంపు ౨. పందిక 3, పే. 98 (3) డిల్లీ, పే. ౧౦౩

ఏడాది క్రిందట శాతమాత్రమముని పూర్వాచారవరాయణులగు పెద్దలచే గీర్తి పడబడునట్టి పదమిది గోదావరిమండలములోని కొవ్వూరునందు గాంధీభండార నభ్యులచే నమకూర్చబడి శేనస్యకుండనుగా నున్న యొకనభలో 'ఆంధ్ర' శబ్దమునుగూర్చి చర్చించుచు నుపన్యసించినవారిలో ననాతన ధర్మ పరాయణులలో నగ్రేసరులని చెప్పదగిన పండితులు బ్రహ్మశ్రీ ఉపదిప్త సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు. వారికింగలవ్యాకరణశాస్త్ర పాండిత్యము సంతయుఁ గనబడుచు 'ఆంధ్రు' డన విశ్వనాథుడయిన శివుడనియు, జగన్నాథుడైన విష్ణువనియు, గూడ సర్థముకాగలదని సదర్థమును వక్కాణించి సభ్యులనెల్లరను సంతోషపారవశ్యులను గావించి యచ్చదుప్ర గలిగించిరి. కాని వీరి యభిప్రాయములో నాంధ్రులన నార్యులయిన బ్రాహ్మణులే గావున బ్రాహ్మణేతరకులములకు వేసికాంధ్ర నామము వర్తింపదనితమయూగ్రహమునువేలిపుచ్చుచు వక్కాణించిరి. ఇట్టివాని కొందఱిని నేనిది వఱకే యెఱింగియుండుటచే, "ప్రాచీన నాంధ్రులెవ్వరు? ఆర్యులుకారా?" అను ప్రశ్న ముద్గ్రీవకాలము యోజించి యిరుప్రక్కల భారము నమానముగా తూగునట్లు సరిగాఁజూచి తూచి వేసినదిగాని సామాన్యమైనది కాదు. కనుక విశ్వనాథునిసేవించు నాంధ్రులకును, జగన్నాథునిసేవించు నాంధ్రులకును గలస్వల్పభేదములను బాటింపక యగ్రేదమును బాటింపవలసి యుండునని ప్రబోధించుటకొఱకే యీ

యంధ్ర పురాణము పుట్టినది గావున దీనిని వెక్కిరించు నుద్దేశముతో శ్రీ వేంకట రంగయ్యగారు దీని 'ఆంధ్రపురాణ' మనుచున్నారని దోషాదోషముగావించి యొకపాపభారమును వారికిరసుపై నుంచునంతటి కఠినచిత్తుడను గా కున్నాడను. ఈదోష కళంకమెంత మాత్రమును వారి నంటకుండునటుల మాయాంధ్రవిష్ణువువారివాక్కులపై మాధుర్యమును జరికించుగాక. ఇంగ నీప్రశంస విడిచిపెట్టదము. మన వేంకటరంగయ్యగారు వివాద విషయము మఱియొకదాని నొప్పుకొని నా మార్గమునఁగల కంటికములను దొలగించి నాకు మహోపకారమును గావించియున్నారు. అదేదియన, "మొదటినుండియు 'ఆంధ్రులు' 'తెనుగు'వారు ఒక్కరే అని నాయభిప్రాయము." అని భారతిలో శ్రీనాథుని భీమేశ్వర పురాణ విమర్శాప్రశంసలో వాక్కుచ్చియున్నారు. ఆంధ్రవాఙ్మయములో తెనుగు, తెలుగు శబ్దములు పర్యాయపదములుగా వాడబడుచున్నవి. లోక వ్యవహారమునఁ గూడ వట్టి గానంబడుచున్నది. తక్కువ తరగతులవారిలో తెనుగుశబ్దమే బాహుళ్యముగా వ్యవహరింపబడుచున్నది. కనుక తెనుగు, ఆంధ్రము ఒక్కటియేయని యొప్పుకొనువారు 'తెనుగు, ఆంధ్రము'నుండి తెలుగును వేలుపఱువఁ బ్రయత్నింతురని మన మూహింపదవసరము గాన్పించదు. ఆంధ్రులనుండి తెలుగువారి వేర్పఱువఁ బ్రయత్నించు పరిశోధకులు గొందఱు లేకపోలేదు. వారిలో ముఖ్యులు,

ద్రావిడులు. అందు ముఖ్యముగా శ్రీమాన్ పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగారిని జాక్వెట్ యన్. కృష్ణస్వామయ్యంగారిని మొదట పేర్కొనవలసి యుండును. వీరిలో రెండవవారు వ్రాసిన దానిని చదువరుల కిదివఱకే విశదపఱచి యున్నాను.² మొదటివారయిన పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగారు

"But the Andhra kings and the Andhra tribes have disappeared without any trace from the 3rd century A D"

కాన, ఆంధ్రరాజులును ఆంధ్రజాతులును క్రీస్తుశకము మూడవ శతాబ్దమునుండి యేవిధమైన జాడయుఁగూడరాకుండ నదృశ్యులయి పోయిరి." అని 'ఇండియన్ అంటిక్వరీ' అనుపత్రికలో వ్రాసియున్నారు.³ పీఠభయులును శాలివాహను లాంధ్రులు కారని మన వేంకటరంగయ్యగారివలెఁ జెప్పసాహసించలేక యీ యాంధ్రులవేలు, తెలుఁగువారువేలు అని వ్రాసియున్నారు.

శ్రీ వేంకట రంగయ్యగారు వక్కాణించినచారిత్రక ఢక్కియొక్క తత్వ మొకిండుక మాచదువరులకు బోధపఱుపవలసి యున్నది. పీఠాంధ్రులను వికారవ్యూహపులగు నిపాదులని మొదట శారదలో విస్తృతముగా వక్కాణించిరి. ఇప్పుడు భారతిలో క్రీస్తుశకము వదు నాలుగవ శతాబ్దిలోఁ బరిపాలనముచేసిన రెడ్డి రాజులను సిద్ధాంధ్రులనిరి. శ్రీమద్రామాయణ మహాభారతముల కాలములనుండి క్రీస్తుశకము ౧౪ గవ శతాబ్దివఱకు నాంధ్రదేశమునఁ

గాని భరతఖండమునఁగాని పరిపాలనముచేసిన యాంధ్రులెవ్వరు కిరికంటికి గాన రాలేదు. ఆంధ్రదేశమును బరిపాలించిన శాలివాహనులుగాని, పల్లవులుగాని, చాళుక్యులుగాని, చోడులుగాని కిరి యభిప్రాయములో నాంధ్రులుకారు. గమక వారు తెలుఁగువారునుకారు; తెలుఁగువారునుగారు. వదునాలుగవ శతాబ్దిలోఁ బరిపాలనముచేసిన రెడ్డిరాజులతో నాంధ్రవ్యక్తిత్వము ప్రపంచములో బైట పడ్డది. అంతవఱకు క్షీరసాగరమున శేషతల్పమునఁ బన్నుండిన శ్రీ మహావిష్ణువున లె బ్రపంచముతో నేరిధమైన సంబంధము లేక యాంధ్రజాతి హాయిగా నిద్రపోవుచుండెను. ఇట్టి కరుణాభిక్షయమును శ్రీ వేంకట రంగయ్యగారు చూపుటకు నమకట్టినను పి. టి. శ్రీనివాసయ్యగారు 3 వ శతాబ్దిలోనే యాంధ్రులను భరతఖండమునుండి యదృశ్యులను గావించిరి. ఇట్టి విర్యాగ్యసితియందుండిన తెలుఁగువారిని నాంధ్రులనుండి వేరుచేసినప్పిడుతమలోఁ జేర్చుకొందురా యని యడుగుదురేమో యన్నభయముచేతఁ గాఁజోలు డాక్టరు కృష్ణస్వామయ్యంగారు తెలుఁగువారు తమిళులకుఁ జేరినవారుగాక పురాతనకాలమున బండిపోటు దొంగలని ప్రసిద్ధిగాంచిన బడుగు లగుటవలనవారిని తమిళులతోఁ జేర్చు గూడ దగిరి. నేటిద్రావిడ పరిశోధకు లాంధ్రుల కెన్నిధయగాను భుక్తిముక్తులను బ్రసాదించు దలపెట్టలేదు. మన సోదరులయొక్కపోక వీరి తినినుండుటచేతనే పీఠభద్రరావుగారు పీఠ

(2) భారతసంపు ౨, సంపుట ౩ (3) ఇండియన్ అంటిక్వరీ 1913, సంపు. 42 వ, ౨౩౬.

భయంకరముగా గనుపట్టినట్టి పురాణాధర్మ-
సవలంబించినవలసినవచ్చినది. ఈ ధర్మసనుస-
రించిపోవుదుమేర క్రమక్రమముగా నాంధ్రు-
లను గూర్చినసత్యము బయల్పడకమానదు.
ఆంధ్రులకు నార్యులకు నెట్టి రక్తసంబంధము
గలదో, మఱియు నాంధ్రులకు నార్యులు, ద్రావి-
డులుగాని తదితరసంఘములకు నెట్టి రక్తసం-
బంధముగలదో దానిసంతయు తెలిసికొనుటకు
నా పురాణాధర్మము తోడ్పడగలదు గాని
మఱియొక ధర్మతోడ్పడజాలదు. వీరి ఘోష-
యిట్లుండగా మైసూరు నివాసులయిన మఱి
యొక ద్రావిడవంశీకులు ఏ. గోవిందాచార్య
స్వామి, సి. ఇ. ఎమ్. ఆర్. ఏ, ఎస్. ఎస్.
ఆర్. ఎల్. ఏ. ఎం. ఎం. ఎస్. అనువారు:-

"Perhaps the modern Andhras who inhabit the Northern Circars and a good portion of the ceded Districts and the Nizam's Dominions as far as the central Indian States might have been the product of the intermingling of the advance Dravidian wing in the Cholas and the Kolarians, where-of the Odhras seem to be an offshoot, from the numerical superiority of the Odhras the name Andra, might have been given to this mixture of the races. In those days the differentiation of Telugu and Tamil does not seem to have taken place. And the Cholas must have spoken a tongue which was the parent of modern Telugu and more akin to Tamil. It was in fact, the Tamil of the first sangham of the Tamil land."

ఉత్తర పర్వతములలోను, దత్తనండుల
ములలో విశేషభాగములోను, మధ్య హిం

దూదేశ సంస్థానములవలకు వ్యాపించియున్న
నైజాము రాష్ట్రములోను వికసించి యున్న
నవీనాంధ్రులు ద్రావిడులకు పురోభాగమున
నున్న శాఖలవారగు చోడల యొక్కయు,
ఓడ్రులువశాఖగానున్నకోలేరియనులయొక్క-
యు సమ్మేళనమువలన నేర్పడిన మిశ్రజాతి
వారయి యుండవచ్చును. అధికసంఖ్యాకు-
లయిన యోధులనుబట్టి, ఆంధ్రశబ్దమునకు
సులభముగా సామ్యము గల్పించునట్టి అంద్ర
అనునామ మీ మిశ్రజాతివారికిఁ గల్పించి
యుండవచ్చును. ఆకాలమున తెలుగుభాష
కును తమిళ భాషకును భేద మేర్పడినట్లు
గనుపట్టదు. మఱియు చోడులు తెలుగు
భాషకు తల్లిపంటిటయు, తమిళభాషకు నక్కవ
సంబంధముగ లట్టియు నొకభాషను మాట్లా-
డుచుండి యుండవలయును. ఇది నిశ్చయ
ముగా తమిళకములోని మొదటి సంఘము
నకు సంబంధించిన తమిళ భాషయై యుండెను
అని 'ఇండియన్ అంటిక్వరీ' అనుపత్రికకు
Indian Antiquary వ్రాసిన 'దక్షిణహిందూ
దేశమునకు వచ్చిన బ్రాహ్మణవలన' Brah-
min Immigration into South India
అనువ్యాసములోఁ దమ యభిప్రాయమును
తెలిపియున్నారు. వీరి యభిప్రాయములో
తెలుగుశబ్దమునకు బదులుగా తెనుగుశబ్దము
నువాడి ఓ ధిశబ్దమును దొలగించుట జరిగించి
యండిన యెడల సత్యమును గొంతవలకు
సమీపించిన వారగుదురేమో? ఏమన తెలు-
గునకుఁ బ్రాచీననామము తెనుగై యున్నది.
తెన్ అనఁగా దక్షిణము. తెనుగువారనఁగా

దక్షిణాపథవాస్తవ్యులు; వారుమాట్లాడుభాష తెనుగనుటకు సంశయించబడిలేదు; చోర శబ్దముయొక్క వికృతియే చోడశబ్దము; చోరు అనగా దొంగలని యర్థము. వీరినే ఋగ్వేదములో దస్యులని వ్యవహరించియుండవచ్చును. దీనిని గోవిందాచార్యస్వామిగారి క్రిందివాక్యములలో నంగీకరించియే యన్నారు చూడుడు.

"Thus we see that even during the Rig-Vedic times the Aryans and the Dravidians must have come in contact with each other, it was, however, chiefly with the Dasyus that the Aryans had to fight and the Rig-Veda speaks of many hundreds of Dasyus sent to sleep by Indra and many forts belonging to them destroyed by the advancing Aryans. It was the Dasyus or the Choras or the Cholas that formed the more advanced northern wing of the Dravidian race settled along the east coast and penetrating even into the plains of Hindustan through the low lying lands and of the Gangetic Delta"

ఈ రీతి ఋగ్వేదకాలమున సహా ద్రావిడులు నాఝులు నెండురుల సమావేశము కలిగియుండవలయునని మనము కనుగొనుచున్నాము. అయినను ముఖ్యముగా దస్యులతో నాఝులు దలపడి పోరాడవలసి యుండెను. అనేక శతశతాబ్దములు దస్యు లింద్రునివలన బ్రాణములు గోల్పోయిరియు, వారి దుర్గములు పెక్కులు ముందుకు బ్రోచుకొనివచ్చునాఝులచే నాశనము గావించబడినవనియు ఋగ్వే

దము వాకొనుచున్నది. తూర్పుతీరమునం తయు మాత్రమేగాక హిందూస్థానములో గంగానది ప్రవహించు పల్లపుభూములుదాక వ్యాపించియుండిన దస్యులు లేక చోడులు దావి డులయొక్క ముంగిటిమునుముగా నేర్పడిన వారుగా నుండిరి."

ఋగ్వేదములో దస్యులని వక్కాణించబడియుండెను గాని ద్రావిడులని వక్కాణించబడియుండలేదు. ఆ కాలమున ద్రావిడులను వ్యవహరినామ మేతెగకు నున్నట్లు తెలియరాదు. ఋగ్వేద మంత్రములకుఁ దరువాతిది మైనమొకరే ఋగ్రహ్మణములో 'అధ్రాదిజాతులు' కొన్ని మాత్రమే దస్యులుగాఁ జెప్పబడినవి. కనుక పప్పటికి ద్రావిడనామము వ్యవహారమునఁ గావరాదు. దస్యులు చోరులుగ నాఝులచే దప్పగా గ్రహించబడియుండవచ్చునని గోవిందాచార్యస్వామిలు వారభిప్రాయపడుట విచారితమైన విషయముకాదు. దక్షిణాపథనివాసము లగుటచేత చోడులు దక్షిణాత్యు లనబడుచుండిరి. దక్షిణాత్యులు తెనుగువారే. తెన్ అనగా దక్షిణమే. తెంగలులు మాట్లాడుభాష తెనుగుగాని మఱియుకటికాదు. ఉత్తరమున Tamalittis తామ్రలి ప్రినుండి వచ్చిన క్షత్రియశాఖలవారిచే మధురానగరమున తెంగలులచే మాటలాడబడుచున్న తెనుగుభాష మొదటి సంస్కారమును గాంచి తమిళభాషయని నూతననామమును దాల్చియుండవచ్చును. గనుక గోవిందాచార్యులుగారు చెప్పినట్లు చోడులభాష తమిళభాషగాక

తెనుగు భాషయై యుండవలయును. తెనుగు భాష మధురాపురప్రాంతదేశమున తమిళభాష గాను నుత్తరమున తెలుగు, కన్నడ భాష లుగను విడిపోయినది. ఆంధ్రప్రాకృతము మాట్లాడబడు ప్రదేశమున మాత్రము తెనుగువదము తెలుగువదమునకు బర్యా యవదముగా నిలిచినది. కనుక గోవిందాచార్య స్వామిగారు వక్కాణించిన మొదటి సంఘము వారి తమిళభాష తప్పక తెనుగు భాషయై యుండవలయును. దీనిని బలపఱచు విషయము మఱియొక్కటి గలదు. పండిత సంప్రదాయకోటిలోఁ జేరిన వారును, ఆంధ్రులలో ప్రముఖులును, నెల్లూరున హైకోర్టువకీలుగనున్న బ్రహ్మశ్రీ పంగోలు వేంకటరంగయ్యగారు భారతిలో 'ద్యాదళ లింగము'లను నొక చక్కనివ్యాసమును వ్రాసియున్నారు. ఈ సందర్భమున వివరించుటకు సంతయు నొప్పియుండి ముద్దులు మూటగట్టుచున్నవారి వాక్యములను గొన్నిటి నీదిగున నుదాహరించు చున్నాడను.

“మనకావేరికి పేరు పెట్టినవా రొకప్పుడు నర్మదా తీరములనుండినవా రనుట కొక నిదర్శన మగవడుచున్నది. అరవదేశములోని వడమలను ద్రావిడ బ్రాహ్మణ తెగలో వడ దేశవడములు, తెన్ దేశవడములు అని రెండు తాఖలుగలవు. “వడమ” అనుదానికే ‘యత్తరము’ అనువ్యుత్పత్తి అరవవారు చెప్పుచున్నారు. ఈ యత్తరపు వారిలో ముందు దక్షిణమునఁ జేరినవారు, బహుశః తెన్ దేశ

వడములు అని పిలువబడిరి కాఁబోలును. అనఁగా ముందు వచ్చినవారు దక్షిణవడములు, వెనుకటివారు ఉత్తరవడములు “వడమ” శబ్దమువ్యుత్పత్త్యర్థమును గోలుపోయి రూఢ్యర్థమును బొందినది. ఉత్తరాది వారగుటయందు న్యూనతయేమైన నున్న యెడల అదివడమలకును అన్వయించుగలదు. తెలుగువారు మాత్రమెయ్యత్తరాదివారుగాను. జన్మవిస్మృతి యెంతపని చేయఁగలదు?

వడమ లొకానొకప్పుడు రామునర్మదా తీరనరములనుండిన దాని మఱువక తమ నిశ్య సంధ్యావందనమున నర్మద ననుదినము స్మరించుట గలదు. వారు సంధ్యలలో నీ శ్లోకము పఠితురు:—

“నర్మదా యై నమః ప్రాతఃనర్మదా యై నమోనిః ।
నమోఽస్తు నర్మదేశుభ్యం శ్రాహిమావిషేష్యతే॥”

బహుశః వీరిపూర్వికులు నర్మదాతీరములో నిరవులు గుదిర్చికొనిన కొంతకాలమున కాప్రదేశము విషనర్పభూయిష్టమై వాసయోగ్యముగాక పోయినది కాఁబోలును. “కవేర స్వావత్యంస్త్రికావేరీ” యను నుత్పత్తి ఆకావేరికిఁగూడ సరిపడఁగలదు. కావు + వరి = కావేరి యనునొక యుత్పత్తియు సాధ్యముగ నున్నది. కావేరీనీళ్లు కావువర్ణము గలిగి యుండుటచే కావేరి యైనదని కొందఱు చెప్పుదురు. ఇదియు స్వాభావికముగనే యున్నది. కృష్ణాయమునానదులు వర్ణస్రావ్యాముగలవి. బ్లూనైల్ (Blue Nile) వైట్ నైల్ (White Nile) యను పేర్లు గలవినింపుడు.

ఇదంతయు నిటలుండ మనదక్షిణ కావేరికి పారాణికనామము “మరుద్ వృథ” యని తెలియుచున్నది. మరుద్ వృథయే కావేరి యగు నెడల మనదక్షిణ కావేరి జన్మవృత్తాంతమునకు నర్మదాతరణముచేసి సింధూప్రాంతముల కేగవలసి యున్నది. మరుద్ వృథయనునది “ఇమం మే గం కే యమునే” ఇత్యాదియు క్కులలో శతంబుదిన వైదికనదులలో మెకటి. అసిక్న (Chenab) యను, వితస్తా (Hydaspes or Jhelem) కలసి ప్రవహించునది కీపేరని రాధాకుముద ముఖ్యీతన గ్రంథమునఁ జెప్పియున్నాడు.

శంకర ప్రోక్షమగు కావేరి కీడిక్కులన్నియులేకుండ నర్మదోపనదీర్వ మంగికరింపనగును.

కావేరి నర్మదలపొందున కింకొక ప్రమాణమును జూపనగు. కలకత్తా హైకోర్టుజడ్జిగ నుండిన పార్లిటన్ న్యాయమూర్తిగారు వ్రాసిన ఏస్ మంటు ఇండియా హిస్టారికల్ ట్రెడిషన్ (Ancient Indian Historical Tradition) అను గ్రంథమున కావేరి నర్మదల ప్రసక్తమై నర్మదకు కావేరి యను నొక యుపనది యున్నటుల సప్రమాణముగఁ జూపఁబడినది. ఉపనది యయ్యెను ఈ కావేరి యుత్తమజన్మచే విరాజిల్లుచున్నది.

ఈని యుపనాశ్వుని మనుమరాలుగఁ బుట్టి కాశ్యపుబరాజగు బహుని భార్యయై యుపనాశ్వుని శాపవశమున నదియై నర్మదం గూడినదట.

ఈవ్యాసములో ద్రావిడ దేశములోని వడమలందఱు నుత్తర దేశమునుండి దక్షిణమునకుఁ జోయిన యుత్తరాదివా రేయని ఋషిపురేషిన విధము బహుశ్లాఘనీయముగా నున్నది. మనము ద్రావిడుల, నరవలని వ్యవహారము చున్నారము. ఈయరవలు శేషనాగులలో వసునాగుల అనితోచుచున్నది. ఏరుతలైమండలము నుండి కాంచీపుర ప్రాంత దేశమునకుఁ బోవుట చేతనే యాప్ర దేశమునకు ‘అరవ వడదలై నాడు’ అనుపేరు గలిగెను. తలైయనునదియై తెలుగుదేశము “వడదలై” అనునది ఉత్తర తెలుగుదేశము; ఉత్తర తెలుగుదేశమునుండి వచ్చి కాంచీపుర ప్రాంత దేశము నాక్రమించుకొన్న వసునాగులనే ‘అరవవడదలై యార్’ అన్నారు. వడ అనఁగా ఉత్తరముకదా! తలై యార్ అనువారె తలైంగులు, కొన్ని ప్రాచీన భాషలలో ‘య’ బహువచన ప్రత్యయము గానుండెను. తలైంగుశబ్దమై క్రమక్రమముగా తెలుగుశబ్దమైనది. ఓగ్ర దేశమును బరిపాలించిన భంజవంశపురాజులు పెక్కుండు తమది ‘అండ’ జవంశమనియు, తలైరాష్ట్రము నుండి వచ్చినవార మనియు శివకొని యున్నారు. తలైంగులరాష్ట్రమై తలైరాష్ట్రమని మఱియొక ప్రత్యేక వ్యాసమునఁ జర్చించి నిరూపించుచున్నాను. శాతవాహనరాజులలో గడపటివాడైన పులమావి చక్రవర్తికి సేనాధిపతిగనున్న శివస్కంధ వర్మనాగ శాతకర్ణియను నాగరాజు కాంచీపురము నేలు

చుండినట్లును, వాని కొమ్మార్తను నొక పట్టవ
బ్రాహ్మణుడు వివాహముఁ జేసికొనఁగాఁ
బుట్టిన కుమారునకు శివస్కందవర్మయని పేరు
పెట్టినట్లును, మూతామహర్షి తమైన యీరాజ్య
మునకుఁ బ్రభువైనట్లునుఁ జెలియఁచున్నది.¹
కాబట్టి, ఆంధ్రచక్రవర్తియగు పులమావికి
సేనాధిపతిగనుండు 'శివస్కందవర్మనాగశాత
కర్ణి' యనునాతఁడు కాంచీపురము నేలుచుం
డుటయు, 'శ్రీపులమావినాగములు కొన్ని
కాంచీపుర తీరమునఁ గన్పట్టుటయుఁ జూడ నీ
భాగము తెలుగువారిచే జయింపఁబడి పరిపా
లింపఁబడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. అప్పుడీ
ప్రదేశమునకు "అరవవడదలై నాడు" అను పేరు
వచ్చియుండవచ్చును. దీనిక్రిందనే 'అరవై'
నాడు కలదు. అనఁగా నుత్తరమునుండి
వచ్చిన తెలుగు వారాక్రమించుకొన్న య
రవనాటి ప్రదేశమునకే 'అరవవడదలై నాడు'
అను పేరు వచ్చినట్లుగా మనము తలంపవలసి
యుండెను. ఇప్పటివడమ బ్రాహ్మణులు విశే
షముగా దక్షిణమునకుఁ బోయిన దీకాలము
ననే.

శాక్తరు కృష్ణస్వామయ్యంగారి కిట్టి
సంబంధములు గోచరింపక పోవుట యాశ్చర్య
కరముగానే యున్నది. ఆంధ్రులు, తెలుగు
వారు నొక్కరనియొప్పుకొనుచు శ్రీమామిడి
పూడి వేంకటరంగయ్యగారు శాతవాహను
లాంధ్రులు కారని పెద్ద ఘోష పెట్టుచున్నారు.
ఏరికే నిజముగా నత్యమువందే విశ్వాసమున్న

యెడల నీక్రింది పురాణవాక్యములను నహే
తుకముగా ఖండించి శాతవాహను లాంధ్రులు
కారని స్పష్టముగా ఋజువుచేయఁగలిగినప్పుడే
వారివాదమును మెచ్చఁదగియుండును.

పురాణములలో నత్యంత ప్రాచీనములైన
పని సుప్రసిద్ధ చరిత్ర పరిశోధకులచే నంగీక
రింపఁబడినట్టి మత్స్యనాయు పురాణములలో
కాణ్యావంశీయుడైన నుతర్మయను రాజును
జంపి వానిభృత్యుడయిన యాంధ్రజాతీయుఁ
డు వసుధర నాక్రమించుకొనునని స్పష్టము
గా నీ క్రిందిస్లోకములలోఁ జెప్పఁబడియుండెను.

"కాణ్యానా వా ప్రతో భూపాన్సుకర్మాణం ప్రగృహ్యతిమ్
శ్రీకృష్ణానాం దైవ యచ్చేవం కుపయిత్వా బలియసః.
శివకోన్ద్ర) పజాతీయః ప్రాప్యతేహం నమస్తరామ్
త్రయోవింశతీర్షహరాజా కుకస్తు భవిష్యతి.

(మత్స్య పు. ఏకవీంశత్యుత్తరద్వికాతకావ్యాయం)
కాణ్యానాం వా ప్రతో భూపాన్సుకర్మాణం ప్రగృహ్యతేమ్
శ్రీకృష్ణానాం దైవ యచ్చేవం కుపయిత్వా బలియసః
శివకోన్ద్ర) పజాతీయః ప్రాప్యతేహం నమస్తరామ్.
(నాయు. పు.)

మత్స్యపురాణములో ఆంధ్రభృత్యవం
శములో జరిగిన మణియేడుగు ఆంధ్రరాజు
లావంశ మంతరించిన వెనుకఁ బరిపాలింతురని
'అంధ్రానాం సంస్థితా (తే?) రాజ్యేతేషాం
భృత్యాన్వయేవహః సప్తైవాంధ్రాభవిష్యన్తి'
అని వక్కానింపఁబడి యుండెను.

వాయుపురాణములో మూడువందలసం
వత్సరములవఱకు భూమిని పొందుచురని 'ఆం

ధ్యానోత్థ్యంతి వసుధాంశే తే ద్వేషకరంచై
అనిష్పన్నముగా వ్రాయబడియుండెను. ఈ
యాంధ్రజాతీయుల నామములే శాసనము
లలో గనపట్టుచున్నవి. సుప్రసిద్ధ చరిత్రకరి
శోధకులెల్లరు శాతవాహన రాజుల నాంధ్రులని
యంగీకరించియుండగా నీచరిత్రవంప్రదాయ
ముల నేరితిగా వెనురఁగొట్ట గలరో యూహిం
పఁ జాలకున్నారము.

(శ్రీ) వేంకటరంగయ్యగారు (మామిడి
పూడి) వెనుకముందు పాటఁజూచుకొని వాక్య
ముల వ్రాసిన బాగుగా నుండును.

“మాన్యుచాళుక్యుల కాలమున ‘ఆంధ్ర
దేశమను మాటవ్యవహారములోఁ గాన్పించక
పోవుటకు కారణమొకటి యని తోచుచు
న్నది. ఈరాజులు మొట్టమొదట ఆంధ్రదేశ
ములో నొకభాగమగు వేగేమండలమును
మాత్రముజయించి వశపఱచుకొనిరి. అందుచే
ఏరికి వేగేశ్వరులనియు, వీరిరాజ్యమువకువేగీరా
జ్యమనియు పేరువచ్చెను. కాలక్రమమున ఆం
ధ్రదేశములోని మఱికొన్ని భాగములను జయిం
చిన తర్వాతకూడ ఆపేరే రూఢిమయ్యెను.”
అనువాక్యములు వ్రాయుట మిక్కిలి శోచనీ
యము.¹

ఏడవశతాబ్ది మొదటనున్నదండి మహా
కవి దళకుమారచరిత్రమును రచించెను. అం
దువేగీదేశమును బరిపాలించుచున్న చాళుక్య
రాజగు జయసింహుని ‘ఆంధ్రనాథే జయసిం
హేన’ అని యాంధ్రనాథునిగా వర్ణించుటయె

గాక యాంధ్రదేశమును వర్ణించుచు నాతని
రాజధానియగు వేంగీపురము నిట్లు వర్ణించి
యున్నాడు చూడుడు.

“ఆయాసిమం చదివై కైశ్చిదంధ్రనగ
రం తస్యచాత్యా వన్నేనలిలరాశి సదృశస్య
కలహంస గణదళితవలినదళ సంహతిగళిత కిం
జల్మశకల శారస్యసారసశ్రేణి శేఖరస్య సర
స్తీరకాననేకృతనికేతన సిన్ధుః”

ఇందొక మహానదన్ను గలదనియు, నది
సారసనిలయమనియు నలిలరాశి సదృశ మని
యు, జలవిహంగములతోఁ గూడినదనియు,
ఆంధ్రనగరమున కనతిదూరముగా నుండెనని
యు, వర్ణించినాడు. ఇయ్యది కొల్లేటి వర్ణన
గావునఁ దత్సమిషమనందలి వేంగీనగరమే
యాంధ్రనగరమై యున్నది. ఈదళకుమారచరి
త్రమునఁ బేర్కొనబడిన యాంధ్రరా జగు
జయసింహుడు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని కుమారుడు.
ఇతఁడు క్రీ.శ. ౬౩౩ మొదలుకొని క్రీ. శ.
౬౬౩ వఱకు వేంగీపురము రాజధానిగ వేంగీ
మండలమును పాలించిన వాడే. ఇతనిదేశము
నాంధ్రదేశముగాను, ఇతని నాంధ్రరాజును
గాను, ఇతని రాజధాని నంధ్రనగర మనియు
దండియంతటికవి వర్ణించియుండఁగా ఈనామ
ములు వ్యవహారమున లేవని తలంచుటయెల్లు?
ఇతఁ డొక్కఁడేనా? ఆకాలమున నీ దేశము
నకువచ్చిన చీనాయాత్రీకుండగు “యువాన్
త్యాగు” అనువాడు అం-తా-లో అనఁగా
అంద్రమని వ్యవహారములో లేనియెడల నెట్లు

ప్రస్తావించగలిగెను? ఇట్టి కన్నీయైనను దెలుప వచ్చును. “ఆంధ్ర దేశమునందు వ్రాయఁబడిన సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములలోని చరిత్రాంశముల నన్నిటిని మనమింకను క్రోడీకరించలేదు” అని వేంకటరంగయ్యగారు వ్రాయుచున్నారు. అని యెందుకు? నెత్తినవేసి కొట్టకొనుటకా? ఇదివఱకు క్రోడీకరించిన విషయముల యందు గౌరవములేక కాలితోఁ దన్ని వేసెడు వేంకటరంగయ్యగారి పలుకులకేమైన సర్థముగలదా? పురాణములన్నియు నైకకంఠ్యముగా శాతవాహను లాంధ్రులని చెల్వినను వీరికి విశ్వాసము లేక శాసనములలో శాతవాహను లాంధ్రులని తెలుపలేదు గనుక చారిత్రక ఘట్ట సనుసరించి వాని నిరాకరించి శాతవాహను లాంధ్రులు కారనిరి. చాళుక్యుల శాసనములలో ఆంధ్ర దేశము, ఆంధ్రరాజులు వేర్కొనఁబడలేదు గనుక చారిత్రక ఘట్ట సనుసరించి దండిమహాశవి ఆంధ్ర దేశమును ఆంధ్ర నగరమును, ఆంధ్రరాజును బేర్కొన్నాడు దాని నిరాకరించిరి. అయినను, ఆంధ్రులచరిత్ర మింకముందు క్రమముగాను సమగ్రముగాను వ్రాయుటకొఱకుఁగాఁజోలు శ్రీనాథుని భీమేశ్వర పురాణమును బరిశోధించి విమర్శించుచున్నారు. శ్రీ వేంకటరంగయ్యగారివంటి చరిత్రాధ్యాపక ముఖ్యులుగా నుండువారు పరిశోధించి విమర్శించవలసినవి భీమేశ్వర పురాణమువంటి యాధునిక గ్రంథములుకావు; మగ శబ్దమునుగూర్చిఁ జరిశోధనము చేయవలయును. మగవారెవ్వరో తెలిసికొనవలయును. అప్పుడు గదా యథార్థము తేటపడునది.

మగవారి ప్రశంస

అన్న కెనుఁగుభాషలో పురుషునకు ‘మగఁడు, మగవాడు’ అనియు, స్త్రీకి ‘ఆడది, ఆడుది’ మగున, అనియు పెట్లగలవై. స్త్రీకి పర్యాపకపదములు పెక్కులు గాన్పించును గాని మగవానికి పర్యాయపదములు తెనుఁగు భాషలోఁ గానరావు. మగఁడు దీని మొదటి రూపము మగండు. మగవాడు దీని మొదటి రూపము మగవాండు. ఇప్పటివ్యవహారములో పురుషునకు మగవాడనిమాత్రమే వాడుచున్నాము. పూర్వము మగడనికూడ వాడుచుండెడివారు. మగండఁగా పురుషుఁడు. (౧) “చూచిన మగలైనఁ జొక్కిడువట్టి సొందర్య సంపద సొంపుదాల్చెననియు” లిక్కన నివ్వచ నోత్తరరామాయణము మొదటియాశ్వాసము. మగండన భర్త. (౨) “ఆ. మగఁడులేని మగువమాడ్చి గాకున్నానా, నేన భీష్ములేమిఁ జేసి నేఁడు” (భారతము. భీష్మ. ప. ౧. ఆ.) మగండనరాజు. (౩) “మ. ఆపుడప్పక్కి మగండు రక్కసుల జయ్యందాకి యిబ్బంగిను. గ్రపు గయ్యలొనరించి మూర్ఛిల’ (రామా, ఆ. ౧.) మగండనతొరుఁడు. (౪)

“కం. పాండవుల శాతనోర్వు ని

రిండని మీరాజు నూరితనముని పొగడుకొ

గండవచ భీమఁ డిట్టి మ

గండు గలఁడె పిదప నెట్లుకయ్యము పెల్లెక.”

(భార. కర్ణ. ౨. ఆ.) ఇంక, ఆడది దీని మొదటిరూపము ఆండది; ఆడుది, దీనిమొదటి రూపము ఆండుడు. ప్రాచీనచరిత్ర పరిశోధనమువలన మగవానియనియు, ఆండలేక

అంజజాతియనియు రెండుజాతులు ప్రాచీనకాలమున భరతఖండములో ప్రసిద్ధిగాంచినటులు దేలియుచున్నది. వీని ముక్కు మూలములు గానరావు. ఈ రెండుజాతు లొక్కజాతినుండి పుట్టినవో భిన్నజాతులనుండి వచ్చినవో పరిశోధించి తెలిసికొనవలసి యున్నది. మగజాతినిగూర్చి నేడు కొంచెము పరిశీలింతము. మన వేంకటరంగయ్యగారు కూడ నేలవిడిచిన సాము జేయక దీని పరిశోధించి యథార్థమును గ్రహింతురుగాక!

తెనుగు భాషలో మగటిమి యన పొరుషమని గూడ యర్థముగలదు. మగ యన పుంస్త్రీమున కర్థముగలదు. ఇది యెద్దియో మహాజాతియై యుండవలయును. మన తెనుగు భాషలోనిట్టి యర్థములున్నను, కుమారుడను వర్ధమిచ్చునపుడు కన్నడములో ‘మగ’ అనియు, తమిళములో ‘మగన్’ అనియు, కూతుండను వర్ధమిచ్చుపట్లవరనములో ‘మగల్’ అనియు వ్యవహరింపఁబడుచుండెనుగాని తెనుగుభాషలోఁగల పై నుడివిన యర్థములున్నట్లు నాకుఁ దెలియరాదు. భరతఖండములో “మగధ”దేశమని యొక దేశము పురాతన ప్రసిద్ధిగల దొకటి గాని పించుచున్నది. అదియైనను మగజాతినిట్టి ‘మగధ’ యనిపేరు గాంచినట్టు గానుపించుచున్నది. దేశమకంటెను బూర్వమున మగజాతి యున్నట్టు గానుపించుచున్నది. వారు నాగరికులు, భౌగ్యవంతులు, బలాభ్యులుగఁగనుపట్టుచున్నారు. వీ గార్యులందఱు యన్న మొదట నార్యగణములోఁ జేరిని వారుగ

నున్నారుని వేదమువలనఁ దేలియుచున్నది. త్రికాండశేష మనుకోశములో ‘మాగధాః కీకటామతాః’ అనియున్నది. కాని కీకటదేశము ఋగ్వేదమున నీక్రింది ఋక్కులో వర్ణింపఁబడి యున్నది. .

“కింకే క్యూంతి కీకటేషు గావో వాపీరందుక్రేవత పంతి ఘర్మం ఆవోధర ప్రవగంధస్య వేవో నీశ్వ కాళం మఘవా వ్రంధ యవః.
(బు. వే. సం. 3.౫3.౧౪.)

ఇందనార్యులదగు కీకటదేశము వర్ణింపఁబడినది. దీని తాత్పర్య మిట్లున్నది. “నీయావులు కీకటములోనేను చేయుచున్నవి; అవి హవిస్సునకై పాలియ్యవు; అగ్నిని బ్రజ్జ్వలింపఁజేయవు; ప్రమగందుని సంపద మాకుఁ దీసికొనిరమ్ము. టయింద్రా; నీచమనుష్యుని మా స్వాగీసముచేయుము.” ఇందు పేర్కొనఁబడిన ‘కీకట ప్రమగంధ’ శబ్దములు ముఖ్యములయినవి. విశ్వామిత్రుని లెగవాగు ఇంద్రుని గూర్చిచేసిన ప్రార్థనయిది. ‘కింకృతా, కింక్రియాభి.’ అను శబ్దములయొక్క అపభ్రంశమే కీకటశబ్దమైనదని నిఘంటుకారుఁడగు యాస్కుఁడభిప్రాయపడినాఁడు. అనార్యులు నివసించు ప్రదేశము కీకటమని యాస్కుఁడు చెప్పినాఁడు. వడ్డికొఱకు ధనమప్పిచ్చువాఁడు మగండుడనియు, మగంధశబ్ద మనలు మంగడ శబ్దమనియు మన్- నాకు, గడ- తిరుగవచ్చునది అనువర్ధముగనుక తిరుగవచ్చునను నానలో మఱియొకనికి ధనమప్పిచ్చువాఁడు మంగడుడనియు, మగందుని కుమారుడు లేక సంతతివాఁడు ప్రమగండుడనియు, యాస్కుఁడు

తన నిరుక్తమునఁ జెప్పియుండెను. ఇంకొక యర్థముగూడఁ జెప్పెను. ఈ ప్రమగంధశబ్దము ప్రమదకశబ్దమై యుండవచ్చుననియు, ప్రమదకుఁడన నీ ప్రపంచమునే కాశ్యతమని నమ్మి తక్కినవానియందు దంతమాల్యము విశ్వాసము లేని నాస్తికుఁడని యర్థము చేసికొనవచ్చునని గూడ వక్కాణించెను (నిరుక్తము ౬-౩౨) సాయనాచార్యులవారు తన భాష్యములో నిరుక్తకారు ననుసరించి యర్థము వ్రాసెను. ఆర్యకర్మలయందు విశ్వాసములేక కేవలము ప్రపంచవ్యామోహముననుండి వడ్డివ్యాపారముచేసెడు మగందుల కాటకటగు కీకటదేశమని తాత్పర్యము తేలుచున్నది. ఈ మగందులచే నివసించుబడు కీకటదేశము మహాభారత కాలమునాటికి మగధదేశమై యుండవచ్చును. వైదిక కర్మల నాచరించు వారిచే నాకాలమున స్వర్గమునిచ్చు వైదిక కర్మలకంటె వడ్డివ్యాపారము మొదలగు కర్మలు నివమైనకర్మలుగాఁ దలంపఁ బడుచుండుటచేత నాకర్మలను జేయు వారిని నీచులనుగాఁదలంచి వారివలన విశేష బాధలు కలుగుచున్నందున వారిని స్వాధీనులను గావించుటకై ప్రార్థనలు చేయుబడుచుండెననుమాట వాస్తవము. అయ్యది ఆర్యావార్య జాతిభేదమునకు సూచనగాదు. ఏమనఁగా మగ జాతివారిలో మఱుములను గావించి పూజ్యులను గావించినవారిని 'మఱువాన్' అనిరి. వైదిక దేవతలలో నొక్కఁడగు నిందుని 'మఱువాన్' అందురు. "మఱువూగోస్యాస్తీతి మఱువాన్" యాగముగలవాఁడని యర్థము. "మహ్యతే పూజ్యతేమఱువా" పూజింప

బడువాఁడు. "మహాపూజాయాం" మగవానికిటు వంటి పూజ్యార్థము తమిళ భాషలో లేకుండుటయు, తెనుగు భాషలో నుండుటయు జూడ నిభేదము గన్పట్టు గలదు. మఱియు నింకొక్క విశేషముగలదు. పై నుదాహరించిన ఋగ్వేదమాల్యములో 'ఇందుని' 'మఱువాన్' అనిసంబోధించియుండెను. అప్పటి కింకను వర్ణభేదమున్నట్లు గన్పట్టదు. మఱువాన్ శబ్దమునకు రెండర్థము లుండుటచేత యాగముల మూలముననే పూజ్యతగలిగె ననునది తరువాతవచ్చిన యర్థము. తెనుగు భాషలో మగవాఁడన రాజునకు శూరునకుఁ గూడ సర్థమేర్పడి యుండుటచేతను, మఱుములు చేయుటకుఁ బూర్వమే పూజ్యత వహించియుండిన వారని స్పష్టముకాగలదు. ఇదివఱకు ఆంధ్ర శబ్దమునకు ఇంద్రశబ్దమునకు సంబంధము గొంత కనుబడిచి యన్నాను. ఇప్పుడు తెనుగుభాషలో పురుషవాచక పదమైన మగశబ్దమునకు మఱుశబ్దమునకు సంబంధము చూపుచున్నవాఁడను. బుద్ధిమంతులు సత్యమును మాల్యము గ్రహింపవలసియుండును. ఆర్యావార్య శబ్దములు జాతిభేదములు గల్పించునని కావనియినావ్యాసము యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. 'మగవాఁడు, మగఁడు' అనుశబ్దములు 'మఱువాన్' శబ్దముయొక్క ప్రాచీనరూపములు. 'మఱువాన్' శబ్దమునుండి పుట్టినవి కావని నాయభిప్రాయము. అయిన నింకను బరిశోధించి తెలిసికొందము. జరాత్తుష్టుల జెండా అవెస్తా (ఛంకోపసానము) వేదమునందు 'మగవాన్' లేక 'మఱువాన్' అనుశబ్ద

ము గన్వేషించుచున్నది. ¹ మఱియు 'మెరాడ
టన్' అనుచరిత్ర కారుడు ప్రాచీన పారశీక
దేశమునఁ బురోహితులను 'మగ్' లందురని
యు, వారు పారస మీడుల తేగలకు సంబం
ధించినవారనియు వక్కాణించి యున్నాడు
'మార్టిన్ హాగ్' అనువాతఁడు 'అవెస్టా' గాథ
లలోని 'మఘవాన్' అనువాక్కి 'మగ్'
లైయుందురని తలంచెనుగాని పెక్కుంపు
అంగీకరించలేడు. ఈవిషయమును సూర్య క్షిరి
శేషులయిన సి. పి. టీలెగారు 'ఎరేనియనుల
మతము' అని వ్రాసిన గ్రంథములోఁ జర్చించి
యున్నారు. దీని భాషాంతరీకరణము ౩ కె.
నరిచున్' అనువారిచే 'ఇండియన్ అంటిక్వీరీ
లో' ప్రకటింపఁబడినది. ² 'మఘవాన్' లేక
'మగవాన్' అనఁగా దనుభూతైన గొప్ప
ప్రభువులని యర్థము చెప్పుచున్నారు. బాబి
లోన్, అస్సిరియా, దేశములలోఁ (మగ్—
మగ్గా)లను వారికి మాంత్రికులని యర్థము.
క్రైస్తవ వేదమున బైబిలులోని 'జరిమియ'
అను గ్రంథములో 'నెబూచెడ్నెజ్జర్' అను
బాబిలోని యారాబు "యహూదీ (జదిమా-
యదు దేశము)" దేశముపై దండెత్తిపోయి
నపుడు 'Rab-Mag' (రబ్-మగ్) అనువాడు
పెంబడించియుండెనని చెప్పఁబడియుండుటచేత
నాతని మగ్ లేక మగలలోనివాడఁగ గొంప
అభిప్రాయపడుచున్నారు గాని యతఁడు బాబి
లోను రాజయొక్క సామంత్ ప్రభువనియె

హిబ్రూ గ్రంథకర్తలయొక్క యభిప్రాయ మని
టిలెగారు వ్రాసియున్నారు. అతఁడు మగ్ లకధి
నాధుఁడై యైన మొదల ౬ తఁడు మీడియానుండి
బాబిలోను బ్రవేశించియుండవలయును, అట్లు
కాదని తోచుచున్నదని వ్రాసివారు. సుమేరి
యనుల భాషలో 'మగ' శబ్దమునకు 'గొప్ప'
అనియు, 'శక్తిగల' అనియు 'ప్రకాశ'మనియు
'ప్రభు'వనియు' నర్థములుగలవనియు నర్థము
గలదే కాని పురోహితుడని మాంత్రికుఁ
డని యర్థములేదని టీలెగారు వ్రాసియున్నారు.
కాని 'మగ' శబ్దము రెండర్థము లోను వాడు
బడియున్నది. ఒకటి చెడ్డది, రెండవది మంచిది.
పూర్వకాలమున దేవతలకు గురువులుగా
నుండు 'మగ్' లేక మగలను' వారు స్వయంఘ
ములపై వారికుండు మాంత్రికశక్తులనుజూపి
యకార్యకరణములు చేయువారుగ నుండిరని
తేలుచున్నది. అందువలన మగవారిలోనే
రెండుకాళి లేర్పడినవి. ఆకాలమున మగజాతి
వారిలోని గురువులిట్టి కార్యములు చేయుచుం
డుటచేత వీరి సంభగురువులని పేరుపెట్టి యన
వోయులయిన ప్రజలు దూషించి యుంచురు.
వీరవలంబించిన దురాచారము మూలముననే
యోకాలమున వైదికకర్మలచేయువారిలో భేద
ము బుద్ధయించియుండును. మగజాతివారొక
ప్పుడు మహాత్మ్యమున దేశ ననుభవించిన
వారగుట శిశ్యయము. అట్లు కాని మొదల మగ
శబ్దముతో సంబంధించిన Magnate, Magni-

1. In the Gathas, however, in some places the magvans are mentioned in whom Martin Haug saw the magians that were to be and whom he attempted to bring into rapport with maga, which is repeatedly met with. This view is now surrendered by all scholars.

2. The Indian Antiquary Vol XXXIV-1905 P. 60

tude, Magnanimity, Majesty శబ్దములొంగ్గ
భాషలోనికి వచ్చియుండవు.

ఓ చదువరులారా! షరిశోధకులారా!!
మీ కొక్క ప్రార్థనము గావించుకొనుచున్నాఁ
డను. దయతోఁ జిత్తంపుడు.

తెనుఁగుభాషలో 'మగ' శబ్దమునకు గల
యర్థములే సుమేరియనుల భాషలోగల 'మగ'
శబ్దమునకుండినవని చెప్పబడియుండుట చేత
వారికిని ప్రాచీనాంధ్రులకు నేమైన సంబంధ
ముండునేమో మనము విచారించవలసి యుం
డును. ఉండినయెడ వారు భరతఖండమునకు
వచ్చినవారో లేక భరతఖండముచండి 'సుమ్మె
రియా'రాష్ట్రమునకుఁ బోయినవారో తరు
వాత విచారించుకొందము. మన మహాభార
తములో మేరువునకు త్తరభాగమునఁ గ్రొంచ
ద్వీపము గలదనియు, అందు క్రొంచఋతము
గలదనియు, దానికి సమీపమునఁ గుశలదేశ
మున్నదనియు, దానికిఁజేరి దిగువున మనోనుగ
దేశమున్నదనియు, దానికిఁజేరి దిగువ నుష్ణ
(ఉత్తర)దేశ మున్నదనియు, దానికిఁజేరి దిగువ
ప్రావరక దేశమున్నదనియు, దానికిఁజేరి దిగువ
అంధకారదేశ మున్నదనియు నీక్రిందిశ్లోకము
లలోఁ జెప్పబడియున్నది.

శ్లో. క్రొంచస్య కుశలో దేశో వా మనస్య మనోమగః
మనోమగార్షరశ్చిష్ట దేశః మనమోనోద్వహః.

శ్లో. ఉష్ణత్వం ప్రావరకః ప్రావారాదాంధ కారకః
అంధకారక దేశాత్తు మని దేశః పరః పృథ్వీ.

.అంధకారదేశమునకు దిగువఁ జేరి ముని
దేశ మున్నదనినాడఁ జెప్పబడి యుండెను.
(మ. భా. భీష్మ. ప. భూమిఖండము. అ. ౧౦.)

పైని వక్కాణింపఁబడినవానిలోఁ గుశలదేశమే
కృష్ణ దేశమనియు, ఉష్ణ దేశము ఉత్తరదేశమని
యు, (Ushuns or Uigurs) అంధకారదేశమే
అంధదేశమనియుఁ దలంచుట కవకాశము
గలదు. ఉష్ణ దేశములోని ప్రజలును ఉత్తరులని
యెట్లు తెలిసికొనుచున్నామో, అంధకారదేశ
ములోని ప్రజలను అంధులని తెలిసికొనవలసి
యుండును. ఈ దేశములన్నియు, చరిత్రకారు
లచే 'సుమ్మెరియా' రాష్ట్రమని యే ప్రదేశము
వకుఁ బేరుపెట్టబడెనో యా ప్రదేశము
సందేయుండుటచేతను, పైనిచెప్పిన 'మగ' శబ్ద
సంబంధముచేతను మన ప్రాచీనులకు నాసుమ్మె
రియనులకు గొప్ప సంబంధమున్నట్లు గన్పట్టు
చున్నది. ఈసుమేరియనులు, ప్రాచీన పారశిక
పార్థియా, మీడియాను జయించి వాని
మీదుగాఁ బోయి బాబిలోన్ అస్సిరియా
రాజ్యములను జయించి యచ్చట 'కిష్' లేక
కృష్ రాజ్యములను స్థాపించినట్లు చరిత్రము
వలనఁ దెలియచున్నది. మనయింద్రుడు
యుగ్వేదము శ్రములలోఁ బెక్కులు దూర
ప్రయాణములు గావించినట్లులు గనుపట్టు
చున్నది. దీనికి నిదర్శనముగా యూఫ్రిటీసునదీ
తీరమున Baghaz-Keui (బాఘాజ్-కీయుయి)
అను ప్రదేశమునఁ గనుఁగొనఁబడిన యొక
శాసనములో మీత్తాకిదేశ ప్రభువుచేఁ జేయ
బడిన యొక సంధి పత్రమున 'ఇంద్రుడు,
వరుణుడు, మిత్రుడు, నానశ్యుడు' సాక్షులు
గానుదాహరింపఁబడి యుండుటచేతను, ఈ
శాసనము క్రీ. శ. పూర్వము వదునవవ శతా
బ్దిలోనిదిగాఁ బరిశోధకులచే నిర్ణయింపఁబడి
యుండుట చేతను, జరాతుష్త్రులు తమవేద

ములో 'ఇంద్రుని అంద్రునిగ' వక్కాణించి
దయ్యముగా భావించి యుండుట చేతను, మన
కను వారికి నత్యంత ప్రాచీనకాలమునకే,
మొక్కున పంబంధములు గలిగి యన్నట్టు
గిన్నట్టుచున్నది. ఈనాగరికతల కన్నిటికి
మూలస్థానము మన హిందూదేశమే యని
తోచుచున్నది. అనగా నీజాతునియ
మొదట మన దేశమునుండియే యాస్వర్గభూ
ములకుఁబోయియారాజ్యములను స్థాపించినట్లు

నేడు తెలిసికొనుచున్నాము. దీనియార్య
మునుగ్రహించుటకు మనకు పాధనములు దొ
రకుచ్చువి. శ్రీవేంకటరంగయ్యగారివంటివా
రాంధ్రజాతులవారి పూర్వచరిత్రమును తెలిసి
కొనఁ గోరుదురేని వారు బరిశోధింపవలసినది
శ్రీనాథుని భీమేశ్వర పురాణముగాదు. పైని
నేను పేర్కొనిన విషయములను బరిశోధింప
వలయును. అంధపురాణ మని తెలియక
యెదో ప్రసంగించుటకాదు.

ఎచటి కేగితిరి?

కె. అన్నారాజశర్మ గారు

అప్పు నాయనలారా! మీ రరిగి నట్టి
దేశమెయ్యెడియో నాకుఁ దెలియరామి
పాపవంకులమైన ప్రపంచ మందె,
హేయకాయంబు నింకను మోయుచుంటి.
కలువపూతైక్కల హిమంబు గారువేళ,
అమృతరసలిప్తమైన పూర్వాబ్ధి మీరు
జలదనాకను గూర్చుండి, చనెదరంచు
గాంచుచుందును బాష్పముల్ కనులదొరగ.
కారు మబ్బులు నిండిన కాళరాత్రి,
మేఘులజ్జ్వలి ఛేదించు మీరుచుందు
గానవచ్చెదరో యని కమల విద్వి,
కాంచుచుందు విహాయనీ గహ్వరమును!
బాహ్య దృష్టికి గనరాని కరమధూమి
నెందు వసియుచుచుంటిరో యెటుఁగఁగాని
సుతుఁడనై పుట్టి ఋణమును సుతయైన
నాఁడొకవెంటి మీరలు బతికి యుండు.

భౌతికజగం బసవ్యామై ప్రాణశల్య
మగుచు దోచెను మీరు లేవంతనాకు
కర్మతంత్రుల బంధనాగారమందు
నిలువనేటికి దివి మిమ్ము, గలిసికొనక
రమ్మరమ్మని విజనలోకమ్మునుండి
వీనులు గూరుకేకల వినియ నేను
రేయి బలును జీవనిశ్రేణి వెక్కి-
వచ్చుచున్నాను వంతలవరన దాటి.
భావవీధిని మీవ్యక్తి ప్రతిఫలించ
చెప్పరాని విరాగఁపు చింతతోడ
జాటు కన్నీటి ధారలన్ సరులఁగూర్చి
పంచి యిచ్చుచు నుందువే ప్రణయవిధిని.
ప్రకృతి జీవితనాటక భాగమెల్ల
విరతి యొనరించి నన్నొటి, విడిచి చనిన
నాటనుండియు మిమ్ము వ్యష్ణములఁగాంచి
వతము దుగళంపు శ్లోకముల్ చదువుచుందు.
"మల్లెనవ్వులు"

మహానుభావ విశ్వవిద్యాలయమునకు మూలసముగా వై సుభాష్ చంద్రబోస్
కన్ను కొనబడిన, ఆంధ్రుడు శ్రీయుక్త
దివానుబహదరు సర్. రఘుపతి వెంకటరత్నం నాయుడుగారు

పద్మయన్త్రకళాశాల అధ్యక్షులగు ప్రొఫెసర్
డాక్టరు జయంతి చినకామేశ్వరరావు పంతులుగారు
ఎం. ఎస్. బి. డి. హెచ్. డి.

పరపతి సంఘములు లేక 'వ్యాంకులు'

అవి చేయగల్గు వనులు

రంగనాయకులు (డి. యి. పి) ఆక్స్ ఫర్డ్ సి. యన్. డబ్ల్యు.

మన దేశము నందు పరపతిసంఘము లనగా కోపలేటిపు వ్యాంకులని సామాన్యముగా ప్రజలు తలచుదు. 'కోపలేటిపు' వ్యాంకు లనగా, సహకారపరపతిసంఘములని యర్థము నెఱుంగునీయు, ప్రస్తుతము ప్రభుత్వముచే స్థాపించబడి, కోపలేటిపురజిల్లాలోను, అవి పైంటు రిజిస్ట్రేషనల యాజమాన్యముద్వారా సాగించబడు 'కోపలేటిపు వ్యాంకులు' సహకారపరపతిసంఘములుగాని, పరపతిసంఘములు కావు. వ్యాంకులనగా పరపతిసంఘములు; పరపతియనగా నమ్మకముచే కల్లు విలువ. ఒకమనిషి కెక్కువ పరపతి యొక్కచోట నున్నచనగా ఆమనిచయం దిత్తప్రజలయం దాప్రదేశమున యెక్కువ నమ్మకము కలవనియు, అందుచే నతనికి, అప్పుగల్గుట, అనవసరమోహించి అతనిచోటపై యప్పు గోరువారికి యప్పుగల్గుట సాధ్యమనియు తెలియవలయును. ఆమనిషికి అప్రదేశమున పదివేల రూపాయల పరపతి యున్నచనగా, అతనికి పదివేలరూపాయలవరకప్పు ఆచోట గోరుకుననియు, అంతకంటె పొచ్చుగా యప్పుచోరుకుట కష్టమనియు యర్థము. కనుక, పనిము పరపతి యనుమాటను చెందునియులుగా, ఇంగ్లీషువండున్న 'Credit' అను మాటను వారెల్లువ యోగించుకొని యటలనే యుపయోగించుచునీయు, పరపతిసంఘములు లేక వ్యాంకుల నూర్చి విచారించునప్పుడొక్కయర్థమునే యెల్లప్పుడు పయోగించవలయుననియు తెలియవలయు. ఒక్కయర్థము 'పరపతి' యనగా నమ్మకము. చెందవయర్థము, అధికసంపద ననుసరించి, అనమ్మకముద్వారా గల్లు విలువ. ఒకమనిషిని మంచివాడనియు, ఇతరులచేలు కొరువాడనియు, అదితానుభవముకలవా

డనియు యెరింగినను, అతనికి వ్యాపారము తెలియవనియు, అతనికి భవము భర్తీకుట తెలియవనియు తెలిసినచో, అతనికి 'పరపతి' యాప్రదేశమున కలదని చెందటి యర్థముప్రకారము తెల్పవచ్చు. మరొకమనిషి, నీమనుషు యప్పు గిరిగి సరీగా యిమ్మననియు కొంతయూక్తిగల్గి, జయప్రసముగా వ్యాపారము చేయగలడనియు తెలియవచ్చుచో, ఇతరులచేని కష్టమిచ్చుట కంగీకరింపుచో, అతని కచ్చట చెందవయర్థముద్వారా పరపతి యున్నదని చెప్పవచ్చు.

కనుక చెందవయర్థముసారమే మమిచ్చుట'పరపతి'యనుమాట నుపయోగించు చున్నారనునీయు, అట్టిపరపతి కన్దచారికి 'పరపతి' నిచ్చు సంస్థలే వ్యాంకులు లేక పరపతిసంఘములనియు తెల్లము. ఇచ్చటసూడ కొక విషయము గ్రహించవలయు, పైన తెల్సినటుల కొక మనుష్యుడ కొక ప్రదేశమునందు కొంత మొత్తము, అప్పుద్వారా లేపుటకై క్తికలను. ప్రస్తుత మింత లేపగలడను సాధారణమయ్యకమెగాని, గట్టిగా, లేపగలడా లేదా యను ప్రశ్నవచ్చుచో దృఢమున సమాధానము చెప్పలేకపోవచ్చు. అట్టిప్రశ్నకు సమాధానము నిచ్చుటకు, 'పరపతిసంఘము' ద్వారా సాధ్యమును. కనుక పరపతి సంఘ మిచ్చు 'పరపతి' అనుమాటవలండు 'పరపతి'పై సాధారణమియుండు, కనుక 'పరపతి' యనుమాటను చెప్పు మూడర్థముల నవ్వకు ముందుంచుకొని, 'నమ్మకము' అను మొదటి యర్థమును వేరుగా నుంచి, నమ్మకములే గల్గులొనవ' యను చెందవయర్థమును, నమ్మకములే గల్లు విలువయొక్క పదిమిరి యను మూడవయర్థమును, మనప్రస్తుతవిషయమున నుపయోగించునని గ్రహించవల

యను కావ, 'బ్యాంకులు లేక' పరపతిసంఘములు చేయువని దేమి! అసలు పరపతి సంఘములేని! యను ప్రశ్నలకీ ప్రశ్నలు కలవు! ఇతరులకు పరపతి నిచ్చువని పరపతి సంఘములు లేక బ్యాంకులు; ప్రజలకు 'పరపతి' నుట్టులుండుకో యటలకీ, పరపతిసంఘములకు లేక బ్యాంకులకుమాడ 'పరపతి' యుండుగదా! బ్యాంకు కిచ్చిన భవమెప్పుటకు పోదనియు, భద్రముగ నుండుననియు, అదినిచ్చుకు తిరిగిచ్చువనియు కల్లవమ్ముగము, బ్యాంకు కున్న 'పరపతి' కనుగ బ్యాంకుచేయువని ఇతరులకు పరపతి నిచ్చుట, ఇతరులవద్దనుండి పరపతిబొందుట' లేక ఇతరుల కప్పు నిచ్చుట, ఇతరులనుండి యప్పుకొనుట, బ్యాంకు యవగా అప్పు లిచ్చి పుచ్చుకొనుటతో వ్యాపారము చేయు సంస్థ యని పైవత్తెప్పదానిబట్టి తెలియదున్నది 1 పరపతిసంఘములు సహకారపరపతిసంఘములు కావు. 2 'పరపతి'యను మాటకు మాడర్థములు కలవు. (అ) నమ్మకము. (ఆ) నమ్మకముచే కల్ల విలువ (ఇ) నమ్మకముచే కల్ల విలువయొక్క పరిమితి. 3 ఇతరులకు పరపతి నిచ్చునది బ్యాంకులు-4 బ్యాంకులు చేయు పని: ఇతరులకు పరపతినిచ్చి, ఇతరులనుండి పరపతి బొందుట 5 బ్యాంకు యవగా అప్పు లిచ్చి పుచ్చుకొనుటతో వ్యాపారముచేయు సంస్థయనియు నిర్ణయము.

మన దేశమునది దిట్టిసంస్థలు ప్రస్తుతపుబ్యాంకులకు మించి ప్రత్యేకముగా నున్నవారీ సంస్థల' లేవు కాని, ఆబ్యాంకులపరికే సరవేర్పు ప్రజలకేసులున్నారు. మా రాష్ట్రము సుజరాతు, హైదరాబాదునుండిచ్చి, తెల్ల జిల్లాలయందు తమలక్షలకొని భవము నప్పుల కిచ్చును, అమితధనము సంపాదించుదున్నారు. మనకోపట్టు, తమ భవ మప్పుల కిచ్చి భవము బొందుదున్నారు. మన కమ్మ వారు, చెడు, నలమ, తెలగవారు, కొందరు బ్రాహ్మణులు, విడియందు చాటునుండి యప్పుల నిచ్చును, అధిక భవము గణించుదుండుట సంప్రదాయపిన్దముగ వచ్చుచున్నది. సాహెబు హుకూతులు, బాకీ లిచ్చి భవముచే యుదున్నారు. ఇటుల సంఘమునందున్న యన్నిభాగము లపారాయందు, అప్పుల కిచ్చువారి గాంచుదున్నారు. కాని, పైవ మనము చెప్పెన్న 'సంస్థలు'గా వీరిలో నచ్చుటకు పరపతిసంఘములు బయలుదేరి వచ్చు లుండుగా లేదు. తమవారి, ఇటుల వర్తకరిచ్చువాడందు, ఇతరుల

వద్ద నప్పులప్పు డప్పుల తెచ్చుచుండుట సాధారణముగా జరుగుచునేయున్నది. తామెవ్వరి కొంత యప్పులో యున్నది, తమకేరకు లెంత యప్పుల నివ్వలసియున్నది లేక్కిందుట ప్రతిహాహుకారున కనుదినానుభవమే! ఒకలక్షాధికారు నుండునో, ఆక డప్పుల కిచ్చు భవము, అలక్ష ఒకకే పరిమితిబొందియుండు. ఆరెనిక, అలక్షవరకే, ఇతరులప్పుల నిచ్చుట కివ్వ వైర్వము చేయదురు. కాని సాధారణముగా, ఆకడప్పుకు, ఏబదివేలకంటె వచ్చు లందు తన భవ ముందకు. మిగతే యెబదివేలకు భూములు, గృహములు, సొమ్ములు, స్థలములుం దిడును. ఆరెనికప్పుల నిడువారు, ఆరెనిక రావలసిన భవముపై సాధారణముగా నమ్మకముంచరు. కాని యారెని క్కిరాస్తిపై నమ్మకము గల్గియుండి, భూమాకు ముప్పదివేలకంటె డెక్కువనప్పుల నీయ సాహించెడు. ఇట్లుమటచే, తమకున్న భవమునంతకు అంతకు మించియు, అప్పులకిచ్చి ఆసాము లుండుట లేదనిగాని, తమకున్న పూర్తిమాస్తికంటె యధికముగా యితరులవద్ద భవ మప్పుల బొందుదుంటులేదనిగాని చెప్పటకు కలులేదు. మన దేశమునందు, ఏహాహుకారున కొంతభవమున్నదను విషయము, జనవాడుగ, హాహుకారులందు గల పలుకుబడి ననుసరించి యాధారపడియుండుగాని, ఆహాహుకారున కసలున్న భవముపై గా దేర్పడు నది. అందువలన, కొంతమంది హాహుకారుల కున్న భవముకంటె తక్కువ వాడుక పుట్టును. మరికొంతమంది కున్న భవముకంటె హెచ్చువాడుక పుట్టును. కొంతమంది హాహుకారులు విజయము వ్యాపారము బొందుచున్నను, నష్టముబొందుదున్నారను వాడుక కల్లుం. మరికొంత మంది హాహుకారులు నష్టము బొందుచున్నను, లాభ మొందుచున్నారను వాడుక పుట్టు. ఇందువలన, కొందరు హాహుకారులు తమకున్న భవముకంటె హెచ్చుభవముతో అప్పులనిచ్చును, అప్పులకొను వ్యాపారముచేసి త్వరితముగ అధికభవనంత లగుటయు, మరికొందరు హాహుకారులు తమకున్న భవముకంటె తక్కువభవముతో పట్టివ్యాపారము చేసి హెచ్చుగా సంపాదించ లేకుండుటయు మాచుదున్నారు. కొందరు హాహుకారు లిట్టి 'వాడుక'పై యాధారపడి, హెచ్చుభవముల నప్పుకొని, పరదేశముల కురుకుటయు, మరికొందరు వ్యాపారమున నపజయముండి అప్పుల నిచ్చిన వారి, వారి

బ్యాంకా వారికి పుల నిచ్చినవారిని 'హిసాబా' యందు దిలికి బ్యాంక్ కు వ్రాసి కోర్టును వెళ్లుదుమంటు జరుగుచున్నది. ఒక పుడు కొడులు గోరు ప్రభుత్వోక్త్యంబు నిడగొరులై, కొద్దిభిక్షముగనున్న, తమకున్న ధనముకంటె తక్కువవార కునితొ, వాడుకబుట్టించుట జరుగుచుండు. కొన్ని ప్రజే కేసులందు మరొకవ్యక్తి 'హిసాబా' అనిపించుకొని గౌరవము లొందవలయునను యాతొ, ఉన్న ధనము కంటె, హెచ్చుగా గలవారము వాడుక కొన్ని ప్రజే కేసులందు బుట్టించుటయు సంభవించు. ఇటుల అప్పుల నిచ్చి, అప్పుల పుచ్చుకొను బ్యాంకారము జీకేసుందరిట, చాలమందిచే నడువబడుచున్నది. ప్రతిగ్రామమున యిట్టి హిసాబాదులున్నారు. ఎల్లకాలములందు యీ బ్యాంకారముసాగుచున్నది. బ్యాంకులు లేక పరపతిసంఘముల నను పువారి 'హిసాబా'దులును మందిరి. పైన జాచివటల 'హిసాబా'దులు' బ్యాంకులు చేయు పనినే చేయు చున్నారు. కొన్ని భేదములు కలవు. మనహిసాబాకరులు, అప్పుల నిచ్చిపుచ్చుకొను బ్యాంకారమున కనుబంధముగా యిరవములు చేయుచున్నారు. మరికొందరు హిసాబా దులు, ఇకరవముల కనుబంధముగా అప్పులనిచ్చి పుచ్చు కొను బ్యాంకారమున జేయుచున్నారు. మనశరణాశీ పైద రా బాదు మార్వాడీలు, వడ్డీబ్యాంకారము చేయుచుండుట యేకాక, వారిలో కొందరు గుడ్డల బ్యాంకారము, మరికొందరు బంగారు వండి రాగి యాదిగాగల లోహములందు బ్యాంకారము, మరికొందరు మిశ్రాయుక్తాగ బ్యాంకారము చేయుచున్నారని మన మెరుంగుదుము. మన కోమల్లు వడ్డీ బ్యాంకారము చేయుటయేగాక, పాగాకు, మిర్చి, పసుపు షాయిదా' బ్యాంకారము, అమ్మట కొనుట బ్యాంకార మివచ్చువులు వడ్డు వస్త్రములు లోహములు సకల ధనధాన్యములందు బ్యాంకారము చేయుచుండుట ప్రతిబోటుకు యాదుచున్నారము. మనరైతులందును కొం దరు 'వడ్డీబ్యాంకారము'న కనుబంధముగా కొంత వ్యవ సాయపుపనిని, మరికొందరురై తులువ్యవసాయపుపని కను బంధముగా 'వడ్డీ' బ్యాంకారమును చేయుచున్నారు. అటులనే మనమహమ్మదీయహిసాబాదులు, 'వడ్డీ' బ్యాంకారముతో బాటు లోళ్ల గుడ్డల కందిర బ్యాంకారముల చేయుచున్నారు. కనుక, ఇంగ్లీషు యాధికాస్ర

పండితు దిదివరకు తలంచుచున్నట్లు, మనబ్యాం కరులు లేక హిసాబాకారులు, ఇకర 'పనుల' జేయుచు 'వడ్డీ' బ్యాంకారము చేయుచున్నారని గాని, మన బ్యాంకరులు లేక హిసాబాకారులు 'వడ్డీ' బ్యాంకారము చేయుచున్నారన్న అప్పుల నిచ్చువారేగాని అప్పులపుచ్చుకొను వారు కారనికాని భావించట తప్పు. అట్లని, మనహిసాబాకారుని పిలువబడువారందరు 'నిజ ముగా' అప్పుల నిచ్చి పుచ్చుకొనువారని తలంచటగాని, 'వడ్డీబ్యాంకారము' చేయుటయే ప్రధావృత్తిగా గోనువా రనిగాని తలంచట తప్పు. కనుక యిచ్చుటాక తనమాగి, ఈమాటల తలటాటను వదలించు. 'హిసాబా'దులు తర గతియందు, వర్తకులు, ఖాయదాదారులు, వడ్డీబ్యాంకారులు వచ్చుచున్నారుగాన, ఎప్పుడేయేవారి మనము తలం చుచున్నది ప్రత్యేకముగా తెలుపకున్న, అర్థముచేసుకొ నుట చాల కష్టము. కాన, మన ప్రస్తుతిపై యనుబంధ సంబంధించినవారినందరి, అనగా, అప్పుల నిచ్చి పుచ్చు కొనువారి నందరిని 'వడ్డీబ్యాంకారు' లని పిలుచుదు, అమా టనే పరపతిసంఘ ప్రపంచమున వాడుట మేలని హెచ్చరించుచున్నాను. రెయవారే, ప్రథమముననే 'అప్పుల నిచ్చి పుచ్చుకొనుటలో' గల ద్వంద్వవర్ధి బాగుగఁ జూ పెట్టినవేగాని విషయము లోగవడదని 'అప్పుల నిచ్చి పుచ్చుకొను బ్యాంకారము'ని పిలువఁ బ్రారంభించితి. ఇప్ప టికాబ్యాంకారపువర్ధిగ్రామ్యముగనాన, అబ్యాంకారమునే యే బ్యాంకారపుమాటచే మనప్రజలు పిలువకొ, అట్టి వడ్డీబ్యాంకార మను పదముచే పిలువ ప్రారంభించినవము. సాధ్యముగఁజేయవల, క్రొత్తపదముల పుట్టించుటకంటె, సహజముగా బ్యాంకారు లుపయోగించు పదములనే, తగు జాగ్రత్తతో, ఆర్థికప్రపంచమున వాడుట, ఆర్థికశాస్త్ర జ్ఞుల ధర్మము 1. అప్పుల నిచ్చి పుచ్చుకొనువారు, హిసాబాకారులం దొకరగగిడి జేసిన 'వడ్డీబ్యాంకారులు' 2. అప్పుల నిచ్చి పుచ్చుకొనుబ్యాంకారము 'వడ్డీబ్యాంకారము' 3. బ్యాంకరు : నగా, 'వడ్డీబ్యాంకారులు' 4. బ్యాంకింగ యనగా వడ్డీబ్యాంకారము 5. మర్చంటు : నగా బ్యాంకారులు 6. కమిషనర్లు అనగా ఖాయదాదారులు.

ఇంతవరకు మనదేశమునం దిదివరకే, దేశమువందల టల, బ్యాంకింగ జరుగుచున్నవనియు, బ్యాంకరు లున్నా

రనియు, బ్యాంకు బండ్లు వనియు, లేక వడ్డీబ్యాంకులను బండ్లు వనియు వనియు, వడ్డీబ్యాంకులున్నావనియు, 'అవ్వల నిచ్చి పుచ్చుకొను, వడ్డీబ్యాంకులను చేయ ఖలావా బండ్లు వనియు తెల్లము. కనుక, బ్యాంకు లేక వడ్డీబ్యాంకుల నింగ్లీషువారు వనమవ్వ పెట్టుచున్నారని గాని బ్యాంకు లేక వడ్డీబ్యాంకులను యూరపియునేజేపు బ్యాంకులనుగాన మనము అలంబించరాదనికాని చెప్పట, తలచుట యెట్టిది.

మనలో మన బ్యాంకులకులేక మనవడ్డీబ్యాంకులనువలె ఇంగ్లీషువారి 'బ్యాంకింగు' భవచేమి! మనవడ్డీ బ్యాంకులను చాల బాబ్యాంకులను దున్నది. అందులన మనవాణిబ్యాంకులకి సహాయభూమిగా తెలివితేగ నుండుట లేదని చెప్పటచే యగ్గవేమి! ఎందులన సహకారపరపతిసంఘముల స్థాపించుచున్నారను! అను ప్రశ్నల మద్దుబ్యాంకులందు విచారించము. ప్రస్తుత మిచ్చుట బ్యాంకుల లేక వడ్డీబ్యాంకులను ప్రస్తుతవాణిజ్యపుకీతి యందు యెట్లుండవలయు నను విషయము మాత్రము చెప్పించవలెను.

పై ప్రశ్నసూర్తి యలోచించుటకు ముందు, బ్యాంకులు లేక పరపతి సంఘములు చేయగల్గవలయు తెలుసుకొనవలయును. ముద్రపేపని(Credit giving) పరపతి నిచ్చుట. రెండవపని(Deposits)పరపతికొనుట: మన జేతమునందు రెండవపని పెంపట ప్రారంభముకావలసి యున్నది. ఇంగ్లండు జేతమునందు ఇరవైవారికిక తొంది నజేతములందు పరపతి నిచ్చుట: పరపతిసంఘముల ప్రభువు ప్రధాన కార్యముగ నుండుచున్నది. ఆజేతములందు, ప్రత్యేకముగా, ఇంగ్లండు, అమెరికా జేతములందు ప్రతి వాడు తనధనమును పరపతిసంఘమునందు దుంచును. తనకు ప్రస్తుత మార్కెట్ లేనిధనమును, రెండుదిగ్గములుగా వడ్డీ కిచ్చును. ఒకటి బాంకులకు స్థావర కంపెనీలయొక్క పేరు పట్టులకొనుటయందు కొంతధనము వడ్డీ కిచ్చును. రెండు బ్యాంకులు లేక, పరపతిసంఘములందు(Fixed deposits) లేక మనవాడుగ ననుపరిచి, వడ్డీకి కొంతధనము పెట్టును. దినదినమునకు వాడుగ చేయుచులపిన ధనము, వారము వార మునకు ఖర్చుచేసిన ధనమును, మనవాడు చేతిలోని ధనము నుదానిని, పరపతిసంఘములందు,(Current Deposits)

లేక పెట్టెలోని ధనముగా నుండును. ఇటుల, ప్రజల యంద నుజేతల ధనము, వడ్డీకొరకైగాని, పెట్టెలోని ధనముగా నుండుటకుగాని, పరపతిసంఘములందు, అను విషయ పెట్టుటనుచుండును. ఈధనముయొక్క విలువ, ఈ బ్యాంకును దినవ పెట్టినవడ్డీల గాంచిన తెలియును. ప్రతి వ రకుడను, తనకాదినము దిద్దిక ధనమును, పరపతిసంఘ మునందు పెట్టును. ప్రతివరకాదినము తనగల్గొనెట్టును పరపతిసంఘమునందు ప్రతిదినము ఖాళీచేయును. ప్రతి పనివాడు తనవారపుకీతమునందు కొంతభాగమును పర పతిసంఘమునందుంచును. ప్రతిజాతమున ప్రతికార్యకార పుటకారి, తనధనము పరపతిసంఘమునందు పెట్టు, ఏయింటియందు బాల్కయిదుదినములకు కావలసిన ధనము కంటె పెట్టుధన ముండదు. పనివారియింట్లలో తప్ప దైములు బ్యాంకులు, ఖాంబాదారులు, ప్రభువోన్ డోగులు, ఇతరచిల్లర జీతముల నుంచువారు, దుకాన దారులు, స్త్రీలు, పురుషు లిట్లుదినము తమతమధనము పరపతిసంఘములందుంచుచున్నారు. ఖర్చుచలనకల్పి వచ్చుడెల్ల, పరపతి సంఘమునకు వెళ్లి, ధనముతెచ్చి ధనముగోరు బ్యాంకులు, లేక, దుకానదారులు, ఇతరుల కివ్వవలసిన యగర్థములేకు సరికదా, అటుల చేయును. ధనముగోరువారికి తమబ్యాంకు లేక పరపతి సంఘముయొక్క 'చెక్కు' ధనముగోరు రకముపై చెల్లించ వలసినధనము మొత్తము, ఎవరికి చెల్లించవలసినది తెల్లను దగ్గులచెట్టి ఆరకు 'లేక' చెక్కు వాడుప్రజల కిచ్చును. ఆ ప్రజలు, ఆ చెక్కు తమకువద్దు, ధనగియియుని, చెక్కు నిచ్చువారియందుకో కోరదు. అంత చెక్కులనుబొందిన ప్రజలు, సాధారణముగా, వానినితమతమపరపతిసంఘములందు దిక్కును. ఆపరపతిసంఘములు, సీపరపతిసంఘముపై వ్రాయ బడినవో యీచెక్కులు, ఆపరపతిసంఘమున కీ చెక్కుల నిచ్చి ధనము తెచ్చి, తమవడ్డీల చెక్కులందు చెట్టి వారికి కావలసినవచ్చుధనముచెప్పదు. ఇటుల, ధనమువదలొగిండుట క్లింద, చెక్కులబ్యాంకు పరస్పరముగా ధనము చెల్లించు కొనుచు, తమధనమునంతను, పరపతిసంఘములందు పెట్టు చుండును. ఇందులన రెండులాభములు కల్గెనున్నది. (అ) ప్రతివారు తమతమయింట్లయందు తమధనము తమ పెట్టెలయందు భద్రముగదాచి పెట్టుకొనవలసినయగర్థము

పోవుచున్నది. ధనికులు, సాధులు దొంగలవత్తుకోయని, రీషయులు పెట్టుకొని, సుందెలు చుట్టవడికొట్టుకొనుచుండఁ జరిగా నిమరపోక, హాయికొమ్ముపై చేయిచేతుకొని సుఖపడ వోమనోచుకొనక నానాపథ్యలు మనవారు పడు చున్నట్లు వారు పడుటలేదు. మనదేశములోవలె, ఇనుప పెట్టెలన్నపాఠ సంకేతవృద్ధిగాయాయాదేశములందులేదు. వీలనన, ప్రజలు కాపెట్టెలవలనను. కంటలువేసి, ఇంటి లోని వారి తలలపరులకొట్టి, కన్నములు పడకటిందలలో వేసి, ఇనుపపెట్టెల పకలకొట్టి దొంగిలించి, హాయిముచే వీన దేవతలను కొల్లొలుకొన్న తింకనాతెక్కు. మేలొలది దొంగలు మనదేశములోవలె నచ్చట లేరు. ఇనుపపెట్టెలవలె, కిటికీలులేమండ, కొన్నియున్నను, ప్రియరాశేవంత దిన్నవిగ, ఒకదేక పెద్దకిటికీలున్నను, ఇనుపకడ్డీలతో బంధించుట, గట్టిగోడల, పెద్దరాయి, లేక, కొలుకొండ రాళ్లతో కట్టించుట, గట్టిపర్వాణాల కేసనది, తలలు బ్రద్దలుచేయు, ఇనుప, ఇర్రడిపల్లెల తలుపు లంటిటలెట్టి ప్రహోగోదయందమంత పోవునట్లు అద్దపువెంటలు పెట్టిపై నుచ్చి, అమితైసము మనముకృధాగా పెచ్చించుచున్నట్లు వారు వ్యయంపెట్టుటలేదు.

ఇంగ్లండుదేశమున యిటుల దొంగిలించున్నను దొరకు ధనము తక్కువగుటవలన దొంగలబండ్లు తగ్గించుటకు చాలవరకు తోడ్పడుచున్నది. మనదేశమున పోలీసు వారి కింతవర కల్లులకు మనయినుపపెట్టె లెంతవరకు కారణమో విచారించవలసియున్నది. ఇంగ్లండుదేశము నందు ప్రతియింటియందు ఏకేకటికీలేదు. ప్రతిపడకది యందు ఒకభాగమంతయు కిటికీలతో కేయలము. ప్రతి భోజనాలయం దొకప్రక్క యంతయు పెద్దకిటికీయే. ఈకిటికీలవృద్ధి యినుపమర్వలపెట్టుటకుమారు, సన్నని యద్దపు తలుపులపాత్రము పెట్టెనగు, గదులయందు, అద్దముల పకలకొట్టి చేయు దెలియో గురిధము. ఇనుప దొంగతనము తక్కువచ్చుట, పాలములందు, పెంటరిగా నిట్టి గృహములందు గ్రామముల కంతమాత్రముననో ప్రజలు నిర్భయుముగ నిద్రించుచుండును. ఇదియ పరపరిసంఘము లందు ధనమునుండుటచే వారికి కల్లుమన్న లాభములలో కొకటి.

(౨) పరపరిసంఘములను వైసతెచ్చిన పద్ధతివలన మనోకలాభము కల్గుచున్నది. ఇరతల కప్పునిచ్చుటకు, పరపరిసంఘములకు ధన మగర్భము. ఈ వ్యాసము దివర తెచ్చెల. అందువారి కంతధనము, ఏనదిమంది ఏదేయి మందిధనవంతులు తమధనమంత బ్యాంకులందు పెట్టి సమ పరికాదని తెల్లము. అందువలన ప్రజలంద రట్లు తమ ధనమునంత బ్యాంకులందుపెట్టి, బ్యాంకుల తాత్కాలిక యుగా ధనవంతముగఁ జేయుటవలన బ్యాంకులందు, కోటానకొట్టినపమంతులయూ, కేలొలది కొట్ల ధనము బ్యాంకు లిరతల కప్పుల నిచ్చుటయూ, తద్వారా వడ్డీని పొంది, లాభముల సంకుటయూ జరుగుచున్నది. ఇంత ధనము బ్యాంకులందుంచి, బ్యాంకులద్వారా వ్యాపారాల కన్నివిధముల నప్పులనిసి, వ్యాపారముల విరభ్యంతరముగ నభివృద్ధి పొందించుచుండుటవలననే దేశపువాణిజ్యము పొచ్చె. ప్రజలయొక్కవృద్ధియుగియున్నది. ఇచ్చట ఈవివరఁ తెచ్చిననుభవము తెల్లకల్లుతో తెల్లపుటకు నీలు లేదుగాని, ప్రజలయొక్క ధన మప్పుకొని, వారికి వడ్డీ చెల్లించి లాభపెట్టుట బ్యాంకులు బొందునో కొద్దిగా మాదియ టిచ్చుట సాధ్యము. ప్రసాద్యు ధనమునకు వడ్డీని కొంచెము తక్కువచేటుప్రకార మిచ్చి, ఇతరు లకు తాము కొంచెము హెచ్చువడ్డీల కప్పులనిడుటవలన కొంతలాభము నిచ్చును. దినదినమునకు వలయు సనము వంత నొక్కవారమే ధనమునుంచిప్రజలలోరరు గనుక, అట్టి పెట్టెలోని ధనము లేక (Current Deposits) లోనుండి చాలభాగపు ధనమును, దినదినమునకుగా, వర్తకు లకు వడ్డీలకిచ్చి వందకు లుట లేద లేక పావులవాడ్డీ వొప్పవక టిటి, రెండు, మూడు, నాలుగివములకు ముద్రయిచ్చి లక్షలకొలది ధనము సంపాదించ పాధ్యము. మొదటివివ.యను నిపుడు విచారితము అవ్వల నిచ్చుట యెట్లో, ఎందుల కప్పుల నివ్వలయునో, అందువలన కల్లులాభము తెచ్చియోమారము. దృష్టాంత ప్రార్థకముగా తెల్పెద. ఒకదిన్న బడ్డీ కలదనుకొందము. అంతొక్కపే బ్యాంకు కలదు. అచ్చటి ప్రజలందరు, ఆబ్యాంకునంతే పథ్యులై దానియందే తమధనము పెట్టుచు, దానినుండి యప్పులకు బొందుచున్నా రనుకొందము. యుర,ల, స్వశే,మ, సయను వర్తకులు, బ్యాంకువడ్డీకు, అప్పుకై చల్లి వారనుకొందము. బ్యాంకు నిక్కొక్కటికి ప్రదికేలు అప్పు

నిచ్చెదనని వాగ్దానమిచ్చినది. అనగా బ్యాంకు 70 వేలకు పీరికి పరపతి నిచ్చినది. పిరు, తమకు ఒక్కొక్కరికి పది వేలరూపాయలు బ్యాంకులో నున్నదనుకొనవచ్చు. అంత, 'య' అనువాడు కొన్ని వస్తువులు 'ర' అనువానివద్ద కొని నేయిరూపాయలు బాకీపడి, అందులకొక చెక్కు తమ బ్యాంక్‌పైయిచ్చు. అంత 'ర' 'ల' వద్ద విడువేలరూపాయలను కొన్ని వస్తువులు కొని, వారికొక చెక్కునిచ్చు 'ల' అనువాడు 'వ' అనువానికి బ్యాంకేలకు, 'వ' అనువాడు 'శ'కు విడువేలకు 'ష' అనువానికి 'శ' అనువాడు బాల్కు వందలు, 'ష' అనువాడు 'స' అనువానికి నేయిరూపాయలకు, ప్రతివాడు ఇతరవ రైతులకు, నేయిరూపాయలకు, ఆ బ్యాంక్‌పై చెక్కుల నిచ్చి వారనుకొందరు. అంత చెక్కులను బోంబిన వారెల్లరు వానిని బ్యాంకుకి తీసుకొని వెళ్లి, పరపతిసంఘమునందుంచెదరు. పీరిలో పెచ్చయపర పతిసంఘమునుండి బయటికి ధనము లేబోదు. క్రొత్తగా వచ్చిన చెక్కులను తమధనమునకు కలుపుమనియే పరపతి సంఘమును గోరవకు. జరుగు పర్యవసాన మేమి?

య	10,000—(1000 + 1000)	8,000
ర	10,000—(5000 + 1000) + 1000	5000
ల	10,000—(4000 + 1000) + 5000	10,000
వ	10,000—(5000 + 1000) + 4000	8,000
శ	10,000—(400 + 1000) + 5000	13,600
ష	10,000—(1000 + 1000) + 400	8,400
స	10,000—(1000) + 1000	10,000
ఇతరులు	+ (7000)	0007
మొత్తం	70,000—28,400 + 28,400	70,000

పైపట్టికవలన తెలియు విషయము యెవ్వి? బ్యాంకు డెబ్బడి వేలు, ఏడువందల రైతులకు అప్పనిచ్చినది. పిరు తనలో తమకుతెలిసిన బ్యాంకు పెంబరులకి ధనమునందు కొంత భాగము (28,400 రూపాయల) నిచ్చుకొనినది. ఈ ధనమును పీరి పీరికి బ్యాంకు చెల్లించినది. కనుక యిరువదిరూపాయల బాల్కునందులపై, ఆవ రైతులు, వడ్డీని బ్యాంకుకు చెల్లించు నియున్నారు. బ్యాంకు చేసినదెల్ల, ఇంతధనమును తన బొక్కసమునుండి పీరికిరి కిచ్చుచుండుటకాదు. ఒకరి కివ్వ యన పరపతినుండి కొంతకొన్ని, ఆ చెక్కులన చెందదను వారి కామొత్తమును హెచ్చించి, ఇటుల, ఒక్కొక్కరి

కివ్వదను పరపతిని తగ్గించుటో, హెచ్చించుటో పరిష్కరింపబట్టి చేసి, తనబొక్కసమునుండి యొక్కదమ్ముడినైన బయటికి పంపకయే, రెన్నిలలో కూడిగ, తీసివేయటో పనిపూర్తిచేసినది. ఎర్రకులో, ఇంతమాత్రము పరపతి పుట్టనను నమ్మకమే లేనిచో, ఇంతబ్యాంకార మింతముల కనగ, దైర్యముగ చేయిండుకపోవచ్చు. బ్యాంకు యిచ్చిన దైర్యముచే, బ్యాంకు యిచ్చిన పరపతిబ్యాంకా యిరువది రూపాయల బాల్కునందు బ్యాంకారముచేయటకు కైకొక్కరి. ప్రతిచిక్కాదారునికిట్లు కొంతధనమునకు బ్యాంకుపరపతి వినవచ్చు. కొన్ని లక్షల బ్యాంకారము సాగవచ్చు. బ్యాంకారము చేయగల కైకొక్కరిన, బ్యాంకారమునందు లాభము చేయగల్గిన ప్రతివానికి రోజువారీ పరపతి నోసంగి, ప్రోత్సాహపరచి, బ్యాంకు, వారిచే వచ్చి బ్యాంకారముల: చేయించి బ్యాంకారాభివృద్ధి నొందించుటకు వీలుకల్గును. ధనము లేక, ఎందుకో యనుభవజ్ఞులైన బ్యాంకులు చిన్ని చిన్ని దుకానులలో బాధపడుచుండవచ్చు. పూటకూటి యిండ్లను నడిపుటం పరిశోధింపవచ్చు కల్గిన ముసలమ్మలు రోజువారీ ధనము లేక, హోటలుకట్టించ కుండవచ్చు. మోచిపోటుల గట్టిబడి, వడనకాల్యలబ్యాంకార హాదారుల శివ్వరచి, లాభము బొందుకల్గినవా రనేమిలు పరపతిలేమి చే చిన్నబోటులతో బాల్కుదమ్ముడిల సంపాదించుకొని గంట త్రాగుచుండవచ్చు. పరపతి లేమిచే రైతులు ఎరువుల వేయక, బంజరుభూముల సాగుచేయక, పరపతి లేకపోవుటచే గమరునుండి లోహములు తీయక, పెద్దకాలువల నుండి పంటకాలువ దీసి వ్యవసాయముచేయక, పిల్లభూములందు లోపలుల శివ్వరచి భూమిసాగుచేయించక పోరకొనుట గల్గువచ్చు. పీటియన్నిటివలన, హెచ్చుగా 'పని' లేమిచే పనివారిలో హెచ్చుమంది నిరుద్యోగులై గర్భదారిద్ర్యమునందుండువచ్చు. ఉద్యోగము చేయమన్నవారు రోజువారీ కూలి సంపాదించలేక, ఒంటిపూట భోజనముతో సంకృప్తి నొందుచుండవచ్చు. ప్రజలందరు మసీదలు, కమిషీనులములు, రేపటాబ్బలు, స్త్రూలులు శోరవచ్చు. పనిరందగు, మంచియిండ్లు వానరార్లు మంచిపిటలు, బరి గారుసాములు అకుశ్రమగువస్త్రములు కుట్టుము గల్గించు పరమాన్నములు అభిలషించుచు. బ్యాంకారులందరు, ఇండ్లు

కట్టుటందు కందరసాహసు, కొయ్యపరిమట్టు భోజన పదార్థములు, వస్త్రములు, గోదగులు వీరిచేయించుటందు, కొనియమ్ముటందు ఇతరుల పరముగా కొని యమ్ముటందులెలాభము కల్గులు కనకాశము లున్నవని, వీరిన యాపనుల చేయుదమని యాత్మసాపకుమండ వచ్చు. ఈపరిమట్టుల్ని జేయగల్గినవారు కంసాలివారు, బంగారుపనివారు, కమ్మర, కుమ్మరవారు, ఎరువుగలవారు, ఓడల, పడవలచేయువారు, వస్త్రములచేయువారు, ఎల్లగు లెగినంత పనిలేక బాధపడుచు హెచ్చుపనిచేసి హెచ్చు పస్తువులచేసి హెచ్చుగనము పొంది లెక్కారా, ఇతరులు చేయుచున్న పస్తువుల కొనుక్కొని సంపాదకులునులనంద యూరలటాడుచుండుచున్నా కాని ఎందులకాబ స్తీయందరి ప్రజలు సోమగులవలె, దిక్కులేనివారివలె, అన్యపరిద్రుల వలె యున్నారు, నోడల వానుకొని గందులయందు బరుం ది నుడ్డులులేక యలనుటించుచు, మరిగిగల్గిల తిరుగుచు, చెల్ల యాకులదిని బ్రతుకుచు కేల ప్రజలంద రిట్టి దుర్గతియొ రున్నానో వారియందు పరపతిసంఘములు లేకపోవుట కలనశీయని. చెప్పిన, పరిపాపింపకుచు వచ్చుటకు. అది సత్యము. పైపత్తెల్లవటుల పర్రకమునందు జయము పొంద గల్గువారి కందరికి లెగినంతగనము నప్పుయిచ్చెదవని పర పతి నోసంగెనవని మనపరపతిసంఘము వాగ్దాన మొన ర్చిన దనుకొనుచు. పైవృత్తాంతమునందు చేసినటులనే ప్రతిపర్రకుడు కోరినగనమును, అలెదెవరికియమమనో ఆ పర్రకునకు బ్యాంకు తెల్లించుచున్న దనుకొనుచు అన్ని పస్తువుల వాబ స్తీయందే చేయుటకు వీలంకల్గననుకొనుచు. అంత ప్రతిబ్యాపారము గొప్పగొప్ప పద్ధతులపై పాగుట ప్రా రంభించు. ఇదివరకున్న ప్యాక్టరీలన్నియు పూర్తిగా పరి చేయుచు, నిందుగా పనివారి నుపయోగించు క్రొత్త ప్యాక్టరీలు స్థాపించ వర్తకులు పూసెదరు. బోటులు, నుడ్డలు, కుండలు, కందములు, తిట్టలు, బుట్టలు, ఇండ్లు, దరవాజాలు, కిటికీలు, మురుగులు మురిడిగొలుములు ముక్కుపుకేలు వాగరములు, పరమాన్నములు పాల్వ లా, అన్నియు ప్రజలు చేయమొనరించుచు. ఎవ్వియో పనులు పానును, అన్ని పస్తువులు హెచ్చుపంఖ్యగా చేయ బడును. అందరుపనివారి కుద్యోగము దొరుకును. నిరు ద్యోగము అన్యత్యమగును. అందరి కాదాయము హెచ్చు

ను. ప్రతిపనివానికి, అచేకవస్తువులు కొను కేర్చకల్గును. వర్తకులు లక్షాధికారు లగుదురు. ఎల్లెడ యైశ్వర్యము తాండవమాడును. ఏమి యిహాహత్య్యము? ఎటుల యియ్యద్దులము కల్గివది? బ్యాంకునందు, ఆకాశమునుండి కొట్లుకొలది గనము వచ్చిపడలేదే. వర్తకుల కెవ్వరు భూమిలో నుండి గనమె త్తి యివ్వలేదే! పనివారికి వీరి వారము కల్గి భూమిలోనుండి వనకాలబిండుల దొరక లేదే! ఎటుల నీ తిమాషా ఈగారడీ, ఈమెస్సరిజమును నివదీసి, ఈనుచ్చుటమండి విడగొట్టి తెచ్చుట? అదియే వనపని. ఇచ్చట పరపతి యిమ్ముటచే, ఆపయ్యకముపై, గనమున్నదను పర్రకముచే పర్రకులెక్కువనివారి నుపయో గించి, హెచ్చుపస్తువుల శుభించిరి. ఈపస్తువుల గనము న్ను దనుకొన్న మరికొందరు వర్తకులు కొని, గనమున్న దనుకొన్న మరికర ప్యాక్టరీలవారి యింక మేకుల, మెషీ నుల నమ్మిరి. తాము చేయు పస్తువులు, నుడ్డలు ప్రజలు కొందు రను వమ్మకముతో, బ్యాంకువద్ద తెచ్చిన బాకీ వాధారపరుచుకొని, ఈయజమాని యధికసంఖ్యాకులని పనివారి నుపయోగించి, నుడ్డల చేయించు. తబిదకుగ, ఒకరిపై నొక రాధారపడి, పస్తువుల నన్నిటి చేసి, ఎడ తెచ్చిలేకుండా కష్టపడి, తమకు కావలసినవనిముట్ల, తమ కున్న, తాము సంపాదించుకొనిన గనము బ్యాంకా కొను క్కొని కులుపడుచున్నారు. కనుక, చివరకు కల్గిన ఫలి తిమకు పర్రప్రజలసౌభాగ్యము, వారంతలవారు చేతులార కట్టించి సంపాదించుకొన్నదే! ఇందు బుట్టకములేదు! ఈలోపల, బ్యాంకులో జరుగుచున్న యేమి? వస్త్రముల దీకుకొనుము: దూదికల్గిన రైతు, అప్పుపై రాధారపడి, చాలము పానుచేసి, తిరిగి దూదినమ్మెను. ఆరేకు ఖర్చివేస గనమును బ్యాంకు ఆరేకుచెల్లించమన్న వారికి చెల్లించియుం దెను. దూది నమ్మినవమ్ముట రైతు రేపగనమును, వడ్డీని బ్యాంకుయందు పెట్టు అనగా బాకీ తీర్చుకొనును. ఆరే దెవ్వరికి గనము చెల్లించమనెనో వారును, బ్యాంకున బాకీపడియుండిరి గనుక, వారికివచ్చిన గనమును బ్యాంకునకే యిరుదు. అందులన బ్యాంకునుండి దమ్ముడి తెట్టిపొనుండనే, రైతుకు బాకీ కల్గినది. ఆరేని కన్ని తినుబంధారులు నోసంగిన దుకాణదారులకు బాకీ కల్గి, వారుచేసిన పనికి పనికియు కల్గినది. అంతరైతువద్ద

యాదికొన్న వర్తకుడు రైతునకు చెక్కుబాహు ధనము చెల్లించు. ఈవర్తకుడు బూదిని విడిచిన పిమ్మట, మరొక వర్తకున కమ్మును, ఆవర్తకుడు, యీనడిచిననూలునుండి విస్త్రుతము చేయించు. పీను, ఒకరికొకరు చెక్కుల నిచ్చు కొనుదురుదురు. అందరి చెక్కులు బ్యాంకుబాహుదే పోవును. అందరవులు రాకీయున్నారు. చేయుచున్న పని పూర్తియైనకొలది, ఆవ్వలు తీరుచుండును. తుదకు అందరు లాభమందుచున్నారు. ప్రతిపనివానికి చెల్లించిన ధన మంత చెక్కులబాహుదే చెల్లించబడినది యనుకొనుచో వారికి ప్రధమమున కొన్ని వారములవరకుమాత్ర మవ్వ యిచ్చి, తినుబండారముల నిచ్చుచో క్రొత్తవస్తువులు తయారగుట, అంత వారికిరములు వచ్చుచుండుట అంత వారి యవ్వలు తీరుటయేగాక వారిచూదాయము పొందుచుండుట, ఈచూదాయముతో యనేకవస్తువుల పీను కొనుట, ఆవస్తువుల నమ్ముటతో వచ్చిన ధనముతో బ్యాంకుకు చెల్లించి అవ్వలదీర్చుకొనుట జరుగును. ఇటుల చెక్కులు గిరిగిరిగిరిగిరిగిరి, ఒకలెక్కనుండి మరొకలెక్కకు కూడింపబడి ఒకలెక్కనుండి మరొకలెక్కకు రిగింపబడి తుదకు ధనభుంతయు వస్తురూపముగా చేరును. అసగా తేలుపతి దేయి! ధనమును మనము రినము. రూపాయలను కరిగిండుకొని మనమురెము. తిన్నను పొచ్చు రూపాయల తిని తిండివలెము. మనము, రూపాయలను పూట గట్టుకొనుటకై పని చేయుము. నునకూలివారు రూపాయల విలువ తగ్గిండుకొనుటకు పూరిచేయుటలేదు. మనవర్తకులు రూపాయలచే చలి గాచుకొనుటకు, రూపాయలచే తినుపూనము గాపాటు కొనుటకు, రూపాయలచే నిదురపోవుటకు బాహురము చేయుటలేదు. 'ధన్యామరుతికథ' భాగవతము అదివినవారికి తెలియు. తాకిన దిల్ల రిగలబడవలెనని వరము తెచ్చుకొనిన. తుదకు తాకి తనవెత్తిపై యదదేమకొని ధన్యుయ్యెను. పండిత్యెల్రము అదివినవారికి, తాకినదిల్ల బంగారుకావలెనని నరముబొందిన తాతయ్య, తినుట కమ్ములేక, వాతనమయ్యెనని తెలియును. అటులనే రూపాయల కావలెనని పరుగులెత్తి వారికి, అర్థమగుము లేకపోగా, శ్రాంతికిరగుముగూడ నక్కరు.

మనమందర మెందులకు కష్టించి ధనము సంపాదించుచున్నార ననగా, అధనముబాహు యితరవస్తువుల

కొని సుఖించుటకుతోటకురను లెంచగదవుత్త్రీతోటకురనే తిని సుఖపడలాల దిల్లకాలము. బంగారమునలు, చిలకడనునలు పెండ్లనను, అడిగను సుఖము కలుగదు. పట్లలియ్యము, రెల్లము, తెల్లనిలియ్యము, కమ్మని ఖడ్గారపండ్లు, కమ్మల కండముగకుండు రంగలరదిక, సొంపు గల కోక యాదిడ కవివరము. అయినవస్తువుల నమ్ము వర్తకులయొక్క గ్రామములకు తనకున్న తోటకుర, బంగారమునలు, చిలకడనునలు, రెల్లలలో నెత్తు కొనివెళ్లి, అది కొనుటకు పోవుట పాధ్యయుకారు పరిగనా, తీసుకొని వక్లకగ్గినను, ఆ గూతవస్తువుల నమ్ము వారీమె యమ్ముగోరు వస్తువుల కొనగోరకపోవడపు కనుక చులకైన న కార్యమేమన, తోటకుర, బంగారమునలు, చిలకడనునలు కొరువారి కవి యమ్ము, రూపాయలను పొంది, ఈరూపాయల నిచ్చి, సిద్దల, రెల్లను, లియ్యము, పండ్లు కొనుక్కొనుట లితివలన, ఈవస్తువుల నమ్ముచా తీరూపాయలను ఇతరవస్తువుల కొనుటకై యుపయోగించురు. ఇటుల, రూపాయలను వాడెముల బాహు, అన్ని వస్తువుల రిదిరవర్తకువులకు పరస్పరముగా, అవసరములేని వస్తువుల వానియలకూముల తినుగవివర మైన వస్తువులకొనుటకై మార్చుకొని, లాభము పొందుదురు. కనుక, రూపాయలను కర్షియంబు, అది కర్షించు కొనగల కక్కిర గాని, వానియందున్న లోపముకై కాదు సరే! చెండిరూపాయల కోకవోటినుండి వలొకవోటికి జేబులో పెట్టుకొని మోసుకొనిపోవుట లితిగిచ్చము. కొంగలభయము గలదు; కత్తిరించు గజబక్కిదుల దుండగములు గలవు. కాని, చెక్కులు చేతిలోనుండి, అవసరము వచ్చినవస్తువు పద్దనక్కిరితో ధనముతీయు యల వాటున్న మరింత లాభముగల్గు. ఈవర్తతి నచలించియే నైద్యుద్ధాంతమున తెలుపబడిన పట్టుబట్టుప్రజలు, బ్యాంకు నుండి దమ్ముదీయైన లయటికి తీసుకురాకుండా, ధనురము కార్యములను, తమకు కావలసిన వస్తువులను చెక్కులతో, కొని రకువవివరములేని వస్తువుల చెక్కులకొరకై యమ్ము, 'పరపతి'పై అన్ని పనుల వాధారపరది, పట్టా పాధాగ్యమును వృద్ధపరచిరి.

అబస్తీయంది రెండుబ్యాంకులు కలవనుకొందము. బస్తీయందుగల ప్రజలందరు, ఈరెండుబ్యాంకులబాహు

నే, అప్పులలోందున్నా ననుకొందము. అంత జరుగునది దేమి? 'య' యను బ్యాంకుపథ్యంబు 'ర' యను బ్యాంకు పథ్యంతో వ్యాపారముచేసెను. 'య' బ్యాంకుపథ్యంబు 'ర' బ్యాంకుపథ్యంబులనుండి యనేగిష్యులకు ననేకదినము లందు క్రమముగా కొని, వారికి రేకు 'య' బ్యాంకుపై చెక్కులను, వస్తువులనై ననుసరించి యిస్తురు. ఇట్లులే 'ర' బ్యాంకుపథ్యంబు 'య' బ్యాంకుపథ్యంబులనుండి వస్తువులొన్న, వారికి రేకుబ్యాంకుపై చెక్కులు యాగవము వకు ఇస్తురు. ప్రతివారము, తంపథ్యంబునగ్గ జరుగుచున్న వ్యాపారము ననుసరించి, 'య' బ్యాంకువందు 'ర' బ్యాంకుపై వ్రాయబడిన చెక్కులు యిచ్చబడుచుండి, (ర) బ్యాంకువందు (య) బ్యాంకుపై వ్రాయబడిన చెక్కులు ఇచ్చబడుచుండుఅంత. పథ్యంబునగ్గనున్న పరస్పరము యవ్వలు తీరును కాని, ఒకబ్యాంకు మరొకబ్యాంకును, పరస్పరముగా కొంత గవనివ్వలసియుండు. 'య' బ్యాంకుపై ఒకవారమున 50,000 రూపలను చెక్కులవచ్చెననుకొందము. 'ర' బ్యాంకుపై యావారమున, 60,000 రూపాయలను చెక్కులువచ్చె. అంతే లేకునదిదేమి?

'ర' బ్యాంకు 'య' బ్యాంకుకివ్వలసినది 60,000
'య' బ్యాంకు 'ర' బ్యాంకుకివ్వలసినది 50,000

'ర' బ్యాంకు 'య' బ్యాంకుకివ్వలసినది 10,000
మరొక ('ర' , 'య' బ్యాంకుకివ్వలసినది 100,000
వారము ('య', 'ర' బ్యాంకుకివ్వలసినది 110,000

'య' బ్యాంకు 'ర' బ్యాంకుకివ్వలసినది 10,000
రెండువారములపై వేరినరెక్కు.
ఒకరొకరి తేమయు బాకీ లేదు.

ఇట్లు, వారవారమున కొన్ని బ్యాంకు మరొక బ్యాంకును కొంతయివ్వలసియుంటాని, ఆ బ్యాంకునుండి గవము రాబట్టుకొనవలసియుంటాని జరుగుచుండును. ఈ బ్యాంకులనుగ్గ యిట్లు మొకరొకరి కప్పునడుచుండుటయు, అందుల కొకరికొకడు 'పరపతి' నిచ్చుకొనుటయు జరుగును. రెండు బ్యాంకులకు బదులనేగ బ్యాంకులున్న వనుకొందమాట స్త్రీయందు అప్పుడును, ఈ పరస్పరసానమే కల్గును. ఏన, రెక్కుల పరిపెట్టుకొనుటమాత్రము కొంత వకుతరగనును. Clearing House అను తూరుసార

ఇట్లు గృహము యవపరమగుటయు తొలుగానుండు లేక పరస్పరముగా కొట్టి వేరెవరు చెక్కులు పెట్టిలగుటయు, గట్టిగా నుండు పెట్టింపవలసిన చెక్కులను 'పరపతి' దేంన్నరచుటయు జరుగవలసియుండు. 'తూరపరబట్టు గృహము' గూర్చి నేరుగా మరొకరి తోయవలెను. ఇప్పటి కేములమాత్రము రెండుకొన్నచాలు.

మనము, పనివారికిమాడ చెక్కులిచ్చుట సాధ్యమనుకొంటిమి. కాని నిజమను జీవితముందు, పనివారికి, దిన దినమునకు, వారవారమునకు పోలివచ్చుచుండుటచే వారికి చెక్కులనిచ్చుటగాని, వారు బ్యాంకులందు రేకుగవము వెట్టి, రేకుచెక్కుల నూచ్చుకొని, బ్యాంకులందు 'పరపతి' లొందుటకాని సాధ్యముగాదు. రేకువార, ఇరవైప్రజలు మాడ, పది పదునేను రూపాయలైన నేలునందినకొని, చిల్లరపనులకు చిల్లరపన్నులకు నివత్రార్యకముగా చెల్లింపకుండుట సాధ్యముగాదు. రైలుప్రయాణములు చేయుటకు, బస్, ట్రాంబుండ్లు, స్ట్రుక్చుబండ్లు, ఒంటెబుట్టబండ్లు వగైరావానికి చెల్లిండుటకు, ఇరవైప్రజేములందు కొంత కాలముండుటకు, తేబులో కొంతగవముండువలయు కాన, చిల్లరపనులకుగా 'Till money' యను గల్లాపెట్టెగవము మన యాట స్త్రీయందున్న బ్యాంకులందుండవలయును. ఈ గవమెంతగా, ప్రతిదినము బాంకు 'గల్లాపెట్టె' యందుండువలసినది, క్రమముగా దినదినమునకు ఒకనెంతున్నర వర్యంతము నూదిన పిమ్మట లేల్చసాధ్యమువను. ఈగవమును దినదినము నచ్చిపోవు పథ్యంబుకు, అడిగినప్పుడెల్ల అడిగినంత యివ్వలసియుండును. కనుక, ఎల్లిప్పుడు మన బ్యాంకులు వాడెములరూపకముగా కొంతగవమును, ఉండుకొనవలయును. ఏన బ్యాంకుపద్ధతునచ్చి ఇట్లు వాడెమురూపకముగాగవముగోరికవ్వము కల్గిండువాడెవరు? బ్యాంకునం దిదివరకే పెట్టెలో నున్నగవము లేక (Current account) గా పెట్టినవారు, బ్యాంకువందు 'పద్ధి'గా గవముందినవారు, బ్యాంకువందు 'పరపతి' లొందినవారు పై యున్నారు. పై రెండువిధములవారు తామిదివరకె యిచ్చినగవమును మాత్రము కొనుచుండురు. నూడవవిధగతివార, బ్యాంకుకివచ్చెదనన్న 'పరపతి'పై నూధారపడి, గవమును కొనుచుండురు. కనుక, బాంకును, దినదినము వచ్చుచున్న 'చిల్లరగవము'పై వత్తిడిని

రిగ్గించవలయునన్న నేయగర్గినట్లు 'పరపతి' నిచ్చుట రిగ్గించవలయును. అనగా, లెక్కలేకుండా, ఇదిగరకు మనము నమ్మియుండు 'పరపతి' నిచ్చుటకు లబధుడను. మొదటి మొప్పునందే, బ్యాంకులోనికెల్లు ధనమువచ్చునది సూచితిమిగా! అధనమునుండియే, ఇదిగరకు, అప్పులుగా, బ్యాంకు, అప్పిచ్చుననియు సూచితిమి. కాని యీ యప్పుల పెంతెవర కిచ్చుటకు నిలుకల్లునని సూచలేదు.

బ్యాంకు

బ్యాంకుపై నున్న ధనము	10,000
ఇదిగరలు గల్గొప్పెట్లెధనముగా నుంచినది	100,000
ఇదిగరలు వడ్డీకిచ్చినది	500,000
అప్పులవారి కివ్వలసినది	1,000,000

ఇదిగరల కివ్వలసినది 1,610,000

ఈపైన యొక్క దృష్ట్యాంత్రార్థ్యమైన Balance Sheet ను యిచ్చితిమి. బ్యాంకురావలసినధనమునున్న విచారించు. బ్యాంకువస్తుపామగ్రహియ్యవచ్చుధనము పది నేలు. అప్పులు నీడుకొన్నచా నివ్వలసినది, 1,000,000 రూపాయలు. రెండు మాడు దినములను మాత్రమే యిచ్చిన యప్పులధనము, 500,0000. బ్యాంకునందు, వా రెముయోవకముగానున్న ధనము, 100,000 రూపాయలు. కనుక బ్యాంకుకు రావలసిన ధనము రూ 1,610,000 కాని, అపరమొచ్చినప్పుడు, బ్యాంకువస్తుపామగ్రహించు గలధనముగాని, అప్పులవారివ్వలసినధనముగాని తెచ్చుటకు వలదువడదు. కనుక, నిలుదుటలో ఐచ్చుధనము నానె ముగా నున్న ధనమే అపరమొచ్చినప్పుడు చేతి కందు

దినము వచ్చుచున్న ధనమునందే దినదినమున పెం తెంతధనము ప్రజలు తిరిగి యివ్వకోరవలె తెలియును. గాన మిగిలినధనమును, మరికొంతి 'పరపతి' నిచ్చిననుడే దినదినము ఎంతధనము బయటికిచ్చుచుండుననియు నను విషయము తేలినవిషయమనే 'పరపతి' నిచ్చుట బ్యాంకుకు వలచినవృత్తి: పట్టలనయరా!

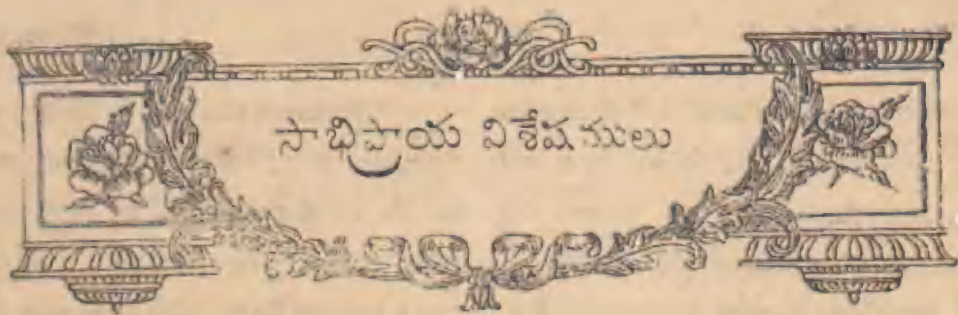
బ్యాంకుపై నున్న ధనము	10,000
అప్పులవా నివ్వలసినది	1,000,000
నిలుదుటలో ఐచ్చు అప్పులు	500,000
నాణ్యముగా నున్న ధనము	100,000
	1,610,000

ధనము. ఈరెండు విలుములు కలిపి, 600,000 అనుటకు ధనముగను.

బ్యాంకు యివ్వలసిన ధనము:—బ్యాంకు వస్తు పామగ్రహించు ఇచ్చిసిన ధనము పెచ్చటికైన బ్యాంకు యజమానులకివ్వలసినదేగదా. అయ్యనిపదివేలు. ఇదిగరలు గల్గొప్పెట్లెంగా నుంచినది 1,00,000 రూపాయలు ఇదిగరలు వడ్డీకిచ్చినది విదులక్షలు. అప్పులవారికి 1,000,000 రూపాయల నివ్వలసియున్నది. పదిలక్షల 'పరపతి' వారికిచ్చిరి. వారెప్పుడు కోసిన యప్పుదీధనము వంతను, లేక కొంతభాగము నీయవలసియే యున్నది. కనుక, బ్యాంకువస్తుపామగ్రహించున్న ధనమును, ఇదిగరలు వడ్డీకిచ్చిన ధనమును, అడిగినప్పు దివ్యలసిన యివ్వలసినది.

గాలివాచ

ప్రశ్నోత్తరభావమతివిచిత్రము. నిశ్శబ్దముగ నున్న ప్రకృతిస్వరూప మొకగడియ కాలమునను ప్రళయకారమును చాల్చును. శుభ్రాంబరము గా ధాంధకార బంధురమై భీతావహ మగును. మందమారుతము ఝుంఝానిమై భీభత్సకారమునుచాల్చును. మాత్రాంధప్రభావము మాటుచడి తమసావ్యతమై ప్రాణరక్షణయందు ప్రభాకరుడప్రమత్తుడగుచుండును. ఇంద్రాగ్ని వరుణ వాయు దేవతలు మహామల్లులై ప్రకృతిరంగమునందు లీలావిలాసార్థము బలబలములను బ్రద్యోచుచు మహాసంక్షోభమును గలుగజేయుచుండురు. మహాసంరంభమునందు నదులు పొంగి పొరలుచుండును. చెల్లుకుంకుమస్త్రోత్రోగూలి పడుచుండును. ఇండ్లు కూలుచుండును. జంతువులు మడియుచుండును. జంతుజాలము లన్నాశ్రయాధారములు లేకను మహాకారములు చేయుచుండును. ఈమహోపద్రవావసయందు నిస్సహాయస్థితియందు భీభత్సవస్థయందు ప్రజాదృష్టివహజముగను వైరాగ్యాయత్తమై భూతనాథునిమీదను లగ్న మగు చుండును. సంకీర్తనములు చెలరేగుచుండును. వ్రాతనలు ప్రబలుచుండును. అపన్నుడైన గిశేన్రసి భంగిని ప్రజలార్తనాదమును జేయుచుండురు.

శా. లావాక్ష్మింతయులేదు ధైర్యమవిలోలం

బయ్యెఁ బ్రాణంబులన్

శాస్త్రదప్పెను మూర్ఖవచ్చెఁ దమ

పున్ డప్పెకొకమంబయ్యెడిక

నీదేవప్రసాదంబు లెఱుంగ మన్నిం

పందకొ దీమనిక

రాజేయార్థంబు కావడి వరద సుంర

క్షింపు భజాత్మకా.

భూతేశుడప్రదునిష్కరానందుడై నారాయణ రూపమును చాల్చి ప్రజలమొరల నాలించునో మహావిష్ణువై దీనాలాపముల నాలించి రక్షణమును బూనునో మహాయోగులు గ్రహింప నోపుదురు. గడియలో నంతయును మారి పోవును. మహాభూతములు రోహనేశములను వదలి సహజస్వరూపమునుచాల్చును. ప్రకృతి సామ్యాకృతిని బొందుచు శాంతస్వరూపమును చాల్చును. మహాభూతసంరంభసంజాతి మైన మహాభీభత్సము నిలిచియున్నను ప్రజలు సంసారప్రవృత్తియందు నిమగ్నులై లోకదహిత్రను మహాదానందముతో జేయుచుండురు. ఈ ప్రభావమును గనుగొనుటకు జగన్నాటక సూత్రధారుడు సమర్థుడు.

* * * *

వైశాఖమాసము. మండు వేసవి. గాలి వాన. మహా ప్రళయము. ఈ యవస్థా సంయోగములు సామూన్యముగ కని విధి

యెఱుంగని విషయములు. గ్రీష్మమునందు గాలిదుమారములు సంభవములు గాని గాలి వాగులు సంభవములు గావు. రైతులు పశువులను పోలములయందు గట్టియుంచి పోలములను బాగుచేయుచుందురు. పోలములలో గొల్లవాండ్లు గొట్టెలమందల గట్టుచు జీవయాత్రిను చేయుచుందురు. పశువులు, జనులు కాలమును పోలములందు గడపుచుండుట సాధారణము. తృణభాగ్యాదు లింకను చేలయందు నిలిచియుండును. ప్రజలు గృహకుటీర నిర్మాణమునందును జీర్ణగృహ కుటీరోద్ధరణము నందును నిమగ్నులగుచుందురు. ఈ సమయమునందు సంప్రాప్తమైన భారాపాత వర్షము సహాయమున గలుగజేసెడి బీభత్సమును చూచినవారలు దెలిసికొన గలుగుదురు గాని వర్షవలన దెలిసికొనకాలదు. కృష్ణామండల సముద్రతీరమునను తుపాను 60 మైళ్ళ పెడలుపునను ప్రారంభమై 70 మైళ్ళ పొడవున వ్యాపించినది. కృష్ణామండలము లోనిదివి బందరు గుడివాడ పల్వూరు కైకలూరు పామర్రు బెజవాడ గన్నవరము తాలూకాలయందును, గుంటూరుమండలమునందలి రేపల్లె తెనాలి తాలూకాలందును తుపాను నష్టము విశేషముగ గలిగినది. ఈప్రాంతములందు కూలినయిండ్లకు, పడిపోయిన చెట్లకు, చచ్చిన జంతువులకు, పాడయిన తోటలకు పోలములకు, నష్టమైన యాస్తి మితి మేరలు లేవు. బందరు బెజవాడలందె 30 లక్షల రూప్యముల నష్టము పరిగణనము చేయుటదినపుడు మండలముమీదను కోటిరూప్యముల నష్టమైనను

సంప్రాప్తమయ్యెను. అన్నిచోట్లను ప్రజలు కష్టముల సనుభవించుచున్న విధమును వార్తలు ఘోషించుచున్నవి. ఎన్నియో గూడములు మాలవల్లెలు పాడుపడి నిరుపేదలు నిలువటకు నీడలేకను పరితపించుచున్నారు. కాని ప్రతీకారము మాత్రము కంటికి గోచరము గాకున్నది.

* * * *

ప్రభుత్వదృష్టి ప్రజలనుండి ద్రవ్యోపార్జనము జేయుటయందువలె ప్రజలకు సహాయమును జేయుటయందు లగ్నముగా వనువిషయ మనుభవపద్ధతి, కోట్లకొలది ద్రవ్యమును గురిపించెడిప్రాంతములకువిహారము లక్షరూప్యములను మంజూరుచేయుటయందు గల యోచార్యమును వర్ణించుట యవసరము. ప్రభుత్వ మేమిచేసినను చేయకున్నను నాపన్నలకు సహాయము చేయవలసిన భాగము శ్రీమంతులైన ప్రజానాయకుమీదను గలదు. శ్రీమంతులచచ్చటను సహాయము చేయుచున్న శుభవర్తమానములు తెలియుచున్న సహాయార్థము కేంద్రసంస్థగాని యుపసంస్థలుగాని యేర్పడిలేదు. ఎవరిపట్టుమును వారు గడపుకొనునటులు గనుపడుచున్నది. సహాయము చేయవలసిన యావశ్యకత విషయమై చెన్నపురియందు గూడిన బ్రాహ్మణేతరనాయకులసభయందు సర్. కూర్మా వేంకటరెడ్డి నాయుడుగారుపాఠించిన తీర్మాన మేకగ్రీవముగ నామోదించబడినది. దుఃఖము సనుభవించెడి రయితులు విశేషముగను బ్రాహ్మణేతరులు. గొల్లలు, బ్రాహ్మణేతరులు.

పంచములు బ్రాహ్మణేశ్వరులు. చిల్లర జాతివారు బ్రాహ్మణేశ్వరులు. బ్రాహ్మణేశ్వర సంఘ పక్షవ్యాజముననుసధికారపదపుల వ్యభిచరించిన నాయకులు త్యాగమును జూపవలసి వచ్చిన పుడు కర్మకలాపము పొడి మాటలలో నెముగి యుచున్నది. పురోహితులు విఘ్నేశ్వరునకు సమస్త పూజాలంకారములను హరిద్రాక్షతలతో సరిపెట్టునటులు పొడిమాటలతో నాయకులు దుఃఖోపశమనమును జేయబూనుట వృధాప్రయాసముగదా! దేశమునందనేక సేవా సంఘములును నిష్పక్షాత్మ్యధరణ సంఘములును సత్యాగ్రహోక్తములును కాంగ్రెసు సభలును స్వరాజ్యసభలును క్రిత్యుపైత్య కమ్య మహాజనాదిసంఘములును గలవు. ఆయాసంఘ సభాసభ్యులైనను సదుము గట్టుకొని కార్యపరాయణులగుటకు బూనుకొనకుండుట శోచనీయము. కృష్ణామండలమునందు శరవరంపరలుగగలపర పరిసంఘములు ప్రయోజనమును ప్రకటించుటకిపుడు తరుణమాసన్నమైనది. కృష్ణాగుంటూరు మండల పరపతి సంఘములందు లక్షలరూప్యము లుపయోగపడకను మూలుగుచున్నవి. ఆధనమును నానన్నులకు తక్కువవడ్డికిచ్చి కాపాడుట కపకాశములు గలవు. కాని యధికారాయత్తములైన పరపతిసంఘములకు ధనమును ప్రజోపయోగార్థము వినియోగించుట కవకాశాధికారము లెటులు లభించును? స్వపరిపాలనగల దేశములం దిట్టి యాపదలు సంభవించినపుడు ప్రభుత్వము ధనమును విచ్చలవిడిగ వ్యయము చేయుటయును నానన్నులను

రక్షించుటయును సహజమై యున్నది. గత సంవత్సరమునందు కావేరిప్రాంతములందు గాలివానలు వచ్చినపుడు ద్రవిడసోదరులుచూపిన మహాసంచలనమైనను నాంధ్రులుచూపకుండుట విచారకరము. రాజధానినగరమైన చెన్నపురి యందు శ్రీమంతులైన యార్యవైశ్య శిఖామణు లెందరో గలరు. సంపన్నులైనన్యాయవాదులును నుద్యోగినులును గలరు. వీరి ద్రవ్యోపార్జనమునకు మూలాధారము కృష్ణాగుంటూరు మండలములు. వీరై నమనానన్నుల రక్షణార్థము ప్రయత్నములను జేయకుండుట యాంధ్రహృదయము నావరించిన యలనత్వమును విశేషము చేయుచున్నది. ఇప్పుడుకాల విలంబనమైనను నాంధ్రులు దీక్షోపరాయణులై స్వధర్మనిర్వహణమునుజేసి ధన్యవాదములను బడయుదురు గాత!

* * * *

మహాత్ముని పంగదేశ పర్యటనము

గాంధీమహాత్ముడు మెయి మాసారంభమునందీయును మాసాంతమువరకును పంగదేశ విజయయాత్రను జేసి స్వధర్మనిర్వహణమును జేయగలిగెను. కేరళ ఘూర్జర రాష్ట్ర సంచారములవలె పంగరాష్ట్ర సంచారమును జయప్రదముగ ముగిసినది. రాష్ట్రమునందంకటను జయాయధ్వనములు చెలరేగినవి. మహారాజులు, రాజులు, విద్యావంశులు, శ్రీమంతులు, సామాన్యులు, స్వాగత సర్కారముల నొసంగుటయం దహమహామితకు జూపిరి. ప్రజలు సన్మానపత్రములను సమర్పించిరి. చాదాక్రాంతులై పాదధూనిని కరిసావహించిరి.

మహాత్మునకు జూపిన స్వాగత సన్మానపూజా విధానములు వంగదేశీయుల యుద్దేశోత్సాహములకనురూపములై మహాత్మున కానందమును గలుగజేసినవి. ఉత్సాహ తరంగములు పొంగి పొరలి మహాత్ముని ముంచినవి. రామమోహనరాయలు జగదీశచంద్రబోసు బుకించంద్ర ఛట్టోపాధ్యాయులు రవీంద్రనాథ ఠాకూరు అవనింద్రనాథఠాకూరు మొదలగు సుప్రసిద్ధ మహాపురుషుల నామరూపములను మహాత్ముడు సంస్మరించి వంగదేశ మాహాత్ములను గొనియాడెను. కాని మహాత్ముని కింతటితో నంతృప్తి గలుగలేదు. వంగదేశ సాఖ్యసౌభాగ్య మీషడుగురితో గలుగజాలదు. గ్రామసీమలందు నివసించుచున్న 4 కోట్ల బెంగాలీలమీదను వంగదేశసౌభాగ్య మాధారపడియున్నది. గ్రామవాసుల సౌభాగ్యమే దేశసౌభాగ్యము. గ్రామవాసులుదుర్భరమైన దారిద్ర్య దుఃఖము ననుభవించుచుండగను నగరములందెన్ని ప్రాసాదములున్నను నెందరుకోటీశ్వరులున్నను దేశసౌభాగ్యము గగనకును మును. ఈవరమార్గమును మహాత్ముడు గ్రహించినటు లితర నాయకులు గ్రహించియుండలేదు. మహాత్ము డితరరాష్ట్రములందునలె వంగరాష్ట్రమునందును తన సంచారానంతరము గ్రామసౌభాగ్యసందేశమును ప్రకటించెను. ఆచార్య ప్రభుల్లచంద్రరాయగారు ఖాడీప్రతిష్ఠాపనములద్వారా చేయుచున్నవి మహాత్ముని ప్రశంసకు బాత్రమైనది. కాని వంగదేశపు రాటములును రాటములపనియును మహాత్మున కాశాభంగమును గలుగ

జేసినవి. పూర్వము 200 వ సంబంధుగల డక్కా మజిలీదుల తయారుచేయ గలిగిన వంగదేశ మిపుడు చిన్ని రాటముల మీదను 10 వ సంబంధునూలునైనను తయారుచేయజాలకుండుట దేశమునకు సంప్రాప్తమైన యధోగతిని విశదము చేయుచున్నది. దేశమునందంతటను గృహఃరిశ్రమలు నశించినవి. వ్యవసాయము కూలిపనులు శీవనాధారములైనవి. ఈమెలులైనను నేవదియందారుమాసములు మాత్రముండుట సర్వత్ర విదిశమైయున్నది. గృహఃరిశ్రమల పునరుద్ధరణమే గ్రామసీమల సౌభాగ్యమునకు మూలాధారమనిగాంధీమహాత్ముడు వంగరాష్ట్ర సంచారానంతరము తిరిగి ప్రకటించెను. గృహఃరిశ్రమలయందు రాటపుఃరిశ్రమము మాత్రమే సకలజనులును నవలంబింప దగినదియును సకలజనోపయోగమైనదియును నై యున్నది. ఈవిషయమందటకును తెలిసియున్నను మహాత్ముడు విక్స్ప్రయత్నములను జేయుచున్నను ప్రయోజనము ప్రయత్నముల కనురూపముగ గలుగుటలేదు. కారణము ప్రపంచము నావరించిన పాశ్చాత్య పారిశ్రామిక ప్రాబల్యవ్యామోహ మని విశదమగుచున్నది. వ్యవసాయము ప్రధానవృత్తిమైన భరతఖండమున కీక్రితీయసంగతమైనను ప్రభుత్వ ప్రాబల్యము, ప్రజలయలనత్వము మహాత్ముని సందేశవ్యాపకమునకు ప్రతిబంధకములుగ నున్నవి. ముప్పదికోట్ల ప్రజలు గల దేశమునందు నూలు పందాను చెల్లించిన వారిసంఖ్య 15000 మాత్రమే యని తేలినపుడు ప్రజల నావరించిన యల

సత్వము విశేషమగుచున్నది. నూలుచందావిషయమునను మహాత్మాష్ట దేశమునందు బహిర్గతమైన ప్రతిఫలనమును నీవిషాదస్థితిని విశేషము చేయుచున్నది. మహాత్ముడు జాకా, జాలై మానములందు అస్సాము, బీహారు, రాష్ట్రములందు సంచారమును చేసి ఆగస్టు, సెప్టెంబరు మానములందు తమిళాంధ్రరాష్ట్రములందు సంచారమునకు బూనుకొనవచ్చును. ఆంధ్రులు మహాత్మునిసంచారకాలమునకైగను తమ యావచ్ఛక్తి వివిధయోగించి మహాత్ముని సదాశయములను సఫలముచేయుటకు పాటుపడుట ధర్మము.

* * * *

ఆంధ్రరాష్ట్ర జాతీయోపసంఘము

గతమానమునందు రాజమహేంద్రవరమునందు గూడిన ఆంధ్రరాష్ట్రయ జాతీయోపసంఘసమావేశమునందు కార్యకూరులైన శ్రీయుతులు బులుసు సాంబమూర్తిగారు, మండపాక రంగయ్యనాయకుగారును ఆధ్యక్షులుగను కార్యదర్శులుగను నెన్నుకొనబడుట శుభసూచకముగ నున్నది. సుప్రసిద్ధ దేశారాధకులైన వీరి మాజిమాన్యముక్తిందను దేశావ్యర్థమైన యంతఃకలహములును, యలసత్వమును యంతరించి దేశము స్వధర్మనిర్వహణమునందు లగ్నమగుటకు భగవంతుడు తోడ్పడునని నమ్ముచున్నాము. గాంధీ మహాత్ముడు ఆంధ్రదేశస్థితిని తలంచి విషాదమును

బొందుచున్న విషమును వారిభావములు విశేషము చేయుచున్నవి. ఈ విషయమై మహాత్ముడు చెన్నపురియందు తెలిపిన భావములనే యంగుఱిండియా పత్రికయందును గతవారము నందు ప్రకటించి ఆంధ్రులకర్తవ్యమును వ్యక్తము చేసెను.

“నాకు ప్రేమాన్నదమైన యాంధ్రదేశస్థితి నాకు విచారమును గలుగజేయుచున్నది. అడుపాజ్ఞలు లేకను నెవరికిబాధ ప్రభువుగ నున్నాడు.”

గాంధీమహాత్ముడు కొండంతలను గోరంతలను జేయుచుగాని గోరంతలను కొండంతలను జేయడని సర్వజన విదితము. మహాత్ముని సంతాపమునకు గారణంబులైన రాగద్వేషాసూయాలసత్వభావముల నాంధ్రజాతీయులు విసర్జించి మహాత్ముని మన్ననలకును సీశ్వరాశీర్వాదములకును బాత్రులగుటకు బాటుపడుదురు గాత!

ఆంధ్రోద్యమమునకును నాంధ్రరాష్ట్ర జాతీయోపసంఘమునకును జనకులై ఆంధ్రరాష్ట్ర జాతీయోపసంఘమున కారంభము నుండియు నధ్యక్షతీరపదవిని వహించుచు కష్టసమయమునందు సాహసధైర్యోత్సాహములతో నాంధ్రప్రతిభను సంరక్షించి జాతీయోద్యమమును నడిపి ప్రజాదరణమునకు బాత్రులైన దేశభక్త వేంకటప్పయ్యవంతులుగారు ధన్యులు. దేశమునందసహాయోద్యమమారంభము గాకపూర్వమే పంతులుగారు

సేవావ్రతమును స్వీకరించి చేసిన సేవ యాంధ్ర
జేశమునకు చిరఃపరిచితము. ఆ సేవావ్రతము
ప్రస్తుత మనవనరము. ఆంధ్రరాష్ట్ర చాతీ
యోజనంఘాధ్యక్షులుగను పేంకటప్పయ్య
పంతులుగారు చేసిన సేవకు రాజమ
హేంద్రవరసమావేశము చేసిన యభి
వాదన తీర్మానముతో మేమును సేకీభవించుచు

శ్రీయుత జేశభక్త పేంకటప్పయ్య పంతులు
గారికి ధన్యవాదముల నర్పించు చున్నాము.
శ్రీపంతులుగా రధ్యక్షపదవి నలంకరించక
పోయినను నెప్పటివలెనే యథాశక్తిని సేవా
వ్రతమును నిర్వహించగలరు. జేశసేవా పరా
యణులు శ్రీపంతులవారి సేవామార్గము
నవలంబించుచు ధన్యవాదములకు బాత్రులయ్యె
దరుగారే!

త ర ని

పెద్దిభట్ల రామచంద్రరావు గారు, వి. ఏ., (సాహితీసమితి)

సాంధ్యజేశను సైకతస్థలము మిగుల
చల్లనై సువిశాలమై శాంతమగుచు
బాలకృష్ణుని శ్రీదళ భవ్యమైన
సైకతంబుల విధమున సౌఖ్యమొదవె.

అరుణకాలంపు కెంజాయ నలరుచున్న
అశనంబున లీనమై, యతిమనోజ్ఞ
మై, యగాధమై యంబుధిధ్యేయమయ్యె,
త్రాత వామనమూర్తి పాదంబుఁగిది.

బాలభానుని కిరణాలవన్నెమీరి
మేలిబంగరుచాయను మెరయుచుండీ,
దీనరక్షణయౌ మహా జీవకరణీ
తరణీయొక్కటి వనధిమోదంబు గూర్చె.

జీవజలధినిదాటించి చిత్రముగను
నన్ను దరిశేర్పజాలిన నౌకయైన
నీవిమలమూర్తి యవ్వను నిల్చెమదిని;
దీప్తమయ్యెను నాజన్మ దీనమయ్యె.

భారతి - ద్వితీయ సంపుటము

వ్యాసముల అకారాది సూచి

	సం.	పుట.
అంత్యసంప్రార్థన—వేంకటాచార్యులు. వాదక (ప) (1)	౫	౬౪
అన్ని పరీక్ష—శ్రీ వేంకటాచార్యశిష్యులకు పులు (ప)	౨	౧-౩
అజంతా గోపాలయములు—నరసింహాచార్యులు. కొ	౩	౧౧౮-౧౨౨
అదీయ యహుపరావందదాయకపక్షంబు—సుబ్బారావుగారు-భూమిపాటి(ప)... ..	3	౧౨౫
అనుతాపము—పార్వతీశ్వర కావ్యగారు-మండపాక (ప)	౧	౧౦౧-౧౦౨
అన్వేరణాక—వేంకటకృష్ణారావుగారు-భావరాజు	౨	౯౫-౧౦౪
అభావ ప్రాదుర్భావము—కమ్మకావ్యగారు-జంధ్యాల (ప)	౨	౫౮
అభివహంధ్ర నటశిఖరులు	3	౧౫౪
అభివంధనము—తిప్పయ్యగారు-రాచర్ల (ప)	౬	౬౩
అంధ్రకవిత్వ చరిత్రము—వారాణసుమా ర్తిగారు- భోగరాజు	౪	౧-౧౨
” ” ”	౫	3-౧౪
అంధ్రగ్రంథములపట్టిక	3	౧౪౩-౧౫౦
అంధ్రచరిత్రకారులు	౩	౧౫౬-౧౫౭
అంధ్రాధ్యపర్య శేషప్రశంస—బ్రహ్మయ్యకావ్యగారు-కాశీభట్ట	౬	౯-౧౩
అంధ్రులూర్ముల—వేంకటరంగయ్యగారు-మామిడిపూడి	3	౯౮-౧౦౩
అతిథ్యము—లక్ష్మీపతిగారు-వెమ్మరాజు (ప)	౪	౧-౨
అమల—రామకృష్ణయ్యగారు-మోచర్ల (ప)	౬	౧౧౦
అలీ చన—శ్రీవాసుదేవరావుగారు (క) (2)	3	౫౯-౬౬
అశ్వారాజము—నీలారామమూర్తి చాదరిగారు-కుమ్మల (ప)	౨	౪౮ త. (3)
అశ్వనము—వేంకటరత్న కవిగారు-మక్క-పాటి (ప)	౨	౧౧౬-౧౧౭
ఇదియే వాపువర్ణనాసూము—శ్రీవాసుదేవరావుగారు (క)	౫	౬౫-౭౮
ఇల్లడికము—అంజనేయముగారు. పాలపత్రి (క)	౪	౮౩-౯౫
” ” ”	౫	౪౮-౬3
ఈశ్వరకనుపించువా—వేంకటరామయ్యగారు-కురగా (క) (4)	౪	౬౯-౭౦
ఈశ్వరపూజ—వారాణసుమా ర్తిగారు-ఎనమండ్రి (ప)	౪	౧౨౫-౧౨౯
ఈశ్వర ప్రసన్నత—కేశికంకరంపిల్లగారు-టి. (ప)	౧	౧౦౪ త.
ఉద్భూతరాధ్య చరిత్రము-పీఠిక—ప్రభాకరకావ్యగారు-మోరి	౫	౮౦-౮౫

(1) (ప) = పద్యము. (2) (క) = కథ. (3) క౮ త. అనగా ఆ పంక్తిగలపత్రమునకు తర్వాత, (4) క౮ = శ్రీవాసుదేవరావుగారు.

[illegible]

భారతి - ద్వితీయ సంపుటము

వ్యాసకర్మ, అకారాది నూచి

[illegible]

(1) ప = పద్యము. (2) క = కథ. (3) శ్లో = శ్లోకములు. (4) గుం = గుం. అనగా అసంఖ్య గల పత్రమునకు తర్వాత, (5) హ = నాటకము. అని యెఱుంగునది.

	సం.	పుట.
జాషువాగారు-జి. —కోకిల (ప)	...	...
జాషువాగారు-జి. —కృష్ణానది (ప)	...	...
జాషువాగారు-జి. —శ్రీ. పత్మవీలు గున్నే శ్వరరావుగారు (ప)	...	...
‘జ్ఞానువు’ — శ్రీ. జగద్గురునారాయణము	...	...
యెమ్మరాజుగారు-ఏనుగు — పూలకన్నె (గీ) (1)	...	...
తిప్పయ్యగారు-రాజర్లు — అభివందనము (ప)	...	...
దానయ్యచౌదరిగారు-చెల్లపూడి — చిలుక (ప)	...	...
దీక్షితులుగారు-చింతా — మనిషి-కొతి (క) ...	...	...
దుర్గా పదాశివేశ్వరప్రసాద బహద్దరుగారు-శ్రీరాజా వాసిరెడ్డి — వేద్యసీమకోపదేశము (ప)	...	...
“ “ “	...	...
వరసింహయ్యగారు-మి. తింటి — ఋతులక్ష్మి (ప)	...	...
“ “ “	...	...
వరసింహేశ్వరగారు-భాగవతుల — ప్రతాపభానుని చరిత్రము (ప)	...	...
వరసింహేశ్వరగారు-కొ. — పార్వదుత్తాపములు	...	...
“ “ “	...	...
“ “ “	...	...
వరసింహేశ్వరగారు-జి. టి. — కవింద్రగానము-కాలయానము (గీ)	...	...
వరసింహేశ్వరగారు-మునిమాణిక్యం — తోలిముద్దు (ప)	...	...
వారాయణమూర్తిగారు-భాగరాజు — ఆంధ్రకవిత్వ చరిత్రము	...	...
“ “ “	...	...
వారాయణమూర్తిగారు-ఎనమండ్ర — తుల్యరూప (ప)	...	...
వారాయణరావుగారు-చిలుకూరి — కవిజనాశ్రయము	...	...
పట్టాభిరామయ్యగారు-భిమడిపాటి — శ్రీకృష్ణుని కృప (క)	...	...
పార్థసారథి అయ్యంగారు — శ్రీకృష్ణాశ్రమము-పెదపాలెము	...	...
పాశ్యతీశ్వర కాశ్మీరీగారు-మంపాక — అమతాపము (ప)	...	...
పిచ్చయ్యకాశ్మీరీగారు-చీపాల — భారతీప్రశంస (ప)	...	...
“ “ “	...	...
“ “ “	...	...
పిచ్చిరెడ్డిగారు-పాణకా — మన కర్తవ్యము	...	...
పుండరీకాక్షుడుగారు-దామరాజు — మరణభీతి (ప)	...	...
పెదరామ పోమయ్యగారు-భిమపాటి — రుక్మిణీపరిణయము-హరిమందిరి తిమ్మకవి	...	...
ప్రభాకరకాశ్మీరీగారు-మొరి — శ్రీ గోపాస్థి-నరరాత్రి (ప)	...	...
“ “ “	...	...
“ “ “	...	...
“ “ “	...	...
“ “ “	...	...

	సం.	పుట.
గోతులము: ప్రగయో వ్యావము—వ్యాసాచార్యులు గారు. కాశీ...	౬	౭౭-౭౯
గోవుమాలద్విదు—వేంకటసుబ్బారావు గారు. వంశపూరి (గో) ...	౪	౬౪
గ్రంథవిమర్శనము—	౧	౧౫౨-౧౫౪
”	౨	౧౫౮
”	౩	౧౫౯-౧౬౦
[గాంధీక వ్యావహారిక భాషావివాదతారావళి—వేంకటసుబ్బార్యప్రసాదరావువారిగాలు } —త్రిపురాన (స)]	౧	౧౬౬-౧౬౯
చలిముఠీ తొడి కన్నులు చల్లవడెక—అక్షయలింగము గారు. గున్నేపల్లి (ప) ...	౪	౧౦౮
చాటూ కులు—వీరరాజు గారు. వడపడుటి (ప)	౧	౮౩
చిలక—రావయ్యచాదిరి గారు. చలగపూడి (ప)	౩	౧౫౮
చిల్లెలి సవము—సుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారు. దుర్గా (ప)	౪	౬౪-౬౫
చందకాస్త్ర విమర్శనము—సూర్యనారాయణకాస్త్రీ గారు. హాసా	౨	౨౬-౩౧
”	౩	౩౩-౩౪
శవమా వీరహస్త్యంబు తెప్పవేలి—చంద్రశేఖరరావు గారు. మల్లాది (ప)	౪	౨౩
శైవలమర్శకాలు—ఆదివారాయణ కాస్త్రీ గారు. పంచాక్షుల (క)	౬	౮౦-౮౫
తదాపూరు—సుబ్రహ్మణ్య కాస్త్రీ గారు. అవ్వారి (ప)	౬	౮౮
తదాపూరి పరస్పతీవహార—విశ్వనాథశర్మ గారు. వేమూరి	౧	౧౩౭-౧౪౧
తానోకటిరెలవిన దైవమొకటి తెలుసు—సూర్యప్రకాశము గారు. నువ్వల్ల (క) ..	౧	౮౪-౮౫
తికీదానము—సత్యనారాయణ గారు. విశ్వవివాద (క)	౧	౮౬-౯౧
తుక్కాపంచకము—రామకృష్ణకవి గారు. మానవల్లి	౬	౧౧౧-౧౧౪
తుమ్మెద—అన్నప్పసోమయాజి గారు. మిల్లింటి (ప)	౫	౧౫౪-౧౫౫
తేజోలేఖనము—కృష్ణమాచార్యులు గారు. వింజిమూరి	౫	౧౧౫-౧౨౦
తోలిముద్దు—నరసింహారావు గారు. మునిమాణిక్యం (ప)	౪	౯౫
తిగంబరయోగి—బసవరాజు గారు. కె. వి (క)	౪	౭౧-౭౮
దీపావళివాడు—సత్యనారాయణకాస్త్రీ గారు. వేదల (ప)	౫	౪౭
దొంగాట—వేంకటసుబ్బార్యప్రసాదరావుకవి గారు. త్రిపురాన (ప)	౩	౯౭
ద్రవిడవాన్యాయము—అంగద్రులు—రంగస్వామిపరస్పతి గారు. ఆ	౧	౨౭-౩౨
”	౨	౩౩-౩౮
ద్రౌపది—లక్ష్మీనరసింహంగారు. పులుగుర్త	౧	౬౪-౬౯
”	౨	౪౩-౪౮
ద్యావశోకీర్తిర్లింగము—సుందరముపంతులు గారు. నిడుదవోలు (ప)	౩	౧౩౧
ద్యవశోలింగములు—వేంకటలింగశర్మ గారు. వ	౩	౮౯-౯౬
ధమ్యకు—నీతారామయ్య గారు. వేమూరి (ప)	౬	౧౨౦
ధర్మమేవజయతి—శర్మ గారు. డి. యస్. (ప)	౩	౧౪౪
నక్షత్రప్రజాపతి—కనక సుందరంగారు. నిడుపూలు	౪	౧౦౯-౧౧౨

సం.	పుట.
౧	౭౪
౨	౧౦౪
౩	౨౪
౧	౧౦౩-౧౦౪
౫	౧౩౩-౧౪౬
౫	౧౨౦
౨	౫౯-౬౦
౪	౫౮
౧	౧౫౪
౩	౧-౩
౬	౪౧
౫	౧౦౮-౧౦౯
౧	౧౪౬-౧౪౯
౬	౮౭
౬	౧౪౫-౧౫౪
౫	౨౩-౨౪
౫	౧౦౫-౧౦౯
౧	౧౪౨-౧౪౫
౧	౭౦
౬	౬౮-౭౬
౧	౭౧-౭౪
౧	౬౩
౩	౬౭-౭౬
౧	౮౫
౩	౫౭-౫౮
౬	౮౫
౫	౧౨౯
౨	౩౨
౨	౧౨౨
౬	౯౮-౧౦౦
౨	౪౮-౪౯
౪	౬౫ పూ. (1)
౬	౮
౫	౧౩౦-౧౩౬

వన్నయగ్రహారము—సూర్యవారము—శాస్త్రీగారు—సన్నిధానము (ప) ...
 వననాగరిక—విద్యున్ని రాజునము—సుబ్బావధానిగారు—వైద్యశాల—దంట (ప) ...
 నాచింతి—చెంకటరత్నము గారు—పెనుమర్తి (ప) ...
 నాటకము—శేషాద్రిశిర్యగారు—జనమంచి ...
 నాటకకళాసంస్కరణము—రామిరెడ్డిగారు—దువ్వూరి ...
 నానాతివాక్యము—సూర్యవారాయగారు—రావుగారు—అధికార్లు (ప) ...
 నాచెండిరూపాయ—సుబ్బారావుగారు—భీమిడిపాటి (క) ...
 నాసామ్య—చెంకటరమణయ్యగారు—పూడిపెద్ది (ప) ...
 నిర్మలాత్మ—వీరాచార్యుగారు—దింకలపూడి (ప) ...
 నిర్వేదము—శ్రీ వేంకటపాఠ్యతీర్థరకవులు (ప) ...
 నేను భక్త్యుడ—శ్రీ శేషాద్రి రమణకవులు (ప) ...
 నేక—బసవలోటిలింగంగారు—కంచెర్ల (ప) ...
 సర్వనాయక విక్రమనాటక విమర్శనము—పోతుశిర్యకాస్త్రీగారు—శ్రీరంగము ...
 పన్ను—కొంపూచార్యకవిగారు—చూపాటి (ప) ...
 పరపతి సంఘములు లేక బ్యాంకులలో—రంగనాయకులుగారు ...
 పరాశివ్యము—సుబ్బాచార్యకర్తగారు—దుర్గా (ప) ...
 పల్లవులు—రామేశంగారు—వేపా ...
 పల్లెటూరి పయనము—వ్యాసాచార్యులుగారు—కాశీ (ప) ...
 పాపరాజు విప్రశంస—అక్షయలింగముగారు—సున్నేపల్లి(ప) ...
 పార్వతి యమలౌపము—వేంకటశివుడుగారు—రాయసము (క) ...
 పాల్కురికి సోమనాధుని గురుప్రశంస—వేంకటరమణగారు—నిడుదవోలు ...
 పురాణస్మృతి తిరంగిడి—త్వణీకారము—శ్రీవేంకట పాఠ్యతీర్థరకవులు (ప) ...
 పూర్ణిమ—రామచంద్రరావుగారు—పాపూరి (క) ...
 పూలకన్నె—తమ్మిరాజుగారు—ఏనుగు (క) ...
 పెద్దనకపెండ్ర—సీతమ్మ పెద్దన—కృష్ణమాచార్యులుగారు—కాశీ, కెం. (ప) ...
 'పేరికా ప్రేరణము'—సూర్యవారాయగారు—పండిత పురాణం (ప) ...
 ప్రణయకలహము—వేంకటసూర్యప్రసాదరాయకవిగారు—త్రిపురావ (ప) ...
 ప్రణయజానకి—సూర్యవారాయగారు—రావుగారు—అధికార్లు (ప) ...
 ప్రణయ ప్రభావము—సత్యవారాయగారు—దిట్టకవి (ప) ...
 ప్రతాపభానుని చరిత్రము—వృషింహార్యగారు—భాగవతుల (ప) ...
 ప్రపన్నుడు—శ్రీవేంకటకాస్త్రీగారు (ప) ...
 ప్రభాతము—'సుధానిధి' (ప) ...
 ప్రసవజేదన—వేంకటసూర్య ప్రసాదరావు దొరగారు—త్రిపురావ (ప) ...
 ప్రాచీనభారతవర్షమునందు శూద్రులకుగల యధికారము—శివరామకాస్త్రీగారు—వేపూరి

	పం.	పుట.
రాగము—రామపదానిగారు—గాధాపర్వము (ప)	3	౧౦౮
రామాయణమునందలి శాపరసము—ప్రహ్లాదుని శ్రీగారు—కాశీభట్ట	౪	౧౦౫-౧౦౮
గుర్జరీపరిగయము—హరిమంది తిమ్మకవి—పెదరామ సోమయాజులగారు—భీమిడిపాటి	౧	౧౪-౨
లక్ష్మణగ్రంథవిశేషములు—వేంకటరంగశాస్త్రిగారు—దువ్వూరి	౧	౧౦-౧౪
లక్ష్మీ—రామసోమయాజులగారు—భీమిడిపాటి (క)	౧	౩౩-౪౦
లేఖి—ఉమర్ ఆలీషాగారు (ప)	౧	౨౬
‘లేవ్ లె’ మహాత్ముని శుభాశీతములు—సోమనాథరావుగారు—ఆదిపూడి (ప)	౧	౧౧౮-౧౨౦
” ” ”	౨	౩౮-౪౩
లోకాలు వాక్యలక్షణ—వేంకటరామయ్యగారు—కురగా (క)	౫	౭౦-౭౮
వర్ణరాది—మూర్త్యునారాయణశాస్త్రిగారు—చారణాపి (ప)	౪	ముఖపరిమే (ప)
వనవాసి—నీతారామకేంద్రగారు—దుర్గమహంతి (ప)	౫	౧౧౪
వాపరులు—వేంకటరంగయ్యగారు—పంగోలు	౬	౩౦-౩౩
వాయువారాపర్వతి—లక్ష్మీరావుగారు—కానూరి	౧	౭౫-౮౩
విజ్ఞాపనము—సుబ్బాపదానిగారు—వైద్యరాజు దంట్లు (ప)	౧	౫౦
విశ్వాంసుని నిర్వేదము—పాపీశ్వ వర్ధనుడు (ప)	౬	౪౪
విరహము—వెంకట్రావుగారు—నాదెళ్ల (ప)	౨	౧౬
విరహోత్సాహితి—భాష్యకాచార్యులుగారు—పండిత ఈ. (ప)	౬	౫౬
విక్రంతి—లక్ష్మీపతిగారు—పెమ్మరాజు (ప)	౩	౩౭-౩౮
విష్ణుసర్వోత్తమ శ్రీకృష్ణ ప్రవచనము—రామయ్య రిగారు—మహర్షి (ప)	౪	౧౩౪
వృక్షజాతిపై చిత్రములు—అంబిక	౬	౧౨౧-౧౨౫
వేంకటేశ్వరవచనములు—	౫	౧౧౦-౧౧౧
వేంకటేశ్వరవియోగము—వెంకట్రావుగారు—నాదెళ్ల (ప)	౩	౪౯
వేంగిచాళుక్యులు—సోమ శేఖరకర్మగారు—మల్లంపల్లి	౩	౭౭-౮౭
” ” ”	౪	౧౩౫-౧౪౬
వేదాంతవివర్ణ—కామశాస్త్రిగారు—మహర్షి	౪	౧౧౪-౧౧౮
” ” ”	౫	౧౨౧-౧౨౮
వేపలకాలపు గాథలు—మూర్త్యునారాయణశాస్త్రిగారు—మల్లాది (ప)	౧	౯
వైరాగ్యపంచకము—శేషగిరిరావుగారు—చింతలపాటి (ప)	౪	౧౧౩
శంకరదివ్యమాత్రీ—బాలకృష్ణయ్యగారు—బొణిదన (ప)	౧	ముఖపరిమే ది.
శంకర ప్రవచన కళానిధి—కుప్పప్పయ్యగారు—నాగపూడి (శ్లో) (1)	౫	౧౬౦ తి.

			సం.	పుట.
మూర్యాస్తమయము—కామేశ్వరగారు-కల్పి (ప)	...	...	౪	౭౯-౮౦
సేవ్య పేదకోపదేశము—దుర్గా సవాళిదేశ్వరప్రసాద బహుద్దయగారు-శ్రీరాజా వాసిరెడ్డి (ప)			౧	౧౫౦-౧౫౧
" " " " " "			౨	౯౩-౯౪
స్వప్న గత కేలుగానము—లక్ష్మీపతిగారు-పెమ్మరాజు (ప)	...	...	౧	౧౪౬-౧౪౭
స్వరాజ్యమనవేది—శివశంకరం పిళ్లెగారు-టి	...	...	౨	౧౨౩-౧౨౪
పారిశ్రామిక—సుందర రామమూర్తి గారు-కాశీపామనగాజుల (పా)			౨	౪-౧౫
" " " " " "	...	...	౩	౩౯-౪౦
హిందూదేశపు లక్ష్మీపరిశ్రమ—రామపామయ్య జాబుగారు-చిర్రావూరి			౧	౧౨౧-౧౨౫
హేమంతము-ఎ.యల—'కేశవరగారు' (ప)	...	...	౬	౩౩

ఆంధ్ర గ్రంథ మాల

నెం 7, తంబుశెట్టివీధి, మద్రాసు

ఆంధ్రాభ్యుదయమునకు వాఙ్మయాభ్యుదయమును, తన్మూలమునను విజ్ఞానాభ్యుదయమును సాధనములను విషయము సగ్వత్త తెలిసియున్నది. ఆంధ్రాభ్యుదయమునకు దేశమునందు గ్రంథమండలులు గ్రంథాలయములు కళాప్రదర్శనములు మొదలగు సంస్థానలు పర్యాప్తంబులై ప్రజాజీవన ప్రవాహమును బ్రవహింపజేయుచున్న విధమును దేశచరిత్ర విశదము చేయుచున్నది. శ్రీయుత కే. వి. లక్ష్మణరావుగారి రారంభించిన యాంధ్రవిజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమాల నేడు శాఖోపశాఖలుగను భిన్నరూపములను వెలయుచున్నది. గ్రంథమాల లన్నియును యథాశక్తిని వాఙ్మయాభివృద్ధికి బాటుపడుచున్నవి. ఆంధ్రమాత నలంకరించుటకేర్పడిన గ్రంథమాలలం దిది యుకటిగ మండగలదను విశ్వాసముతో నీప్రయత్న మారంభమైనది. ఈమాలయందు విజ్ఞానాభ్యుదయమునకు సాధనము లైన గ్రంథములు ప్రచురించుట కేర్పాటు చేయబడుచున్నది. వివిధవిషయములకు సంబంధించిన గ్రంథములు రెండుమాసముల కొకగ్రంథమువంతున బ్రచురింపబడును. ఆంధ్రమహాజను లీప్రయత్నమును బోషించుటకు ప్రార్థితులు.

ప్రస్తుతము వెలువడనున్న గ్రంథములు:

౧ శతకమంజరి (భక్తిసంపుటము)—వృషభాక్ష, సర్వేశ్వర, దేవకీనందన, నారాయణ, కాళహస్తీశ్వరాది శతకములు పది యిందుగలవు. ఒక్కొక్క శతకమునకు విపులమగు పీఠికయు, పాఠభేదములును గలవు. ౧-౨-౦
(ఈ శతకములు విడిగను దొరకును).

౨ బసవపురాణము (ద్విపద)—పాల్కురికి సోమనాథుడు. అనేకతాళపత్ర మాత్యకలనుగొని పరిశీలించి కూర్చిన మూలము. పాఠభేదములు సూచింపబడినవి. శ్రీవేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు వ్రాసిన విపులమగు పీఠిక గలదు. అచ్చు, కాగితములు సుందరముగ నున్నది. ౨-౨-౦

౩ గాంధీమహాత్మాని బెంగాము కాంగ్రెసు ఆధ్యక్షోపన్యాసము ౦-౪-౦

౪ కమలాక్షి (చిన్నిచిత్రకథ)—రాయసం పెంకటశివుడుగారు ౦-౨-౦

౫ నీతినిధి—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు, వ్యవస్థాపకుడు.

AMRUTANJAN

అ
మ్
రు
తా
ం
జ
న
మ్

అ
మ్
రు
తా
ం
జ
న
మ్

అ మృ తాం జ న ము

చుక్క చప్పటి నహా నీసా 1-కి అణాలు 10 మాత్రమే

అ మృ తాం జ నం డి పో

బొంబాయి

లే

మదరాసు